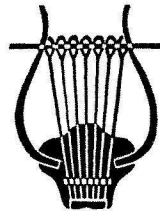

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ

Ν. Μ. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΑΘΗΝΑ
1987

ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ

ΚΡΙΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΗΣ

St. I
271

a ΚΡ. Τίς ἦν, ὦ Σώκρατες, ᾧ χθὲς ἐν Λυκείῳ διελέγον; ἢ πολλὸς ὑμᾶς ὄχλος περιεστήκει, ὥστ' ἐγώ γε βουλόμενος ἀκούειν προσελθὼν οὐδὲν οἶός τ' ἦ ἀκούσαι σαφές· ὑπερκύφρας μέντοι κατείδον, καί μοι ἔδοξεν εἶναι ξένος τις ᾧ διελέγον. τίς ἦν;

ΣΩ. Πότερον καὶ ἐρωτᾷς, ὦ Κρίτων; οὐ γὰρ εἰς ἄλλα δὴ ἦσταν.

b ΚΡ. Ὃν μὲν ἐγὼ λέγω, ἐκ δεξιᾶς τρίτος ἀπὸ σοῦ καθήστο· ἐν μέσῳ δ' ὁμῶν τὸ Ἀξίochου μεικρίον ἦν. καὶ μάλα πολὺ, ὦ Σώκρατες, ἐπιδεδωκέναι μοι ἔδοξεν, καὶ τοῦ ἡμετέρου οὐ πολὺ τι τὴν ἡλικίαν διαφέρειν Κριτοβούλου. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν σκληρός, οὗτος δὲ προφερὴς καὶ καλὸς καὶ ἀγαθὸς τὴν ὄψιν.

ΣΩ. Εὐθύδημος οὗτός ἐστιν, ὦ Κρίτων, ὃν ἐρωτᾷς, ὃ δὲ παρ' ἐμὲ καθήμενος ἐξ ἀριστερᾶς ἀδελφὸς τούτου, Διονυσόδωρος· μετέχει δὲ καὶ οὗτος τῶν λόγων.

c ΚΡ. Οὐδέτερον γιγνώσκω, ὦ Σώκρατες. καινοὶ τινες αὐτοῦτοί, ὡς εἶοικε, σοφισταὶ ποδαποὶ; καὶ τίς ἡ σοφία;

ΣΩ. Οὗτοι τὸ μὲν γένος, ὡς ἐγὼ μαι, ἐντεῦθεν ποθέν εἰσιν

1. Τὸ Λύκειο, ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια γυμναστήρια τῆς Ἀθῆνας στὰ ἀνατολικά τῆς πόλης (ἀπλωνόταν στὸ βόρειο τμήμα τοῦ σημερινοῦ Ἐθνικοῦ Κήπου καὶ σὲ μέρος τῆς πλατείας Συντάγματος), ἦταν ὁ κλασικὸς τόπος τῆς παιδευτικῆς συναστροφῆς τοῦ Σωκράτη με τοὺς νέους. Πρβ. Εὐθύδημον 2α 1-2: Τί νεώτερον, ὦ Σώκρατες, γέγονεν ὅτι σὺ τὰς ἐν Λυκείῳ καταλιπὼν διατριβὰς... Ἀπεναντίας δὲν προσδιόριζεται, ὡς ἀδιάφορος, ὁ τόπος τῆς συνομιλίας Σωκράτη - Κρίτωνα.

2. Ὁ Ἀξίochος, θεῖος τοῦ Ἀλαιβιάδη, κατηγορήθηκε τὸ 415 π.Χ.

ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ

ΚΡΙΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΗΣ

St. I
271

ΚΡ. Ποίος ἦταν αὐτός, Σωκράτη, ποὺ μιλοῦσες χθὲς μαζί του στὸ Λύκειο;¹ Εἶχε μαζευτεῖ τόσος κόσμος γύρω σας, ποὺ ἂν καὶ πλησίασα γιὰ νὰ ἀκούσω, δὲν μπόρεσα νὰ ἀκούσω τίποτα καθαρά· ἔστυφα ὅμως πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια σας καὶ μοῦ φάνηκε πὼς ἦταν ξένος αὐτός ποὺ τοῦ μιλοῦσες. Ποίος ἦταν;

ΣΩ. Γιὰ ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο ρωτᾶς, Κρίτωνα; Γιατί δὲν ἦταν ἓνας, ἦταν δύο.

ΚΡ. Αὐτὸς ποὺ λέω ἐγὼ καθόταν στὰ δεξιὰ σου, δὴ ἄλλοις πὺ πέρα ἀπὸ σένα· ἀνάμεσά σας ἦταν ὁ γιός σου Ἀξίochου.² Καὶ μοῦ φάνηκε, Σωκράτη, πὼς ἔχει πάρα πολὺ μεγαλώσει, σὰν νὰ ἔχει σχεδὸν τὸ ἴδιο μῦθι μὲ τὸν δικό μου, τὸν Κριτόβουλο. Μόνο ποὺ ὁ Κριτόβουλος εἶναι ἀδύνατος, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει ἀνάπτυξη καὶ εἶναι ὁμορφο παιδί.

ΣΩ. Αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο μὲ ρωτᾶς, Κρίτωνα, εἶναι ὁ Εὐθύδημος· κι ὁ ἄλλος ποὺ καθόταν πλάι μου, ἀριστερά, εἶναι ἀδελφός του, τὸν λένε Διονυσόδωρο, συμμετέχει κι αὐτὸς στὶς συζητήσεις.

ΚΡ. Οὐτὲ τὸν ἓνα ξέρω, Σωκράτη, οὔτε τὸν ἄλλο. Θὰ εἶναι, φαίνεται, κι αὐτοὶ καινούριοι σοφιστές· ἀπὸ ποῦ ἔχουν ἔρπει; ποιὲς γνώσεις ἔχουν;

ΣΩ. Θαρρῶ πὼς ἡ καταγωγή τους εἶναι κάπου ἀπὸ τῆ

ὅτι μὲ τὸν περιβόητο ἀνιψιὸ του καὶ τὸν Ἀδείμαντο χλεύασαν —στὸ σπίτι τοῦ Χαρμίδη— τὰ μυστήρια (Ἀλδοκίδης 1, 16). Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἐξοριστεῖ, καὶ νὰ δημευτεῖ ἡ περιουσία του. Τὸ ὄνομα του φέρει ὁ σωζόμενος ψευδοπλατωνικὸς διάλογος.

ἐκ Χίου, ἀπέκησαν δὲ ἐς Θουρίους, φεύγοντες δὲ ἐκεῖθεν πόλλ' ἤδη ἔτη περὶ τούσδε τούσους διατρίβουσιν. ὁ δὲ σὺ ἐρωτᾷς τὴν σοφίαν αὐτοῖν, θαυμασία, ὦ Κρίτων πάσσο-
 ροι ἀτεχνῶς τῷ γε, οὐδ' ἤδη πρὸ τοῦ διῆ εἶεν οἱ παγκρατια-
 d ται. τούτω γὰρ ἔστων κομιδῆ παμμάχῳ. σὸ κατὰ τὸ Ἄκαρ-
 νανὲ ἐγενέσθην τῷ παγκρατιαστῷ ἀδελφῷ. ἐκεῖνον μὲν γὰρ
 τῷ σώματι μόνον οἶω τε μάχεσθαι, τούτω δὲ πρῶτον μὲν
 τῷ σώματι δεινотάτω ἐστὼν [καὶ μάχῃ, ἣ πάντων ἐστι κρα-
 272 τεῖν] — ἐν ὅλοις γὰρ αὐτῷ τε σοφῷ πάντῳ μάχεσθαι καὶ
 ἄλλον, ὃς ἂν διδῶ μισθόν, οἶω τε ποιῆσαι — ἔπειτα τὴν ἐν
 τοῖς δικαστηρίοις μάχην κρατίστῳ καὶ ἀγωνίσασθαι καὶ ἄλ-
 λον διδάξει λέγειν τε καὶ συγγράφασθαι λόγους οἴους εἰς τὰ
 δικαστήρια. πρὸ τοῦ μὲν οὖν ταῖτα δεινὸν ἦστην μόνον, νῦν
 δὲ τέλος ἐπιτεθήκατον παγκρατιαστικῆ τέχνη. ἡ γὰρ ἦν λοι-
 πῆ αὐτοῖν μάχη ἀργός, ταύτην νῦν ἐξεύργασθον, ὥστε μηδ' ἂν
 ἓνα αὐτοῖς οἶόν τ' εἶναι μηδ' ἀντᾶραι· οὕτω δεινὰ γεγονα-
 b τον ἐν τοῖς λόγοις μάχεσθαι τε καὶ ἐξελέγειν τὸ ἀεὶ λεγό-
 μενον, ὁμοίως ἐάντε ψεῦδος ἐάντε ἀληθές ἦ. ἐγὼ μὲν οὖν,
 ὦ Κρίτων, ἐν νῷ ἔχω τοῖν ἀνδρῶν παραδοῦναι ἔμμαντόν· καὶ
 γὰρ φατον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ποιῆσαι ἂν καὶ ἄλλον ὄντιοῦν
 τὰ αὐτὰ ταῦτα δεινῶν.

3. Θουῖριοι, πόλη τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας στὸν Κόλπο τοῦ Τά-
 ραντα, ἣ ὁποῖα ἰδρύθηκε τὸ 444/3 π.Χ. ἀπὸ φυγάδων Συβαρίτες μετὰ
 τὴν καταστροφὴ τῆς πόλης τους ἀπὸ τὸν Κρότωνα. Τῆ νέα πόλη τὴν
 εἶχε ἐνισχύσει σημαντικά ὁ Περικλῆς, ποῦ ἔστειλε ἐποίκους ἀπὸ πολλὰ
 μέρη τῆς Ἑλλάδας. Οἱ προστριβέες ὅμως μετὰ τὸν Συβαρίτες ὀδήγησαν
 στὴν ἐξώωση τῶν ἐποίκων ἀπὸ τὴν πόλη.

4. Ἐνωεὶ μέλλον τῆ μητροπολιτικῆ Ἑλλάδα παρὰ τὴν Ἀττικῆ
 στὴν Ἀθήνα οἱ δύο σοφιστὲς θά ἦσαν περαστικοί. Βλ. καὶ 272b 10.

5. Ἡ ταυτότητά τους εἶναι ἀγνωστή.

6. Τὸ πῶς σκληρὸ ἑλληνικὸ ἀγώνισμα, σὸ ὁποῖο ἐπιτρέπονταν
 σφεδρὸν ὅλα τὰ χτυπήματα. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστή: παγκρατια-
 στικής· ὁ παγκράτιον ἀγωνίζόμενος. ἔστι δὲ τοῦτο ἰσχυρὸς τις ἐξ ἀτελοῦς
 πάλης καὶ ἀτελοῦς πυγμῆς συγκαίμενος (Σχόλια στὴν Πολιτεία 338 c).

7. Ἐνδεικτικὸ γιὰ τὴν κατοχὴ μίαν γνώσης ἦταν κατὰ τὸν πλα-
 τωνικὸ Σωκράτη καὶ ἡ ἰκανότητα τοῦ κατέχοντος νὰ τὴ μεταδίδει

Χίο καὶ πὼς μετὰ ἔφυγαν καὶ πῆγαν στοὺς Θουρίους,³ ἀλλὰ
 τοὺς ἐδιώξαν ἀπὸ κεῖ, καὶ ἔτσι ἔχουν πολλὰ χρόνια πιά σ' αὐτὰ
 ἐδῶ τὰ μέρη.⁴ Ὅσο γιὰ τὴ γνώση τους ποῦ με ρωτᾷς, Κρί-
 τωνα, εἶναι θαυμαστή. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πραγματικὰ
 παντογνώστες, καὶ ἐγὼ δὲν εἶχα συλλάβει ὡς τώρα τί εἶναι
 οἱ παγκρατιαστές. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι κυριολεκτικὰ πανέτοιμοι
 γιὰ κάθε λογῆς ἀγώνα. Κι ὅχι σὰν ἐκεῖνα τὰ δύο ἀδελφία
 ἀπὸ τὴν Ἄκαρνανία,⁵ τοὺς ἀθλητὲς τοῦ παγκρατίου⁶ ἐκεῖ-
 d νοι μποροῦσαν νὰ καλεῖσιν μόνο μετὰ τὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτοὶ ἐδῶ
 ἀφενὸς ἔχουν φοβερὴ ἰκανότητα σὸ σῶμα καὶ μποροῦν νὰ τοὺς
 νικοῦν ὅλους στὴ μάχη — εἶναι καὶ οἱ δύο τους ἄριστοι στὴν
 ὄπλομαχία καὶ ἔχουν ἐπίσης τὸν τρόπο νὰ τὴ διδάξουν καὶ
 272 σὲ ὅποιον τοὺς πληρώσει διδασκτᾶ — καὶ ἀφετέρου εἶναι ἰκα-
 νότατοι στοὺς δικαστικὸς ἀγῶνες, καὶ γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν
 μιὰ ὑπόθεση καὶ γιὰ νὰ διδάξουν ἄλλους πὼς νὰ ἀγορεύουν
 στὸ δικαστήριον⁷ ἢ πὼς νὰ γράφουν λόγους δικαιοκούς. Καὶ
 ἐνῶ, λοιπόν, ἡ δεινότητά τους περιορίζεται μέχρι πρὶν λίγο
 σὲ αὐτὰ, τώρα ἔχει ἐπισφραγιστεῖ μετὰ τὴν τέχνη τοῦ παγκρα-
 τίου. Γιατὶ τὸ μοναδικὸ ἀγώνισμα μετὰ τὸ ὅποιο δὲν εἶχαν
 ἀκόμη ἀσχοληθεῖ τὸ καλλιέργησαν στὸ μεταξῦ σὲ τέτοιο
 βαθμῷ, ποῦ νὰ μὴν μπορεῖ πιά κανένας νὰ τοὺς ἀντισταθεῖ
 τόσο φοβεροὶ ἔχουν γίνεῖ⁸ στὴν τέχνη τῆς ἀντιλογίας καὶ
 στὸ νὰ ἀνασκευάζουν καθεστὶ ποῦ λέγεται, εἴτε εἶναι ἀληθινὸ
 εἴτε ὅχι. Σκέφτομαι, λοιπόν, Κρίτωνα, νὰ τοὺς ἐμπιστευτῶ
 τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου, μὰ καὶ ὅσοι τῆριζοῦν πὼς μποροῦν
 σὲ μικρὸ διάστημα νὰ κἀνουν καὶ ὅποιοιδήποτε ἄλλον ἐξίσου
 τρομερὸ σὲ αὐτὰ.⁹

σὲ ἄλλους. Βλ. *Μένων* 100a 1 κ.ε.: *εἰ μὴ τις εἴη τοιοῦτος τῶν πολιτι-
 κῶν ἀνθρώπων οἶος καὶ ἄλλον ποιῆσαι πολιτικῶν*. Πρβ. καὶ *Λάχης* 186a
 6 κ.ε.

8. Μετὰ τοὺς ἑπανατοὺς δικούς τοῦ πρῶτοτύπου τονίζεται ὁ
 ἐνιαῖος τρόπος δράσης τῶν δύο σοφιστῶν.

9. Ἀπὸ τὴ γεμῆτ' εἰρωνεία διαποκῆ τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν
 παλαιστικῆ δεινότητα τῶν δύο σοφιστῶν (271c 6-7, 272a 5), τὴν ἀνα-
 κοίνωση ἀπὸ τὸν Σωκράτη τῆς ἀπόφασής του νὰ γίνεῖ μαθητὴς τους

ΚΡ. Τί δέ, ὦ Σώκρατες; οὐ φοβῆί τήν ἡλικίαν, μὴ ἤδη πρεσβύτερος ᾖς;

ΣΩ. Ἦμιστά γε, ὦ Κρίτων· ἰκανὸν τεκμήριον ἔχω καὶ παραμύθιον τοῦ μὴ φοβεῖσθαι. αὐτῷ γὰρ τούτῳ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, γέροντε ὄντε ἡρετάσθην ταύτης τῆς σοφίας ἣς ἔγωγε ἐπιθυμῶ, τῆς ἐριστικῆς· πέπουν ἡ προπέρουσι οὐδέτω ἦσθη σοφῶ. ἀλλ' ἐγὼ ἐν μόνον φοβοῦμαι, μὴ αὖ ὄνειδος τῶν ξένων περιάρω, ὥσπερ Κόννη τῷ Μητροβίῳ, τῷ κισαριστῇ, δς ἐμὲ διδάσκει ἔτι καὶ νῦν καθαρίζειν ὁράντες οὐν οἱ παῖδες οἱ συμφοιτῆται μοι ἐμοῦ τε καταγελῶσι καὶ τὸν Κόννον καλοῦσι γεροντοδιδάσκαλον. μὴ οὖν καὶ τοῖν ξένοις τις ταῦτὸν τοῦτο ὄνειδισῆ; οἱ δ' αὐτὸ τοῦτο ἴσως φοβούμενοι τάχα με οὐκ ἂν ἐθέλοιεν προσδέξασθαι. ἐγὼ δ', ὦ Κρίτων, ἐκείσε μὲν ἄλλους πέπεικα συμμαθητάς μοι φοιτᾶν πρεσβύτας, ἐνταῦθα δέ γε ἑτέρους πειράσομαι πείθειν. καὶ σὸ τί οὐ συμφοιτῆς; ὡς δέ δέλεαρ αὐτοῖς ἄξομεν τοὺς σοὺς ὑεῖς· ἐφιμέμονι γὰρ

(272b 1-3) καὶ νὰ πείσει καὶ ἄλλους νὰ κάνουν τὸ ἴδιο (272d 1), ὡς, τέλος, τὴν ἀνοιχτὴ προτροπὴ τοῦ Σωκράτη στὸν Κρίωνα νὰ ἀκολουθήσει καὶ αὐτὸς τὸ παραδείγμα του (272d 1-2), σχεδὸν κάθε φράση ποὺ ἀναφέρεται στοὺς δύο ξένους ἔχει χαρακτῆρα ἐκδηλα εἰρωνικῶ. Στὴν εἰρωνεία αὐτῇ ἐνυφαντοῦνται κάποιες ὑπαινυγμαὶ γιὰ τὴν ποιότητα τῆς σοφίας, ποὺ τόσο γρήγορα, τόσο «εύκολα» καὶ σὲ τόσο προχωρημένη ἡλικία τὴν προσοικειώθηκαν οἱ δύο σοφιστῆς (272b 9-10), καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀκαταλληλότητά τους νὰ ἀσκήσουν παιδευτικὸ ἔργο—αὐτοὶ ποὺ ἀνασκευάζουν οὐδὲποτε λέγεται, ἀδιστακτικῶς ἂν πρόκειται γιὰ κάτι ἀληθινὸ ἢ ἔχι (272b 1). Προσημαίνεται ἔτσι ὁ ἀναγνωστὴς γιὰ ὅσα θὰ ἀκολουθήσουν στὴν ἐπιδείξη.

10. Ἡ ἐριστικὴ, μὲ τὴν ὁποία ὁ Σωκράτης συνδέει τὸν Εὐθύδημον καὶ τὸν Διονυσόδωρο, ἦταν—σὺ ἐνῤῥητερο πλαίσιο τῆς σοφιστικῆς— μιὰ κίνηση τοῦ 4ου αἰῶνα γιὰ τὴν ὁποία ἔχουμε σήμερα πολὺ συγκεκριμένη εἰκόνα. Οὐσιαστικὰ δὲν γνωρίζουμε τίποτε γιὰ τοὺς φορεῖς τῆς, ποῦ, ἀς σημειωθεῖ, εἶχαν ἀπασχολῆσει καὶ τὸν Ἰσοκράτη (οἱ περὶ τὰς ἐριθίας διατριβάντων...· Ἐλένη 1, 1), οὔτε γιὰ τίς ἱστορικεῖς ρίζες τῆς. Ἡ κίνηση αὐτὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶχε συγκεκριμένη ἠθικὴ ἢ ἄλλη διδασκαλία, ἀπλῶς ἦταν συμπλήρωμα τῆς ρητορικῆς—ἔνα ἐργαλεῖο γιὰ νὰ ἀποστομῶνεται ὁ ἀντίπαλος. Ὁ Ἄριστοτέλης θὰ τὴν

ΚΡ. Τί λές, Σωκράτη; Δὲν σὲ τρομάζει ἡ ἡλικία σου, μήπως εἶναι περασμένη πιά;

ΣΩ. Καθόλου, Κρίτωνα. Ἔχω βάσιμους λόγους νὰ ἔχω θάρρος καὶ νὰ μὴ φοβᾶμαι. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι γέροι πιά,μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἄρχισαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τέχνη αὐτή, ποῦ θέλω τὴν νὰ τῆ μάθω καὶ ἐγώ, τὴν ἐριστικῆ¹⁰ ὡς πέρυσι ἢ πρόπερσι δὲν τὴν ἤξεραν ἀκόμη. Ἐνα μόνον φοβᾶμαι, μήπως γίνω πάλι αἰτία νὰ ντροπιαστοῦν οἱ ξένοι ἄνθρωποι, ὅπως ὁ Κόννος τοῦ Μητροβίου,¹¹ ὁ κισαριστῆς, ποῦ καὶ τώρα ἀκόμη μὲ μαθαίνει κισάρα· ἔταν, λοιπόν, μὲ βλέπουν τὰ παιδιά, οἱ συμμαθητές μου, κοροιδεῦουν, ποῦ λές, καὶ ἐμένα, καὶ τὸν Κόννο τὸν φωνάζουν “γεροντοδασκαλο”. Φοβᾶμαι, λοιπόν, μήπως τὴν ἴδια κοροϊδίᾳ τὴν ποῦνε καὶ στοὺς ξένους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, ἔχοντας ἴσως τὸν ἴδιο φόβο, μπορεῖ νὰ μὴ θελήσουν νὰ μὲ δεχτοῦν. Ὡστόσο ἐγώ, Κρίτωνα, ὅπως ἔχω πείσει ἐκεῖ κάμποσους ἡλικιωμένους νὰ ἔρχονται μαζί μου στὰ μαθήματα τοῦ Κόννου, ἔτσι θὰ προσπαθήσω καὶ τώρα νὰ πείσω καὶ ἄλλους νὰ ῥθουν ἐδῶ. Καὶ γιατί νὰ μὴν ἔρθεις καὶ ἐσύ; Γιὰ δόλωμα θὰ τοὺς πῶμε τὰ παιδιά σου¹² εἶμαι βέβαιος πὼς ἡ ἐπιθυμία νὰ τοὺς πάρουν

χαρακτηρεῖσι ἀργότερα ἐν ἀντιλογία ἀδικομαχία, Σοφ. ἐλ. 171b 23. Ἀσφαλῶς, στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνα οἱ ἐριστικοὶ θὰ ἔκαναν ἰδιαίτερα αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους στὴν παιδαγωγικὴ σκηνὴ τῆς Ἀθήνας. Ἐτσι, πίσω ἀπὸ τὸν Εὐθύδημον καὶ τὸν Διονυσόδωρο πρέπει νὰ δοῦμε καὶ ἄλλα, ἄγνωστα πιά σ' ἐμᾶς πρόσωπα, ποῦ θὰ δέσποσαν στὸ χώρο τῆς παιδαγωγικῆς πράξης καὶ, ἐνδεχομένως, θὰ ἀνταγωνίζονταν ἐπικίνδυνα τίς παιδευτικὲς προσπτώσεις τοῦ Πλάτωνα καὶ τῆς Ἀκαδημίας.

11. Ὁ Σωκράτης μνημονεῖ τὸν Κόννο ὡς δασκαλὸ του καὶ στὸν Μενέξενο 235e 9. Ὁ Hawtrey, Commentary on Plato's Euthydemus, σελ. 46, ὑποθέτει ὅτι μὲ τὴν ἀναφορὰ στὸν Κόννο ὁ Πλάτων ὑπενηθμίζει στὸν ἀναγνώστη τὴν ὁμώνυμη κωμῆδία τοῦ ἀθηναίου κωμικοῦ ποιητῆ Ἀμειψία, ἡ ὁποία, ὅπως καὶ οἱ Νεφέλες τοῦ Ἀριστοφάνη, εἶχε θέμα τῆς τὸν Σωκράτη. Βλ. Kock, Comicorum Atticorum Fragmenta 1, σελ. 671 κέ.

12. Καὶ στὸν Σοφιστῇ 223b 1-7 ὁ Πλάτων παρουσιάζει τὴ σο-

ἐκείνων οἷδ' ὅτι καὶ ἡμᾶς παιδεύουσιν.

ΚΡ. Ἄλλ' οὐδὲν κωλύει, ὦ Σώκρατες, ἔάν γε σοὶ δοκῇ. πρῶτον δέ μοι διήγησαι τὴν σοφίαν τῶν ἀνδρῶν τίς ἐστιν, ἵνα εἰδῶ ὅτι καὶ μαθησόμεθα.

ΣΩ. Οὐκ ἂν φθάνοις ἀκούων ὡς οὐκ ἂν ἔχοιμι γε εἰπεῖν ὅτι οὐ προσείχον τὸν νοῦν αὐτοῖν, ἀλλὰ πάννυ καὶ προσείχον καὶ μέμνημαι, καὶ σοὶ πειράσομαι ἐξ ἀρχῆς ἅπαντα διηγῆσαι. κατὰ θεὸν γὰρ τινα ἔτυχον καθήμενος ἐνταῦθα, οὐπερ σὺ με εἶδες, ἐν τῷ ἀποδυτηρίῳ μόνος, καὶ ἦδη ἐν γῶ εἶχον ἀναστῆναι ἀνισταμένου δέ μου ἐγένετο τὸ εἰωθὸς σημεῖον τὸ δαιμόνιον. πάλιν οὖν ἐκαθέζομην, καὶ ὀλίγῳ ὕστερον εἰσέρχεσθον τούτῳ — ὃ τ' Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος — καὶ ἄλλοι μαθηταὶ ἅμα αὐ πολλοὶ ἐμοὶ δοκεῖν εἰσελθόντες δὲ περιεπατεῖσθαι ἐν τῷ καταστέγῳ δρόμῳ. καὶ οὕτω τούτῳ δὺ ἢ τρεῖς δρόμους περιεληλυθότες ἦστην, καὶ εἰσέρχεται Κλεινίας, ὃν σὺ φῆς πολλὴν ἐπιδεδωκέναι, ἀληθῆ λέγων ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ἐραστὰὶ πάννυ πολλοὶ τε καὶ ἄλλοι καὶ Κτήσιππος, νεανίσκος τις Παιανιεύς, μάλα καλὸς τε κἀγαθὸς τὴν φύσιν, ὅσον μὴ ὑβριστῆς [δὲ] διὰ τὸ νέος εἶναι. ἰδὼν οὖν με ὁ Κλεινίας ἀπὸ τῆς εἰσόδου μόνον καθήμενον, ἀντικρυς ἰὼν παρεκαθέζετο ἐκ δεξιᾶς, ὥσπερ καὶ σὺ φῆς, ἰδόντες δὲ αὐτὸν ὃ τε Διονυσόδωρος καὶ ὁ Εὐθύδημος πρῶτον μὲν ἐπιστάντες διελεγέσθην ἀλλήλοιν, ἄλλην καὶ ἄλλην ἀποβλέποντες εἰς ἡμᾶς — καὶ γὰρ πάννυ αὐτοῖν προσείχον τὸν νοῦν — ἔπειτα ἰόντες ὁ μὲν παρὰ τὸ μειράκιον ἐκαθέζετο, ὁ Εὐθύδημος, ὁ δὲ παρ' αὐτὸν ἐμὲ ἐξ ἀριστερᾶς, οἱ δ' ἄλλοι ὡς ἕκαστος ἐτύγγαζεν.

φιστική σὰν αὐτὸ κινήσι πού γίνεται σὲ πλοῦσα ἀρχοντοπούλῳ (μετάφραση Δ. Γληνοῦ), νέον πλοῦσιον καὶ ἐνδόξων γιγνομένη θήρα, b 5-6. Πρβ. καὶ Ξενοφώντας, Κυνηγετικὸς 13: οἱ μὲν γὰρ σοφιστὰὶ πλοῦσιους καὶ νέους θηροῦνται.

13. Μὲ τὴν ἀναφορὰ στὸ δαιμόνιον, τὸ παράξενο σημεῖο πού παρουσιάζεται ἑαρινὰ στὸν Σωκράτη γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψει ἀπὸ κάτω ('Απολογία 31c κέ.). ὁ Πλάτων κάνει ἕνα νεῦμα γιὰ τὴ σπουδαιό-

μαθητὲς τοὺς θὰ τοὺς κάνει νὰ δεχτοῦν κι ἐμᾶς.

ΚΡ. Δὲν ἔχω ἀντίρρηση, Σωκράτη, ἂν τὸ νομίζεις ἐσὺ. Πρῶτα ὅμως ἐξηγήσέ μοι ποιά εἶναι ἡ γνώση αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ ξέρω τί πρόκειται νὰ μάθουμ.

ΣΩ. Δὲν λέγονται στὰ γρήγορα αὐτά. Ὅχι, βέβαια, πὼς δὲν πρόσεχα τί ἔλεξαν ἀπὸ δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ. Ἄπεναντίας, καὶ πρόσεχα καὶ ἔχω συγκρατήσει τὰ λόγια τοὺς, καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ σοὺ τὰ διηγῆθῶ ὅλα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Σὰν ἀπὸ θέλημα κάποιου θεοῦ ἔτυχε νὰ κάθουμι στὰ ἀποδυτήρια μόνος μου, στὴ θέση πού με εἶδες ἐσὺ, καὶ σκεπτόμουν νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω. Μόλις ὅμως ἔκανα νὰ σηκωθῶ μοῦ παρουσιάστηκε τὸ συνηθισμένο σημεῖο, τὸ θεϊκό.¹³ Ξανακάθισα, λοιπόν, καὶ σὲ λίγο μπῆκαν αὐτοί, ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος, μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους, μαθητὲς τοὺς, θαρρῶ. Κι ἀφοῦ μπῆκαν, ἄρχισαν οἱ δύο τοὺς νὰ περπατοῦν στὸν σκεπαστὸ διάδρομο. Δὲν εἶχαν προφτάσει νὰ κάνουν δυὸ τρεῖς βόλτες καὶ μπαίνει ὁ Κλεινίας, γιὰ τὸν ὅποιο ἐσὺ λές, σωστὰ ἄλλωστε, πὼς ἔχει πάρει μεγάλη ἀνάπτυξη. Πίσω του ἐραστὲς πολλοὶ, ἀνάμεσά τοὺς κι ὁ Κτήσιππος, ἕνα παλιράκι ἀπὸ τὴν Παιανία, πολὺ ὁμορφο καὶ καλὸ, ἂν ἐξαίρεσις τὸ ἀπότομο ὕψος του, πού ὅμως εἶναι τῆς ἡλικίας του. Μόλις ὁ Κλεινίας, μπαίνοντας, με εἶδε νὰ κάθουμι μόνος μου, προχώρησε κατευθείαν ἐμπρὸς καὶ κάθισε πλάι μου, δεξιᾶ, ἀκριβῶς ὅπως τὸ εἶπες. Βλέποντάς τον, ὁ Διονυσόδωρος καὶ ὁ Εὐθύδημος κοντοστάθηκαν στὴν ἀρχὴ καὶ εἶπαν κάτι μεταξὺ τοὺς, ἐνῶ συγχρόνως κοιτοῦσαν καὶ ξανακοιτοῦσαν πρὸς τὸ μέρος μας — εἶχα κερφωμένη τὴν προσοχή μου πάνω τους — ἔπειτα προχώρησαν καὶ κάθισαν, ὁ ἕνας, ὁ Εὐθύδημος, πλάι στὸ παιδί, ὁ ἄλλος δίπλα μου ἀριστερὰ, καὶ οἱ ὑπόλοιποι ὅπως ἔτυχε ὁ καθένας.

τήτα ὅσον θὰ συμβοῦν στὴ συνέχεια: "Ὅταν ἀρχίσει νὰ ζεδιπλώνεται μπροστὰ μας ἡ ἀντιπαράθεση τῆς γνώσης ἀγωγῆς μὲ τὴν κίβδηλη, θὰ καταλάβουμ γι α τ ἰ ἔμεινε ὁ Σωκράτης στὸ ἀποδυτήριο. — Τὸ ἀπο-

c Ἡσπαζόμεν οὖν αὐτῷ ἅτε διὰ χρόνον ἑωρακώς· μετὰ δὲ τοῦτο εἶπον πρὸς τὸν Κλεινίαν· Ὁ Κλεινία, τῷδε μέντοι τῷ ἄνδρει σοφῷ, Εὐθύδημος τε καὶ Διονυσόδωρος, οὐ τὰ σμικρὰ ἀλλὰ τὰ μεγάλα· τὰ γὰρ περὶ τὸν πόλεμον πάντα ἐπίστασθον, ὅσα δεῖ τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν στρατηγὸν εἶσεσθαι, τὰς τε τάξεις καὶ τὰς ἡγεμονίας τῶν στρατοπέδων καὶ [ἄλλα] ἐν ὅλοις μάχεσθαι [διδασκτέον]· οἷω τε δὲ καὶ ποιῆσαι δυνατὸν εἶναι αὐτὸν αὐτῷ βοηθεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἂν τις αὐτὸν ἀδικῇ.

d Εἰπὼν οὖν ταῦτα κατερρονήθη ὑπ' αὐτῶν· ἐγελασάτην οὖν ἄμφω βλέψαντε εἰς ἀλλήλους, καὶ ὁ Εὐθύδημος εἶπεν· Οὔτοι ἐτι ταῦτα, ὦ Σώκρατες, σπουδάζομεν, ἀλλὰ παρέργοις αὐτοῖς χρώμεθα.

Καγὼ θανατάσας εἶπον· Καλὸν ἂν ποῦ τὸ ἔργον ὑμῶν εἴη, εἰ τηλικαῦτα πράγματα πάρεργα ὑμῖν τυγχάνει ὄντα, καὶ πρὸς θεῶν εἰπετόν μοι τί ἐστι τοῦτο τὸ καλόν.

Ἄρετήν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οἰόμεθα οἷω τ' εἶναι παραδοῦναι κάλλιστ' ἀνθρώπων καὶ τάχιστα.

e Ὁ Ζεῦ, οἶον, ἦν δ' ἐγώ, λέγετον πρᾶγμα· πόθεν τοῦτο τὸ ἔρμαιον ἠρόετην; ἐγὼ δὲ περὶ ὑμῶν διανοοῦμαι ἐτι, ὥσπερ νυνθὶ ἔλεγον, ὡς τὸ πολὺ τοῦτο δεινοῖν ὄντων, ἐν ὅλοις μάχεσθαι, καὶ ταῦτα ἔλεγον περὶ σφῶν· ὅτε γὰρ τὸ πρότερον ἐπεδημησάτην, τοῦτο μέμνημαι σφῶ ἐπαγγελλομένω. εἰ δὲ νῦν ἀληθῶς ταύτην τὴν ἐπιστήμην ἔχοντες, ἴλω εἶτον — ἀτεχνῶς γὰρ ἔγωγε σφῶ ὥσπερ θεῶ προσαγορεύω, συγγνώμην δέομενος ἔχειν μοι τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων. ἀλλ' ὁράτων, ὦ Εὐθύδημέ τε καὶ Διονυσόδωρε, εἰ ἀληθῆ λέγετον ὑπὸ γὰρ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐπαγγέλματος οὐδὲν θαναμαστὸν ἀπιστεῖν.

Ἄλλ' εὐ ἴσθι, ὦ Σώκρατες, [ἔφατον.] τοῦτο οὕτως ἔχον.

δουτήριο ἦταν μιὰ σκεπαστὴ ἐξέδρα παράλληλη μὲ τὸν σκεπαστὸ διάδρομο (ἐν τῷ καταπέγῳ ὁρόμῳ, 273a 3), μὲ τὸν ὅμοιο ἀποτελοῦσε ἕναν ἐνιαῖο χώρο. J. Delorme, Gymnasion, σελ. 55.

14. Αὐτὲς οἱ ἰδιότητες τῶν δύο σοφιστῶν προσθέτουσαν μιὰ πνευματικὴ στὴ σκεπτικὴ βάθος πού πλαισιώνει τὴν ἀφήρηση τοῦ Σωκράτη.

Τοὺς χαιρέτησα θερμὰ, γιατί εἶχα καιρὸ νὰ τοὺς δῶ· c ὕστερα εἶπα στὸν Κλεινία: Κλεινία, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ βλέπετε, ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος, εἶναι σοφοί — ἔτσι στὰ ἀσημαντὰ πράγματα ἀλλὰ στὰ μεγάλα. Γνωρίζουν τὸ καθεστὶ πού σχετίζεται μὲ τὸν πόλεμο, ὅλα ὅσα πρέπει νὰ ξέρετε κανεὶς γιὰ νὰ γίνῃ καλὸς στρατηγός: πῶς παρατάσσεται μιὰ στρατιωτικὴ δύναμη, πῶς διοικεῖται καὶ ὅσα πρέπει νὰ διδασχεῖ κανεὶς γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ ὄπλα.¹⁴ καὶ ἀκόμη μποροῦν νὰ κάνουν ἕναν ἄνθρωπο νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ υπερασπίσεται τὸν ἑαυτοῦ στὰ δικαστήρια, ἂν κανεὶς τὸν ἀδικήσει.

Τὰ λόγια μου αὐτὰ τὰ ἀκουσαν μὲ περιφρόνηση· γέλασαν d καὶ οἱ δύο, κοιτάχτηκαν μεταξύ τους, καὶ ὁ Εὐθύδημος εἶπε: Δὲν ἀσχολοῦμαστε πῶς με αὐτὰ, Σωκράτη· αὐτὰ τὰ ἔχουμε γιὰ πάρεργο.

Ἐγὼ σάσισα καὶ εἶπα: Θὰ εἶναι, φαίνεται, πολὺ σπουδαία ἡ ταρινὴ ἀσχολία σας, ἀφοῦ πράγματα τόσο σημαντικὰ εἶναι γιὰ σᾶς πάρεργο· πέστε μοι, λοιπόν, μὰ τὸ θεό, ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ σπουδαία ἀσχολία;

— Τὴν ἀρετὴ, Σωκράτη, πιστεύουμε ὅτι μποροῦμε νὰ τὴν διδάξουμε πιὸ καλὰ καὶ πιὸ γρήγορα ἀπὸ κάθε ἄλλον, εἶπε.

— Θεέ μου, ἔκανα, τί ὑπέροχο πράγμα! Πῶς σᾶς ἔλαχε e αὐτὴ ἡ ἀναπάντεχη τύχη; Κι ἐγώ, ὅπως ἔλεγα τώρα δά, ἔμενα μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶσεῖς στὴν ὀπλομαχία κυρίως — σ' αὐτὸ τὸ πολὺ σπουδαῖο πράγμα — εἶσατε φοβεροί, καὶ αὐτὰ ἔλεγα γιὰ σᾶς. Γιατὶ θυμᾶμαι ὅτι τὴν προηγούμενη φορὰ πού εἶχατε ἔρβει ἐδῶ, αὐτὲς ἦταν οἱ ἐπαγγελίες σας. Ἄν ἔμοια ἀληθινὰ κατέχετε τὴν ἐπιστήμην πού λέτε, σᾶς ζητῶ νὰ μὲ σπλαχνιστεῖτε. Ἄπευθύνομαι σ' ἐσᾶς κυριολεκτικὰ σὰν σὲ θεοὺς καὶ σᾶς ζητῶ νὰ μὲ συγχωρήσετε γιὰ ὅ,τι εἶπα πρῶτύτερα. Προσέξτε μόνο, Εὐθύδημη καὶ Διονυσόδωρε, 274 μὴ πῶς κάνετε λάθος· γιατί εἶναι τόσο μεγάλο αὐτὸ πού ὑπόσχεστε, ὥστε δὲν εἶναι καθόλου παράξενο νὰ δυσπιστεῖ κανεὶς.

— Μὴν ἀμφιβάλλετε, Σωκράτη, καθόλου.

Μακαρίζω ἄρ' ὑμᾶς ἔγωγε τοῦ κτήματος πολὺ μᾶλλον ἢ μέγαν βασιλέα τῆς ἀρχῆς· τοσόνδε δέ μοι εἴπετον, εἰ ἐν νῶ ἔχετον ἐπιδεικνύναι ταύτην τὴν σοφίαν, ἢ πῶς σφῶν βεβούλευται.

Ἐπ' αὐτό γε τοῦτο πάρεσμεν, ὦ Σώκρατες, ὡς ἐπιδείξομε καὶ διδάξομε, ἐάν τις ἐθέλῃ μανθάνειν.

Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐθελήσουσιν ἅπαντες οἱ μὴ ἔχοντες, ἐγὼ ὑμῖν ἐγγνώμαι, πρῶτος μὲν ἐγὼ, ἔπειτα δὲ Κλεινίας οὐτοσί, πρὸς δ' ἡμῖν Κτήσιππος τε ὅδε καὶ οἱ ἄλλοι οὔτοι, ἦν δ' ἐγὼ δεικνὸς αὐτῶ τοῖς ἑραστὰς τοῖς Κλεινίου· οἱ δὲ ἐτόγγων ἡμᾶς ἤδη περιμιάμενοι. ὁ γὰρ Κτήσιππος ἔτνευ πόρρω καθεζόμενος τοῦ Κλεινίου—κάμοι δοκεῖν ὡς ἐτόγγων ἐν Εὐθύδημος ἐμοὶ διαλεγόμενος προνευεκάως εἰς τὸ πρόσθεν, ἐν μέσῳ ὄντος ἡμῶν τοῦ Κλεινίου ἐπεσκότει τῶ Κτήσιππῳ τῆς θέας—βουλόμενός τε οὖν θεάσασθαι ὁ Κτήσιππος τὰ παιδικὰ καὶ ἅμα φιλήκοος ὢν ἀναπηδήσας πρῶτος προσέστη ἡμῖν ἐν τῷ κατακτικρῷ· οὕτως οὖν καὶ οἱ ἄλλοι ἐκείνῳ ἰδόντες περιέστησαν ἡμᾶς, οἳ τε τοῦ Κλεινίου ἑρασταὶ καὶ οἱ τοῦ Εὐθύδημου τε καὶ Διονυσόδωρου ἐταῖροι. τούτους δὴ ἐγὼ δεικνὸς ἔλεγον τῶ Εὐθύδημῳ ὅτι πάντες ἔτοιμοι εἶεν μανθάνειν ὅ τε οὖν Κτήσιππος συνέρη μάλα προθύμως καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ἐκέλευον αὐτῶ κωνῆ πάντες ἐπιδείξασθαι τὴν δύναμιν τῆς σοφίας.

Ἐἶπον οὖν ἐγὼ· ὦ Εὐθύδημε καὶ Διονυσόδωρε, πάνν μὲν οὖν παντὶ τρόπῳ καὶ τούτους χαρίσασθον καὶ ἐμοῦ ἕνεκα ἐπιδείξασθον. τὰ μὲν οὖν πλείστα ὄηλον ὅτι οὐκ ὀλίγον ἔργον ἐπιδείξαι· τόδε δέ μοι εἴπετον, πότερον πεπεισμένον ἤδη ὡς χρηῖ παρ' ὑμῶν μανθάνειν δύναισθ' ἢν ἀγαθὸν ποιῆσαι ἄνδρα μόνον, ἢ καὶ ἐκείνον τὸν μήπω πεπεισμένον διὰ τὸ

15. Ἡ σοφιστικὴ ἐπίδειξις ἦταν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν καθυπερσοφιστικὴ διδασκαλία. Ὁ Hawtrey, ὁ.π., σελ. 52, εἰκάζει ὅτι οἱ σοφιστὲς δὲν πληρώνονταν γι' αὐτὴ τὴν παρουσίαια τῆς τέχνης τους· «χωρὶς ἀμφιβολία πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος διαφήμισης τῆς διδασκαλίας τους», σημειώνει. Πρβ. Ἰσπίας ἐλάσ. 363a 2· Γοργίας 447a 5-6.

— Τότε, γιὰ τὸ ἀπόκτημα αὐτὸ ἐγὼ σὰς μακαρίζω πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅσο τὸ βασιλιά τῶν Περσῶν γιὰ τὴν ἐξουσία του· πεῖτε μοι μονάχα ἂν σκεπτεύετε νὰ παρουσιάσετε αὐτὴ τὴ σοφία σας, ἢ τί ἔχετε ἀποφασίσει σχετικά.

— Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς βρισκόμαστε ἐδῶ, Σωκράτη, γιὰ νὰ τὴν παρουσιάσουμε καὶ νὰ τὴ διδάξουμε σὲ ὅποιον θέλει νὰ τὴ μάθει.¹⁵

— Ὅτι θὰ θελήσουν νὰ τὴ μάθουν ὅλοι ὅσοι δὲν τὴν κατέχουν, σὰς τὸ ἐγγυῶμαι ἐγὼ· πρῶτα πρῶτα, τοῦ εἶπα, ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἔπειτα αὐτὸς ἐδῶ ὁ Κλεινίας, ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ὁ Κτήσιππος καὶ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄλλοι, καὶ τοῦ ἔδειξα τοὺς ἑραστῆς τοῦ Κλεινίας, ποὺ μᾶς εἶχαν κιάλας περιστοιχίσει. Γιατί ὁ Κτήσιππος εἶχε καθίσει μακριὰ ἀπὸ τὸν Κλεινία—καὶ μοῦ φαίνεται πῶς καθὼς ὁ Εὐθύδημος εἶχε σκύψει καὶ μοῦ μιλοῦσε, τοῦ ἐκρυβε ἀπὸ τὴ θέα τὸν Κλεινία, ποὺ τὸν εἶχαμε ἀνάμεσά μας—θέλοντας, λοιπόν, ὁ Κτήσιππος νὰ βλέπει τὸν ἀγαπημένο του, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἀρέσει νὰ παρακολουθεῖ τίς συζητήσεις, πετάχτηκε, πρῶτος αὐτός, καὶ στάθηκε ἀκριβῶς ἀπέναντί μας. Μόλις οἱ ἄλλοι τὸν εἶδαν ἦλθαν καὶ αὐτοί, καὶ ἔτσι μᾶς περιστοιχίσαν οἱ ἑραστῆς τοῦ Κλεινία καὶ οἱ φίλοι τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσόδωρου. Αὐτούς, λοιπόν, ἔδειξα στὸν Εὐθύδημο καὶ τοῦ ἔλεγα ὅτι εἶναι ὅλοι τους διαθεθειμένοι νὰ ἀρχίσουν μαθήματα. Ὁ Κτήσιππος ἐπιδοκίμασε πολὺ πρόθυμα τὰ λόγια μου, τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ζητοῦσαν ὅλοι μαζί ἀπὸ τοὺς δύο νὰ παρουσιάσουν τὴ δύναμιν τῆς σοφίας τους.

Τότε ἐγὼ εἶπα: Πρέπει μὲ κάθε τρόπο, Εὐθύδημε καὶ Διονυσόδωρε, γιὰ χάρι τους ἀλλὰ καὶ γιὰ χάρι δική μου νὰ κάνετε αὐτὴ τὴν ἐπίδειξη. Βέβαια, δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι στὰ πιδὸ πολλὰ σημεῖα αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο· πέστε μου ὡστόσο τοῦτο: Τὴν ἀρετὴν μπορεῖτε νὰ τὴ διδάξετε μόνο σὲ ὅποιον ἔχει ἤδη πεισθεῖ ὅτι πρέπει νὰ τοῦ τὴ μάθετε ἐσεῖς ἢ καὶ σὲ ἐκείνον ποὺ διατρεῖ τίς ἐπιφυλάξεις του, ἐπειδὴ πιστεύει εἶτε ὅτι γενικὰ τὸ πράγμα αὐτὸ, ἢ ἀρετὴ, δὲν μα-

μη οἶσθαι ὅπως τὸ πρᾶγμα τὴν ἀρετὴν μαθητὸν εἶναι ἢ μὴ σφῶν εἶναι αὐτῆς διδασκάλου; φέρε, καὶ τὸν οὕτως ἔχοντα τῆς αὐτῆς τέχνης ἔργον πείσαι ὡς καὶ διδασκτὸν ἢ ἀρετὴ καὶ οὗτοι ὑμεῖς ἐστέ παρ' ὧν ἂν κάλλιστα τις αὐτὸ μάθοι, ἢ ἄλλης;

Ταύτης μὲν οὖν, ἔφη, τῆς αὐτῆς, ὦ Σώκρατες, ὁ Διονυσόδωρος.

275 Ὑμεῖς ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Διονυσόδωρε, τῶν νῦν ἀνθρώπων κάλλιστ' ἂν προτρέψαιτε εἰς φιλοσοφίαν καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλειαν;

Οἰόμεθά γε δή, ὦ Σώκρατες.

Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων τὴν ἐπίδειξιν ἡμῖν, ἔφη, εἰς ἀδισκον πείσασθον, τοῦτο δ' αὐτὸ ἐπίδειξασθον, τουτοῖ τὸν νεανίσκον πείσασθον ὡς χρὴ φιλοσοφεῖν καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ χαριεῖσθον ἔμοί τε καὶ τουτοῖσι πᾶσιν. συμβέβηκεν γάρ τι τοιοῦτον τῷ μειρακίῳ τούτῳ· ἐγώ τε καὶ οἶδε πάντες τυγχάνομεν ἐπιθυμοῦντες ὡς βέλτιστον αὐτὸν γενέσθαι. ἔστι δὲ οὕτως Ἀξίوخου μὲν ὕς τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῦ παλαιοῦ, αὐτανεψιὸς δὲ τοῦ νῦν ὄντος Ἀλκιβιάδου· ὄνομα δ' αὐτῷ b Κλεινίας. ἔστι δὲ νέος· φοβούμεθα δὴ περὶ αὐτῷ, ὅλον εἰκόσ περὶ νέῳ, μὴ τις φθῆ ἡμᾶς ἐπ' ἄλλο τι ἐπιτήδευμα τρέψας αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ διαφθείρῃ. σφῶν οὖν ἦκετον εἰς κάλ-

16. Στὸ ξεκίνημα τῆς συζήτησής του μετὰ τοὺς δύο σοφιστὲς ὁ Σωκράτης ἐκφράζει τὴν ἀμφιβολία του κατὰ πόσο ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι πού διδάσκειται. Παρόμοιες ἐπιφυλάξεις διατυπώνει καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς συζήτησής του μετὰ τὸν Πρωταγόρα (319 a-b τοῦ ὁμόνυμου διαλόγου) σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴν τέχνην. Στὸν Μένωνα 87b 2 κέ. διευκρινίζεται ὅτι ἡ παραδοχὴ πὼς ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι πού διδάσκειται (διδασκτὸν) προϋποθέτει κατανάγκη τὴν οὐσιαστικὴ συνάφεια ἀρετῆς καὶ ἐπιστήμης.

17. Γιὰ τὸν Σωκράτη ἡ ἀγάπη τῆς γνώσης καὶ ἡ ἐπιδιώξις τῆς ἀρετῆς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό. Στὴν παράκλησή του νὰ προτρέψουν πειστικὰ τὸν νεαρὸ Κλεινία εἰς φιλοσοφίαν καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλειαν, α 6, ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος θὰ ἀνταποκριθῶν μὲ μιὰ σερὰ ἀπὸ σοφίσματα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ προσπαθῶν νὰ ἐντυπωσιάσῃ τὸν

θαίνεται¹⁶ εἶτε ὅτι ἐσεῖς δὲν εἴσαστε οἱ κατάλληλοι νὰ τὴν διδάξετε; Πέστε μου δηλαδὴ: εἶναι δουλειὰ τῆς ἰδίας τέχνης νὰ πείσει καὶ ἐκεῖνον πού σκέφτεται ἔτσι, ἀφενὸς ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι πού μαθαίνεται, καὶ ἀφετέρου ὅτι αὐτοὶ πού θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ τὴν μάθουν καλύτερα ἀπὸ ὁποιοδῆποτε ἄλλον εἴστε ἐσεῖς οἱ δύο, ἢ μήπως αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔργο ἄλλης τέχνης;

— Μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς, Σωκράτη, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος.

— Ἐπομένως, Διονυσόδωρε, οἱ πῶ κατάλληλοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ παρακινήσουν κάποιον στὴ γνώση καὶ στὴν ἀρετὴ εἴστε, θὰ ἔλεγα, ἐσεῖς.

— Ἐτσι πιστεύουμε, Σωκράτη.

— Ἀφήστε τότε κάθε ἄλλη ἐπίδειξη γὰ ἀργότερα καὶ περιοριστεῖτε σὲ τοῦτο: Προσπαθήστε νὰ πείσετε τὸν νεαρὸ αὐτὸν ὅτι ἔχει χρέος νὰ ἀγαπᾷ τὴ γνώση καὶ νὰ καλλιεργεῖ τὴν ἀρετὴ του· θὰ κάνετε χάρις μεγάλη καὶ σ' ἐμένα καὶ σ' ὅλους αὐτοὺς ἐδῶ.¹⁷ Γιατί μὲ τὸ παιδί αὐτὸ ἔχει συμβεῖ περὶ τοῦ ἐξῆς: Καὶ ἐγώ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐδῶ θέλουμε νὰ γίνεῖ ὅσο τὸ δυνατό τοῦ καλοῦς. Εἶναι παιδί τοῦ Ἀξίوخου, τοῦ γιου τοῦ παλιοῦ Ἀλκιβιάδου, πρώτος ἐξάδελφος τοῦ τωρινοῦ Ἀλκιβιάδου· Κλεινίας τ' ὄνομά του. Εἶναι νέος. Κι ὅπως εἶναι φυσικό, φοβόμεσθε μὴν τυχόν καὶ προλάβει κανεὶς καὶ τοῦ γυρίσει πουθενὰ ἄλλου τὰ μαυλὰ καὶ μᾶς τὸν χαλάσει.¹⁸

νέο καὶ νὰ τοῦ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἀποκτήσει καὶ αὐτὸς τὴν ἐριστικὴ-ἐλεγκτικὴν ἱκανότητα. Ἡ ἀπαιδεργωτικὴ, ἐπομένως, ἀξία τῆς σοφιστικῆς ἐπίδειξης περιορίζεται στὰ δύο παραπάνω σημεῖα.

18. Δύο φορές στὸν ἴδιον στίχο (275b 2) τονίζεται ἡ νεαρὴ ἡλικία τοῦ Κλεινία καί, παράλληλα, ὁ φόβος τοῦ Σωκράτη μήπως διαφθείρουν τὸν νέο. Μὲ αὐτὸ ὁ Πλάτων μᾶς υπενθυμίζει τὴν κατηγορία πού ὀδηγήσει στὴ θανατικὴ καταδικὴ τοῦ δασκάλου του. Περὶ Ἀπολογία 25 a-b· Εὐθύφρων 2c 4, 3a 1. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ, παρουσιάζονται τὸν Σωκράτη νὰ ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ καὶ νὰ ἀσκεῖ θετικὴ ἠθικὴ ἐπίδραση στὸν πρώτο ἐξάδελφο τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὁ Πλάτων ἀπαντᾷ ἐμμέσως σ' αὐτοὺς πού θεωροῦσαν τὸ δάσκαλό του ὑπεύθυνον γιὰ τὸ ἥθικον κατάντημα τοῦ Ἀλκιβιάδου.

λιστον ἄλλ' εἰ μὴ τι διαφέρει ἡμῖν, λάβειτον πεῖραν τοῦ μειρακίου καὶ διαλέχθητον ἐναντίον ἡμῶν.

Εἰπόντως οὖν ἐμοῦ σχεδόν τι αὐτὰ ταῦτα ὁ Εὐθύδημος ἄμα ἀνδρείως τε καὶ θαρραλέως, Ἄλλ' οὐδὲν διαφέρει, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ἐὰν μόνον ἐθέλη ἀποκρίνεσθαι ὁ νεανίσκος. Ἄλλὰ μὲν δὴ, ἔφη ἐγώ, τοῦτο γὰρ καὶ εἴησιν θαμὰ γὰρ αὐτῷ οἶδε προσιόντες πολλὰ ἔρωτώσιν τε καὶ διαλέγονται, ὥστε ἐπεικῶς θαρροῖ τὸ ἀποκρίνασθαι.

Τὰ δὴ μετὰ ταῦτα, ὦ Κρίτων, πῶς ἂν καλῶς σοι διηγησαίμην; οὐ γὰρ σμικρὸν τὸ ἔργον δύνασθαι ἀναλαβεῖν διεξιόντα σοφίαν ἀμύχανον δσσην ὥστ' ἔγωγε, καθάπερ οἱ ποιηταί, δέομαι ἀρχόμενος τῆς διηγήσεως Μούσας τε καὶ Μνημοσύνην ἐπικαλεῖσθαι. ἤρξατο δ' οὖν ἐνθένδε ποθὲν ὁ Εὐθύδημος, ὡς ἐγῶμαι. Ὡ Κλεινία, πότεροι εἰσι τῶν ἀνθρώπων οἱ μανθάνοντες, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς;

Καὶ τὸ μειράκιον, ἄτε μεγάλου ὄντος τοῦ ἐρωτήματος,

19. Ὅπως ὁ νεαρὸς Ἰπποκράτης στὴν Πρωταγόρα, ἔτσι καὶ ὁ Κλεινίας τοῦ δικοῦ μας διαλόγου, καὶ μαζὶ τοῦ ὀλόκληρη ἡ ἀθηναϊκὴ νεολαία —(τὸ πῶς εὐγενικὸ ἀνθρώπινο οὐκὸ πὸς εἶδε ποτὲ ὁ κόσμος), P. Friedländer, Platon II, σελ. 166— ἀκροαγιάζονται ἀνάμεσα στὸν γνήσιο παιδαγωγό, πὸς κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ νέου (προβούμεθα δὴ περὶ αὐτῷ, οἷον εἰκὸς περὶ νέου, μὴ τις φθῆ ἡμᾶς ἐπ' ἄλλο τι ἐπιτήδευμα τρέφας αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ διαφθεῖρη, b 2-4), καὶ σὲ ἀνεύθυνους σοφιστὲς σὰν τὸν Εὐθύδημο καὶ τὸν Διονυσόδωρο, πὸς ἀντιμετοπίζουσι τοὺς νέους ψυχρά καὶ ἀδιάφορα (Ἄλλ' οὐδὲν διαφέρει, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ἐὰν μόνον ἐθέλη ἀποκρίνεσθαι ὁ νεανίσκος, b 8 - c 1), ἀπὸ μοναδικὸ μέλημά τους εἶναι πῶς νὰ καταπλήξουσι καὶ πῶς νὰ κερδίσουσι χρήματα.—Ὁ ὄρος πὸς θέτει ὁ Εὐθύδημος (ἐὰν μόνον ἐθέλη ἀποκρίνασθαι, c 1) σχετίζεται μετὰ τοὺς κανόνες τῆς ἐριστικῆς συζήτησης (βλ. Ἐπιστημολογία I).

20. «Μὲ αὐτὲς τὲς φράσεις», παρατηρεῖ σὲ μὴ ὑποσημειώσῃ του ὁ Wilamowitz, Platon I, σελ. 242, «ὁ Σωκράτης κατὰ κάποιον τρόπο «κοινοῦντίζει» τοὺς ἑραστὲς τοῦ ἄλλοτε ἀγορευοῦ σὺνάμα ἑμῶς μᾶς δίνει μὴ εἰκόνα γιὰ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς: Καταλαβαίνουμε πῶς περὶ τοῦ διεφθάρῃ ὁ Ἀλκιβιάδης».

21. Καθὼς κλεινεῖ ἡ εἰσαγωγικὴ σκηνὴ τοῦ διαλόγου, ὁ Πλάτων μᾶς ξαναθυμίζει τὴν παρουσία τοῦ Κρίτωνος.

Ἔχετε φτάσει λοιπὸν στὴν πῶς κατὰλληλὴ στιγμῇ. Ἄν δὲν σᾶς κάνει κόπο ἀνοίξετε του μὴ συζήτηση μπροστὰ μας καὶ ἐξετάστε τον.

Δὲν εἶχα καλὰ καλὰ προφτάσει νὰ τὰ πῶ αὐτά, καὶ ὁ Εὐθύδημος, μὲ θάρρος καὶ αὐτοπεποίθηση: δὲν μᾶς κάνει καθόλου κόπο, Σωκράτη, εἶπε, ἀρκεῖ μόνον νὰ δεχθεῖ ὁ νεαρός νὰ ἀπαντᾷ.¹⁹

—Μὲ αὐτό, εἶπα, εἶναι ἐξοικειωμένος. Συχνὰ τὸν πλησιάζουσι ὅλοι αὐτοὶ πὸς βλέπεις καὶ τὸν ρωτοῦν διάφορα πράγματα καὶ συζητοῦν μαζὶ του, καὶ ἔτσι ἀπαντᾷ μὲ ἀρκετὸ θάρρος.²⁰

Αὐτὰ πὸς ἀκολουθεῖται, Κρίτωνος,²¹ πῶς θὰ μωρῶσω νὰ σοῦ τὰ διηγηθῶ σὸστά; Δὲν εἶναι δὲ ἄκυρο πρᾶγμα νὰ πιάσεις καὶ νὰ ἐκθέσεις καταλεπτῶς τέτοια ἀπερίγραπτη σοφία. Γι' αὐτό, σὰν τοὺς ποιητὲς, αἰσθάνομαι καὶ ἐγὼ τὴν ἀνάγκη, τώρα πὸς ξεκινῶ τὴν ἀφήγησή μου, νὰ ἐπιτακτω τὲς Μούσες καὶ τὴ Μνημοσύνη. Νομίζω, κάπως ἔτσι ἀρχισε ὁ Εὐθύδημος: Κλεινία, ποιοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι πὸς μαθαίνουν, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς;²² Τὸ παιδί —καθὼς ἡ ἐρώτηση εἶναι

22. Τὰ δύο πρῶτα σοφισματα τοῦ Εὐθύδημου (πότεροι ... ἡ μανθάνοντες, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς, 275d 3 κέ., καὶ οἱ μανθάνοντες μανθάνουσιν ἂ ἐπίστανται ἢ ἂ μὴ ἐπίστανται, 276d 7 κέ.) ἀποτελοῦν, σύμφωνα μετὰ τὴν ὀρολογία τοῦ Ἀριστοτέλη, Σοφ. ἐλ., 1, 145b 22 κέ., σοφισματα παρὰ τὴν ὁμονομίαν, πὸς προκύπτουν ἀπὸ τὴ διττὴ σημασία τῶν λέξεων: μανθάνω [= 1. μαθαίνω, ἀποκτᾷ νέα γνωστικὴ πείρα, 2. ἀντιλαμβάνομαι, μπαίνει στὸ νῆμα ἑνὸς πρᾶγματος], σοφός [= 1. αὐτὸς πὸς ἔχει γνώσεις, 2. αὐτὸς πὸς ἀντιλαμβάνεται εὐκολὰ], ἀμαθής [= 1. αὐτὸς πὸς δὲν ἔχει γνώσεις, 2. αὐτὸς πὸς δὲν ἀντιλαμβάνεται εὐκολὰ]. Ὅσο ὁ Σωκράτης, σὲ μὴ παρέμβασή του πὸς ἀκολουθεῖ (277d κέ.), θὰ ἐξηγήσει στὸν Κλεινία τὸ πρῶτο αὐτὸ σοφισμα μετὰ τὴν ἀμφισβησία μόνου τοῦ ρήματος μανθάνειν.—Ἐπιστημολογία τὸν ἀκαμπτὰ ἀντιθετικὸ χαρακτήρα τῶν διαζεύξεων: σοφός - ἀμαθής, ἂ ἐπίστανται - ἂ μὴ ἐπίστανται, πὸς ὑποδηλώνουν μὴ λογικὴ ἡ ὁπία, ἔπως σημειοῦναι ὁ H. Keulen, Untersuchungen zu Platons 'Euthydem', σελ. 74, ἀντιλε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ tertium non datur: Ὁ κόσμος λογίζεται κορυφωμένος σὲ ἀπόλυτες ἀντιθέσεις

ἤρθριασέν τε καὶ ἀπορήσας ἐνέβλεψεν εἰς ἐμέ· καὶ ἐγὼ γυνὸς αὐτὸν τεθορυβημένον, Θάρροι, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Κλεινία, καὶ ἀπόκριναι ἀνδρείως, ὁπότερά σοι φαίνεται· ἴσως γάρ τοι ὄφελει τὴν μεγίστην ὠφελίαν.

Καὶ ἐν τούτῳ ὁ Διονυσόδωρος προσκύνσας μοι μικρὸν πρὸς τὸ σῶς, πάνν μειδιάσας τῷ προσώπῳ, Καὶ μὴν, ἔφη, σοί, ὦ Σώκρατες, προλέγω ὅτι ὁπότερ' ἂν ἀποκρίνηται τὸ μειράμιον, ἐξελεγχθήσεται.

276

Καὶ αὐτοῦ μεταξὺ ταῦτα λέγοντος ὁ Κλεινίας ἔνυχεν ἀποκρινάμενος, ὥστε οὐδὲ παρακελεύσασθαι μοι ἐξεγένετο εὐλαβηθῆναι τῷ μειρακίῳ, ἀλλ' ἀπεκρίνατο ὅτι οἱ σοφοὶ εἰεν οἱ μαυθίνοντες.

Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Καλεῖς δέ τινας, ἔφη, διδασκάλους, ἢ οὐδ'; — Ὡμολόγει.— Οὐκ οὖν τῶν μαυθινόντων οἱ διδάσκαλοι διδάσκαλοι εἰσιν, ὥσπερ ὁ κιθαριστὴς καὶ ὁ γραμματιστὴς διδάσκαλοι δῆπου ἦσαν σοῦ καὶ τῶν ἄλλων παιδῶν, ὑμέεις

χωρὶς ἐνδιάμεσες καταστάσεις. «Ἡ ἐριστικὴ τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσόδωρου», παρατηρεῖ ἡ Sprague, Plato's Use of Fallacy, σελ. 17, «συνδέεται στενά μετὰ τὴν ἑλεατικὴν λογικὴν, ὥστε νὰ παραμένει δέσμιον στὴ στατικὴ ἀντίθεση τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι». Πρβ. καὶ Κ. Καστοριάδης, Ἡ φαντασιακὴ θέσμιση τῆς κοινωνίας, Ἀθήνα 1978, σελ. 486 κέ.

23. Κάτω ἀπὸ τὸ ψυχρὸ καὶ ἀδιάφορο ἐρώτημα μετὰ τὸ ὅποιο ἀρχίζουν τὴν ἐπίδειξή τους οἱ σοφιστὲς κρύβεται ἓνα μεγάλο φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ποῦ οἱ ἴδιοι δὲν δείχνουν νὰ τὸ υποψιάζονται καν, ἀλλὰ ποῦ ὁ γυμνασμένος νοῦς τοῦ Σωκράτη τὸ ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως καὶ δοκιμάζει ἑλιγγο φιλοσοφικὸ (ἀτε *μεγάλον ὄντος ἐρωτήματος*, 275d 5). Τὸ ἐρώτημα τῶν σοφιστῶν εἶναι μιὰ παραλλαγὴ τοῦ ἐριστικοῦ διλήμματος, μετὰ τὸ ὅποιο τίθεται στὸν Μένωνα (80e 1-5) τὸ π α ρ ἄ δ ο ξ ο τ ῆ ς γ ν ω σ τ ι κ ῆ ς π ρ ο σ ο ι κ ε ῖ ω σ η ς: Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητήσει οὔτε ὅ,τι γνωρίζει (ἐπειδὴ τὸ γνωρίζει ἤδη) οὔτε ὅ,τι δὲν γνωρίζει (ἐπειδὴ δὲν ξέρει τί νὰ ἀναζητήσει). Στὸ κεντρικὸ αὐτὸ γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα — οὐσιαστικὰ πρόκειται γιὰ τὸ πρόβλημα τοῦ γνωσιολογικοῦ ἀπριориσμοῦ — ὁ Πλάτων ἀπάντησε μετὰ τὴ θεωρία τῆς ἀνάμνησης. Τὸ γὰρ ζητεῖν ἄρα καὶ τὸ μαυθίνειν ἀνάμνησις εἶναι ἐστίν, *Μένων* 81d 4-5. Κάθε νέα γνώση ἀποτελεῖ ἀνάκληση πείρας

δύσκολη²³— κοκκίνισε, καὶ μὴν ἔχοντας τί νὰ ἀποκριθεῖ γύρισε καὶ μετὰ ἔειπε. Κι ἐγὼ ποὺ κατὰ λαβὰ τὴν ἀναστάτωσή του: Θάρρος, Κλεινία, τοῦ εἶπα, ἀπάντησέ του χωρὶς φόβον ποῖό ἀπὸ τὰ δύο σοῦ φαίνεται σωστό· ἴσως αὐτὸ σὲ ὄφελος ἂνυπολόγιστα.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Διονυσόδωρος ἔσκυψε κάπως πρὸς τὸ μέρος μου καὶ μετὰ πολλὴ χαμόγελο μοῦ εἶπε στ' αὐτί: Νὰ δεῖς, Σωκράτη, ποῦ ὅ,τι καὶ ἂν ἀπαντήσῃ ὁ νεαρὸς θὰ βγεῖ λάθος.

Καθὼς μοῦ τὰ ἔλεγε αὐτά, ὁ Κλεινίας ἀπάντησε κιόλας, καὶ ἔτσι δὲν πρόλαβα νὰ συμβουλευθῶ τὸ παιδί νὰ προσέξει· 276 ἀπάντησε ὅτι αὐτοῖ ποῦ μαθαίνουν εἶναι οἱ σοφοί.

Τότε ὁ Εὐθύδημος τὸν ρώτησε: Παραδέχεσαι ὅτι ὑπάρχουν δάσκαλοι ἢ ἔχει;

Ἄ Ο Κλεινίας ἀπάντησε καταφατικῶς.

— Τοὺς δασκάλους αὐτοὺς τοὺς ἔχουν γιὰ δασκάλους τοὺς ὅσοι μαθαίνουν, ἀκριβῶς ὅπως ἦταν δάσκαλος δικὸς σου καὶ τῶν ἄλλων παιδιῶν ἐκεῖνος ποῦ σοῦ μάθαινε κιθάρα ἢ

ποῦ ἔχει ἀποκτηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ σύνδεση τῆς ψυχῆς μετὰ τὸ σῶμα: ...αἰεὶ ἢ ἀλήθεια ἡμῖν τῶν ὄντων ἐστίν ἐν τῇ ψυχῇ, *Μένων* 86b 1-2). Ἔτσι, ἡ θεωρία τῆς ἀνάμνησης διαπλέκεται μετὰ τὴν διδασκαλία γιὰ τὴν προπαρασκευαστικὴν τῆς ψυχῆς, τὸ γνωσιολογικὸ ἐρώτημα ἐνυφαίνεται στὸ μεταφυσικὸ. Ἄ Σφαλῶς, παρατηρεῖ ὁ P. Friedländer, *Platon II*, σελ. 171-2, «ὁ Πλάτων βάζει στὸ στόμα τῶν δύο ὀλομάχων σοφισμάτων. Ὡς τέτοια πρέπει νὰ τὰ ἐκλάβουμε καὶ, κατὰ κάποιον τρόπο, νὰ τὰ λύσουμε... Ὡστόσο φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μυστικὴ εἰρωνεία τὸ Πλάτωνα ὅτι μετὰ τὸν Σωκράτη τὰ σοφισματα αὐτὰ ἔχει μόνο σπρέφονται ἐναντίον αὐτῶν ποῦ τὰ διατυπώνουν, ἀλλὰ καὶ τὰ διαπερνᾷ, σὰν ἀστραπιαία λάμψη ποῦ ἔρχεται ἀπὸ κάποιο βάθος, ἓνα νέο νόημα, ἐντελῶς ἀπρόσιτο σ' αὐτοὺς ποῦ τὰ διατυπώνουν».

24. Ὁ Σωκράτης φαίνεται ἐξοικειωμένος μετὰ τὴν τεχνικὴν τῆς ἐριστικῆς συζήτησης, ποῦ ἄλλοτε παρουσίαζε ὀρισμένους ὁμοιώτητες μετὰ τὸν δικὸν τοῦ ἔλεγχου. Τὰ σημεία ἐπαφῆς ἐντοπίζονται στὸν ἀνασκευαστικὸν χαρακτῆρα καὶ τῶν δύο, ἐνῶ ἡ κρίσιμη διαφορὰ ἔγκειται στὴν ἀτάση τοὺς ἀπέναντι στὴν ἀλήθεια: Οἱ ἐριστικοὶ ἀδιαφοροῦν γι' αὐτὴν, ἐπιδιώκουν μετὰ τὸν τρόπο νὰ ἐντυπωσιάσουν καὶ νὰ καταπλήξουν.

δὲ μαθηταί·— *Συνέφη.*—*Ἄλλο τι οὖν, ἥνικα ἐμανθάνετε, οὐδὲ πω ἤπιστασθε ταῦτα ἃ ἐμανθάνετε;*— *Οὐκ ἔφη.*—*Ἄρ' οὖν σοφοὶ ἦτε, ὅτε ταῦτα οὐκ ἤπιστασθε;*— *Οὐ δῆτα, ἦ δ' ὅς.*— *Οὐκοῦν εἰ μὴ σοφοὶ, ἀμαθεῖς;*— *Πάνυ γε.*—*Υμεῖς ἄρα μανθάνοντες ἃ οὐκ ἤπιστασθε, ἀμαθεῖς ὄντες ἐμανθάνετε.*—*Ἐπένευσε τὸ μειράκιον.— Οἱ ἀμαθεῖς ἄρα μανθάνουσι, ὦ Κλεινία, ἀλλ' οὐχ οἱ σοφοὶ, ὡς σὺ οἶε.*

Ταῦτ' οὖν εἰπόντος αὐτοῦ, ὥσπερ ὑπὸ διδασκάλου χορὸς ἀποσημήναντος, ἅμα ἀνεθορύβησάν τε καὶ ἐγέλασαν οἱ ἐπόμενοι ἐκείνῳ μετὰ τοῦ Διονυσόδωρου τε καὶ Εὐθύδημου· καὶ πρὶν ἀναπνεῦσαι καλῶς τε καὶ εὐ τὸ μειράκιον, ἐκδεξάμενος ὁ Διονυσόδωρος, Τί δέ, ὦ Κλεινία, ἔφη, ὅποτε ἀποστοματίζοι ὑμῖν ὁ γραμματιστής, πότεροι ἐμάνθανον τῶν παίδων τὰ ἀποστοματιζόμενα, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς;— *Οἱ σοφοὶ, ἔφη ὁ Κλεινίας.— Οἱ σοφοὶ ἄρα μανθάνουσι ἀλλ' οὐχ οἱ ἀμαθεῖς, καὶ οὐκ εὐ σὺ ἄρτι Εὐθύδημῳ ἀπεκρίνω.*

Ἐνταῦθα δὴ καὶ πάννυ μὲγα ἐγέλασάν τε καὶ ἐθορύβησαν οἱ ἔρασταὶ τοῖν ἀνδρῶν, ἀγασθέντες τῆς σοφίας αὐτοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἡμεῖς ἐκπεληγμένοι ἐσιωπῶμεν. γνοὺς δὲ ἡμᾶς

25. Οἱ συνοδοὶ τῶν δύο σοφιστῶν δίνουν περισσότερο τὴν ἐντύπωση «κλακαδύρων» παρὰ μαθητῶν ἢ φίλων. Πρβ. καὶ 303 b κέ.

26. *Ὅπως θὰ διαπιστώσουμε στὴ συνέχεια τῆς ἐπιβίξεως, ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος μόνο συμπρωματικά ἀνατρέχουν σὲ πραγματικά δεδομένα, ὅπως ἐδῶ πού ἀνάγονται στὴς σχολικὲς ἐμπειρίες τοῦ Κλεινία. Ἡ ἐπιβίξις τούς κατὰ κανόνα ζεδιπλώνεται στὸ ἐπίπεδο τῶν λέξεων καὶ ὄχι τῶν πραγμάτων.—*Ο Wilamowitz, Platon I, σελ. 243, ὑποσημ. 1, εἰκάζει ὅτι στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο ἡ διδασκαλία τῆς ἀνάγνωστος γινόταν χωρὶς ἀναγνωστικό: Οἱ μαθητὲς ἀποστήθιζαν συλλαβὰς, λέξεις, προτάσεις πού πρόφερε ὁ δάσκαλος (ὁπότε ἀποστοματίζοι ὑμῖν ὁ γραμματιστής, c 3). Πιὺ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ λέξη ἀποστοματίζειν σήμαινε τὸ ἀπὸ μνήμης λέγειν (Σούδα).

27. *Ἡ σκηνὴ αὐτῆ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιδείξεως (275 d - 276 c), σημειώνει ὁ Δ. Καπετανάκης, *Ὁ Εὐθύδημος ἡ μὲν φιλοσοφικὴ προμῆση, *Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν, τόμ. Η', σελ. 461, ἀδειχνεὶ ὀλοκλήαρα τὸ ἦθος τῶν σοφιστῶν. Ἡ τρυφερότης τοῦ παιδιοῦ, πού θὰ συγκινοῦσε ὅποιονδήποτε ἄλλον καὶ θὰ τὸν ἔκαμνε νὰ

ἐκείνος πού σοῦ μάθαινε γράμματα, ἐνῶ ἐσεῖς ἤσαστε οἱ μαθητὲς τοῦ· ἔτσι δὲν εἶναι;

Συμφώνησε.

— Τὸν καιρὸ ὅμως πού ἤσαστε μαθητὲς, δὲν ξέρατε, φυσικά, ἀκόμη αὐτὰ πού μαθαίνατε.

—*Ὁχι, δὲν τὰ ξέραμε, εἶπε.

—*Ἀραγε ἤσαστε σοφοὶ, τότε πού δὲν τὰ ξέρατε αὐτά;

—*Ὁχι βέβαια, εἶπε ἐκεῖνος.

— Κι ἀφοῦ δὲν ἤσαστε σοφοὶ, πᾶσι νὰ πεῖ πῶς ἤσαστε ἀμαθεῖς.

—*Ἀσφαλῶς.

—*Ἀφοῦ, λοιπόν, μαθαίνατε αὐτὰ πού δὲν ξέρατε, πᾶσι νὰ πεῖ ὅτι τότε πού μαθαίνατε ἤσαστε ἀμαθεῖς.

Τὸ παιδί ἔγνεψε καταρατικά.

— Νά, λοιπόν, Κλεινία, πού μαθαίνουν οἱ ἀμαθεῖς, καὶ ὄχι οἱ σοφοὶ, ὅπως φαντάζεσαι ἐσύ.

Μόλις τὸ 'πε αὐτό, ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσόδωρου —λές καὶ ἦταν μπουλούκι χορευτῆς πού πήρανε τὸ σύνθημα νὰ ξεκινήσουν— ζέσπασαν σὲ ἐπιδοκιμασίες καὶ σὲ γέλια.²⁵ καὶ πρὶν καλὰ καλὰ πάρει ἀνάσα τὸ παιδί, τὸ παρέλαβε ὁ Διονυσόδωρος: Δὲν μοῦ λές, Κλεινία, εἶπε, ὅταν σᾶς παρέδιδε κάτι ὁ δάσκαλος,²⁶ ποιά παιδιὰ τὸ μάθαιναν, αὐτὰ πού ἤξεραν ἢ αὐτὰ πού δὲν ἤξεραν;

— Αὐτὰ πού ἤξεραν, εἶπε ὁ Κλεινίας.

—*Ἄρα, λοιπόν, μαθαίνουν αὐτοὶ πού ξέρουν καὶ ὄχι αὐτοὶ πού δὲν ξέρουν καὶ, συνεπῶς, δὲν ἀπάντητες σωστὰ πρωτύτερα στὸν Εὐθύδημο.

Ἐδῶ πιά εἶναι πού ζέσπασαν σὲ γέλια καὶ φωνῆς συναρμῆνοι ἀπὸ τῆ σοφία τῶν δύο ἀνδρῶν οἱ θαυμαστῆς τους ἡμεῖς οἱ ἄλλοι τὰ 'χαμε χαμένα καὶ δὲν βγάζαμε μιλιὰ.²⁷ Κι

τῆ σεβασθῆ, ἀφήνει ἐντελῶς ἀσυγκίνητους αὐτούς, πού παρουσιάζονται μὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνουν διδάσκαλοι του. *Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀκροατῆς ἐνοιῶσαν τῆ σημασία τῆς σκηνῆς αὐτῆς σ ι ω π ο υ ν ἔ κ π ε π λ η γ γ ἔ μ ἔ ν ο ι (276d)].

ὁ Εὐθύδημος ἐκπεπληγμένους, ἴν' ἔτι μᾶλλον θαυμάζοιμεν αὐτὸν, οὐκ ἀνίει τὸ μειράκιον, ἀλλ' ἠρώτα, καὶ ὥσπερ οἱ ἀγαθοὶ ὀρχησταί, διπλᾶ ἔστρεφε τὰ ἐρωτήματα περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἔφη· Πότερον γὰρ οἱ μαθάνοντες μαθάνουσι ἢ ἐπίστανται ἢ ἢ μὴ ἐπίστανται;

Καὶ ὁ Διονυσόδωρος πάλιν μυχρὸν πρὸς με φθιθίσας, e
Καὶ τοῦτ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἕτερον τοιοῦτον οἶον τὸ πρότερον.

Ἦ Ζεῦ, ἔφη ἐγώ, ἢ μὴν καὶ τὸ πρότερόν γε καλὸν ἡμῖν ἐφάνη τὸ ἐρώτημα.

Πάντ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοιαῦτα ἡμεῖς ἐρωτῶμεν ἄφρονα.

Τοιγάρτοι, ἦν δ' ἐγώ, δοκεῖτέ μοι εὐδοκμεῖν παρὰ τοῖς μαθηταῖς.

277 Ἐν δὲ τούτῳ ὁ μὲν Κλεινίας τῷ Εὐθύδημῳ ἀπεκρίνατο ὅτι μαθάνοιεν οἱ μαθάνοντες ἢ οὐκ ἐπίσταντο· ὁ δὲ ἤρετο αὐτὸν διὰ τῶν αὐτῶν ὥσπερ τὸ πρότερον· Τί δέ; ἢ δ' ὅς, οὐκ ἐπίστασαι σὺ γράμματα;— *Ναί*, ἔφη.— *Οὐκοῦν ἅπαντα*;— *Ἦ μολόγει*.— *Ὅταν οὖν τις ἀποστοματίζει* ὅτι οὖν, οὐ γράμματα ἀποστοματίζει;— *Ἦ μολόγει*.— *Οὐκοῦν ὦν τι σὺ ἐπίστασαι*, ἔφη, ἀποστοματίζει, εἴπερ πάντα ἐπίστασαι;— *Καὶ τοῦτο ὠμολόγει*.— *Τί οὖν*; ἢ δ' ὅς, ἄρα σὺ (σὺ) μαθάνεις ἄτ' ἂν ἀποστοματίζῃ τις, ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος γράμματα μαθάνει;— *Οὐκ*, ἀλλ', ἢ δ' ὅς, μαθάνω.— *Οὐκοῦν ἢ ἐπί-*

28. Δηλ. στὸ ἀδύνατο τοῦ μαθάνειν.

29. Ἡ ἐριστικὴ τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσόδωρου ἐκδηλώνεται συχνὰ μὲ τὴ διατύπωση ἀντιφατικὰ διαζευκτικῶν ἐρωτημάτων (οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς; ἢ ἐπίστανται ἢ ἢ μὴ ἐπίστανται;). Ἡ ἀπάντησις α' αὐτὰ ἔχει οὐσιαστικὰ διαμορφωθεί ἐκ τῶν προτέρων, ἀφοῦ στὸν συνομιλήτῃ δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ διαλέξῃ μόνο μίαν ἀπὸ τῆς δύο ἀπαντήσεως πού τοῦ προτείνονται. Ἔτσι οἱ ἐριστικοὶ καταφέρνουν νὰ ἀποσποῦν ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό τους τῆς φράσεως πού τοὺς χρειάζονται γιὰ νὰ τὸν παρασύρουν στὸ συμπέρασμα πού αὐτοὶ θέλουν· «σωστά», λοιπόν, χαρακτηρίζουν τὰ ἐρωτήματά τους ἄφρονα. Γιὰ τὴν τεχνικὴ τῆς ἐριστικῆς συζήτησης βλ. καὶ Ἐπισημείωσις Ι.

ὁ Εὐθύδημος, πού κατάλαβε τὴν κατάλληλῃ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ τὸν θαυμάσουμε ἀκόμη περισσότερο, δὲν τὸ ἄφηνε τὸ παιδί ἀλλὰ συνέχιζε νὰ τὸ ρωτᾷ καὶ σὰν τοὺς καλοῦς χορευτῆς τοῦ ἔκανε ἐρωτήσεις πού στριφογυροῦσαν διὸ φορὲς στὸ ἴδιο θέμα²⁸ τοῦ εἶπε: Τί ἀπὸ τὰ δύο μαθαίνουν ἐκεῖνοι πού μαθαίνουν, αὐτὰ πού ξέρουν ἢ αὐτὰ πού δὲν ξέρουν;

Τότε ὁ Διονυσόδωρος μοῦ ξαναψιθύρισε σιγανά: Καὶ τοῦτο, Σωκράτη, εἶναι σὰν τὸ προηγούμενο.

— Ἦ Δία, ἔκανα, μὰ καὶ τὸ προηγούμενο ἐρώτημα μοῦ φάνηκε καλὸ.

— Ὅλες οἱ ἐρωτήσεις μας, Σωκράτη, εἶπε αὐτός, εἶναι τέτοιες πού νὰ μὴν μπορεῖ κανένας νὰ ξεφυγῇ.²⁹

— Γι' αὐτό, φαίνεται, σὰς ἔχουν τέτοια ἐκτίμησις οἱ μαθητῆς σας, τοῦ εἶπα.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Κλεινίας ἀπάντησε στὸν Εὐθύδημο ὅτι ἐκεῖνοι πού μαθαίνουν μαθαίνουν αὐτὰ πού δὲν ξέρουν· καὶ ὁ Εὐθύδημος τοῦ ἔκανε ἐρωτήσεις σὰν τῆς προηγούμενης: Μὰ τί, τοῦ εἶπε, ἐσὺ δὲν ξέρεις γράμματα;

— Ξέρω, ἀποκρίθηκε.

— Τὰ ξέρεις ὅλα τὰ γράμματα;

— Ὅλα.

— Ὅταν κάποιος παραδίδει ἓνα μάθημα, αὐτὸ πού παραδίδει δὲν εἶναι γράμματα;

— Εἶναι.

— Ἄρα παραδίδει κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού ξέρεις ἐσύ, μιά καί, καθὼς λές, τὰ ξέρεις ὅλα τὰ γράμματα.

Τὸ δέχτηκε καὶ αὐτό.

— Τότε λοιπόν, εἶπε, ἐσὺ δὲν μαθαίνεις ὅσα παραδίδει ἐκεῖνος, ἐνῶ, ἀπεναντίας, αὐτὸς πού δὲν ξέρει γράμματα τὰ μαθαίνει; ἔτσι;

— Ὅχι, ἀπάντησε ὁ Κλεινίας, τὰ μαθαίνω.

— Ἄρα μαθαίνεις αὐτὰ πού ξέρεις, ἀφοῦ ὅλα τὰ γράμματα σὺ εἶναι γνωστά.

b στασαι, ἡ δ' ὅς, μανθάνεις, εἶπερ γε ἅπαντα τὰ γράμματα ἐπίστασαι.—“Ὡμολόγησεν.— Ὀκν ἄρα ὀρθῶς ἀπεκρίνω, ἔφη.

Καὶ οὕτω σφόδρα τι ταῦτα εἴρητο τῷ Εὐθύδημῳ, καὶ ὁ Διονυσόδωρος ὥσπερ σφαίραν ἐκδεξιόμενος τὸν λόγον πάλιν ἐστοχάζετο τοῦ μειρακίου, καὶ εἶπεν· Ἐξαπατᾷ σε Εὐθύδημος, ὦ Κλεινία. εἰπέ γάρ μοι, τὸ μανθάνειν οὐκ ἐπιστήμην ἐστὶ λαμβάνειν τούτου οὐδ' ἂν τις μανθάνῃ;—“Ὡμολόγει ὁ Κλεινίας.— Τὸ δ' ἐπίστασθαι, ἡ δ' ὅς, ἄλλο τι ἢ ἔχειν ἐπιστήμην ἤδη ἐστίν;— Συνέφη.— Τὸ ἄρα μὴ ἐπίστασθαι μήπω ἔχειν ἐπιστήμην ἐστίν;—“Ὡμολόγει αὐτῷ.— Πότερον οὖν εἰσιν οἱ λαμβάνοντες ὅτιοι οἱ ἔχοντες ἤδη ἢ οἱ ἂν μὴ ἔχωσιν;— Οἱ ἂν μὴ.— Οὐκοῦν ὠμολόγηκας εἶναι τούτων καὶ τοὺς μὴ ἐπισταμένους, τῶν μὴ ἔχόντων;— Κατείνευσεν.— Τῶν λαμβανόντων ἄρ' εἰσὶν οἱ μανθάνοντες, ἀλλ' οὐ τῶν ἔχόντων;— Συνέφη.— Οἱ μὴ ἐπιστάμενοι ἄρα, ἔφη, μανθάνουσιν, ὦ Κλεινία, ἀλλ' οὐχ οἱ ἐπιστάμενοι.

d *Ἐτι δὴ ἐπὶ τὸ τρίτον καταβαλῶν ὥσπερ πάλαισμα ὄρωμα

30. *Ὅπως στὸ 276b 4 (ἐπένευσεν), ὁ Κλεινίας ἀρκεῖται νὰ κάνει ἕνα νεῦμα (κατένευσεν, c 4), ἀκαθῶς πὰ βλέπει τὴν ἴττα νὰ ἔρχεται», Hawtrey, Commentary, ad loc.

31. Ἐξετάζοντας προσεκτικότερα τὰ δύο πρῶτα σοφίσματα διαπιστώνουμε ὅτι μὲ αὐτὰ ἀμφισβητεῖται ἡ δυνατότητα τῆς μάθησης καὶ τῆς γνώσης, τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ γνωρίζοντος ὑποκειμένου (δὲν μαθαίνουν οἱ σοφοί, 276b 5, δὲν μαθαίνουν οἱ ἀμαθεῖς, 276c 6), ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου, (δὲν μαθαίνουμε αὐτὰ πού δὲν ξέρομε, 277a 8, δὲν μαθαίνουμε αὐτὰ πού ξέρομε, 277c 5). Αὐτὴ ἡ καθολικὴ ἀμφισβήτηση τῆς δυνατότητας τῆς γνώσης, πού μᾶς θυμίζει τὸν ἐριστικὸν λόγον τοῦ Μένωνα (ὅσα ἐστὶν ζητεῖν ἀνθρώπῳ οὔτε ὁ οἶδε οὔτε ὁ μὴ οἶδε, 80e 2-3), παραλῶει κάθε διάθεσι γιὰ μάθησι. Μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια κατάστασι, χρέος τοῦ γνήσιου παιδαγωγοῦ εἶναι νὰ προσπαθῆσιν ὁ Σωκράτης.— «Ἄν τὸ κέντρο τοῦ ἀκριβῶς θὰ ἐπιχειρήσει ἀμέσως ὁ Σωκράτης.— «Ἄν τὸ κέντρο τοῦ διαλόγου», σημειώνει ὁ Δ. Καπετανάκης, τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ σοφιστές, καὶ ὄχι, καθὼς ξέρομε, ὁ Κλεινίας, — καὶ ἂν κύριος σκοπὸς τοῦ ἦταν μόνον τὸ ξεσκεπάσμα τῆς κενότητος καὶ τῆς ἀνοησίας τῶν σοφιστῶν, τότε ὁ διάλογος θὰ ἔπρεπε νὰ σταματήσει στὴν ἀρχὴ του...

Τὸ παραδέχτηκε.

— Συνεπῶς, εἶπε, ἡ ἀπάντησή σου δὲν ἦταν σωστή.

Δὲν εἶχε καλὰ καλὰ προλάβει νὰ τὰ πεῖ αὐτὰ ὁ Εὐθύδημος, καὶ παίρνει τὸ λόγο, σὰν δὲ 'ταν κανένα τόπι, ὁ Διονυσόδωρος, καὶ σημαδεύει πάλι τὸ παιδί λέγοντάς του: Σὲ ἔξαπατᾷ ὁ Εὐθύδημος, Κλεινία, καὶ νὰ πῶς: τὸ νὰ μαθαίνει κάτι δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ νὰ ἀποκτᾷ γνώσι αὐτοῦ πού μαθαίνει;

Τὸ παραδέχτηκε.

— Καὶ τὸ νὰ γνωρίζεις ὁμως κάτι, συνέχισε, δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ νὰ ἔχεις ἤδη γνώσι αὐτοῦ πού γνωρίζεις;

Συμφώνησεν.

— Συνεπῶς καὶ τὸ νὰ μὴ γνωρίζεις ταυτίζεται μὲ τὸ νὰ μὴ ἔχεις ἀκόμη γνώσι;

*Ὁ Κλεινίας συμφώνησεν μαζὶ του.

— Γενικά, ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ παίρνουν κάτι: ὅσοι τὸ ἔχουν ἤδη ἢ ὅσοι δὲν τὸ ἔχουν;

—“Ὅσοι δὲν τὸ ἔχουν.

— Κι ἔχεις παραδεχτεῖ ὅτι σ' αὐτοὺς πού δὲν ἔχουν συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι δὲν ἔχουν γνώσεις, ἔτσι δὲν εἶναι;

*Ἐγενψε καταφατικά.³⁰

— Ἐπίσης, ὅτι ὅσοι μαθαίνουν συγκαταλέγονται σ' αὐτοὺς πού παίρνουν καὶ ὄχι σ' αὐτοὺς πού ἔχουν, δὲν εἶναι ἔτσι;

Συμφώνησεν.

— Συνεπῶς, Κλεινία, εἶπε, δὲν μαθαίνουν αὐτοὶ πού ξέρομε ἀλλὰ αὐτοὶ πού δὲν ξέρομε.³¹

*Ἐτοιμος ἦταν ὁ Εὐθύδημος νὰ χιμῆξει στὸ παιδί καὶ νὰ d

*Ὁ σκοπὸς ὁμως τοῦ διαλόγου εἶναι πολὺ βαθύτερος. Δείχοντάς μας τί δὲν εἶναι φιλοσοφία, θέλει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ αισθανθοῦμε τί εἶναι φιλοσοφία. Ἐσοκπετάζοντάς μας τὴ φτώχεια τῆς ἀφιλόσοφης ζωῆς, θέλει νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸν πλοῦτο τῆς φιλοσοφικῆς ζωῆς... Ἐργὸ τοῦ Σωκράτη εἶναι νὰ βοηθῆσι τὸ βλέμμα τοῦ παιδιοῦ στὴ σύλληψι τοῦ νοήματος τῶν πραγμάτων... Γι' αὐτὸ πρέπει ὁ διάλογος νὰ συνεχισθῇ, β.π., σελ. 462.

ὁ Εὐθύδημος τὸν νεανίσκον· καὶ ἐγὼ γινώσκω βαπτιζόμενον τὸ μισθάνιον, βουλόμενος ἀναπαύσασθαι αὐτό, μὴ ἡμῖν ἀποδειλιάσειε, παραμυθούμενος εἶπον· Ὡ Κλεινία, μὴ θαύμαζε εἰ σοὶ φαίνονται ἀήθεις οἱ λόγοι. ἴσως γὰρ οὐκ αἰσθάνῃ οἷον ποιῆτον τῷ ξένῳ περὶ σέ· ποιεῖτον δὲ ταῦτόν ὅπερ οἱ ἐν τῇ τελετῇ τῶν Κορυβάντων, ὅταν τὴν θρόνονισιν ποιῶσιν περὶ τοῦτον ὃν ἂν μέλλωσι τελεῖν. καὶ γὰρ ἐκεῖ χορεία τίς ἐστι καὶ παιδιὰ, εἰ ἄρα καὶ τετέλεσται· καὶ νῦν τούτου οὐδὲν ἄλλο ἢ χορεύετον περὶ σέ καὶ οἷον ὀρχεῖσθον παίζοντες, ὡς μετὰ τοῦτο τελοῦντε. νῦν οὖν νόμισον τὰ πρῶτα τῶν ἱερῶν ἀκούειν τῶν σοφιστικῶν. πρῶτον γὰρ, ὡς φησὶ Πρόδικος, περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος μαθεῖν δεῖ· ὁ δὲ καὶ ἐνδείκνυσθόν σοι τῷ ξένῳ, ὅτι οὐκ ἤδησθα τὸ μανθάνειν ὅτι οἱ ἄνθρωποι καλοῦσιν μὲν ἐπὶ τῷ τοιῷδε, ὅταν τις ἐξ ἀρχῆς μηδεμίαν ἔχων ἐπιστήμην περὶ πράγματός τινος ἔπειτα ὕστερον αὐτοῦ λαμ-

278

32. Ἡ συζήτηση παρομοιάζεται μὲ τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης, ὅπου γιὰ νὰ νικήσει ὁ παλαιστής ἔπρεπε νὰ βάλει κάτω τὸν ἀντίπαλό του τρεῖς φορές. Βλ. E. N. Gardiner, Athletics of the Ancient World, σελ. 183. Πρβ. καὶ Φαῖδρος 256b 4-5. Ἐπενθυμίζουμε ὅτι τὸ κύριο σύγγραμμα τοῦ Πρωταγόρα, ἡ Ἀλήθεια, εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς Καταβάλλοντες (ἐνν. λόγοι), δηλαδὴ ἐπιχειρήματα πρὸ ἀβέζων κάτω) τὸν ἀντίπαλο.

33. Ἡ ἴδια καλοσυνάτη διάθεση τοῦ «ἔμπερου ὅσο καὶ στοργικοῦ παιδαγωγοῦ», Friedländer, ὁ.π., σελ. 166, ἢ ὅποια εὐ μὴ ἀνάλογη περίπτωση, στὸν Λύσι, ἐκδηλώνεται γιὰ τὸν νεαρὸ Μενέξενο (Ἐγὼ οὖν βουλόμενος τόν τε Μενέξενον ἀναπαύσασθαι..., 213d 6).

34. Ἡ ἐνθρόνιση (θρόνωσις) γινόταν πρὶν ἀπὸ τὴν καθωστὸ μύηση· Ἦρω ἀπὸ τὸν νεοφώτιστο, πού ἦταν καθισμένος στὴν ἱερὴ κλίνη, οἱ Κορυβάντες, οἱ ἱερεῖς τῆς φρυγικῆς θεᾶς Κυβέλης, χόρευαν καὶ ἔψελναν, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσουν σὲ ψυχικὴ κατάσταση κατάλληλη νὰ δεχθεῖ τὴ μύηση. Τὸ χωρίο ἀναλύεται διεξοδικά ἀπὸ τὸν I. M. Linforth, The Corybantic Rites in Plato, σελ. 121 κέ. Πρβ. Ἰων 536 e· Κρίτων 54 d· Συμπόσιον 215 e· Νόμοι 790 d.

35. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς σοφιστικῆς ἐπίδειξης ὡς παιδιᾶς ἀναποκρίνεται στὴ διαπίστωση ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπίδειξή αὐτῆ δὲν προέκυψε κάποιον στοιχεῖο πού νὰ μᾶς βοηθᾷ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὸ ἀντι-

τὸ ρίξει γιὰ τρίτη φορὰ κάτω, ὅπως στὸ πάλεμα.³² Βλέποντας τὸν μικρὸ νὰ βουλιάζει θέλησα νὰ τοῦ δώσω καιρὸ νὰ πάρει μιὰ ἀνάσα,³³ γιὰτὶ φοβόμουν μήπως χάσει ὀλότελα τὸ κουράγιο τοῦ· γιὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνω, λοιπόν, τοῦ εἶπα: Μὴν ἐκπλήσσεσαι, Κλεινία, ἂν τὴ συζήτησῃ αὐτὴ τῆ βρισκεῖς ἀσυνήθιστη. Δὲν ἔχεις ἴσως καταλάβῃ τί ἐπιχειροῦν νὰ κάνουν μ' ἐσένα οἱ δύο ξένοι μας. Πᾶνε νὰ κάνουν κάτι ἀνάλογο μὲ αὐτὸ πού γίνεται στὴν τελετῇ τῶν Κορυβάντων, τῇ στιγμῇ πού ἀνεβάζουν στὸ θρόνο ἐκεῖνον πού πρόκειται νὰ τὸν μύησουν στὰ μυστήρια.³⁴ Γιατὶ καὶ ἐκεῖ —ὅπως θὰ ξέρεις, ἂν τυχόν ἔχεις μνηθεῖ— χορεύουν κάποιον χορὸ καὶ παίζουν κάτι.³⁵ Ἔτσι, λοιπόν, τώρα καὶ αὐτοὶ δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ χορεύουν καὶ πηδῶν ἑλόντο σὺ παίζοντας, γιὰ νὰ προχωρήσουν ὕστερα στὴ μύηση. Νὰ θεωρήσεις, λοιπόν, πὼς παίρνεις μιὰ πρώτη γεύση τῶν σοφιστικῶν μυστηρίων· ἀφοῦ, καθὼς λέει ὁ Πρόδικος,³⁶ πρὶν ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ μάθει κανεὶς νὰ χρησιμοποιεῖ σωστὰ τὶς λέξεις. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ σοῦ δείχνουν οἱ δύο ξένοι μας, ὅτι δηλαδὴ δὲν ξέρεις πὼς τῇ λέξῃ “μαθαίνω” τὴ χρησιμοποιοῦμε, βέβαια, καὶ γιὰ ἐκεῖνον πού ἀποκτᾷ γνώση γιὰ κάτι τὸ ὅποιο ἀρχικὰ τοῦ ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστο, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἴδια αὐτὴ λέξῃ τῇ λέμε καὶ γιὰ ἐκεῖνον πού ἤδη γνωρίζει κάτι καὶ μὲ τῇ

καίμενο στὸ ὅποιο περιστάφραξη, δηλαδὴ τῇ μάθησι καὶ τῇ γνώσει· οὔτε ἔπεισαν οἱ δύο σοφιστεῖς ὅτι καταπίστηκαν στὰ σοβαρὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἀπειναντίας, ὅπως σημειώνει ἡ R. K. Sprague, Plato's Use of Fallacy, σελ. 8, «χρησιμοποίησαν τὶς λέξεις σὰν πόνια παιχιδιῶν, καὶ ὄχι σὰν ἀκριβεῖς δείκτες τῶν πραγμάτων».

36. Συχνὰ ὁ Πλάτων ἀναφέρεται στὸν Πρόδικο, τὸν κείῳ σοφιστῇ πού καταγινόταν μὲ τὶς σημασιολογικὲς διαφορὲς τῶν συνωνύμων. Οἱ πλατωνικὲς ἀναφορὲς σ' αὐτὸν (Χαρμίδης 163 d· Πρωταγόρας 341 a· Μένων 75 e· Κρατύλος 384 b· Ἀπολογία 19 e· Λάχης 197 d· Συμπόσιον 177 b· Φαῖδρος 267 b· Σειάτιρος 151 b) ἔχουν συγκαταγμένα εἰρωνικὰ χαρακτηριστὰ: Συνήθως ἡ εἰρωνεία ἔγκνεται στὴν ἐπίκληση τῆς συνωνυμικῆς τέχνης τοῦ Προδίκου, γιὰ διακρίσεις πού μπορεῖ νὰ τὶς ἐπιστημάνει καὶ ὁ κοινὸς νοῦς.

e

278

βάνη τὴν ἐπιστήμην, καλοῦσι δὲ ταῦτόν τοῦτο καὶ ἐπειδὴν ἔχων ἦδη τὴν ἐπιστήμην ταύτη τῇ ἐπιστήμῃ ταῦτόν τοῦτο πράγμα ἐπισκοπῆ ἢ πραττόμενον ἢ λεγόμενον—μᾶλλον μὲν αὐτὸ συνιέναι καλοῦσιν ἢ μαθάνειν, ἔστι δ' ὅτε καὶ μαθάνειν—σὲ δὲ τοῦτο, ὡς οὗτοι ἐνδείκνυνται, διαλέληθεν, ταῦτόν ὄνομα ἐπ' ἀνθρώποις ἐναντίως ἔχουσιν κείμενον, τῷ τε εἰδίῳ καὶ ἐπὶ τῷ μὴ παραπλήσιον δὲ τούτῳ καὶ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ ἐρωτήματι, ἐν ᾧ ἡρώτων σε πότρεα μαθάνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἢ ἐπίστανται ἢ ἀ μὴ. ταῦτα δὴ τῶν μαθημάτων παιδιὰ ἐστιν—διὸ καὶ φημι ἐγὼ σοι τούτους προσαίξιν— παιδιὰν δὲ λέγω διὰ ταῦτα, ὅτι, εἰ καὶ πολλὰ τις ἢ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα μάθοι, τὰ μὲν πράγματα οὐδὲν ἂν μᾶλλον εἰδείη πῆ ἔχει, προσαίξιν δὲ οἷός τ' ἂν εἴη τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆν τῶν ὀνομάτων διαφορὰν ὑποσκελίζων καὶ ἀνατρέπων, ὥσπερ οἱ τὰ σκολοθρία τῶν μελλόντων καθιζήσεσθαι ὑποσπώντες χαιρούσι καὶ γελῶσιν, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπτιον ἀνατετραμμένον. ταῦτα μὲν οὖν σοι παρὰ τούτων νόμιζε παιδιὰν γεγονέναι· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα δῆλον ὅτι τούτῳ γέ σοι αὐτὰ τὰ σπουδαῖα ἐνδείξεσθον, καὶ ἐγὼ ὑφηγησάμαι αὐτοῖν ἵνα μοι ὁ ὑπέσχοτο ἀποδώσιν. ἐφάτην γὰρ ἐπιδείξασθαι τὴν προτρεπτικ-

37. Π.χ. Πολιτεία 511b 1 καὶ c 3.

38. Ὁ Σωκράτης προσπαθεῖ νὰ βοηθήσει τὸν σαστισμένο Κλεινία νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ μηχανισμό τῶν σοφιστικῶν τεχνασμάτων καὶ τοῦ ἐπισημαίνει μία ἀπὸ τίς κύριες πηγές τῶν παραλογισμῶν: τὴν ὁ μ ω ν υ ι α (αερινουασιον). Στὴν αὐστηρὴ λογικὴ γλώσσα τοῦ Ἀριστοτέλη ὁμώνυμα λέγεται ἂν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τὸ νόμομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, ὡς ζῶον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον, Κατηγ. 1a, 1 κέ. Γιὰ τὸ παραπάνω χωρίο τοῦ *Εὐθύδημον* ὁ Ἀριστοτέλης, *Σοφ. ἐλ.*, 1, 165b 30-34, σημειώνει: εἰσι δὲ παρὰ μὲν τὴν ὁμωνυμίαν οἱ τοιοῦδε τῶν λόγων, ὡς ὅτι μαθάνουσιν οἱ ἐπιστάμενοι, τὰ γὰρ ἀποστοματιζόμενα μαθάνουσιν οἱ γραμματικοὶ· τὸ γὰρ μαθάνειν ὁμώνυμον, τὸ τε ζῆνείαν χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τὸ λαμβάνειν ἐπιστήμην. Περβ. καὶ *Ἡθικά Νικομάχεια* 1143a 17-18: λέγομεν γὰρ τὸ μαθάνειν συνιέναι πολλάκις. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ δύο σοφιστὲς ἀπαξιῶν νὰ ἀπαντήσουν στὶς παρατηρήσεις τοῦ Σωκράτη σχετικὰ μὲ τίς δύο σημασίες τοῦ μαθάνειν. Σημειώσωμεν ὅτι ἕνας ἀπὸ

γνώση του αὐτῆ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ ἐντοπίζει αὐτὸ τὸ κατὰ στὶς πράξεις ἢ στὰ λόγια τῶν ἄλλων. Στὴν περιπτώση βέβαια αὐτῇ χρησιμοποιοῦμε συνήθως τὸ ρῆμα “καταλαβαίνω” καὶ ἔχει τὸ “μαθαίνω”, ἀλλὰ καμιά φορὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ τὸ “μαθαίνω”³⁷—ἐσένα ὅμως, καὶ αὐτὸ πᾶνε νὰ σοῦ δεῖξουν οἱ ἔξνοι, σοῦ ἔχει ὀλόγελα διαφύγει ὅτι ἡ ἴδια αὐτῇ λέξῃ χρησιμοποιοῦται γιὰ ἐντελῶς διαφορετικὲς περιπτώσεις: ἀπὸ τῆ μιά γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποῦ γνωρίζει κάτι, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γι' αὐτόν ποῦ δὲν γνωρίζει.³⁸ Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ δεύτερο ἐρώτημα, ἐκεῖ ποῦ σὲ ρώτησαν ἂν οἱ ἄνθρωποι μαθαίνουν αὐτὰ ποῦ ξέρουν ἢ αὐτὰ ποῦ δὲν ξέρουν. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ παιχινίδια στὸ περιθώριο τῆς γνώσης—νὰ γιὰτι λέω ὅτι παίζουμε μ' ἐσένα—καὶ τὰ χαρακτηρίζω παιχινίδια, γιὰτι καὶ ἂν ἀκόμῃ μάθαινε κανεὶς πολλὰ τέτοια ἢ καὶ ἂν τὰ μάθαινε ὅλα, οὐσιαστικὰ πάλι δὲν ἂν ἤξερε τίποτε περισσότερο γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τῶν πραγμάτων,³⁹ ἀλλὰ θὰ μπορούσε μόνον νὰ κάνει ἀντιεστία μὲ τὸν ἕνα καὶ μὲ τὸν ἄλλο, βάζοντάς τους τρικλοποδιές μὲ τίς διαφορετικὲς σημασίες τῶν λέξεων καὶ ἀναποδογυρίζοντάς τους, σὰν αὐτοῦς ποῦ τραβοῦν κρυφὰ ἀπὸ πίσω τὸ σακμάκι σ' ὄσους πᾶνε νὰ καθίσουν, καὶ ξεκαρδιζόνται ὑστερα στὰ γέλια μόλις δοῦν τὸν ἄλλο πεσμένον ἀνάσκελα. Ὁλ' αὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ τὰ θεωρήσεις σὰν ἕνα παιχινίδι τους μαζὶ σοῦ. Δὲν χωρεῖ ὡστόσο ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θὰ σοῦ φανερώσουν ἔπειτα καὶ τὰ σπουδαῖα· ὅσο γιὰ μένα, θὰ τοὺς βοηθήσω μὲ τίς ὑποδείξεις μου νὰ μοῦ δώσουν ἔτι, μοῦ ὑποσχέθηκαν. Γιὰτι εἶπαν ὅτι ἐὰν ἐπιδείξουν τὴν προτρεπτικὴ τέχνη⁴⁰ τους, μοῦ

τοὺς κύριους στόχους τοῦ Πλάτωνα στὸν *Εὐθύδημον*—ὅπως καὶ ποῦ Ἀριστοτέλη στὸ *Περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων*—εἶναι νὰ ὑποδείξει στὸν ἀναγνώστη τὸν τρόπον γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐριστικῶν.

39. Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ ἐντοπίζεται μιά βασικὴ ἀντίρρηση τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴν ἐριστικὴ τέχνη: στὸ ὅτι δὲν προάγει τὴ γνώση μας γιὰ τὰ πράγματα.

40. Ἐδῶ φαίνεται νὰ ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἐπιθετὸ προ-

κῆν σοφίαν· νῦν δέ, μοι δοκεῖ, δεῖν ψῆθῆτην πρότερον παῖσαι πρὸς σέ. ταῦτα μὲν οὖν, ὦ Εὐθύδημέ τε καὶ Διονυσόδωρε, πεπαίσθω τε ὑμῖν, καὶ ἴσως ἰκανῶς ἔχει· τὸ δὲ δὴ μετὰ ταῦτα ἐπιδείξαιτον προτρέποντε τὸ μειράμιον διπῶς χρῆ σοφίας τε καὶ ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι. πρότερον δ' ἐγὼ σφῶν ἐνδείξομαι ὅσον αὐτὸ ὑπολαμβάνω καὶ ὅσον αὐτοῦ ἐπιθυμῶ ἀκοῦσαι. εἴαν οὖν δόξω ὑμῖν ἰδιωτικῶς τε καὶ γελιοῦς αὐτὸ ποιεῖν, μὴ μου καταγελᾶτε· ὑπὸ προθυμίας γὰρ τοῦ ἀκοῦσαι τῆς ὑμετέρας σοφίας τολήμῳ ἀπαντοσχεδιάσαι ἐναντίον ὑμῶν. ἀνάσχεσθον οὖν ἀγελαστὶ ἀκούοντες αὐτοῖ τε καὶ οἱ μαθηταὶ ὑμῶν· σὺ δέ μοι, ὦ παῖ Ἀξίουχου, ἀπόκρινα.

Ἄρα γε πάντες ἄνθρωποι βουλόμεθα εὖ πράττειν; ἢ τοῦτο μὲν ἐρώτημα ἔν νυνδῆ ἐφοβοῦμην ἐν τῶν καταγελᾶστων; ἀνόητον γὰρ δῆπου καὶ τὸ ἐρωτᾶν τὰ τοιαῦτα· τίς γὰρ οὐ βούλεται ἀνθρώπων εὖ πράττειν;— Οὐδέεις ὅστις οὐκ, ἔφη 279 ὁ Κλεινίας.— Εἶπεν, ἦν δ' ἐγώ· τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, ἐπειδὴ βουλόμεθα εὖ πράττειν, πῶς ἂν εὖ πράττοιμεν; ἀρ' ἂν εἰ ἡμῶν πολλὰ κάγαθὰ εἴη; ἢ τοῦτο ἐκείνου ἔτι εὐηθέστερον; δῆλον

τρεπτικός μετ' τὴν τεχνικὴν σημασίαν τῆς παραίτησης γιὰ ἀνασχόληση μετ' τὴν φιλοσοφίαν. Περβ. καὶ 275d 1. Ἔτσι, τὰ λόγια ποὺ ἀπευθύνει ὁ Σωκράτης στὸν Κλεινία, 278e 3 κέ., ἀλλὰ ὑπὸ μιᾶς ἔννοιας καὶ δόλοκληρου τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Εὐθύδημου θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὁ πρῶτος γραπτὸς προτρεπτικὸς λόγος. Hawtrey, δ.π., σελ. 55 καὶ 75.

41. Ἡ R. K. Sprague, Plato's Use of Fallacy, σελ. 10, παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὴν ἀμυσημία τοῦ ρήματος εὖ πράττειν ("ἐνεργῶ σωστά" ἀλλὰ καὶ "εὐδοκίμῳ", "πρόκβῳ", "εὐτυχῶ") καὶ μεταχειρίζεται ἐλευθερά τισ σχεδὸν συνώνυμες λέξεις εὐτυχῆν-εὐδοκίμωσιν, σοφία-ἐπιστήμη-φρόνησις. Καὶ προσθέτει: «Προφανῶς ἐλάχιστα ἐνδιαφέρουν οἱ βροὶ ποὺ θὰ χρησιμοποιήσουμε, ἐφόσον τὸ γενικὸ νόημα εἶναι σαφές· τὸ ἐπιχειρήμα δὲν ἐπιηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἂν τῆ σοφία θὰ τὴν ποῖμε γνώση ἢ τὴν εὐδοκίμῳ εὐτυχία. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦς τὸ ἴδιο μετὰ τούτων σοφισμάτων. Καθὼς προσπαθοῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἀντιφάσεις καὶ καθὼς ἐπιχειροῦν νὰ τὸ πετύχουν αὐτὸ μετὰ τεχνάσματα, στὰ ὅποια ἡ αὐτὴ ἔκφραση ἔχει διαφορετικὰ νοήματα, οἱ σοφιστὲς δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν ἐλευθερά τὰ συνώνυμα, ὅπως ὁ Σωκράτης, γιὰτὶ φοβοῦνται μὴπως διαταραχθεῖ

φαίνεται ὁμοῦς πῶς ἔκριναν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀστεία ποὺ ἔκαναν μαζὶ σου. Λοιπόν, Εὐθύδημε καὶ Διονυσόδωρε, ἄς ποῦμε ὅτι τὸ παιχνίδι αὐτὸ ἔχει τελειώσει καὶ ὅτι εἶναι ἀρκετὸ ὡς ἐδῶ. Δεῖξτε μας τώρα ἐσεῖς πῶς θὰ πείσετε τὸ παιδί ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ φροντίσει γιὰ τὴ γνώση καὶ τὴν ἀρετῆ. Προηγούμενως ὁμοῦς θὰ σὰς ἐξηγήσω ὁ ἴδιος πῶς τὸ ἐννοῶ αὐτὸ καὶ σὰν τί περιμένω νὰ ἀκούσω. Κι ἂν τυχὸν σὰς φανῶ ἀσχετος καὶ γελιοῦς, μὴ μὲ πάρετε στὴν κοροϊδία, ἀφοῦ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὅποιο θὰ ἀποτολήμῳ νὰ αὐτοσχεδιάσω μπροστὰ σας εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ἀκούσω τῆ σοφία σας. Συγκρατηθῆτε, λοιπόν, καὶ ἀκούστε με χωρὶς νὰ βάλετε τὰ γέλια, ἐσεῖς καὶ οἱ μαθητὲς σας· καὶ ἐσύ, γιὰ τοῦ Ἀξίουχου, ἀπάντησε μου.

— Ἄραγε, δὲν ἐπιθυμοῦμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἴμαστε εὐτυχησμένοι;⁴¹ Ἡ μήπως ἡ ἐρώτηση εἶναι ἥδη μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς γελιοῦς ἐρωτήσεις ποὺ τώρα δὲ φοβόμουν ὅτι θὰ κάνω; Γιατὶ εἶναι, θαρρῶ, ἀνόητο, ἀκόμη καὶ νὰ ρωτᾶ κανεὶς κάτι τέτοιο· ἀλήθεια, καὶ ποῦς δὲν θὰ 'θελε νὰ εἶναι εὐτυχησμένος;

— Οὐτε ἓνας, εἶπε ὁ Κλεινίας.

— Ὁρατῆ, εἶπα· τὸ ἐρώτημα ποὺ προκύπτει μετὰ, μιὰ καὶ ὅλοι μας ποθοῦμε τὴν εὐτυχία, εἶναι πῶς θὰ τὴν κατακτήσουμε.⁴² Ἄραγε μετὰ τὸ νὰ ἔχουμε πολλὰ ἀγαθὰ; Ἡ μή-

τὸ ἐπιχειρήμα τους. Αὐτὸ ὁμοῦς δὲν ἴσχυει γιὰ τὸν Σωκράτη; πρῶτον, διότι πρόδηλα ἀναφέρεται στὰ ἴδια πράγματα, ἀκόμη καὶ ὅταν τὰ ἐκφράζει μετὰ διαφορετικὸ τρόπο, καὶ δεύτερον, διότι ὁ στόχος του εἶναι διαφορετικός. Δὲν προσπαθεῖ νὰ ἀπώξει τὸν ἄλλο σὲ ἀντίθεση, ἀλλὰ τὸν προτρέπει νὰ κάνει μιὰ ἐπιλογή. Συγκρίνοντας τὸ λόγο τοῦ Σωκράτη μετὰ τὸν λόγο τῶν σοφιστῶν κάνουμε μιὰ ἐνδιαφέρουσα διαπίστωση γιὰ τὴ φύση τῆς σοκράτικῆς ἔμφυλας: Ὁ λεκτικὸς τύπος καθαυτὸ εἶναι λιγότερο σημασιολογικὸ ἀπ' ὅσο ἡ δυνατοτήτά του νὰ ὑποδηλώνει σωστὰ τὰ πράγματα ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσει ὁ ὁμιλῶν.

42. Ἡ συνομιλία τοῦ Σωκράτη μετὰ τὸν Κλεινία εἶναι αὐθεντικὸ δεῖγμα γνήσιας προτρεπτικῆς συνομιλίας: Ὁ Σωκράτης προσπαθεῖ νὰ γεννήσει στὴν ψυχὴ τοῦ νέου τὸν ἐνθουσιασμό γιὰ τὴ γνώση καὶ τῆ

d

e

279

γάρ που και τούτο ότι ούτως έχει.— Συνέφη.— Φέρε δή, αγαθά δὲ ποῖα ἄρα τῶν ὄντων τυγχάνει ἡμῖν ὄντα; ἢ οὐ χαλεπὸν οὐδὲ σεμνοῦ ἀνδρὸς πᾶν τι οὐδὲ τούτο ἔοικεν εἶναι εὐπορεῖν; πᾶς γὰρ ἂν ἡμῖν εἴποι ότι τὸ πλουτεῖν ἀγαθὸν ἢ γάρ;— Πάνυ γ', ἔφη.— Οὐκοῦν και τὸ θυαίνειν και τὸ κολῶν εἶναι και τᾶλλα κατὰ τὸ σῶμα ἰκανῶς παρεσκευασθῆναι;— Συνεδόκει.— Ἄλλὰ μὴν εὐγένειαί γε και δυνάμεις και τιμαὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δῆλὰ εἰσιν ἀγαθὰ ὄντα.— Ὡμολόγησε.— Τί οὖν, ἔφη, ἔτι ἡμῖν λείπεται τῶν ἀγαθῶν; τί ἄρα ἐστὶν τὸ σώφρονα τε εἶναι και δίκαιον και ἀνδρεῖον; πότερον πρὸς Διός, ὦ Κλεινία, ἤγῃ σὺ, ἐὰν ταῦτα τιθῶμεν ὡς ἀγαθὰ, ὀρθῶς ἡμᾶς θήσῃεν, ἢ ἐὰν μή; ἴσως γὰρ ἂν τις ἡμῖν ἀμφισβητήσῃεν σοὶ δὲ πῶς δοκεῖ;— Ἀγαθὰ, ἔφη ὁ Κλεινίας.— Εἶεν, ἦν δ' ἐγώ· τὴν δὲ σοφίαν ποῦ χοροῦ τάξομεν; ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ἢ πῶς λέγεις;— Ἐν τοῖς ἀγαθοῖς.— Ἐνθυμοῦ δὴ μί τι παραλείπω-

φιλοσοφία. Ὁ διάλογος κυλάει ἐντελῶς φυσικά και ἀβίαστα, ἐνῶ, ἀντίθετα, ὅπως παρατηρεῖ ὁ H. Gauss, Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons, 2/1, σελ. 166, οἱ δύο σοφιστὲς ἔδωσαν τὴν ἐντύπωση ότι εἶχαν ἐτοιμάσει τὰ "νομμερά" τους ὡς τὴν τελευταία λεπτομέρεια.

43. Ὅπως λ.χ. ὁ Καλλικλῆς στὸν Γοργία ἢ ὁ Θρασύμαχος στὴν Πολιτεία.

44. Ἡ καταγραφή τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὸν Σωκράτη κλιμακώνεται σὲ τρεῖς ἀναβαθμούς. Στὸν πρῶτο κατατάσσονται τὰ ἐξωτερικά ἀγαθὰ — ἢ ἐκτός χορηγία κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη — ἀλλὰ και ὁ ἠθικός ὀπλιμαὸς τῆς ψυχῆς. Στὸν δεύτερο ἀνήκουν τὰ ἴδια συμβατικά ἀγαθὰ τοῦ προηγούμενου ἀναβαθμοῦ ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς σωστῆς χρήσης τους. Στὸν τρίτο, τέλος, τοποθετεῖται ἀποκλειστικά ἡ σοφία, δηλαδή ἡ γνώση, ἢ ἐπιστήμη, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὴν και μόνο ἐξαρτᾶται ἡ σωστὴ χρήση τῶν ἀγαθῶν. Ἐποῦ ἡ σοφία ταυτίζεται τελικά μὲ τὴν εὐτυχία και ἀποτελεῖ τὸ summum bonum αὐτῆς τῆς σύντομης ἀξιολόγησής.— Τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἀπαριθμεῖ ὁ Σωκράτης στὴν ἀρχὴ τῆς παρασκευαστικῆς συνομιλίας του μὲ τὸν Κλεινία (πλοῦτος, ὑγεία, καλὴ σωματικὴ διάπλαση) θυμίζου τὸ σκολιὸν (= εἶδος ἄμαρτος ποῦ παλλόταν στὰ συμπόσια με τὴ συνοδεία λύρας), τὸ ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Σωκράτης στὸν σοφιστὴ Γοργία, στὸ 451e 1-5 τοῦ ὁμώνυμου διαλόγου:

ποῦς αὐτὸ εἶναι ἀκόμη πιὸ ἀνόητο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, ἀφοῦ εἶναι ὀλοφάνερο ότι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα;

Συμφώνησε.

— Γιά πές μου, ἀπὸ τὰ πράγματα ποῦ ὑπάρχουν, ποιά εἶναι καλὰ γιά μᾶς; Ἡ μήπως οὔτε αὐτὸ εἶναι δύσκολο, κι οὔτε χρειάζεται, καθῶς φαίνεται, νὰ κανεῖς πέρα πολὺ σπουδαῖος γιά νὰ βρεῖ τὴ σωστὴ ἀπάντηση; Γιατί ὁ καθένας μπορεί νὰ μᾶς πεί ότι ὁ πλοῦτος εἶναι ἀγαθὸς· ἔτσι δὲν εἶναι;

— Βεβαίωτατα, εἶπε.

— Ἐπίσης ἡ ὑγεία και ἡ ὁμορφία και τὰ ἄλλα σωματικά χαρίσματα, ἔ;

Συμφώνησε.

— Ἄλλὰ και ἡ εὐγενικὴ καταγωγή και οἱ διαφορὲς ἰκανότητες και οἱ τιμές ποῦ κερδίζεις στὸν τόπο σου, εἶναι φανερό πῶς κι αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀγαθὰ.

Τὸ παραδέχτηκε.

— Λοιπὸν, εἶπα, ποῖ ἄλλο ἀγαθὸ μᾶς μένει ἀκόμη; Τί θὰ ἴλεγες γιά τὸν φρόνιμο, γιά τὸν δίκαιο, γιά τὸν ἀνδρεῖο ἄνθρωπο; Πιστεύεις, ἀλήθεια, Κλεινία, πῶς θὰ ἴταν σωστὸ νὰ τὰ θεωρήσουμε κι αὐτὰ ἀγαθὰ, ἢ ἔχι; Δὲν θὰ μπορούσε ἴσως κάποιος νὰ τὸ ἀμφισβητήσει αὐτὸ;⁴³ Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σου;

— Νομίζω πῶς εἶναι ἀγαθὰ, εἶπε ὁ Κλεινίας.

— Ὁραῖα, εἶπα ἐγώ. Και τὴ σοφία σὲ ποῖ σήμερο τῆς συντροφιᾶς θὰ τὴν κατατάξουμε; Στὰ ἀγαθὰ; Τί λές;⁴⁴

— Στὰ ἀγαθὰ.

— Σκέψου μὴν τυχὸν μᾶς διαφεύγει κανένα ἀγαθὸ ποῦ θὰ ἄξιζε νὰ τὸ ἀναφέρουμε.

οἶμαι γάρ σε ἀκροῖνα ἐν τοῖς συμποσίοις ῥῶδωνται ἀνθρώπων τοῦτο τὸ σκολιόν, ἐν ᾧ καταριθμοῦνται ἄδοντες ότι ὑγιαίνει μὲν ἀριστόν ἐστιν, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ, ὡς φησὶ οὐ ποιητῆς τοῦ σκολιοῦ, τὸ πλοῦτερον ἀλλως. Ὁ E. R. Dodds, Plato, Gorgias, σελ. 200, θεωρεῖ πιθανὸν ότι τὸ σκολιὸν αὐτὸ ἀντανακαλᾶ παλαιότερες, ἀριστοκρατικές, ἠθικές ἀντιλήψεις.

μεν τῶν ἀγαθῶν, ὅτι καὶ ἄξιον λόγου.—⁴⁵ Ἀλλὰ μοι δοκοῦμεν, ἔφη, οὐδέν, ὁ Κλεινίας.— Καὶ ἐγὼ ἀναμνηθεῖς εἶπον ὅτι Ναὶ μὰ Δία κινδυνεύομέν γε τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν παραλιπεῖν.— Τί τοῦτο; ἢ δ' ὅς.— Τὴν εὐτυχίαν, ὦ Κλεινία· ὁ πάντες φασί, καὶ οἱ πάνν φαῦλοι, μέγιστον τῶν ἀγαθῶν εἶναι.— Ἄληθῆ λέγεις, ἔφη.— Καὶ ἐγὼ αὐὸ πάνν μετανοήσας εἶπον ὅτι Ὁλίγον καταγέλαστο ἐγενόμεθα ὑπὸ τῶν ξένων ἐγὼ τε καὶ σύ, ὦ παῖ Ἀξίochou.— Τί δή, ἔφη, τοῦτο;— Ὅτι εὐτυχίαν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν θέμενοι νυνὴ ἀπὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐλέγομεν.— Τί οὖν δὴ τοῦτο;— Καταγέλαστον δήπου, ὁ πάλαι πρόκειται, τοῦτο πάλιν προτιθέναι καὶ δις ταυτὰ λέγειν.— Πῶς, ἔφη, τοῦτο λέγεις;— Ἡ σοφία δήπου, ἦν δ' ἐγὼ, εὐτυχία ἐστίν· τοῦτο δὲ κὰν καὶς γνοίη.— Καὶ ὅς ἐθαύμασεν· οὐτως ἐτι νέος τε καὶ εὐήθης ἐστὶ.— Κἀγὼ γνοὺς αὐτὸν θαυμάζοντα, Ἄρα οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὦ Κλεινία, ὅτι περὶ ἀληθῶν εὐπραγίαν οἱ ἀληταὶ εὐτυχεστάτοι εἰσι;— Συνέφη.— Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ περὶ γραμμάτων γραφῆς τε καὶ ἀναγνώσεως οἱ γραμματισταί;— Πάνν γε.— Τί δέ; πρὸς τοὺς τῆς θαλάττης κινδύνους μῶν οἷε εὐτυχεστέρους τινὰς εἶναι τῶν σοφῶν κυβερητῶν, ὡς ἐπὶ πάνν εἰπεῖν;— Οὐ δῆτα.— Τί

45. Στὸ βαθμὸ πού δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια, ἢ εὐτυχία εἶναι ἠθικὰ ἀδιάφορη· ἐπιτὶ θὰ χαθεῖ σθεδρὸ ἀμέσως ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς προπρεπτικῆς συνομιλίας μὲ τὸν νεαρό Κλεινία. Ἡ Ἐσφρική ἀνακάλυψη ἀπὸ τὸν Σωκράτη ὅτι ἢ εὐτυχία ταυτίζεται μὲ τὴ σοφία εἶναι τέχνασμα, μὲ τὸ ὅποιο ἐπιδιώκεται νὰ δοθεῖ ἀκόμη περισσότερη προσοχή στὴ σοφία πού ἐν συνεχίᾳ θὰ χαρακτηριστεῖ ὡς τὸ μόνο αὐθεντικὸ ἀγαθὸ.

46. Ὁ Κλεινίας ἔσφρνιάζεται μὲ ὅλις ἀκούει ὅτι ἢ εὐτυχία ταυτίζεται μὲ τὴ σοφία (καὶ ὅς ἐθαύμασεν, 279d 7), καὶ ὁ Σωκράτης ἀποδίδει τὴν ἀντίδραση τοῦ νεαροῦ στὴν ἀπειρία καὶ τὴν εὐθῆθιά του (οὕτως ἐτι νέος τε καὶ εὐήθης ἐστὶ, 279d 7-8). Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοῦ μᾶς ὑπενηθυμίζουν τὴν ἰδιότυπη σωκρατικὴ ντετερμινιστικὴ σύνδεση τῆς γνώσεως μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τῆς ἀρετῆς μὲ τὴν εὐδαιμονία: Ὁ σοφὸς γνωρίζει τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ πράττει, καὶ μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ γίνεται εὐτυχισμένος.

— Ἐχω τὴν ἐντύπωση, εἶπε ὁ Κλεινίας, πῶς δὲν παραλείψαμε κανένα.

⁴⁶ Ἐγὼ ξανασκέφτηκα καὶ, μὰ τὸν Δία, εἶπα, παραλίγο νὰ μᾶς διαφυγεῖ τὸ πιδὸ τρανὸ ἀγαθὸ.

— Ποιὸ ἐνοεῖς, ρώτησε αὐτός.

— Τὴν εὐτυχία, Κλεινία· αὐτὴν πού ὄλοι, καὶ οἱ πιδὸ τιποτένιοι, τὴν ἔχουν γιὰ τὸ τρανότερο ἀγαθὸ.

— Σωστά λές, εἶπε.

Κι ἐγὼ ἀλλάξα πάλι γνώμη⁴⁵ καὶ εἶπα: Λίγο ἀκόμη καὶ θὰ μᾶς περιγελοῦσαν οἱ ξένοι, ἐμένα καὶ ἐσένα, παιδί τοῦ Ἀξίochou.

— Πῶς αὐτό; εἶπε.

— Γιατί τὴν εὐτυχία, ἐνῶ τὴν εἶχαμε πρωτύτερα λογαριάσει στα ἀγαθὰ, τώρα ξανακάνουμε λόγο γι' αὐτήν.

— Ἐ, καὶ λοιπόν;

— Μὰ ἀσφαλῶς εἶναι γιὰ γέλια νὰ φέρνεις σὰν καινούριο κάτι πού εἶναι ἦδη στα ὑπόψη, λέγοντας ἐπιτὶ δυὸ φορὲς τὸ ἴδιο πράγμα.

— Πῶς, εἶπε, τὸ ἐνοεῖς αὐτό;

— Ἡ γνώση, εἶπα ἐγὼ, εἶναι, βέβαια, εὐτυχία· αὐτὸ τὸ καταλαβαίνει καὶ ἐνα μικρὸ παιδί.

⁴⁶ Ἐκεῖνος παραξενεύτηκε· τόσο ἄπειρος καὶ τόσο καλὸ βουλος εἶναι ἀκόμη.⁴⁶ Κι ἐγὼ πού καταλάβα τὸ σάστισμά του: δὲν ξέρεις, Κλεινία, τοῦ εἶπα, ὅτι στὴν ἐκτέλεση λ.χ. μᾶς μουσικῆς γιὰ αὐλὸ ἀπ' ὄλους πιδὸ καλὰ τὰ καταφέρνουν οἱ ἴδιοι οἱ αὐλητές;

Τὸ παραδέχτηκε.

— Ἀλλὰ καὶ στὸ γράψιμο καὶ στὸ διάβασμα, συνέχισα, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τοὺς δασκάλους;

— Βέβαια.

— Μήπως ὁμως ἔχεις τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει κανεὶς πού στοὺς κινδύνους τῆς θάλασσης θὰ τὰ κατάφερνε, γενικὰ, καλύτερα ἀπὸ ἐναν ἔμπειρο καπετάνιο;

— Ὅχι βέβαια.

280 δέ; στρατευόμενος μετὰ ποτέρον ἂν ἦδιον τοῦ κινδύνου τε καὶ τῆς τέχης μετέχοις, μετὰ σοφοῦ στρατηγοῦ ἢ μετὰ ἀμαθοῦς;— Μετὰ σοφοῦ.— Τί δέ; ἀσθενῶν μετὰ ποτέρον ἂν ἠδέως κινδυνεύοις, μετὰ σοφοῦ ἰατροῦ ἢ μετὰ ἀμαθοῦς;— Μετὰ σοφοῦ.— Ἀρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι εὐτυχεστέρον ἂν οἶε πράττειν μετὰ σοφοῦ πράττων ἢ μετὰ ἀμαθοῦς;— Συνεχώρει.— Ἡ σοφία ἄρα πανταχοῦ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους. οὐ γὰρ δήπου ἀμαρτάνοι γ' ἂν ποτέ τι σοφία, ἀλλ' ἀνάγκη ὀρθῶς πράττειν καὶ τυγχάνειν ἢ γὰρ ἂν οὐκέτι σοφία εἶη.

b Συνωμολογησάμεθα τελευτώντες οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν κεφαλαίῳ οὕτω τοῦτο ἔχειν, σοφίας παρουσίας, ᾧ ἂν παρῆ, μηδὲν προσδεῖσθαι εὐτυχίας· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο συνωμολογησάμεθα, πάλιν ἐπληθυνόμενον αὐτοῦ τὰ πρότερον ὡμολογημένα πῶς ἂν ἡμῖν ἔχοι. Ὁμολογήσαμεν γάρ, ἔφη, εἰ ἡμῖν ἀγαθὰ πολλὰ παρῆ, εὐδαιμονεῖν ἂν καὶ εὐ πράττειν.— Συνέφη.— Ἀρ' οὖν εὐδαιμονοῖμεν ἂν διὰ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, εἰ μηδὲν ἡμᾶς ὠφελοῖ ἢ εἰ ὠφελοῖ;— Εἰ ὠφελοῖ, ἔφη.— Ἀρ' οὖν ἂν τι ὠφελοῖ, εἰ εἶη μόνον ἡμῖν, χρώμεθα δ' αὐτοῖς μή; οἷον σῖτία εἰ ἡμῖν εἶη πολλά, ἐσθιοίμεν δὲ μή, ἢ ποτόν, πίνοιμεν δὲ μή, ἔσθ' ὅτι ὠφελοίμεθ' ἂν;— Οὐ δῆτα, ἔφη.— Τί δέ; οἱ δημιουργοί

47. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ κείμενο, στὴν ἔννοια τῆς σοφίας συγκεφαλαιώνεται κάθε ἐξειδικευμένη γνώση εἴτε ἀπὸ τὸ χώρο τῆς τέχνης εἴτε ἀπὸ τὸ χώρο τῆς ἐπιστήμης· ἔτσι ὁ Σωκράτης ὀδηγεῖται ἐπαγωγικὰ στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ σοφία π α ν τ α ο ὐ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους, 280a 6.

— Κι ἂν, πάλι, βρεθῆις σὲ ἐκστρατεία, μὲ ποῖον θὰ προτιμούσες νὰ μοιραστεῖς τοὺς κινδύνους καὶ τὶς τέχες τοῦ πολέμου; μὲ ἕναν ἔμπειρο στρατηγὸ ἢ μ' ἕναν ἄσχετο;

— Μ' ἕναν ἔμπειρο.

— Ἐπίσης, ἂν σὲ βρεῖ μιὰ ἀρρώστια, μὲ τί λογῆς γιὰ τρὸ θά' θελεις νὰ τὴν ἀντιμετωπίσεις; μ' ἕναν καλὸ γιαιτρὸ ἢ μ' ἕναν ἄσχετο;

— Μ' ἕναν καλὸ.

— Κι αὐτό, εἶπα ἐγώ, ἐπειδὴ νομίζεις ὅτι οἱ πιθανότερες ἐπιτυχίας θὰ ἦταν μεγαλύτερες, ἂν εἶχες νὰ κάνεις μὲ κάποιον ποῦ ξέρει τὴ δουλειὰ του παρὰ μ' ἕναν ἄσχετο ἢ ὄχι;

— Συμφώνησε.

— Νά, λοιπόν, ποῦ ἡ γνώση ἐξασφαλίζει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐπιτυχία, παντοῦ καὶ πάντοτε. Γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λαθεῖς ποτέ ἢ γνώση, ἀλλὰ κατανόησιν ἐνεργεῖ σωστά καὶ πετυχαίνει· διαφορητικὰ δὲν θὰ ἦταν πιά γνώση.⁴⁷

Τελικὰ συμφωνήσαμε, δὲν ξέρω πῶς, ὅτι σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ γνώση ἐξασφαλίζει, σὲ ὅποιον τὴν κατέχει, τὴν ἐπιτυχία· κι ἀφοῦ μείναμε σύμφωνοι σ' αὐτό, ἄρχισα νὰ τὸν ρωτῶ πάλι πῶς θὰ μᾶς φαίνονταν ἄραγε τώρα ὅσα εἶχαμε παραδεχθεῖ πρωτίτερα. Παραδεχτήκαμε, τοῦ εἶπα, ὅτι τὰ ἄφθονα ἀγαθὰ, ἂν τὰ εἶχαμε στὴ διάθεσή μας, θὰ μᾶς ἐφερναν τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἐπιτυχία.

— Συμφώνησε.

— Τὰ ἀγαθὰ αὐτά, ρώτησα, θὰ μᾶς ἔκαναν εὐτυχοῦσιν ὅσοι εἶχαν ἂν θὰ μᾶς ὠφελούσαν ἢ κι ἂν δὲν θὰ μᾶς ὠφελούσαν σὲ τίποτα;

— Ἄν θὰ μᾶς ὠφελούσαν, εἶπε.

— Ἄραγε, θὰ μᾶς ὠφελούσαν σὲ κάτι, ἂν ἀπλῶς τὰ εἶχαμε χωρὶς καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε; Ἄν, ἂς ποῦμε, εἶχαμε πολλὰ τρόφιμα ἀλλὰ δὲν τὰ τρώγαμε, ἢ ποτὸ ποῦ δὲν τὸ πίνουμε, θὰ εἶχαμε κανένα ὠφελος ἀπ' αὐτά;

— Ὅχι, βέβαια, εἶπε.

γοὶ πάντες, εἰ αὐτοῖς εἶη πάντα τὰ ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα ἐκάστω εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, χροῖντο δὲ αὐτοῖς μὴ, ἄρ' ἂν οὗτοι εὖ πράττειεν διὰ τὴν κτήσιν, ὅτι κεκτημένοι εἶεν πάντα ἃ δεῖ κεκτηῖσθαι τὸν δημιουργόν; οἷον τέκτων, εἰ παρεσκευασμένος εἶη τὰ τε ὄργανα ἅπαντα καὶ ξύλα ἱκανά, τεκταίνοιτο δὲ μὴ, ἐσθ' ὅτι ὠφελοῖτ' ἂν ἀπὸ τῆς κτήσεως;—
 Οὐδαμῶς, ἔφη.— Τί δέ, εἰ τις κεκτημένος εἶη πλοῦτόν τε καὶ ἂ νυνδὴ ἐλέγγομεν πάντα τὰ ἀγαθὰ, χροῖτο δὲ αὐτοῖς μὴ, ἄρ' ἂν εὐδαιμονοῖ διὰ τὴν τούτων κτήσιν τῶν ἀγαθῶν;— Οὐ δῆτα, ὦ Σώκρατες.— Δεῖ ἄρα, ἔφη, ὡς εἰκεν, μὴ μόνον κεκτηῖσθαι τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ τὸν μέλλοντα εὐδαιμόνα ἐσεσθαι, ἀλλὰ καὶ χρῆσθαι αὐτοῖς· ἢ οὐδὲν ὄφελος τῆς κτήσεως γίγνεται.— Ἀληθῆ λέγεις.— Ἀρ' οὖν, ὦ Κλεινία, ἤδη τοῦτο ἰκανὸν πρὸς τὸ εὐδαιμόνα ποιῆσαι τινα, τὸ τε κεκτηῖσθαι τὰγαθὰ καὶ τὸ χρῆσθαι αὐτοῖς;— Ἐμοιγε δοκεῖ.— Πότερον, ἦν δ' ἐγώ, ἐὰν ὀρθῶς χρῆται τις ἢ καὶ ἐὰν μὴ;— Ἐὰν ὀρθῶς.— Καλῶς γε, ἦν δ' ἐγώ, λέγεις, πλέον γάρ που οἶμαι θάτερόν ἐστιν, ἐὰν τις χρῆται ὀρθῶς μὴ ὀρθῶς πράγματι ἢ ἐὰν ἔῃ τὸ μὲν γάρ κακόν, τὸ δὲ οὔτε κακὸν οὔτε ἀγαθόν. ἢ οὐχ οὕτω φαμέν;— Συνεχάροι.— Τί οὖν; ἐν τῇ ἐργασίᾳ τε καὶ χρῆσει τῇ περὶ τὰ ξύλα μῶν ἄλλο τί ἐστιν τὸ ἀπεργαζόμενον ὀρθῶς

281

47α. 'O R. S. W. Hawtrey, Commentary on Plato's Euthydemus, ad loc., παραπρεῖ ὅτι σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο μέρος τῆς σοκρατικῆς παραίνεσης—μὲ ἐξαιρέσει τὸ 282c, βλ. παρακάτω σημείωση 51— ἢ συνεισφορά τοῦ νεαροῦ Κλεινία περιορίζεται στὴν ἔκφραση τῆς συναίνεσής του.

—Ἐπίσης, ἂν οἱ ὁποιοδήποτε τεχνίτες εἶχαν στὴ διάθεσὴ τους ὅλα τὰ ἐργαλεῖα ποὺ τοὺς χρειάζονται γιὰ τὴ δουλειά τους χωρὶς ὠστὸσό να τὰ χρησιμοποιοῦν, φαντάζεσαι πῶς θὰ ἔκαναν πετυχημένα τὴ δουλειά τους καὶ θὰ ἐνιωθάν ἱκανοποίηση μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ θὰ εἶχαν ὅλα ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα σ' ἕναν τεχνίτη; Ἔνας ξυλουργός, λ.χ., ποὺ θὰ εἶχε συγκεντρώσει ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἄφθονη ξυλεία ἀλλὰ δὲν θὰ ἔφτιαχνε τίποτα, θὰ εἶχε καμιά ὠφέλεια ἀπὸ τὰ ἀποχρηματὰ του αὐτά;

— Καμία, εἶπε.

—Ἐπίσης, κάποιος ποὺ θὰ 'χε πλοῦτη κι ὅλα τὰ καλὰ ποὺ λέγαμε τώρα δὲ ἀλλὰ ποὺ θὰ τ' ἄφηνε ἀνεκμετάλλευτα, θὰ ἦταν ἄραγε εὐτυχιμένος μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ θὰ εἶχε στὴν κατοχὴ του αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ;

— Ἀσφαλῶς ὄχι, Σωκράτη.

— Συνεπῶς, εἶπα, ὅποιος εἶναι νὰ εὐτυχήσει δὲν ἄρκει μόνο, καθὼς φαίνεται, νὰ ἔχει αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ διαφορετικὰ, μὲ τὸ νὰ τὰ ἔχει μόνο, δὲν ὠφελεῖται σὲ τίποτα.

— Ἔτσι εἶναι.^{47α}

— Ἄραγε, Κλεινία, γιὰ νὰ εὐτυχήσει κανεὶς, τοῦ φτάνει νὰ ἔχει μόνο τὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ;

— Νομίζω ναί.

— Πότε ὅμως, εἶπα: ἂν τὰ χρησιμοποιεῖ σωστὰ ἢ κι ὅταν δὲν τοὺς κάνει καλὴ χρῆση;

— Ἄν τὰ χρησιμοποιεῖ σωστὰ.

— Καλὰ λές, εἶπα. Γιατὶ νομίζω πῶς τὸ νὰ μὴ χρησιμοποιεῖς σωστὰ κάποιο πράγμα πειράζει περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὸ ἔχεις παρατημένο: τὸ ἔνα εἶναι κακό, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν εἶναι οὔτε καλὸ οὔτε κακό. Σ' αὐτὸ εἴμαστε σύμφωνοι;

Τὸ δέχτηκε.

— Γιὰ πές μου: στὴν κατεργασία καὶ τὴν χρησιμοποίηση τοῦ ξύλου εἶναι τίποτε ἄλλο αὐτὸ ποὺ σὲ ὀδηγεῖ νὰ τὸ χρῆ-

d

e

281

χρησθαι ἢ ἐπιστήμη ἢ τεκτονική;— Οὐ δῆτα, ἔφη.— Ἄλλα μὴν πον καὶ ἐν τῇ περὶ τὰ σκευὴ ἐργασίᾳ τὸ ὀρθῶς ἐπιστήμη ἐστὶν ἢ ἀπεργαζομένη.— Συνέφη.— Ἀρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ περὶ τὴν χρεῖαν ὡν ἐλέγομεν τὸ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν, πλούτου τε καὶ ὑμείας καὶ κάλλους, τὸ ὀρθῶς πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις χρησθαι ἐπιστήμη ἦν ἡγουμένη καὶ κατορθοῦσα τὴν πράξιν, ἢ ἄλλο τι;— Ἐπιστήμη, ἦ δ' ὅς.— Οὐ μόνον ἄρα εὐτυχίαν ἀλλὰ καὶ εὐπραγίαν, ὡς εἴκεν, ἢ ἐπιστήμη παρέχει τοῖς ἀνθρώποις ἐν πάσῃ κτήσει τε καὶ πράξει.— Ὡμολόγει.— Ἀρ' οὖν ὡ πρὸς Διὸς, ἦν δ' ἐγώ, ὄφελός τι τῶν ἄλλων κτημάτων ἄνευ φρονήσεως καὶ σοφίας; ἄρ' αὖ γε ἂν θνατοὶ ἄνθρωπος πολλὰ κερτημένος καὶ πολλὰ πράττων νοῦν μὴ ἔχων, ἢ μᾶλλον ὀλίγα νοῦν ἔχων; ὅδε δὲ σκόπει· οὐκ ἐλάττω πράττων ἐλάττω ἂν ἐξαμαρτάνοι, ἐλάττω δὲ ἀμαρτάνων ἦττον ἂν κακῶς πράττοι, ἦττον δὲ κακῶς πράττων ἄλλιος ἦττον ἂν εἴη;— Πάνυ γ', ἔφη.— Πότερον οὖν ἂν μᾶλλον ἐλάττω τις πράττοι πένης ὢν ἢ πλούσιος;— Πένης, ἔφη.— Πότερον δὲ ἀσθενῆς ἢ ἰσχυρός;— Ἀσθενῆς.— Πότερον δὲ ἐντιμος ἢ ἀτιμος;— Ἀτιμος.— Πότερον δὲ ἀνδρείος ὢν καὶ σώφρων ἐλάττω ἂν πράτ-

48. Στὸ πρῶτο μέρος τῆς σακρατικῆς παραίτησης προσδιορίζονται συστηματικότερα οἱ ὅροι τῆς εὐτυχίας: (1) Τὴν εὐτυχία τὴ φέρουν τὰ ἀγαθὰ (280b 5 κέ.), ἐφόσον ὅμως (2) χρησιμοποιοῦνται (280c 1), καὶ μάλιστα, ἐφόσον (3) χρησιμοποιοῦνται σωστά (280e 3 κέ.)· ὠστόσο (4) τῆ σωστῆ χρήσῃ τῶν ἀγαθῶν μόνον ἡ γνώση μπορεῖ νὰ τὴν ἐξασφαλίσῃ (281b 2 κέ.). Μὲ αὐτὴ τὴν ἄμεση καὶ ἀποκλειστικὴ ἐξάρτησῃ τῆς ἀπὸ τῆ γνώσης, ἡ εὐτυχία ἀπουσινδένεται ἀπὸ τὴν τυχαῖότητα καὶ ἐδραϊώνεται σὲ κάτι ποὺ διατελεῖ ὑπὸ τὸν ἀπῶλυτο Ἐλεγκο τοῦ ἀνθρώπου: γίνεται παράγωγο τῆς σοφίας. Παράλληλα ἐκπληρώνεται ὁ παιδευτικὸς σκοπὸς τῆς σακρατικῆς προτροπῆς: βῆμα τὸ βῆμα ὁ νέος ὀδηγεῖται στὸ στόχο, δηλαδὴ νὰ ποθῆσει τὴν πολῦτιμη γνώση ποὺ φέρει τὴν εὐδαιμονία καὶ νὰ προσπαθῆσει νὰ τὴν κατακτήσει.

σιμοποιεῖς σωστά ἢ μήπως ἢ γνώση τῆς κατεργασίας τοῦ ζύλου;

— Ὅχι βέβαια, εἶπε.

— Ἄλλὰ καὶ στὰ πράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ, δὲν εἶναι ἡ γνώση ποὺ ἐπιτρέπει τὴ σωστὴ χρησιμοποίησῃ τους;

Τὸ δέχτηκε.

— Μήπως λοιπόν, εἶπα, καὶ γιὰ τὴ χρῆσῃ τῶν ἀγαθῶν ποὺ λέγαμε στὴν ἀρχῃ, τοῦ πλοῦτου, τῆς ὑγείας, τῆς ἡμορφιάς, εἶναι ἡ γνώση ἐκεῖνη ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ πῶς νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε σωστά καὶ χάρη στὴ γνώση δὲν τὸ κατορθώνουμε αὐτὸ στὴν πράξῃ; ἢ μήπως ὄχι;

— Ναί, ἡ γνώση, ἀπάντησε αὐτός.⁴⁸

— Καθῶς φαίνεται, λοιπόν, ἡ γνώση δὲν φέρει στοὺς ἀνθρώπους τὴν εὐτυχία μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιτυχία σὲ ὅ,τι ἔχουν καὶ σὲ ὅ,τι κάνουν.

Συμφώνησε.

— Τότε ὅμως, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, ὠφελοῦν σὲ τίποτε ὅλα τὰ ἄλλα, ὅταν λείπει ἢ φρόνηση καὶ ἢ γνώση; Ποιό τὸ ὄφελος νὰ ἔχει κανεὶς πολλὰ καὶ νὰ ἀσχολεῖται μὲ πολλὰ, ἅμα εἶναι ἄμυαλος; Δὲν θὰ ἔταν προτιμότερο νὰ ἔχει λίγα ἀλλὰ νὰ εἶναι μυαλωμένος; Πρόσεξε καὶ τοῦτο: Κάνοντας κανεὶς λιγότερα πράγματα, δὲν θὰ εἶναι καὶ τὰ λάθη του λιγότερα; Καὶ κάνοντας λιγότερα λάθη, δὲν θὰ εἶναι λιγότερο δυστυχημένος καί, κατὰ συνέπεια, λιγότερο ἀξιολύπητος;

— Βέβαια, εἶπε.

— Συνήθως πότε ἀσχολεῖται κανεὶς μὲ λιγότερα πράγματα: ὅταν εἶναι φτωχός ἢ ὅταν εἶναι πλούσιος;

— Ὅταν εἶναι φτωχός, εἶπε.

— Ἐπίσης, ὅταν εἶναι ἀδύνατος ἢ ὅταν εἶναι δυνατός;

— Ἀδύνατος.

— Ὅταν τὸν ἔχουν σὲ ὑπόληψη ἢ ὅταν δὲν τὸν ἐκτιμοῦν;

— Ὅταν δὲν τὸν ἐκτιμοῦν.

— Ὅταν εἶναι θαρραλέος καὶ συνετὸς θὰ καταπιαστῇ μὲ

d
 282
 e
 ται ἢ δειλός;— Δειλός.— Οὐκοῦν καὶ ἀργός μᾶλλον ἢ ἐργάτης;— Συνεχώρει.— Καὶ βραδὺς μᾶλλον ἢ ταχύς, καὶ ἀμβλὸς ὀρθῶν καὶ ἀκούων μᾶλλον ἢ δεξιό;— Πάντα τὰ τοιαῦτα συνεχωροῦμεν ἀλλήλοις.— Ἐν κεφαλαίῳ δ', ἔφη, ὦ Κλεινία, κινδυνεύει σύμπαντα ἃ τὸ πρῶτον ἔφαμεν ἀγαθὰ εἶναι, οὐ περὶ τούτου ὁ λόγος αὐτοῖς εἶναι, ὅπως αὐτὰ γε καθ' αὐτὰ πέφυκεν ἀγαθὰ [εἶναι], ἀλλ' ὡς εἰκεν ὧδ' ἔχει· ἐὰν μὲν αὐτῶν ἡγήται ἀμαθία, μείζων κακὰ εἶναι τῶν ἐναντίων, ὅσῳ δυνατότερα ὑπηρετεῖν τῷ ἡγουμένῳ κακῷ ὄντι, ἐὰν δὲ φρόνησὶς τε καὶ σοφία, μείζων ἀγαθὰ, αὐτὰ δὲ καθ' αὐτὰ οὐδέτερα αὐτῶν οὐδενὸς ἄξια εἶναι.— Φαίνεται, ἔφη, ὡς εἰκεν, οὕτως, ὡς σὺ λέγεις.— Τί οὖν ἡμῖν συμβαίνει ἐκ τῶν εἰρημέων; ἄλλο τι ἢ τῶν μὲν ἄλλων οὐδὲν ὄν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, τούτων δὲ δυοῖν ὄντων ἢ μὲν σοφία ἀγαθόν, ἢ δὲ ἀμαθία κακόν;— Ὡμολόγει.

*Ἐτι τοίνυν, ἔφη, τὸ λοιπὸν ἐπισκεψώμεθα. ἐπειδὴ εὐδαίμονες μὲν εἶναι προθυμοῦμεθα πάντες, ἐφάνημεν δὲ τοιοῦτοι γιγνώμενοι ἐκ τοῦ χρῆσθαι τε τοῖς πράγμασιν καὶ ὀρθῶς χρῆσθαι, τὴν δὲ ὀρθότητα καὶ εὐτυχίαν ἐπιστήμη (ἦ) ἢ παρέχουσα, δεῖ δὴ, ὡς εἰκεν, ἐκ παντὸς τρόπου ἅπαντα ἄνδρα τοῦτο παραιοκενάζεσθαι, ὅπως ὡς σοφώτατος ἔσται ἢ οὐ;—

49. Παρατηροῦμε ὅτι τὸν ὀδηγητικὸν ρόλο τῆς γνώσης (σοφία) ὁ Σωκράτης δὲν τὸν περιορίζει στὴ χρῆση τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν (πλοῦτος, υἰεία, ὁμορφιά), ἀλλὰ τὸν ἀπλώνει σὲ ὁλόκληρη τὴν ἀξιολογικὴ κλίμακα τοῦ 279 α κέ. (σύμπαντα ἃ τὸ πρῶτον ἔφαμεν ἀγαθὰ εἶναι), ὥστε τελικὰ νὰ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὴ σωστὴ χρῆση ἀκόμει καὶ τὸν ἠθικὸ ὀπλισμὸ τῆς ψυχῆς, λ.χ. τὴν ἀνδρεία. Τὸ πρίμα μὲ τὸ ὅποιο πρέπει νὰ ἐνοήσουμε αὐτὴ τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀσάφη ἐξάρτηση δίνεται, ἴσως, στὸν *Μένωνα* 88b 1-6: *Σκόπει δὴ, τοῦτων ἅτα σοι δοκεῖ μὴ ἐπιστήμη εἶναι ἀλλ' ἄλλο ἐπιστήμης, εἰ οὐκί τοτέ μὲν βλάπτει, τοτέ δὲ ὠφελεῖ; οἷον ἀνδρεία, εἰ μὴ ἔστι φρόνησις ἢ ἀνδρεία ἀλλ' οἷον θάρος τι οὐχ ὅταν μὲν ἄνευ νοῦ θαρσῆ ἄνθρωπος, βλάπτεται, ὅταν δὲ σὺν νῷ, ὠφελεῖται;* Στόχος τοῦ Σωκράτη εἶναι νὰ δελεῖε στὸν Κλεινία πῶς τίποτε δὲν εἶναι ἀγαθὸ χωρὶς τὴ σοφία, καὶ νὰ τὸν κάνει ἔτσι νὰ ἀγαπήσει τὴ σοφία καὶ νὰ ποθήσει νὰ γίνῃ σοφός.

λιγότερα πράγματα ἢ ὅταν εἶναι δειλός;

— Δειλός.

— Ἐπίσης, ὅταν εἶναι ὀκνηρὸς καὶ οὐχ ὅταν εἶναι ἐργατικός; ἔτσι δὲν εἶναι;

Συμφώνησε.

— Καὶ ὅταν εἶναι ἀργός καὶ οὐχ ὅταν εἶναι γρήγορος, καὶ ὅταν βλέπει καὶ ἀκούει ἀσχημα καὶ οὐχ ὅταν βλέπει καὶ ἀκούει καλά; σωστά;

Συμφωνήσαμε σὲ ὅλα αὐτὰ.

— Μὲ δυὸ λόγια λοιπόν, Κλεινία, εἶπα, ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπαμε στὴν ἀρχὴ ὅτι εἶναι ἀγαθὰ πιθανὸν νὰ μὴν ἔχουν τὴν ἔννοια πῶς μὲ κάποιον τρόπο τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι καθυατὰ ἀπὸ τὴ φύση τους ἀγαθὰ ἀλλὰ νὰ πρόκειται, καθὼς φαίνεται, γιὰ τὸ ἐξῆς: "Ὅταν τὰ ὀδηγεῖ ἡ ἀμάθεια, εἶναι κακὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ ἀντίθετά τους, στὸ βαθμὸ ποὺ εἶναι πιὸ ἱκανὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ὀδηγὸ τους, ἂν εἶναι κακός; ὅταν ὅμως ἔχουν ὀδηγὸ τους τὴ φρόνηση καὶ τὴ γνώση,⁴⁹ εἶναι ἀκόμει μεγαλύτερα ἀγαθὰ· μοναχὰ τους πάντως δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν καμμιὰν ἄξια, οὔτε τὰ μὲν οὔτε τὰ δέ.

— Φαίνεται, ἀποκρίθηκε, ὅτι εἶναι ἔτσι ὅπως τὸ λές.

— Τί συμπέρασμα βγάζουμε, λοιπόν, ἀπ' ὅσα ἔχουμε πεῖ; Μήπως ὅτι ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα κανένα τους δὲν εἶναι καλὸ ἢ κακὸ, καὶ ὅτι ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ, ἡ γνώση εἶναι καλὸ καὶ ἡ ἀμάθεια κακὸ;

Συμφώνησε.

— Μένει, εἶπα, νὰ κοιτάξουμε καὶ τοῦτο: Ἐπειδὴ ὅλοι μας ποθοῦμε νὰ εἴμαστε εὐτυχημένοι, καὶ ὅπως διαπιστώσαμε, εὐτυχησιμένοι γινόμαστε σὰν ἔχουμε στὴ διάθεσή μας τὰ πράγματα καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε σωστά, καὶ ἐπειδὴ τὴ σωστὴ αὐτὴ χρῆση καὶ τὴν ἐπιτυχία τὴ φέρνει ἡ γνώση, ἀναγκαστικά, καθὼς φαίνεται, πρέπει κάθε ἄνθρωπος νὰ κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ γίνῃ ὅσο τὸ δυνατό πιὸ σοφός· ἢ μήπως οὐχί;

— Ναί, εἶπε.

Ναί, ἔφη.— Καὶ παρὰ πατρός γε δήπου τοῦτο οἰόμενον δεῖν παραλαμβάνειν πολὺ μᾶλλον ἢ χρήματα, καὶ παρ' ἐπιτρόπων καὶ φίλων τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν φασκόντων ἑραστῶν εἶναι, καὶ ξένων καὶ πολιτῶν, δεόμενον καὶ ἱκετεύοντα σοφίας μεταδιδόναι, οὐδὲν αἰσχρὸν, ὦ Κλεινία, οὐδὲ νευροσητὸν ἕνεκα τούτου ὑπηρετεῖν καὶ δουλεῖν καὶ ἑραστῆ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, ὅτι οὐκ ἐθέλοντα ὑπηρετεῖν τῶν καλῶν ὑπηρετημάτων, προθυμούμενον σοφὸν γενέσθαι ἢ οὐ δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐγὼ, οὕτως;— Πάνν μὲν οὖν ἐν μοι δοκεῖς λέγειν, ἦ δ' ὄς.— Εἰ ἔστι γε, ὦ Κλεινία, ἦν δ' ἐγὼ, ἡ σοφία διδακτὸν, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ ταυτομάτων παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις: τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἔτι ἄσκητον καὶ οὐπω διωμολογημένον ἔμοι τε καὶ σοί.— Ἄλλ' ἔμοιγε, ἔφη, ὦ Σώκράτες, διδακτὸν εἶναι δοκεῖ.— Καὶ ἐγὼ ἠσθεὶς εἶπον Ἡ καλῶς λέγεις, ὦ ἄριστε ἀνδρῶν, καὶ ἐν ἐποίησας ἀπαλλάξας με σκέψεως πολλῆς περὶ τούτου αὐτοῦ, πότερον διδακτὸν ἢ οὐ διδακτὸν ἡ σοφία. νῦν οὖν ἐπειδὴ σοι καὶ διδακτὸν δοκεῖ καὶ μόνον τῶν ὄντων εὐ-

50. Σχετικὰ μὲ τὴν ξαφνικὴ ἀναφορὰ τοῦ Σωκράτη στὸν ἑραστὴ καὶ τὰ καλὰ ὑπηρετήματα, ὁ K. Gaiser, *Protreptik und Paränese bei Platon*, σελ. 64, ἀφοῦ παρατηρεῖ ὅτι στοὺς παλαιότερους ἀριστοκρατικούς κύκλους τῆς Ἀθήνας τὸ παιδευτικὸ στοιχεῖο ἦταν ἀδιάσπαστα δεμένο μὲ τὸ ἐρωτικὸ, σημειώνει ὅτι μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως στὸ ἄρχαιον γεννήθηκε στὴ δημοκρατικὴ πόλιν ἕνα νέο εἶδος παιδείας, στὸ ὅποιο ἡ παιδαγωγικὴ σχέση παιδὸς-ἑραστοῦ ἦταν κάτι οὐσιαστικὰ ξένο. Μὲ τὸν Πλάτωνα ἐπέρχεται κάποια ἐξισορροπία τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου: ἡ σοκρατικὴ παραίνηση παρουσιάζεται ἐξωτερικὰ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ σοφιστικοῦ προτρεπτικοῦ λόγου, ἔχει ὅμως τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ἐρωτικοῦ πλησιάζματος.— Αὐτὴ ἡ ἀπροσδόκητη σφύρα τοῦ Σωκράτη γιὰ τὸν ἑραστὴ σχεδὸν ἐπικαλύπτεται μὲ ἕνα σημεῖο ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Πανουσιᾶ στὸ πλατωνικὸν *Συμπόσιον* 184b 5 - c 3, πού τὸ μεταφέρουμε ἐδῶ στὴ μετάφραση τοῦ Ἰωάννου Συκουτρῆ, Πλάτωνος *Συμπόσιον*, σελ. 56, Ἀθήναι 1949: «Ἐνας λοιπὸν δρόμος ἀφῆνται ἀπὸ τὴν κρατούσαν ἠθικὴν, ἀν πρόκειται ὁ ἐρωμένος νὰ χάριση κατὰ τρόπον ἐντιμον τῆν εὐνοίαν του εἰς τὸν ἑραστῆν. Ἰσχύει δηλαδὴ εἰς τὸν τόπον μας ἡ ἀρχή: ὅπως δικαίωμα τοῦ ἑραστοῦ ἦτο νὰ ὑποβάλλεται εἰς οἰανδήποτε' ἐκδούλευσιν τοῦ ἀγα-

— Δὲν εἶναι, λοιπὸν, καθόλου ντροπὴ νὰ νομίζει κανεὶς πῶς ἀπὸ τὸν πατέρα του αὐτὸ κυρίως τὸ πράγμα πρέπει νὰ πάρει καὶ ὄχι χρήματα, καὶ ἐπίσης ἀπὸ τοὺς κηδεμόνες καὶ τοὺς φίλους καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού λένε πῶς τὸν ἀγαποῦν, εἴτε ξένοι εἶναι αὐτοὶ εἴτε συμπολίτες του, παρακαλῶντας τοὺς καὶ ἱκετεύοντάς τους νὰ τοῦ δώσουν κάτι ἀπὸ τὴ γνώση τους: οὔτε εἶναι ἀξιοκατάκριτο νὰ γίνε κανεὶς γιὰ τὸ σκοπεῖ αὐτὸν ὑπηρετῆς καὶ σκλάβος καὶ τοῦ ἑραστοῦ καὶ κάθε ἄλλου ἀνθρώπου, ἔτοιμος νὰ προσφέρει ὅποιαδήποτε —ἀξιοπρεπὴ φυσικὰ— ὑπηρεσία⁵⁰ ἀπὸ τὴ λαχτάρα του νὰ ἀποκτήσει γνώση ἢ μήπως ἔχεις τὴ γνώμη, εἶπα ἐγὼ, πῶς δὲν εἶναι ἔτσι;

— Νομίζω, ἀποκρίθηκε, ὅτι εἶναι πάρα πολὺ σωστά αὐτὰ πού λές.

— Μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, Κλεινία, εἶπα, ὅτι τὴ σοφία μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ διδαχτεῖ καὶ ὅτι δὲν ἔρχεται μόνη τῆς στοὺς ἀνθρώπους: γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα σημεῖο πού δὲν τὸ ἔχουμε ἐξετάσει ἀκόμη καὶ δὲν ἔχουμε συμφωνήσει οἱ δύο μας.

— Ἡ γνώμη μου, Σωκράτη, εἶπε, εἶναι ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ διδαχτεῖ.

Κι ἐγὼ τότε χάριχα καὶ τοῦ εἶπα: Ὁραῖα τὰ λές, ὀχυμάσιε ἄνθρωπε, καὶ καλὰ ἔκανες πού μὲ ἐβγαλες ἀπὸ τὸν μεγάλο κόπο νὰ σκεφτῶ ἂν ἡ σοφία εἶναι κάτι πού μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διδαχτεῖ ἢ ὄχι.⁵¹ μὰ καὶ εἶσαι, λοιπὸν, καὶ ἐσὺ

πητικὸ του, χωρὶς νὰ λογίζεται τοῦτο κολακεία καὶ μειωτικὸν τῆς ὑπολήψεώς του, παρομοίως μία ἀκόμη ὑποδούλωσις ἐθελουσία μῆεν διὰ τὸν ἄνθρωπον ὄχι μειωτικῆ, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν τελειοποίησίν του».

51. Εὐχαιριστῶντας τὸν Κλεινία ὁ Σωκράτης γιὰ τὸ ὅτι ἀσυζητητὴ δέχτηκε πῶς ἡ σοφία εἶναι δυνατὸ νὰ διδαχτεῖ, ὑπενθυμίζει στὸν ἀναγνώστη ὅτι στὸ βῆθος τῆς συνομιλίας διαγράφεται τὸ θεμελιώδες φιλοσοφικὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ δυνατό τῆς γνώσεως. Κατὰ τὸν H. v. Armin, *Platos Jugenddialoge und die Entstehungszeit des Phaidros*, σελ. 126, ὁ Πλάτων στὸν *Εὐθύδημο* δὲν ἀναφέρειται διεξοδικὰ στὸ ζήτημα αὐτὸ, γιὰτὶ ἐπιφυλάσσεται νὰ τὸ πραγματευτεῖ στὸν *Μένωνα* 87 c κε'

d δαίμονα και εὐτυχῆ ποιεῖν τὸν ἄνθρωπον, ἄλλο τι ἢ φαίης ἂν ἀναγκαῖον εἶναι φιλοσοφεῖν και αὐτὸς ἐν νῷ ἔχεις αὐτὸ ποιεῖν;— Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ Σώκράτες, ὡς οὐδὲν τε μά-
λιστα.

Καὶ γὰρ ταῦτα ἄσμενος ἀκούσας, Τὸ μὲν ἐμὸν, ἔφη, παρά-
δειγμα, ὦ Διονυσόδωρε τε και Εὐθύδημη, οἶων ἐπιθυμῶ τῶν
προτρεπτικῶν λόγων εἶναι, τοιοῦτον, ἰδιωτικὸν ἴσως και μό-
λις διὰ μακρῶν λεγόμενον σφῶν δὲ ὁπότερος βούλεται, ταῦ-
e τὸν τοῦτο τέχνη πρῶττων ἐπιδειξάτω ἑμῶν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο
βούλεσθον, ὅθεν ἐγὼ ἀπέλιπον, τὸ ἐξῆς ἐπιδειξάτω τῷ μει-
ρακίῳ, ὅτερον πᾶσαν ἐπιστήμην δεῖ αὐτὸν κτάσθαι, ἢ ἔστι
τις μία ἣν δεῖ λαβόντα εὐδαιμονεῖν τε και ἀγαθὸν ἄνδρα
εἶναι, και τίς αὕτη, ὡς γὰρ ἔλεγον ἀρχόμενος, περὶ πολλοῦ
ἡμῖν τυγχάνει δὴ τόνδε τὸν νεανίσκον σφῶν τε και ἀγαθὸν
γενέσθαι.

283 Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα εἶπον, ὦ Κρίτων, τῷ δὲ μετὰ τοῦτο
ἐσομένῳ πάνυ σφόδρα προσεῖχον τὸν νοῦν, και ἐπεσκόπων
τίνα ποτὲ τρόπον ἄφαινοντο τοῦ λόγου και ὁπότεν ἀρξοῖντο
παρακελευόμενοι τῷ νεανίσκῳ σοφίαν τε και ἀρετὴν ἄσκειν.
ὁ οὖν πρῶτος αὐτῶν, ὁ Διονυσόδωρος, πρότερος ἤρχετο
τοῦ λόγου, και ἡμεῖς πάντες ἐβλέπομεν πρὸς αὐτὸν ὡς αὐτί-
b κα μάλα ἀκούσομενοι θαυμασιῶς τινὰς λόγους. ὅπερ οὖν και
συνέβη ἡμῖν θαυμαστὸν γὰρ τινα, ὦ Κρίτων, ἀνὴρ κατήρχεν
λόγον, οὐ σοὶ ἄξιον ἀκοῦσαι, ὡς παρακελευστικὸς ὁ λόγος
ἦν ἐπ' ἀρετήν.

ἀντίθετα κατὰ τὸν Wilamowitz, Platon I, σελ. 286, ὁ Πλάτων ἐδῶ
τὸ παρακάμπτει ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ θέμα ἔχει ἐξανηλεγθεῖ στὸν Μένω-
να.—Ἡ πρόθυμη και αὐθόρμητη ἀποδοχὴ τοῦ δυνατοῦ τῆς γνώσης
ἀπὸ τὸν Κλεινία θεωρεῖται ἀπὸ ὁριζόμενος ἐρμηνευτὲς καρπὸς τῆς σο-
κρατικῆς προτροπῆς. Ἀντίθετα ὁ Hawtrey, ὁ.π., σελ. 92, ὑποστηρί-
ζει ὅτι ἡ παραδοχὴ τοῦ δυνατοῦ τῆς γνώσης ἦταν γιὰ τὸν Κλεινία
περὶπου κοινὸς τύπος (truism).

52. Τὰ λόγια τοῦ ἀγοριοῦ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἐπιτυχία τῆς σο-
κρατικῆς προτροπῆς.

τῆς γνώμης πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ διδάχτεῖ και πῶς
εἶναι τὸ μόνο πράγμα στὸν κόσμο ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο
εὐτυχισμένο και τοῦ χαρίζει τὴν ἐπιτυχία, δὲν θὰ παραδεχό-
d σουν ὅτι ἀναγκαστικὰ πρέπει κανεὶς νὰ φιλοσοφεῖ και ὅτι
κι ἐσὺ ὁ ἴδιος ἔχεις στὸ νοῦ σου νὰ τὸ κάνεις αὐτό;

— Βεβαίωτατα, Σωκράτη, εἶπε, και μάλιστα ὅσο γίνε-
ται πῶς πολὺ.⁵²

Ἄκουσα μὲ χαρὰ τὰ λόγια του αὐτὰ και: αὐτὸ ἦταν,
εἶπα, Διονυσόδωρε και Εὐθύδημη, τὸ δικὸ μου ὑπόδειγμα,
πῶς θέλω δηλαδὴ νὰ εἶναι τὰ προτρεπτικὰ ἐπιχειρήματα, ἄ-
τεχνο, ἴσως, και μὲ πολλὰ λόγια· ὅπως ὁμοίως ἀπὸ τοὺς δύο
σας θέλει, ἄς μᾶς παρουσιάσει τὸ ἴδιο πράγμα μὲ τοὺς κα-
νόνες τῆς τέχνης. Κι ἂν δὲν σὰς ἀρέσει αὐτό, συνεχίστε ἀπὸ
e ἐκεῖ ποὺ σταμάτησα ἐγὼ και δεῖξτε στὸ παλικάραι τί πρέ-
πει νὰ κάνει: Νὰ τίς μάθει ὅλες τίς ἐπιστήμες, ἢ μήπως
ὑπάρχει μία συγκεκριμένη ἐπιστήμη ποὺ μαθαίνοντας τὴν
θὰ γίνεῖ εὐτυχισμένος και καλὸς ἄνθρωπος, και ποιά εἶναι
αὕτη;⁵³ Γιατί καθὼς ἔλεγα και στὴν ἀρχή, γιὰ μᾶς ἔχει
μεγάλη σημασία νὰ γίνεῖ τὸ παλικάραι αὐτὸ σοφὸς και καλὸς
ἄνθρωπος.

Ἐγὼ, λοιπὸν, Κρίτωνα, αὐτὰ εἶπα· εἶχα πάντως προση-
283 λωμένο τὸ νοῦ μου σ' ἐκεῖνο ποὺ ἦταν νὰ γίνεῖ ἀμέσως μετὰ
και περίμενα νὰ δῶ μὲ ποῖόν τάχα τρόπο θὰ καταπιάνονταν
μὲ τὸ θέμα κι ἀπὸ ποῦ θὰ ἀρχίζαν νὰ προτρέπουν τὸν νέο
νὰ καλλιεργεῖ τὴ σοφία και τὴν ἀρετή. Πρῶτος ἄρχισε νὰ
μιλάει ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Διονυσόδωρος, και
ὅλοι μας εἶχαμε στραμμένο τὸ βλέμμα μας πάνω του μὲ
τὴ βεβαιότητα πῶς σὲ λίγο θὰ ἀκούσουμε λόγια ἐξαισία.
Κι αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε. Γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτός, Κρίτωνα,
ἄρχισε νὰ λέει κάτι καταπληκτικὰ πράγματα, ποὺ ἀξίζει νὰ
b τὰ ἀκούσεις γιὰ νὰ δεῖς πόσο καταπληκτὰ ἦταν νὰ παρακινή-
σουν ἕναν ἄνθρωπο στὴν ἀρετή.

53. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Hawtrey, ὁ.π., σελ. 93, στὸ ἐρώτημα
αὐτὸ τελικὰ δὲν δίνεται ἀπάντηση στὸν Εὐθύδημο.

Επέ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες τε καὶ ἄλλοι οἱ ἄλλοι, δοσι φαρτέ ἐπιθυμεῖν τόνδε τὸν νεανίσκον σοφὸν γενέσθαι, πότερον παίζετε ταῦτα λέγοντες ἢ ὡς ἀληθῶς ἐπιθυμεῖτε καὶ σπουδάζετε;

Κάθω διανοήθην ὅτι ᾤηθήτην ἄρα ἡμᾶς τὸ πρότερον παίζειν, ἥνικα ἐκελευόμεν διαλεχθῆναι τῷ νεανίσκῳ αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα προσεπασιάτην τε καὶ οὐκ ἐσπουδασάτην ταῦτα οὐδὲν ἀνοηθεὶς ἐτι μᾶλλον εἶπον ὅτι θαυμαστὸς σπουδάζοιμεν.

Καὶ ὁ Διονυσόδωρος, Σκόπει μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅπως μὴ ἔξαρος ἔσῃ ἂ νῦν λέγεις.—“Ἐσκεμμαι, ἦν δ' ἐγὼ· οὐ γὰρ μὴ ποτ' ἔξαρος γένομαι.— Τί οὖν; ἔφη· φαρτέ βούλεσθαι αὐτὸν σοφὸν γενέσθαι;— Πάνυ μὲν οὖν.— Νῦν δέ, ἦ δ' ὅς, Κλεινίας πότερον σοφός ἐστιν ἢ οὗ;— Οὐκὼν φησὶ γέ πως· ἐστιν δέ, ἦν δ' ἐγὼ, οὐκ ἀλαζών.— Ὑμεῖς δέ, ἔφη, βούλεσθε γενέσθαι αὐτὸν σοφόν, ἀμαθῆ δὲ μὴ εἶναι;— Ὡμολογοῦμεν.— Οὐκὼν ὅς μὲν οὐκ ἐστιν, βούλεσθε αὐτὸν γενέσθαι, ὅς δ' ἐστι νῦν, μηκέτι εἶναι.— Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἔθορυβήθην· ὁ δέ μου θορυβουμένον ὑπολαβὼν, “Ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἐπεὶ βούλεσθε αὐτὸν ὅς νῦν ἐστιν μηκέτι εἶναι, βούλεσθε αὐτόν, ὡς δοικεν, ἀπολωλέναι; καίτοι πολλοὺ ἂν ἄξιοι οἱ

54. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ σοφισμοῦ εἶναι εὐδιάκριτος: Πρὶν προφτάσει ὁ Σωκράτης νὰ ἐκφράσει ὑποαδιπτοτὴ ἐπιφύλαξη γιὰ τὴ διατύπωση τοῦ Διονυσόδωρου στὸ 283d 2-3: ὅς μὲν οὐκ ἐστιν (δηλαδῆ: σοφός), βούλεσθε αὐτὸν γενέσθαι, ὅς δ' ἐστι νῦν (δηλαδῆ: ἀμαθής), μηκέτι εἶναι, ὁ σοφιστὴς ἀπομονώνει τὸ β' σκέλος τῆς φράσης καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει (283d 5), βούλεσθε αὐτὸν ὅς νῦν ἐστιν μηκέτι εἶναι, ἀλλοιώνοντας συγχρόνως τὸ νόημα τοῦ ἀπαρεμφάτου, πού δὲν δηλώνει πιά τὸ σχετικὸ μὴ εἶναι (μηκέτι εἶναι ἀμαθῆ) ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτο μὴ εἶναι. Αὐτὴ ἡ νοηματικὴ μετατόπιση τῆς copula διευκολύνεται σημαντικὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀμφίσημη χρῆση τοῦ ὅς, πού στίς παραπάνω φράσεις ἔχει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ οἴοσ. (Ὁ Hawtrey, Commentary κλπ., σελ. 94, σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὅτι πίσω ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκηνὴ τοῦ διαλόγου «φαίνεται νὰ στέκονται τὰ φαντάσματα τοῦ Παρμενίδη καὶ τοῦ Πρωταγόρα καὶ, πιθανότατα, τοῦ Ἀντισθένη». Ὅτι τὸ σόφισμα ξεδιπλώνεται σὲ ἐλεατικὸ ἔδαφος, τὸ εἶχε ἐπισημαίνει ἦδη ὁ Α. Ε.

— Πές μου, εἶπε, Σωκράτη, μὰ καὶ ἐσεῖς οἱ ἄλλοι πού λέτε ὅτι ἐνδιαφέρεστε νὰ γίνεαι σοφός αὐτὸς ὁ νεαρός, στ' ἀστεία τὸ λέτε αὐτὸ ἢ πραγματικὰ ἐνδιαφέρεστε καὶ μιλάτε σοβαρὰ;

Ἐγὼ σκέφτηκα τότε πὼς ἕως τοὺς πέρασε ἀπὸ τοῦ νοῦ ὅτι πρωτύτερα, ἔταν τοὺς ζητούσαμε νὰ κουβεντιάσουν μὲ τὸ παιδί, ἀστειευόμαστε καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐκείνοι τό 'οῦριξαν στὸ ἀστεῖο καὶ δὲν τὸ πῆραν στὰ σοβαρὰ· ἐπανάλαβα, λοιπόν, ὅτι σοβαρολογοῦμαι καὶ μάλιστα πάρα πολύ.

— Σκέψου ὅμως, Σωκράτη, εἶπε τότε ὁ Διονυσόδωρος, μήπως ἀναγκαστεῖς νὰ ἀρνηθεῖς αὐτὰ πού λες τώρα.

— Τὸ ἔχω σκεφτεῖ, εἶπα ἐγὼ· δὲν πρόκειται σὲ καμία περίπτωση νὰ τὰ ἀρνηθῶ.

— Ὡραῖα, εἶπε· λέτε πὼς θέλετε νὰ γίνεαι σοφός, δὲν εἶν' ἔτσι;

— Ἀσφαλῶς.

— Τῆ στιγμῆ ὥστόσο αὐτῆ, ρώτησε, εἶναι σοφός ὁ Κλεινίας ἢ δὲν εἶναι;

— Δὲν ἔχει ὡς τώρα ἰσχυριστεῖ κατὶ τέτοιο· δὲν ἔχουν πάρει, εἶπα, τὰ μυαλά του ἄερα.

— Ἐσεῖς πάντως, εἶπε, θέλετε νὰ γίνεαι σοφός, καὶ ὄχι νὰ εἶναι ἀμαθής.

— Μάλιστα.

— Ἐπομένως, θέλετε νὰ γίνεαι κατὶ πού δὲν εἶναι καὶ νὰ πάψει πιά νὰ εἶναι αὐτὸς πού εἶναι τώρα.

Μόλις τὸ ἄκουσα αὐτὸ θορυβήθηκα· ἐκείνος κατάλαβε τὴν ἀνησυχία μου καὶ μοῦ εἶπε: Μὰ ἀφοῦ θέλετε νὰ πάψει νὰ εἶναι αὐτὸς πού εἶναι, θέλετε, καθὼς φαίνεται, νὰ χαθεῖ.⁵⁴

Taylor, Plato, σελ. 95: Τὸ ἐπιχείρημα, παρατηροῦσε ὁ Taylor, ὅτι κανένα πράγμα δὲν ὑπόκειται σὲ ἀλλαγὴ—ἐπεὶδὴ αὐτὸ πού “γίνεται διαφορετικὸ” γίνεται “ὅ, τι δὲν εἶναι” καὶ, κατὰ συνέπεια, τὸ “ἀπολύτως τίποτε”—ἀντιεῖ ἀπευθείας ἀπὸ τὸν Παρμενίδη.—Ἡ πλατωνικὴ θέση στὸ ζήτημα αὐτὸ ἐκφράζεται στὸν Σοφιστὴ 257b 3 κέ.: Ὅπισταν τὸ μὴ ὄν λέγομεν... οὐκ ἐναντίον τι λέγομεν τοῦ ὄντος ἀλλ' ἕτερον μόνον: Ἐνα πράγμα μορεῖ νὰ μὴ εἶναι κατὶ ἄλλο καὶ συνάμα νὰ ἀπο-

τοιούτοι εἶεν φίλοι τε καὶ ἔρασταί, ὅτινες τὰ παιδικὰ περὶ παντός ἂν ποιήσαντο ἐξολωλένα.

e Καὶ ὁ Κτήσιππος ἀκούσας ἠγανάκτησεν τε ὑπὲρ τῶν παιδικῶν καὶ εἶπεν· Ὡ ξένη Θούριε, εἰ μὴ ἀγροικότερον, ἔφη, ἦν εἰπεῖν, εἶπον ἂν «Σοὶ εἰς κεφαλῆν», ὅτι μαθῶν μου καὶ τῶν ἄλλων καταφεύθῃ τοιούτων πράγμα, ὁ ἐγὼ οἶμαι οὐδ' ὄσιον εἶναι λέγειν, ὡς ἐγὼ τόνδε βουλοίμην ἂν ἐξολωλένα.

284 Τί δέ, ἔφη, ὦ Κτήσιππε, ὁ Εὐθύδημος, ἧ δοκεῖ σοι οἷον τ' εἶναι ψεύδεσθαι;— Νῆ Δία, ἔφη, εἰ μὴ μαίνομαί γε.— Πότερον λέγοντα τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἂν ὁ λόγος ἦ, ἢ μὴ λέγοντα;— Λέγοντα, ἔφη.— Οὐκοῦν εἶπερ λέγει αὐτό, οὐκ ἄλλο λέγει τῶν ὄντων ἢ ἐκεῖνο ὅπερ λέγει;— Πῶς γὰρ ἂν; ἔφη ὁ Κτήσιππος.— Ἐν μὴν κἀκεῖνὸ γ' ἐστὶν τῶν ὄντων, ὃ λέγει, χωρὶς τῶν ἄλλων.— Πάνυ γε.— Οὐκοῦν ὁ ἐκεῖνος λέγων τὸ ὄν, ἔφη, λέγει;— Ναί.— Ἀλλὰ μὴν ὃ γε τὸ ὄν λέγων καὶ τὰ ὄντα τάληθῆ λέγει· ὥστε ὁ Διονυσόδωρος, εἶπερ λέγει τὰ ὄντα, λέγει τάληθῆ καὶ οὐδὲν κατὰ σοῦ ψεύδεται.

b Ναί, ἔφη· ἀλλ' ὁ ταῦτα λέγων, ἔφη ὁ Κτήσιππος, ὦ Εὐθύδημε, οὐ τὰ ὄντα λέγει.

τελεῖ κατὰ ὑπαρκτό. Ἡ Sprague, A Platonic Parallel in the Dissoi Logoi, *Journal of the History of Philosophy* 6, σελ. 160-161, ἐντοπίζει ἓνα ἐνδιαφέρον παράλληλο στὸ ἀνώμοτο σοφιστικὸ σύγγραμμα τοῦ ὕστερου 5ου αἰώνα *Dissoi Logoi*, στὸ ὅποιο ἐπίσης διακρίνονται διαφορετικὲς ἔννοιες τοῦ εἰμί: τί ἢ τὰ πάντα ἐστίν; 5, 15.

55. Τὸ ρῆμα ψεύδεσθαι δὲν ἔχει ἠθικὲς ὑποδηλώσεις· σημαίνει τὴν ἀναντιστοιχίαν ἐκφρασεως καὶ πραγματικῆς κατάστασης. Τὸ σοφισμα μὲ τὸ ὅποιο ὁ Εὐθύδημος ἀμφισβητεῖ τὴ δυνατότητα τοῦ ψεύδεσθαι ἀναλύεται καὶ ἀπὸ τὴν R. K. Sprague, *Plato's Use of Fallacy*, σελ. 15-16, πού καταρχὴν ἐπισημαίνει τὴν ἀμφισμὴν χρῆσιν τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸν σοφιστῆ: Ἡ μετοχῆ, τὸ ὄν, τὰ ὄντα, λαμβάνεται πότε μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὑπάρχειν καὶ πότε μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀναπόκρισης στὰ πράγματα, τοῦ ἀληθεῖν. Στὴ συνέχεια ἡ Sprague παρατηρεῖ ὅτι ἡ θέσις τοῦ σοφιστῆ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ταύτιση τοῦ ὁμιλεῖν μὲ τὸ πράττειν καὶ τὸ ποιεῖν, ταύτιση πού συνεπάγεται ὅτι κατὰ τὴν ὁμίλια οὕτε

δὲν λέω καλὰ; Τί ὥραϊοι, ἀλήθεια, φίλοι καὶ ἔραστες, πού θά 'καναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ χαθεῖ ὁ ἀγαπημένος τους!

Σὰν τ' ἀκούσε αὐτὸ ὁ Κτήσιππος ἀγανάκτησε πού ἔλεγε τέτοια πράγματα γιὰ τὸν ἀγαπημένον του καὶ εἶπε: Ἄν δὲν ἦταν τόσο χοντρός, θά σοῦ 'λεγα, ξενοφερμένε ἀπὸ τοὺς Θουρίους, νὰ μὴ σώσεις ἐσὺ μ' αὐτὸ πού σκέφτηκες νὰ πείεις γιὰ μένα καὶ τοὺς ἄλλους—τέτοιο ψέμα, πού θά 'ταν, νομίζω, ἀνόσιον καὶ νὰ τὸ ἐπαναλάβω, ὅτι τάχα θέλω ἐγὼ νὰ τὸν καταστρέψω.

— Γιὰ στάσου μιὰ στιγμή, Κτήσιππε, εἶπε ὁ Εὐθύδημος· σ' ἀλήθεια πιστεύεις πῶς εἶναι δυνατό νὰ λείει κανεὶς ψέματα;⁵⁵

— Μὰ τὸν Δία, ναί, εἶπε αὐτός· ἐκτός κι ἂν μοῦ 'χει σαλέψει.

— Πῶς μπορεῖ νὰ λείει κανεὶς ψέματα: ὅταν ἀναφέρει τὸ πρᾶγμα γιὰ τὸ ὅποιο γίνεται λόγος ἢ ὅταν δὲν τὸ ἀναφέρει;

— Ὅταν τὸ ἀναφέρει, εἶπε.

— Ἀναφέροντάς το, βιωμα, δὲν ἀναφέρει κανένα ἄλλο πρᾶγμα ἀπ' ὅσα ὑπάρχουν, ἀλλὰ ἐκεῖνο μόνον τὸ ὅποιο ἀναφέρει· δὲν εἶναι ἔτσι;

— Ἀσφαλῶς, εἶπε ὁ Κτήσιππος.

— Καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, πού κάποιος τὸ ἀναφέρει, εἶναι κι αὐτὸ ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν πραγματικά, κατὰ ἑξακριστοῦ ἀπὸ τὰ ἄλλα.

— Ναί.

— Συνεπῶς, εἶπε, ὅποιος τὸ ἀναφέρει, λείει κατὰ πραγματικό.

— Ναί.

— Ὅποιος ὁμῶς λείει τὸ πραγματικὸ καὶ ὅλα ὅσα σ' ἀλήθεια ὑπάρχουν, λείει κατὰ ἀληθινὸ ἐπομένως, καὶ ὁ Διονυσόδωρος, ἀφοῦ αὐτὰ πού λείει εἶναι πραγματικά, λείει τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν εἶπε κανένα ψέμα εἰς βάρος σου.

— Σωστά, εἶπε ὁ Κτήσιππος· ὅποιος ὁμῶς λείει τέτοια πρᾶγματα, Εὐθύδημε, δὲν λείει ἀληθινὰ πρᾶγματα.

Και ὁ Εὐθύδημος, τὰ δὲ μὴ ὄντα, ἔφη, ἄλλο τι ἢ οὐκ ἔστιν;— Οὐκ ἔστιν.— Ἄλλο τι οὖν οὐδαμοῦ τὰ γε μὴ ὄντα ὄντα ἐστίν;— Οὐδαμοῦ.— Ἔστιν οὖν ὅπως περὶ ταῦτα, τὰ μὴ ὄντα, πράξειεν ἂν τίς τι, ὥστ' ἐκείνα ποιήσειεν ἂν καὶ ὄσισσούν τὰ μηδαμοῦ ὄντα;— Οὐκ ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κτήσιππος.— Τί οὖν; οἱ ρήτορες θταν λέγουσιν ἐν τῷ δήμῳ, οὐδὲν πράττουσι;— Πράττουσι μὲν οὖν, ἦ δ' ὅς.— Οὐκοῦν εἴπερ πράττουσι, καὶ ποιοῦσι;— Ναί.— Τὸ λέγειν ἄρα πράττειν τε καὶ ποιεῖν ἐστίν;— Ὡμολόγησεν.— Οὐκ ἄρα τὰ γε μὴ ὄντ', ἔφη, λέγει οὐδεὶς— ποιῶ γὰρ ἂν ἤδη τί· σὺ δὲ ὠμολόγησας τὸ μὴ ὄν μὴ οἶόν τ' εἶναι μηδένα ποιεῖν— ὥστε κατὰ τὸν οὖν λόγον οὐδεὶς ψευδῆ λέγει, ἀλλ' εἴπερ λέγει Διονυσόδωρος, τάληθῆ τε καὶ τὰ ὄντα λέγει.

Νῆ Δία, ἔφη ὁ Κτήσιππος, ὦ Εὐθύδημε· ἄλλα τὰ ὄντα μὲν τρόπον τινὰ λέγει, οὐ μέντοι ὡς γε ἔχει.

Πῶς λέγεις, ἔφη ὁ Διονυσόδωρος, ὦ Κτήσιππε; εἰσὶν γάρ τινες οἱ λέγονσι τὰ πράγματα ὡς ἔχει;— Εἰσὶν μέντοι, ἔφη, οἱ καλοὶ τε κάγαθοι καὶ οἱ τάληθῆ λέγοντες.— Τί οὖν; ἦ δ' ὅς· τάγαθὰ οὐκ εὖ, ἔφη, ἔχει, τὰ δὲ κακὰ κακῶς;— Συνεχώρει.— Τοὺς δὲ καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ὀμολογεῖς λέγειν ὡς

λίγο οὔτε πολὺ παράγονται κάποια ἀντικείμενα. «Τὸ κλειδί τοῦ ἐπιχειρήματος», ὑποστηρίζει καταληκτικὰ ἢ ἀμερικανίδα ἐρευνήτρια, «εἶναι ἢ ἀκόπιμη σύγχυση ἀνάμεσα σ' αὐτὸ πού δὲν εἶναι ἀληθινὸ καὶ σ' αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει, μιὰ σύγχυση ἢ ὅποια, ἂν συνδυαστεῖ μὲ τὴν ἐλαστικὴ ἀμφισβήτηση τοῦ μὴ ὄντος, ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ἀρνησιμὴ τῆς δυνατότητας τοῦ ψεύδους».— Ἡ φύση τοῦ ψεύδους θὰ ἀναλυθεῖ στὸν Θεαίτητο καὶ τὸν Σοφιστῆ· ἐδῶ ὁ Πλάτων ἀρκεῖται σὲ υπαινιγμούς. Βλ. καὶ Ἐπισημείωση II.

Κι ὁ Εὐθύδημος; μὰ αὐτά, εἶπε, πού δὲν εἶναι ἀληθινά, δὲν εἶναι καὶ ἀνύπαρκτα;

— Ναί, εἶναι ἀνύπαρκτα.

— Ἀλλὰ τὰ ἀνύπαρκτα πράγματα σὲ καμία περίπτωση δὲν εἶναι ἀληθινά· δὲν λέω καλὰ;

— Σὲ καμία.

— Εἶναι, λοιπόν, δυνατό νὰ καταπιαστεῖ κανεὶς κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο μὲ αὐτὰ καὶ νὰ κάνει, ὅποιος κι ἂν εἶναι αὐτός, νὰ ὑπάρξουν τὰ ἀνύπαρκτα;

— Ἐγὼ τουλάχιστον δὲν τὸ νομίζω, εἶπε ὁ Κτήσιππος.

— Πές μου: οἱ ρήτορες, θταν μιλοῦν μπροστὰ στὸν κόσμο, δὲν κάνουν τίποτα;

— Ἀσφαλῶς καὶ κάτι κάνουν, εἶπε αὐτός.

— Ἀφοῦ, λοιπόν, κάνουν κάτι, δὲν ἔπεται καὶ ὅτι δημιουργοῦν κάτι;

— Ναί.

— Συνεπῶς, τὸ νὰ μιλάς εἶναι πράξη καὶ δημιουργία; Συμφώνησε.

— Κανένας, ἐπομένως, δὲν μιλάει γιὰ τὰ ἀνύπαρκτα πράγματα, γιατί τότε θὰ δημιουργοῦσε κάτι— ἐνῶ εὖ ἔχεις ἤδη παραδεχτεῖ πὼς κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ κάνει πραγματικὸ τὸ ἀνύπαρκτο— συνεπῶς, σύμφωνα μὲ τὴ δική σου λογική, κανένας δὲν λέει ψέματα, ἄρα λοιπόν, ἂν λέει κάτι ὁ Διονυσόδωρος, λέει τὰ ἀληθινὰ καὶ τὰ πραγματικά.

— Μὰ τὸν Δία, Εὐθύδημε, εἶπε ὁ Κτήσιππος· λέει βέβαια ὁ Διονυσόδωρος κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὰ πού εἶναι ἀληθινά, ὄχι ἡμῶς καὶ ὅπως εἶναι.

— Τί λές, Κτήσιππε, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος. Ὑπάρχουν δηλαδὴ ἄνθρωποι πού λένε τὰ πράγματα ὅπως εἶναι;

— Βεβαίως, ὑπάρχουν: οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, αὐτοὶ πού λένε τὴν ἀλήθεια.

— Γιὰ λέγε μου, συνέχισε αὐτός· τὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι κακὰ; καὶ τὰ κακὰ δὲν εἶναι κακὰ;

Τὸ δέχτηκε.

ἔχει τὰ πράγματα;—Ὁμολογῶ.—Κακῶς ἄρα, ἔφη, λέγουσιν, ὦ Κτήσιππε, οἱ ἀγαθοὶ τὰ κακά, εἶπερ ὡς ἔχει λέγουσιν.—Ναὶ μὰ Δία, ἦ δ' ὅς, σφόδρα γε, τοὺς γοῦν κακοὺς ἀνθρώπους· ὦν σὺ, ἐάν μοι πειθῆ, εὐλαβήσῃ εἶναι, ἵνα μὴ σε οἱ ἀγαθοὶ κακῶς λέγωσιν. ὡς εὖ ἴσθ' ὅτι κακῶς λέγουσιν οἱ ἀγαθοὶ τοὺς κακοὺς.—Καὶ τοὺς μεγάλους, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, μεγάλους λέγουσι καὶ τοὺς θερμοὺς θερμῶς;—Μάλιστα δήπου, ἔφη ὁ Κτήσιππος· τοὺς γοῦν ψυχροὺς ψυχρῶς λέγουσὶ τε καὶ φασὶν διαλέγεσθαι.—Σὺ μὲν, ἔφη ὁ Διονυσόδωρος, λουδορεῖ, ὦ Κτήσιππε, λουδορεῖ.—Μὰ Δ' ἴσθ' ὅς, ὦ Διονυσόδωρε, ἐπεὶ φιλῶ σε, ἀλλὰ νουθετῶ σε ὡς ἔταίρον, καὶ πειρῶμαι πείθειν μηδέποτε ἐναντίον ἐμοῦ οὕτως ἀγροίκως λέγειν ὅτι ἐγὼ τοῦτους βούλομαι ἐξολοκλέναι, οὐδὲ περιπλείστον ποιῶμαι.

285

Ἐγὼ οὖν, ἐπειδὴ μοι ἐδόκον ἀγχιωτέρως πρὸς ἀλλήλους ἔχειν, προσέπειαιζόν τε τὸν Κτήσιππον καὶ εἶπον ὅτι ὦ Κτήσιππε, ἐμοὶ μὲν δοκεῖ χρεῖναι ἡμᾶς παρὰ τὸν ξένον δέχεσθαι

56. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ τεχνάσματος μὲ τὸ ὅποιο ὁ Διονυσόδωρος υποβάλλει στὸν Κτήσιππο τὴν παράδοξή διατύπωση ὅτι οἱ καλοὶ "μιλοῦν ἄσχημα", δηλαδὴ κακολογοῦν τὰ κακὰ πράγματα (κακῶς ἄρα λέγουσιν οἱ ἀγαθοὶ τὰ κακά, d 5-6), βασίζεται στὴν ἀμφισημία τῆς φράσεως ὡς ἔχει: Στὴν πρόταση λέγουσιν τὰ πράγματα ὡς ἔχει (284d 1 καὶ d 5) τὸ ὡς ἔχει υποδηλώνει τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχία σημαίνοντος καὶ σημαινομένου, ἐνῶ μὲ τίς φράσεις εὖ καὶ κακῶς ἔχει (284d 3) —ἔπου τὰ εὖ καὶ κακῶς ἀποτελοῦν τίς ἐξειδικεύσεις τοῦ ἀξιολογικά οὐδετέρου ὡς— χαρακτηρίζεται ἀποκλειστικά ἢ καλῆ ἢ κακῆ κατάστασι τῶν πραγμάτων.— Πρβ. Ἀριστοφάνη, Θεσμοφορίζουσι 168 κέ.

ταῦτ' ἄρ' ὁ Φιλοκλῆς αἰσχερῶς ὦν αἰσχερῶς ποιεῖ,
ὁ δ' αὖ Σενοκλῆς ὦν κακὸς κακῶς ποιεῖ,
ὁ δ' αὖ Θέογιγς ψυχρῶς ὦν ψυχρῶς ποιεῖ.

57. Ὁ Κτήσιππος παρεμβαίνει στὸ ἐπιχείρημα τοῦ Διονυσόδωρου καὶ ἀλλάζει τὸ ἀντικείμενο τοῦ ρήματος: οἱ ἀγαθοὶ λέγουσι κακῶς τὰ κακὰ πράγματα / τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, μὲ ἀποτέλεσμα ἢ ἐκφραση λέγουσι κακῶς νὰ λάβει τὴν σημασία τοῦ "κακολογῶ". Ἀμέσως παρακάτω (284e 4) ὁ Κτήσιππος θὰ ἐκμεταλλευτῆ τὸ προσωπικὸ

—Καὶ παραδέχεσαι ὅτι οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι λένε τὰ πράγματα ἀκριβῶς ὅπως εἶναι;

—Τὸ παραδέχομαι.

—Ἄρα, εἶπε, οἱ ἀγαθοὶ μιλοῦν ἄσχημα,⁵⁶ Κτήσιππε, γιὰ τὰ κακὰ πράγματα, ἀφοῦ μιλοῦν γι' αὐτὰ ἀκριβῶς ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα.

—Ναί, μὰ τὸν Δία, εἶπε αὐτός, καὶ πολὺ μάλιστα, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους.⁵⁷ Κι ἂν μ' ἀκούσεις, θὰ φυλαχτεῖς νὰ μὴ γίνεις κι ἐσὺ ἕνας ἀπὸ δαύτους· γιὰ νὰ μὴ μιλᾶνε καὶ γιὰ σένα ἄσχημα οἱ καλοὶ ἄνθρωποι. Γιατὶ αὐτὸ βάλ' το καλὰ στὸ μυαλό σου: Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι μιλᾶνε μὲ ἄσχημα λόγια γιὰ τοὺς κακοὺς.

—Καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους, εἶπε ὁ Εὐθύδημος, μὲ μεγάλα λόγια; καὶ γιὰ τοὺς ζεστοὺς μὲ ζεστά;

—Βεβαίωτατα, εἶπε ὁ Κτήσιππος, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει μὲ κρύα γιὰ τοὺς κρύους καὶ γιὰ τίς κρυάδες ποὺ λένε στὶς κουβέντες τους.

—Μὰ ἐσὺ, ἔκανε ὁ Διονυσόδωρος, βρίζεις, Κτήσιππε, βρίζεις.

—Ὅχι, μὰ τὸν Δία, Διονυσόδωρε, εἶπε ἐκεῖνος, γιατί σ' ἀγαπῶ ἀπλῶς σὲ κἀνα προσεκτικὸ καὶ προσπαθῶ, σὰν φίλος ποὺ εἶσαι, νὰ σοῦ δώσω νὰ καταλάβεις πὼς δὲν κάνεις νὰ λὲς γιὰ μένα τέτοια πρόστυχα πράγματα, ὅτι τάχα θέλω νὰ χασοῦν αὐτοὶ ποὺ γιὰ μένα εἶναι ὅ,τι πιὸ πολὺτιμο ἔχω.

285

Τότε ἐγὼ, ἐπειδὴ μοῦ φάνηκε πὼς εἶχαν ἄγριες διαθέσεις καὶ οἱ δύο τους, θέλησα νὰ τὸ ριζῶ στὸ ἀστεῖο λέγοντας στὸν Κτήσιππο: Εἶμαι τῆς γνώμης, Κτήσιππε, ὅτι πρέπει νὰ δεχτοῦμε αὐτὰ ποὺ λένε οἱ ξένοι μας, ἂν ἔχουν τὴ διάθεσι νὰ τὰ προσφέρουν, καὶ νὰ μὴ φιλονικιοῦμε γιὰ μιὰ

ἀντικείμενο στὴ φράσι τοῦς γοῦν ψυχροὺς ψυχρῶς λέγουσι, προκαλώντας μὲ αὐτὸ τὴν ἐκτονη διαμαρτυρία τοῦ συνομιλητῆ του (Σὺ μὲν λουδορεῖ, ὦ Κ., λουδορεῖ, e 5-6). Σκοπὸς τοῦ Πλάτωνα εἶναι νὰ δεῖξει πὼσο γρήγορα καὶ εὐκόλα μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀφομοιώσει τὸ σοφιστικὸ μᾶθημα. Πρβ. καὶ 303e 7-8.

ἂ λέγουσιν, ἐὰν ἐθέλωσι δίδοναι, καὶ μὴ ὀνόματι διαφέρεισθαι. εἰ γὰρ ἐπίσταται οὕτως ἐξολλοῖα ἀνθρώπους, ὥστ' ἐκ ποιητῶν τε καὶ ἀφρόνων χρηστούς τε καὶ ἐμφορσας ποιεῖν, καὶ τοῦτο εἴτε αὐτῷ ἠδύρηκατον εἴτε καὶ παρ' ἄλλον του ἐμαθέτην φθόρον τινὰ καὶ ὄλεθρον τοιοῦτον, ὥστε ἀπολέσαντες ποιητὸν ὄντα χρηστὸν πάλιν ἀποφθῆναι· εἰ τοῦτο ἐπίστασθον — δῆλον δὲ ὅτι ἐπίστασθον· ἐφάτην γοῦν τὴν τέχνην σφῶν εἶναι τὴν νεωστὶ ἠδύρημένην ἀγαθοῦ ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους ἐκ ποιητῶν — συγχρησόμενον οὖν αὐτοῖν αὐτό· ἀπολέσαντων ἡμῖν τὸ μειράκιον καὶ φρόνημον ποιητῶντων, καὶ ἅπαντάς γε ἡμᾶς τοὺς ἄλλους. εἰ δὲ ὑμεῖς οἱ νέοι φοβεῖσθε, ὥσπερ ἐν Κερῖ ἐν ἔμοι ἔστω ὁ κίνδυνος· ὡς ἐγώ, ἐπειδὴ καὶ πρεσβύτης εἰμὶ, παρακινδυνεύει ἐτοιμος καὶ παραδίδομι ἔμμαντὸν Διονυσόδωρῳ τούτῳ ὥσπερ τῇ Μῆδειᾳ τῇ Κόλχῃ. ἀπολλύτω με, καὶ εἰ μὲν βούλεται, ἐφέτω, εἰ δ', ὅτι βούλεται, τοῦτο ποιεῖτω μόνον χρηστὸν ἀποφθνήτω.

Καὶ ὁ Κτήσιππος, Ἐγὼ μὲν, ἔφη, καὶ αὐτός, ὃ Σώκρατες, ἐτοιμός εἰμι παρέχειν ἔμμαντὸν τοῖς ξένοις, καὶ ἐὰν βούλωνται ἄρειν ἔτι μᾶλλον ἢ νῦν δέρονται, εἰ μοι ἡ δορὰ μὴ εἰς ἀσκὸν τελευτήσῃ, ὥσπερ ἡ τοῦ Μαρσίου, ἀλλ' εἰς ἀρετήν. καίτοι με οἶεται Διονυσόδωρος οὐτοσί χαλεπαίνειν αὐτῷ· ἐγὼ δὲ οὐ χαλεπαίνω, ἀλλ' ἀντιλέγω πρὸς ταῦτα ἃ μοι δοκεῖ πρὸς με μὴ καλῶς λέγειν. ἀλλὰ σὺ τὸ ἀντιλέγειν, ἔφη, ὃ

58. Ἡ ἔκφραση τοῦ χρησιμοποιεῖ ὁ Πλάτων· ἐν Κερῖ ὁ κίνδυνος, ἦταν παροιμία πολλὴ κοινὴ· ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς σημειώνει· ἐπὶ τῶν ἀσφαλέστερον διακινδυνεύοντων· Κἄρες δὲ δοκοῦσιν πρώτοι μισθοφορῆσαι, ὅθεν καὶ εἰς πύλεμον αὐτοῖς προέταττον. Οἱ Κἄρες θεωροῦνταν φύλο χαμηλῆς πολιτισμικῆς στάθμης, καὶ πάρα πολλοὶ ἦταν οἱ δούλοι ἀπὸ τὴν Κερία. Στὸν Πλάτωνα ἡ ἔκφραση ἀπαντᾷ καὶ στὸν Διάχην 187b 1-3· σκοπεῖν χροῖ μὴ οὐκ ἐν τῷ Κερῖ ὅμιν ὁ κίνδυνος κινδυνεύηται, ἀλλ' ἐν τοῖς νέοις τε καὶ ἐν τοῖς τῶν φίλων παῖσι.

59. Ἡ Μῆδεια παραπλάνησε τις κόρες τοῦ Πελαῖ, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰωλκοῦ, καὶ τις ἔπεισε νὰ κομματοῖσιν τὸν γέροντα πατέρα τους με τὴν ὑπόσχεση πὼς ἔτσι ὁ Πελλᾶς θὰ ξαναγίνονταν νέος· αὕτη γὰρ

λέξη. Γιατὶ ἂν ἔχουν τὸν τρόπο νὰ καταστρέφουν τοὺς ἀνθρώπους, κἀνοντάς τους ἀπὸ κακοῦς καὶ ἄμυαλους ἐνάρετους καὶ μυαλωμένους, ἄσχετα ἂν αὐτὸ τὸ εἶδος φθορᾶς καὶ καταστροφῆς τὸ ἀνακάλυψαν οἱ ἴδιοι ἢ τὸ διδάχτηκαν ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀφανίζουσιν πρώτα ἕναν κακὸ ἄνθρωπο καὶ ὕστερα νὰ τὸν παρουσιάζουσιν καλὸν ξανά· ἂν ξέρουσαν νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ — ἢ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ξέρουσαν, γιὰτὶ μᾶς τὸ εἶπαν πὼς εἶναι δική τους ἡ τέχνη ποῦ ἔχει βρεθεῖ τώρα πρόσφατα καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κακοῦς καλοῦς — ἄς τοῦρα κάνουμε αὐτὴ τὴν παραχώρηση: Ἄς τοὺς ἀφήσουμε νὰ ἀφανίσουν τὸ παλικαράκι καὶ νὰ τὸ κάνουν ὕστερα γνωστικὸ, καθὼς καὶ ὄλους ἐμᾶς. Κι ἂν ἐσεῖς οἱ νέοι φοβάστε, ἄς γίνῃ ἡ επικίνδυνη δοκιμὴ σ' ἐμένα, ὡστὸ κασίδη τὸ κεφάλι», ποῦ λέμε⁵⁸ γιὰτὶ ἐγώ, γέρος καθὼς εἶμαι, εἶμαι πρόθυμος νὰ τὸ διακινδυνεύσω, καὶ παραδίνω τὸν ἑαυτὸ μου στὸν Διονυσόδωρο, ὅπως θὰ τὸν ἔδιναι στὴ Μῆδειᾳ⁵⁹ τῆς Κολχίδας: Ἄς με ἀφανίσουν, ἄς με ψήσῃ, ἂν θέλει, ἄς με κάνει ὅ,τι ἄλλο θέλει· ἀρκεῖ μόνον νὰ γίνω ἄνθρωπος καλός.

— Κι ἐγώ, Σωκράτη, εἶπε τότε ὁ Κτήσιππος, εἶμαι πρόθυμος νὰ παραδώσω τὸν ἑαυτὸ μου στοὺς ξένους, καὶ, ἂν θέλουν, μποροῦν νὰ με γδάρουν πὺ πολλὸ καὶ ἀπ' ὅσο με γδέρνουν τώρα, φτάνει τὸ δέρμα μου νὰ μὴ καταντήσῃ στὸ τέλος ἀσκός, ὅπως τὸ δέρμα τοῦ Μαρσίου,⁶⁰ ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἀρετὴ! Κι ἄς φαντάζεται ὁ Διονυσόδωρος πὼς ἐγὼ εἶμαι τάχα ὀργισμένος μαζί του. Δὲν εἶμαι ὀργισμένος, ἀπλῶς ἔχω ἀντιρρήσεις σ' αὐτὰ ποῦ λέει γιὰ μένα καὶ ποῦ, ὅπως πιστεύω ἐγώ, δὲν εἶναι σωστά. Μὴ λέξ, λοιπόν, Διονυσόδωρε,

σπευβούλεσαν, ἀπὸ Κόλχων μετὰ Ἰάσονος εἰς Ἰωλκοῦν ἔλθοῦσα, ταῖς Πελοῖ θυγατράσιν ἴα, εἰ τούτων βούλοιντο νέον γενέσθαι, ἐπηθῆ, ἀρχαῖο σχολίο. Μετὰ τὴν ἀναφορὰ πρὸς τὴν Μῆδειαν μιὰ σικὰ φρικτῆς καλύπτει γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸν Σωκράτη.

60. Σύμφωνα με ἕναν ἀττικὸ μῦθο, ὁ σιληγὸς Μαρσίας καυχῆ-

γενναῖε Διονυσόδωρε, μὴ κάλει λαιδορεῖσθαι· ἕτερον γάρ τί ἐστι τὸ λαιδορεῖσθαι.

Καὶ Διονυσόδωρος, ὧς ὄντος, ἔφη, τοῦ ἀντιλέγειν, ὦ Κτήσιππε, ποιῆ τούς λόγους;

e Πάντως δῆπου, ἔφη, καὶ σφόδρα γε· ἡ σύ, ὦ Διονυσόδωρε, οὐκ οἶε εἶναι ἀντιλέγειν;

Ὀῦκουν σύ γ' ἄν, ἔφη, ἀποδείξεις πώποτε ἀκούσας οὐδενὸς ἀντιλέγοντος ἑτέρου ἑτέρῳ.

Ἄληθῆ λέγεις; ἔφη· ἀλλὰ ἀκούων μὲν νυνὶ σοὶ ἀποδείκνυμι ἀντιλέγοντος Κτησίππου Διονυσόδωρῳ.

Ἦ καὶ ὑπόσχοις ἂν τούτου λόγον;

Πάνν, ἔφη.

286 *Τί οὖν; ἡ δ' ὅς· εἰσὶν ἐκάστω τῶν ὄντων λόγοι;— Πάνν γε.—* Ὀῦκουν ὡς ἔστιν ἕκαστον ἢ ὡς οὐκ ἔστιν;— ὧς ἔστιν.— *Εἰ γὰρ μέμνησαι, ἔφη, ὦ Κτήσιππε, καὶ ἄρτι ἐπεδείξαμεν μηδένα λέγοντα ὡς οὐκ ἔστι· τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδεὶς ἐφάνη λέγων.— Τί οὖν δὴ τοῦτο; ἡ δ' ὅς ὁ Κτήσιππος ἤτιόν τι ἀντιλέγομεν ἐγὼ τε καὶ σύ;— Πότερον οὖν, ἡ δ' ὅς, ἀντιλέγομεν ἂν τοῦ αὐτοῦ πράγματος λόγον ἑμφοτέροι λέγοντες, ἡ οὕτω μὲν ἂν δῆπου ταῦτὰ λέγομεν;— Συνεχώρει.— Ἄλλ' ὅταν μηδέτερος, ἔφη, τὸν τοῦ πράγματος λόγον λέγη, τότε ἀντιλέγομεν ἂν; ἡ οὕτω γε τὸ παράπαν οὐδ' ἂν μεμνημένους εἶη τοῦ πράγματος οὐδέτερος ἡμῶν;— Καὶ τοῦτο συνωμο-*

θηκε ὅτι μὲ τοὺς αἰλούς του ξεπερνοῦσε τὴ λύρα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ προκαλεσε τὸ θεὸ σὲ μουσικὸ διαγωνισμό. Στὸ διαγωνισμό αὐτὸν ὁ ὁ Μαρσύας ἠττήθηκε καὶ τιμωρήθηκε αὐστηρὰ· τὸν κρέμασαν καὶ ἐβάλαν κάποιον Σκύθη νὰ τὸν γδάρει ζωντανά.

61. Βλ. Ἐπισημείωση II.

62. Βλ. Ἐπισημείωση II, ἰδίως σελ. 172.

τὸν ἀντίλογο βρῖσιμο· γιατί τὸ βρῖσιμο εἶναι κάτι ἄλλο.

— Τὸν ἀντίλογο, εἶπε τότε ὁ Διονυσόδωρος, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάς, τὸν θεωρεῖς κάτι πραγματικό.⁶¹

— Ἀσφαλῶς, ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος, καὶ πολὺ μάλιστα· ἡ e μὴπως ἐσύ, Διονυσόδωρε, δὲν πιστεύεις πὼς εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιλέγει κανεὶς;

— Ἐσὺ πάντως, εἶπε, δὲν μορεῖς νὰ ἀποδείξεις ὅτι ἔχεις ἀκούσει ποτὲ ὡς τώρα κανέναν νὰ ἀντιλέγει σὲ ἄλλον.

— Ἐτσι λές; εἶπε· μὰ στὸ ἀποδεικνύω καθὼς αὕτη τὴ στιγμή ἀκούω τὸν Κτήσιππο νὰ ἀντιλέγει στὸν Διονυσόδωρο.

— Ὅα μποροῦσες νὰ τὸ ὑποστηρίξεις αὐτὸ καὶ λογικά;

— Βεβαίως, εἶπε.

— Γιὰ λέγε μου, εἶπε: σὲ κάθε πράγμα δὲν ἀντιστοιχεῖ μιὰ ἔκφραση;⁶²

— Ἀσφαλῶς.

— Μὲ τὴν ἔκφραση αὕτη δηλώνεται “αὐτὸ ποὺ εἶναι” τὸ πρᾶγμα ἢ “αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι”;

— Αὐτὸ ποὺ εἶναι.

— Σωστά, εἶπε· γιατί ἂν θυμάσαι, Κτήσιππε, καὶ πρὶν 286 λίγο δείξαμε ὅτι κανένας δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι· γιατί κανένας δὲν παρουσιάστηκε νὰ κάνει λόγο γιὰ τὸ ἀνύπαρκτο.

— Μὰ τί σχέση ἔχει τώρα αὐτό; εἶπε ὁ Κτήσιππος· μὴπως μετριάζει καθόλου τὴν ἀντιλογία μας;

— Ἄν ὑποθέσουμε, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος, ὅτι καὶ οἱ δύο μας λέμε μιὰ ἔκφραση ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ αὐτὸ πρᾶγμα: στὴν περίπτωσι αὕτη θὰ ὑπῆρχε ἀντιλογία ἀνάμεσά μας ἢ θὰ λέγαμε καὶ οἱ δύο τὸ ἴδιο;

— Τὸ ἴδιο.

— Στὴν περίπτωσι πάλι, εἶπε, ποὺ οὔτε ἐσύ οὔτε ἐγὼ λέμε τὴν ἔκφραση ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ πρᾶγμα, τί θὰ γινόταν τότε; Ὅα λέγαμε κάτι ἀντίθετο, ἐσὺ καὶ ἐγώ; ἢ μὴπως, e στὴν περίπτωσι αὕτη, κανένας ἀπὸ τοὺς δύο μας δὲν θὰ εἶχε κἀν ἀναφερθεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα;

λόγει.—² Ἄλλ' ἄρα, ὅταν ἐγὼ μὲν τὸν πράγματος λόγον λέγω, σὺ δὲ ἄλλον τινὸς ἄλλον, τότε ἀντιλέγομεν; ἢ ἐγὼ λέγω μὲν τὸ πρᾶγμα, σὺ δὲ οὐδὲ λέγεις τὸ παράπαν; ὃ δὲ μὴ λέγων τῷ λέγοντι πῶς <ἄν> ἀντιλέγοι;

Καὶ ὁ μὲν Κτήσιππος εἰσήγησεν ἐγὼ δὲ θαυμάσας τὸν λόγον, Πῶς, ἔφη, ὦ Διονυσόδωρε, λέγεις; οὐ γὰρ τοι ἄλλα τοῦτόν γε τὸν λόγον πολλῶν δὴ καὶ πολλὰκις ἀκηκῶς αἰ θαυμάζω — καὶ γὰρ οἱ ἄμφι Πρωταγόραν σφόδρα ἐχρῶντο αὐτῷ καὶ οἱ ἔτι παλαιότεροι· ἐμοὶ δὲ αἰ θαυμαστός τις δοκεῖ εἶναι καὶ τοὺς τε ἄλλους ἀνατρέπων καὶ αὐτὸς αὐτὸν — οἴμαι δὲ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν παρὰ σοῦ κάλλιστα πεύσεσθαι. ἄλλο τι ψευδῆ λέγειν οὐκ ἔστιν; — τοῦτο γὰρ δύναται ὁ λόγος· ἢ γάρ; — ἀλλ' ἢ λέγοντ' ἀληθῆ λέγειν ἢ μὴ λέγειν;

Συνεχῶρει.

Πότερον οὖν ψευδῆ μὲν λέγειν οὐκ ἔστι, δοξάζειν μὲντοι ἔστιν;

Οὐδὲ δοξάζειν, ἔφη.

Οὐδ' ἄρα ψευδῆς, ἦν δ' ἐγώ, δόξα ἔστι τὸ παράπαν.

Οὐκ ἔφη.

Οὐδ' ἄρα ἀμαθία οὐδ' ἀμαθεὶς ἄνθρωποι ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἶη ἀμαθία, εἴπερ εἴη, τὸ ψεύδεσθαι τῶν πραγμάτων;

Δέχτηκε τὸ δεύτερο.

— Ἄλλὰ κι ὅταν ἐγὼ λέω τὴν ἐκφραση πού ἀντιστοιχεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ἐνῶ ἐσὺ λὲς μιὰν ἄλλη ἐκφραση γιὰ κάποιο ἄλλο πρᾶγμα, σ' αὐτὴν ἄραγε τὴν περίπτωση λέμε, ἐσὺ κι ἐγώ, κάτι ἀντίθετο, ἢ μήπως ἐγὼ κάνω λόγο γιὰ τὸ πρᾶγμα, ἐνῶ ἐσὺ δὲν ἀναφέρεσαι κἀν σὲ αὐτό; Καὶ πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ ἕνας πού δὲν λείει τίποτα νὰ λείει κάτι ἀντίθετο ἀπὸ κάποιον πού λείει κάτι;

Ὁ Κτήσιππος σάπασε· ἐγὼ ἴμως πού ἔμεινα κατὰπληκτος ἀπὸ τὸ ἐπιχειρήμα: πῶς, ρώτησα, τὸ ἐννοεῖς, Διονυσόδωρε; Ὅχι τίποτ' ἄλλο, ἀλλὰ τὸ ἐπιχειρήμα αὐτό, πού τὸ ἐξω ἀκούσει πολλές φορὲς κι ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, μοῦ γεννάει πάντοτε τὴν ἀπορία, γιὰτι καὶ στὸν κύκλο τοῦ Πρωταγόρα τὸ χρησιμοποιοῦσαν ἰδιαίτερα συχνά, ἀλλὰ καὶ οἱ παλιοὶ ἀκόμη^{62α} ἐμένα ὥστόσο πάντοτε μοῦ προξενεῖ κάποια ἀπορία αὐτὸ τὸ ἐπιχειρήμα, πού μοῦ φαίνεται πῶς δὲν ἀναιρεῖ μόνο τὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα ἀλλὰ αὐτοαναيرهῖται καὶ τὸ ἴδιον νομιζῶ, λοιπόν, ὅτι ἐσὺ εἶσαι ὁ πύο κατὰλληλος νὰ μοῦ ἐξηγήσεις πού ἐγκριεται ἢ οὐσία του. Μήπως στὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λείει κανεὶς κάτι πού δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια; Γιὰτι αὐτὸ εἶναι τὸ νόημά του· ἔτσι δὲν εἶναι; Ὅτι δηλαδῆ, ὅταν μιλάει κανεὶς, ἢ θὰ λείει κάτι ἀληθινὸ ἢ δὲν θὰ λείει τίποτα.

Τὸ δέχτηκε.

— Τί λοιπόν; Ἄδύνατο εἶναι μόνο τὸ νὰ λείει κανεὶς κάτι πού δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια ἢ καὶ τὸ νὰ διαλογίζεται κάτι πού δὲν εἶναι ἀληθινὸ;

— Καὶ τὸ νὰ διαλογίζεται.

— Ἐπομένως, εἴπα ἐγώ, δὲν ὑπάρχει κἀν λαθεμένη γνώμη γιὰ κάτι.

— Δὲν ὑπάρχει, εἶπε.

— Κατὰ συνέπεια, οὔτε ἀμάθεια ὑπάρχει οὔτε καὶ ἀμαθεὶς ἄνθρωποι ἢ μήπως, ἂν ὑπῆρχε ἀμάθεια, δὲν θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς λαθεμένη γνώμη γιὰ τὰ πρᾶγματα;

62α. Ὁ Πλάτων πρέπει νὰ ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν κύκλο τοῦ Παρμενίδη· βλ. σελ. 171.

Πάνο γε, ἔφη.

Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἦν δ' ἐγώ.

Οὐκ ἔφη.

Λόγου ἔνεκα, ὦ Διονυσόδωρε, λέγεις τὸν λόγον, ἵνα δὴ ἀποπον λέγῃς, ἢ ὡς ἀληθῶς δοκεῖ σοι οὐδεὶς εἶναι ἀμαθῆς ἀνθρώπων;

e Ἄλλὰ σὺ, ἔφη, ἔλεγξον.

Ἡ καὶ ἔστι τοῦτο κατὰ τὸν σὸν λόγον, ἐξελέγξαι, μηδενὸς ψευδομένου;

Οὐκ ἔστιν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος.

Οὐδ' ἄρα ἐκέλευεν, ἔφη ἐγώ, νυνδὴ Διονυσόδωρος ἐξελέγξαι;

Τὸ γὰρ μὴ ὄν πῶς ἂν τις κελύσῃ; σὺ δὲ κελύεις;

Ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Εὐθύδημε, τὰ σοφὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐπ' ἔχοντα οὐ πάντι μανθάνω, ἀλλὰ παχέως πως ἐνοῶ. ἴσως μὲν σὺν φορτικώτερόν τι ἐρήσομαι, ἀλλὰ συγγίγνωσκε. ἄρα δέ· εἰ γὰρ μήτε ψευδῆσθαι ἔστιν μήτε ψευδῆ δοξάζειν μήτε ἀμαθῆ εἶναι, ἄλλο τι οὐδ' ἐξαμαρτάνειν ἔστιν, ὅταν τίς τι πράττῃ; πράττοντα γὰρ οὐκ ἔστιν ἀμαρτάνειν τούτου ὁ πράττει οὐχ οὕτω λέγετε;

Πάντι γ', ἔφη.

287 Τοῦτό ἐστιν ἤδη, ἦν δ' ἐγώ, τὸ φορτικὸν ἐρώτημα. εἰ γὰρ μὴ ἀμαρτάνομεν μήτε πράττοντες μήτε λέγοντες μήτε διανοοῦμενοι, ἡμεῖς, ὦ πρὸς Διός, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί νος διδάσκαλοι ἦκατε; ἢ οὐκ ἄρτι ἔφατε ἀρετὴν κάλλιστ' ἂν

63. Στὸν πλατωνικὸ Κρατύλο, σὲ ἕνα πλαίσιο συμφορομένων πιδ σοβαρὸ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ Εὐθύδημου, συναντοῦμε τὸ ἴδιον διανόημα: Ἄρα δτι ψευδῆ λέγειν τὸ παραπάν οὐκ ἔστιν, ἄρα τοῦτο σοι δύναιται ὁ λόγος; (429d 1). Ἡ παραλληλότητα τῶν δύο χωρίων ἀποτελεῖ μιὰ ἀκόμη ἐνδειξὴ ὅτι στὸν Εὐθύδημο πολλὰ ἀπὸ τὰ σοφίσματα ζετυλιγόνται σὲ διπλὸ ἔδαφος.

64. Ὁ R. S. W. Hawtrey, Commentary κλπ. ad loc., σημειώνει: «Ἡ προφάνεια τῶν ἀισθήσεων ἀθετεῖται ὡς κάτι ἀντίθετο στὸν διασκεπτικὸ λόγος (reason)· ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα σ' αὐτὸ τὸ κεντρικὸ τμήμα τοῦ διαλόγου, βλέπομε τὸν πλατωνικὸ Σωκράτη

— Σωστά, εἶπε.

— Κάτι τέτοιο ἔμωσ, εἶπα ἐγώ, δὲν ὑπάρχει.

— Ὅχι.

— Δὲν μοῦ λές, Διονυσόδωρε, γιὰ νὰ γίνεταὶ λόγος τὰ λές αὐτὰ, καὶ γιὰ νὰ δημιουργεῖς ἐντυπώσεις, ἢ στ' ἀλήθεια πιστεύεις ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας ἀμαθῆς ἄνθρωπος;

— Νὰ τὸ ἀντικρούσεις, λοιπόν, ἔσο, εἶπε.

— Μὰ πῶς μπορεῖ νὰ γίνεαὶ αὐτό, ἀφοῦ κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸ σου εἶναι ἀδύνατο νὰ πεῖ κανεὶς κάτι ποῦ δὲν ἀναποκρίνεταὶ στὴν ἀλήθεια;⁶³

— Δὲν μπορεῖ, εἶπε ὁ Εὐθύδημος.

— Οὕτε καὶ ὁ Διονυσόδωρος, ἐπομένως, εἶπα ἐγώ, ἔχει τώρα τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀνασκευάσω τὸ συλλογισμὸ του.

— Μὰ πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀπαιτήσῃ κάτι ποῦ δὲν ὑπάρχει;⁶⁴ Ἐσο λοιπὸν τὸ ἀπαιτεῖς;

— Εὐθύδημε, εἶπα, εἶναι ποῦ ἐγὼ δὲν τὰ πολυκαταλαβαίνω αὐτὰ τὰ ἔξυπνα καὶ τὰ περιποιημένα —εἶμαι λιγὰκι χοντροκέφαλος· ἴσως, λοιπὸν, νὰ εἶναι κάπως τετριμμένο αὐτὸ ποῦ θὰ σὲ ρωτήσω, συμπάθα με ἔμωσ. Κοίταξέ τί λέω: Ἄφοῦ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ λέει κάτι ποῦ δὲν ἀναποκρίνεταὶ στὰ πράγματα, οὔτε γνώμη λαθεμένη νὰ ἔχει, οὔτε νὰ εἶναι ἀμαθῆς, δὲν ἔπεται πῶς εἶναι ἀδύνατο καὶ νὰ ἀποτυγχάνει κάθε φορὰ ποῦ κάνει κάτι; Γιατί, ὅταν κάνει κάτι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λαθεῖται αὐτὸ δὲν λέτε;

— Ἀσφαλῶς, εἶπε.

— Νὰ, λοιπὸν, εἶπα, ποῖ εἶναι τὸ τετριμμένο ἐρώτημα: Ἄφοῦ ἔστι κι ἀλλιῶς δὲν λαθεῖται οὔτε ὅταν κάνουμε οὔτε ὅταν λέμε οὔτε ὅταν σκεφτόμαστε κάτι, τότε, λοιπὸν, ἀφοῦ ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ἐσεῖς, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, τί ἤρθατε νὰ μᾶς μάθετε; Ἡ μήπως δὲν βεβαιώνατε πρὶν

νὰ ὑποστηρίξει ἕνα εἶδος ἐμπειρικῆς προσέγγισης, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐλεατικὴν προσέγγισιν τῶν δύο σοφιστῶν, ποῦ ἐπιμένουν νὰ προτιμοῦν τὴν προϋποτιθέμενην προφάνεια τοῦ διασκεπτικοῦ λόγου ἀπὸ τὴν προφάνεια τοῦ κοινοῦ νοῦ.

e

287

b παραδοῦναι ἀνθρώπων τῷ ἐθέλοντι μανθάνειν;

Εἶτ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Διονυσόδωρος ὑπολαβόν, οὕτως εἰ Κρόνος, ὥστε ἂ τὸ πρῶτον εἶπομεν νῦν ἀναμνησθήσῃ, καὶ εἰ τί πέρσυν εἶπον, νῦν ἀναμνησθήσῃ, τοῖς δ' ἐν τῷ παρόντι λεγομένοις οὐχ ἔξεις ὅτι χρεῖ;

Καὶ γάρ, ἔφη, ἐγώ, χαλεποὶ εἰσιν πάνν —εἰκότως· παρὰ σοφῶν γάρ λέγονται— ἐπεὶ καὶ τοῦτω τῷ τελευταίῳ παγγάλεπον χρησασθῆναι ἐστίν, ὃ λέγεις, τὸ γάρ "Οὐκ ἔχω ὅτι χρώμαι" τί ποτε λέγεις, ὦ Διονυσόδωρε; ἢ δῆλον ὅτι ὡς οὐκ ἔχω ἐξελέγξαι αὐτόν; ἐπεὶ εἶπε, τί σοι ἄλλο νοεῖ τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὸ "Οὐκ ἔχω ὅτι χρησώμαι τοῖς λόγοις";

c Ἄλλ' ὁ σὺ λέγεις, ἔφη, [τοῦτω τῷ πάνν χαλεπὸν χρεῖσθαι·] ἐπεὶ ἀπόκριναι.

Πρὶν σέ ἀποκρίνασθαι, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Διονυσόδωρε;

Οὐκ ἀποκρίνη; ἔφη.

Ἦ καὶ δίκαιον;

Δίκαιον μέντοι, ἔφη.

Κατὰ τίνα λόγον; ἦν δ' ἐγώ· ἢ δῆλον ὅτι κατὰ τόνδε, δτι σὺ νῦν πάσσοφός τις ἡμῖν ἀφίξει περὶ λόγους, καὶ οἶσθα d ὅτε δεῖ ἀποκρίνασθαι καὶ ὅτε μῆ; καὶ νῦν οὐδ' ἂν οἰοῦν ἀποκρίνη, ἄτε γιγνώσκων ὅτι οὐ δεῖ;

Αἰεὶς, ἔφη, ἀμελήσας ἀποκρίνασθαι· ἀλλ', ὡγαθέ, πείθον καὶ ἀποκρίνου, ἐπειδὴ καὶ ὁμολογεῖς με σοφὸν εἶναι.

Πειστέον τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη, ὡς εἴκεν σὺ

65. Στὴν εὐλογία παρατήρηση τοῦ Σωκράτη ὅτι μεῖσα ὑποστηρίζουν γιὰ τὸ ἀντιλέγειν, τὸ ψευδεσθαι, τὸ μανθάνειν οἱ δύο σοφιστὲς ἀντιφάσκουν καὶ οὐσιαστικὰ ἀναίρουσιν αὐτὸ πού ἐπαγγέλλησαν, δηλαδὴ νὰ διδάξουν τὴν ἀρετὴ (273d 8-9, 275a 3), ὁ Διονυσόδωρος ἀπευθύνει στὸν Σωκράτη τὸ χαρακτηρισμὸν "Κρόνος". Γίνεται ἔτσι φανερό ὅτι γιὰ τὸν Εὐθύδημον καὶ τὸν Διονυσόδωρο καμία προηγουμένη παραδοχὴ δὲν ἔχει δεσμευτικὸν χαρακτῆρα, γι' αὐτοὺς πάντοτε ὅλα ἀρχίζουσι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. ἠ' Ο Κρόνος, σημειώνει ὁ Β. Ν. Τατάκης, Πλάτωνος Εὐθύδημος, σελ. 72, ὑποσημείωση 2, «ἐκθρονισμένος ἀπὸ τὸ Δία, συμβολίζει ἕνα παρελθόν πού χάθηκε, κάτι περασμένο καὶ ξεπερασμένο,

λίγο ὅτι μπορεῖτε νὰ διδάξετε καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀρετὴ σ' ὅποιον ἀνθρώπο ἔχει διάθεση νὰ τὴ μάθει;

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πετάχτηκε ὁ Διονυσόδωρος καί: Μὰ ἐσύ, Σωκράτη, εἶπε, ἐκεῖ ἔχεις μείνει ἀκόμη;⁶⁵ Οὐ μᾶσαι τώρα καὶ εἶπαμε στὴν ἀρχή; Κι ἂν εἶχα πεί κάτι πέρσιν, θὰ τὸ ξαναθυμῶσουν τώρα κι αὐτό; Κι αὐτὰ ὡστόσο πού λέμε τοῦτη τῇ στιγμῇ δὲν ἔχεις τί νὰ τὰ κάνεις;

—Εἶναι, βλέπεις, εἶπα ἐγώ, πολὺ δύσκολα —φυσικὸ ἀλλωστε, βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖλη σοφῶν— προπαντὸς τοῦτο τὸ τελευταῖο πού λές τώρα. Πῶς τὸ ἐννοεῖς τέλος πάντων αὐτὸ τὸ "δὲν ἔχω τί νὰ τὰ κάνω", Διονυσόδωρε; Ἦ εἶναι φανερό ὅτι ἐννοεῖς πῶς δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἀνασκευάσω λογικά; Πές, σέ παρακαλῶ, ἢ φράση σου "δὲν ἔχω τί νὰ τὸ κάνω αὐτὸ πού λέγεται" τί ἄλλο μπορεῖ νὰ ἐννοεῖ;

—Ἄλλὰ αὐτὸ πού ἐσύ λές, εἶπε, δηλαδὴ ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσε κανεὶς. Ἀπάντησε, λοιπόν.

— Πρὶν ἀπαντήσεις ἐσύ, Διονυσόδωρε; εἶπα.

— Δὲν ἀπαντᾷς; εἶπε.

— Μὰ εἶναι σωστὸ νὰ ἀπαντήσω ἐγώ;

— Βέβαια εἶναι σωστὸ.

— Μὲ ποιά λογική; ἔκανα ἐγώ· ἢ εἶναι ολοφάνερο τὸ γιατί: Ἐπειδὴ μᾶς ἔχεις ἔρθει τώρα ἐσύ, ὁ φωστῆρας στὶς συζητήσεις, πού ξέρεις πότε πρέπει νὰ ἀποκρίνεται κανεὶς καὶ πότε ὄχι. Γι' αὐτὸ ἀραγε δὲν ἀπαντᾷς τίποτα τώρα, ἐπειδὴ ξέρεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπαντήσεις;

— Φλυαρεῖς, εἶπε, χωρὶς νὰ νοιάζεσαι νὰ δώσεις ἀπάντηση· ἄκουσε ἔμωε, ἀνθρωπέ μου, καὶ ἀπάντησε, μιά πού τὸ ἀναγνωρίζεις πῶς εἶμαι σοφός.

— Πρέπει νὰ σέ ἀκούσω, λοιπόν, εἶπα· ἄλλωστε, καθὼς

ἔχρηστο πιά ὅπως τὸ μαζὸλό τοῦ ξεχωραμένου». Πρβ. Ἀριστοφάνη, Νεφέλαι 929: οὐχὶ διδάξεις τοῦτον Κρόνος ἂν Πλοῦτος 581: ἀλλ' ὁ Κρονικαῖς λήμαις ὄντως λημῶντες τὰς φρένας ἄμφω...

γὰρ ἀρχαί. ἀλλ' ἐρώτα.

Πότερον οὖν ψυχὴν ἔχοντα νοεῖ τὰ νοοῦντα, ἢ καὶ τὰ ἀψυχα;

Τὰ ψυχὴν ἔχοντα.

Οἷσθα οὖν τι, ἔφη, ὅῃμα ψυχὴν ἔχον;

Μὰ Δία οὐκ ἔγωγε.

Τί οὖν ἀρετὴ ἦρον ὅτι μοι νοοῖ τὸ ὅῃμα;

e 288 Τί ἄλλο γε, ἦν δ' ἐγώ, ἢ ἐξήμαρτον διὰ τὴν βλακείαν; ἢ οὐκ ἐξήμαρτον ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὀρθῶς εἶπον, εἰπὼν ὅτι νοεῖ τὰ ὅῃματα; πότερα φησὶ ἐξαμαρτάνειν με ἢ οὐ; εἰ γὰρ μὴ ἐξήμαρτον, οὐδὲ σὺ ἐξελέγξεις, καίπερ σοφός ὢν, οὐδ' ἔχεις ὅτι χρῆ τῷ λόγῳ· εἰ δ' ἐξήμαρτον, οὐδ' οὕτως ὀρθῶς λέγεις, φάσκων οὐκ εἶναι ἐξαμαρτάνειν. καὶ ταῦτα οὐ πρὸς ἀπέρυσιν ἔλεγε λέγω. ἀλλὰ ἔοικεν, ἔφην ἐγώ, ὃ Διονυσόδωρό τε καὶ Εὐθύδημη, οὗτος μὲν ὁ λόγος ἐν ταῦτῳ μένειν καὶ εἶτι ὡσπερ τὸ παλαιὸν καταβαλὼν πίπτειν, καὶ ὥστε τοῦτο μὴ πάσχειν οὐδ' ὑπὸ τῆς ἡμετέρας πω τέχνης ἐξηρωθῆσθαι, καὶ ταῦτα οὐτως ἠθροιστὴς οὕτως εἰς ἀκριβοῦσαν λόγῳ.

66. Οἱ παραλογοί τῶν σοφιστῶν γίνονται ὑλοένα πρὸ ἀνοήσῳ, ἢ σοφιστικὴ ἐπίδειξις διὰ ἐκφυλιστῆ σταδριακὰ σὲ φάρα. Αὐτὴ ἢ σχεδὸν ἀπροσδόκητη τροπὴ δὲν ἀποτελεῖ μόνον μιὰ ἐκ τῶν πραγμάτων διάφωσις τῆς μεγαλόστομης ἐπαγγελίας τοῦ Εὐθύδημου (ἀρετὴν, ὃ Σωκράτης, οἰόμεθα οἷον εἶναι παραδοῦναι κάλλιστ' ἀνθρώπων καὶ τάχιστα, 273d 8-9) καὶ τοῦ Διονυσόδωρου (275a 3), ἀλλὰ λειτουργεῖ καὶ ὡς ἀντιπαράθεσις στὴν παιδαγωγικὴ συνομιλία Σωκράτη - Κλεινία πρὸς τὴν ἀκολουθήσει ἀμέσως.

67. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ τάση τῶν δύο ἑριστικῶν νὰ πιάνονται ἀπὸ τῆ μιᾶ ἢ τῆν ἄλλην λέξιν τοῦ συνομιλητῆ τους (παντός ὅῃματος ἀντέχονται, 305a 4) καὶ νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴς διαφορτικῆς σημασίας τῆς, στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι τὴν ὁμωνυμία τοῦ ρήματος νοεῖν, πού σημαίνει (α) "νοεῖν", "σκέπτομαι", ἀλλὰ καὶ (β) "σημαίνω". Ἐλέγχουν, ἔτσι, τὸν Σωκράτη γιὰ τὴν φράσιν του τί σοι ἄλλο νοεῖ τοῦτο τὸ ὅῃμα (287c 1-2), ἐκλαμβάνοντας, κακῶς ἔχοντα, ὅτι σ' αὐτὴν τὸ νοεῖν ἔχει τὴν (α) σημασίαν. Γιὰ τὰ σοφίσματα παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν βλ. Ἀριστοτέλης, Σοφ. ἐλ. 166a, 14 κέ. Ἄξιοσημειωτὸ πὼς

φαίνεται, δὲν μποροῦν νὰ κάνω καὶ ἀλλῶς· γιὰτὶ ἐσὺ λύνεις καὶ δένεις ἐδῶ. Πῶτα, λοιπόν.

— Γιὰ λέγε μου: "Ὅσα ὄντα ἐνοοῦν, ἐνοοῦν ἐπειδὴ ἔχουν ψυχὴ ἢ μήπως ἐνοοῦν καὶ τὰ ἀψυχα;"⁶⁶

— Ἐνοοῦν ὅσα ἔχουν ψυχὴ.

— Ἐρεῖς μήπως καμιά φράση, εἶπε, πού νὰ ἔχει ψυχὴ;

— Μὰ τὸν Δία, ὄχι.

— Τότε, λοιπόν, γιὰτὶ μὲ ρώτησες τώρα δὰ τί ἐνοοεῖ ἡ φράσις μου;⁶⁷

— Γιὰ τί ἄλλο, βέβαια, εἶπα ἐγώ, παρὰ διότι ἔκανα λάθος ἀπὸ βλακεία; Μήπως ὥστόσο δὲν ἔκανα λάθος, καὶ εἶναι σωστὸ αὐτὸ πού εἶπα, ὅταν ἔλεγα ὅτι οἱ φράσεις ἐνοοῦν; Ἐπὶ τί λές, ἔκανα λάθος ἢ ὄχι; Γιὰτὶ ἂν δὲν ἔκανα λάθος, δὲν μπορεῖς οὔτε νὰ τὸ ἀναίρεσεις λογικὰ, παρόλο πού εἶσαι σοφός, οὔτε ἢ ἔχεις "τί νὰ τὸ κάνεις". Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσι πού ἔκανα λάθος, πάλι λές κάτι τὸ ὅποιο δὲν εἶναι σωστὸ, ἀφοῦ κατὰ τὸν ἰσχυρισμό σου εἶναι ἀδύνατο νὰ λαθεῖς. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν ἐπικαλοῦμαι πράγματα πού τὰ 'λεγες ἕνα χρόνον πρὶν. Φαίνεται ὅμως, συνέχισα, Διονυσόδωρε καὶ Εὐθύδημη, ὅτι ὁ ἰσχυρισμός αὐτός ἀπὸ τῆ μιᾶ μένει στὴ θέση του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην βάζει κάτω τὸν ἀντίπαλο πέφτοντας καὶ ὁ ἴδιος μαζί,⁶⁸ ὅπως λείπει ἐκείνη ἢ παλιὰ ἔκφρασις πῶς ὅμως θὰ σταματῆται νὰ τὸ παθαίνει αὐτό, δὲν μπόρεσε ὡς τώρα νὰ τὸ ἀνακαλύψει οὔτε καὶ ἡ δική σου ἡ τέχνη, μὲλο πού εἶναι τόσο ἀξιοθαύμαστη γιὰ τὴν ἀκριβολογίαν τῆς.

288

θεορεῖται αὐτόνῳ ὅτι φορέας τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ψυχὴ, 287d 7-9.

68. Οἱ σοφιστὲς δοκιμάζουν τώρα τὴς δυσάρεστες παρενέργειες τῆς διαλεκτικῆς τους, καθὼς ὁ Σωκράτης δείχνει ὅτι μπορεῖ καὶ αὐτὸς νὰ χειρίζεται τὰ τεχνάσματά τους.

69. Ὁ Wilamowitz, Platon II, σελ. 159, συσχετίζει τὴ φράσιν καταβαλὼν πίπτειν (α 4) μὲ τὸν φερόμενο ὡς ἐναλλακτικὸ τίτλο Καταβάλλοντες (ἐνν. λόγοι) τοῦ ἔργου τοῦ Πρωταγόρα Ἀληθεία πρὸς 277d 1 καὶ ὑποσημ. 32.

*Και ὁ Κτήσιππος, Θανασιάα γε λέγει, εἶρη, ὦ ἄνδρες
b* *Θούριοι εἶτε Χιοὶ εἴθ' ὅποθεν καὶ δεη χαιρέτον ὀνομαζόμενοι ὡς οὐδὲν ὑμῖν μέλει τοῦ παραληρεῖν.*

*Καὶ ἐγὼ φοβηθεὶς μὴ λουδοβία γένηται, πάλιν κατεπερ-
νον τὸν Κτήσιππον καὶ εἶπον ᾧ Κτήσιππε, καὶ νυνδὴ ἄ
πρὸς Κλεινίαν ἔλεγον, καὶ πρὸς σέ ταῦτα ταῦτα λέγω, ὅτι
οὐ γινώσκεις τῶν ξένων τὴν σοφίαν ὅτι θανασιάα ἐστίν.
ἀλλ' οὐκ ἐθέλετον ἡμῖν ἐπιδείξασθαι σπουδάζοντε, ἀλλὰ τὸν
c* *Πρωτέα μμείσητον τὸν Αἰγύπτιον σοφιστὴν γοητεύοντε ἡμᾶς.
ἡμεῖς οὖν τὸν Μενέλαον μμώμεθα, καὶ μὴ ἀφιώμεθα τοῖν
ἀνδροῖν ἕως ἂν ἡμῖν ἐκφανῆτον ἐφ' ᾧ αὐτῶ σπουδάζετον
οἶμαι γάρ τι αὐτοῖν πάγκαλον φανεῖσθαι, ἐπειδὴν ἀρξάντων
σπουδάζειν. ἀλλὰ δεώμεθα καὶ παραμυθώμεθα καὶ προσευ-
χώμεθα αὐτοῖν ἐκφανῆναι. ἐγὼ οὖν μοι δοκῶ καὶ αὐτὸς πάλιν
ὑψηγήσασθαι οἷω προσεύχομαι αὐτῶ φανῆναι μοι ὄθεν
d* *γάρ τὸ πρότερον ἀπέλιπον, τὸ ἐξῆς τούτοις πειράσομαι, ὅπως
ἂν δύνωμαι, διελθεῖν, ἕάν πως ἐκκαλέσομαι καὶ ἐλεῆσαντέ
με καὶ οἰκτίραντε συντεταμένον καὶ σπουδάζοντα καὶ αὐτῶ
σπουδάζοντα.*

70. Γεμάτος εἰρωνεία ὁ Κτήσιππος ἀπευθύνεται στους δύο ξένους σὰν σὲ θεοῦς, χρησιμοποιώντας γλώσσα ἱερατικὴ, ἀναφέροντας ὅσο τὸ δυνατό περισσότερος τίτλος δικούς τους καὶ προσθέτοντας στὸ τέλος τὴν τυπικὴ σὶς ἐπικλησίαις τῶν θεῶν ἔκφραση *δοθεν καὶ δεη*, μὲ τὴν ὁποία ἐξασφαλίζετον ἐν τίποτε οὐσιαστικῶ δὲν εἶχε παραλειφθεῖ. Ὁ Hawtrey, Commentary κλπ., σ. 117, ποὺ παρατηρεῖ τὰ παραπάνω, παραπέμπει στὴν ἐργασία τοῦ E. Norden, *Agnostos Theos*, σ. 143 κέ., καὶ σημειώνει «στενὰ παράλληλα» χωρὶα ἀπὸ τὸν *Κρατύλο* 400e 1 κέ. καὶ τὸν *Πρωταγόρα* 358a 7 κέ. α' Ὁ σαρκασμὸς τοῦ Πλάτωνα εἶχε φτάσει στὸ πῶς πικρὸ σημεῖο του, γράφει χαρακτηριστικῶς.— Μὲ τὴν ἀιχμὴ αὐτῆ τοῦ Κτήσιππου ὑπεθυμίζεται συνάμα ὅτι οἱ δύο ξένοι εἶναι οὐσιαστικῶ ἀπάρτιδες, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Σωκράτη, ποὺ εἶναι δεμένος μὲ τὴν πατρίδα του.

71. Ὁ θαλασσινὸς (ἄλιος) γέρον, ὁ ἀθάνατος *Πρωτεύς* Αἰγύπτιος, ὅς τε θαλάσσης πάσης βένθεα [= βάθη] οἶδε, Ὀδύσεια 4, 385, εἶχε προφητικὴ δύναμη καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀλλάζει μορφές. Γιὰ νὰ προφητεύσει ἐπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἐναντίον του βίαι, ποὺ τὴν ἀπέ-

Κι ὁ Κτήσιππος τότε: Τί ὥραια, εἶπε, ποὺ τὰ λέτε, ἐσεῖς ἀπὸ τοὺς Θουρίους, ἀπὸ τῆ Χίο ἢ ἀπ' ἔπου ἀλλοῦ θέλετε νὰ ἴσαστε καὶ νὰ λένε ἐῖστε;⁷⁰ γιατί διόλου δὲν σᾶς μέλει ποὺ λέτε ἀνοησίες.

Ἐγὼ, ἐπειδὴ φοβήθηκα μὴν ἀρχίσουν νὰ βρίζονται, προσπάθησα πάλι νὰ καλιάρω τὸν Κτήσιππο λέγοντας: Κτήσιππε, ὅπως τώρα δὲ ἔλεγα στὸν Κλεινία, λέω καὶ σ' ἐσεῖνα ὅτι δὲν ξέρεις πόσο ἐκπληκτικὴ εἶναι ἡ σοφία τῶν ξένων. Μὲ τὴ διαφορά πὼς δὲν θέλησαν νὰ μᾶς τὴν ἐπιδείξουν στὰ σοβαρά, ἀλλὰ προτίμησαν νὰ μιμηθοῦν τὸν Πρωτέα,⁷¹ τὸν αἰγύπτιο σοφιστὴ, καὶ νὰ μᾶς μαγέψουν. Ἄς μιμηθοῦμε, λοιπόν, καὶ ἐμεῖς τὸν Μενέλαο καὶ ἄς μὴν τοὺς ἀφήσουμε νὰ ξεφύγουν παρὰ μόνο ὅταν μᾶς φανερώσουν τὸ ἔργο μὲ τὸ ὅποιο καταπιάνονται στὰ σοβαρά: γιατί πιστεύω ὅτι κάτι ἐξαισιοθὰ φανερωθεῖ μόλις ἀρχίσουν νὰ σοβαρολογοῦν. Ὅμως ἄς τοὺς παρακαλέσουμε καὶ ἄς τοὺς καλοπιάσουμε καὶ ἄς τοὺς ἱκετεύσουμε νὰ φανερωθοῦν. Ὅσο γιὰ μένα, νομίζω ποὺ πρέπει νὰ περιγράψω ἄλλη μιὰ φορὰ μὲ ποιά μορφή τοὺς θερμοπαρακαλῶ νὰ μοῦ ἀποκαλυφθοῦν. Θὰ δοκιμάσω, λοιπόν, νὰ συνεχίσω, ὅσο πὼς καλά μπορῶ, ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ σταμάτησα προτύτερα, καὶ ἴσως τοὺς καταφέρω νὰ μὲ συμπονεύουν καὶ νὰ μὲ σπλαχνιστοῦν ποὺ ἔχω βάλει τὰ δυνατὰ μου καὶ τὸ ἔχω πάρει τὸ ζήτημα στὰ σοβαρά, ὥστε τελικῶς νὰ σοβαρευτοῦν καὶ αὐτοί.

φευγε μὲ τίς μεταμορφώσεις του:

*ἀλλ' ἢ τοὺ πρώτιστα λέων γένει' ἠγέγνεος,
αὐτὰρ ἔπειτα δράκων καὶ πάφθαλις ἠδὲ μέγας σῆς· [= χοῖρος]
γίγνεται δ' ἠγρόν δόωρ καὶ δένδρον ὑγιπέτρηλον.
ἡμεῖς δ' ἄστεμφός [= ἀκαμπτα, ἀμετακίνητα] ἔχομεν τεληθῆ θυμῶ.
[= τὸν κρατούσαμε γερὰ].*

⁷⁰Ὀδύσεια 4, 456

Τὴν παρομοίωση τοῦ Πρωτέα ὁ Πλάτων τὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ τοὺς συνομιλητὰς τοῦ Σωκράτη (*Ἴων* 541e 7· *Εὐθύδημον* 15d 3) μὲ ιδιαίτερα εἰρωνικὴ διάθεση.

Σὺ δέ, ὦ Κλεινία, ἔφη, ἀνάμνησόν με πόθεν τότ' ἀπελίπομεν. ὡς μὲν οὖν ἐγώμηναι, ἐνθένδε ποθὲν φιλοσοφῆτόν ὠμολογήσαμεν τελευτῶντες· ἢ γάρ;— *Ναί, ἦ δ' ὅς.*— *Ἡ δέ γε φιλοσοφία κτήσης ἐπιστήμης· οὐχ οὕτως; ἔφη.*— *Ναί, ἔφη.*— *Τίνα ποτ' οὖν ἂν κτησάμενοι ἐπιστήμην ὀρθῶς κτησάμεθα; ἄρ' οὐ τοῦτο μὲν ἀπλοῦν, ὅτι ταύτην ἦτις ἡμᾶς ὀνήσει;— Πάνυ γ', ἔφη.*— *Ἀρ' οὖν ἂν τι ἡμᾶς ὀνήσειεν, εἰ ἐπισταίμεθα γινώσκειν περὶ πάντων ὅπου τῆς γῆς χρυσίον πλεῖστον κατορθώνεται;— Ἴσως, ἔφη.*— *Ἄλλὰ τὸ πρότερον, ἦν δ' ἐγώ, τοῦτό γε ἐξηλέγξαμεν, ὅτι οὐδὲν πλεόν, οὐδ' εἰ ἄνευ πραγμάτων καὶ τοῦ ὀρύντεν τὴν γῆν τὸ πᾶν ἡμῖν χρυσίον γένοιτο· ὥστε οὐδ' εἰ τὰς πέτρας χρυσᾶς ἐπισταίμεθα ποιεῖν, οὐδενὸς ἂν ἀξία ἢ ἐπιστήμη εἴη. εἰ γὰρ μὴ καὶ χρῆσθαι ἐπιστησόμεθα τῷ χρυσίῳ, οὐδὲν ὄφελος αὐτοῦ ἐφάνη ὄν· ἢ οὐ μέμνησαι; ἔφη ἐγώ.*— *Πάνυ γ', ἔφη, μέμνημαι.*— *Οὐδέ γε, ὡς εἶοικε, τῆς ἄλλης ἐπιστήμης ὄφελος γίγνεται οὐδὲν, οὔτε χρηματικῆς οὔτε ἱατρικῆς οὔτε ἄλλης οὐδέ-*

72. Ἡ προτρεπτικὴ συνομιλία Σωκράτη - Κλεινία ἀποτελεῖ ἐνιαῖο ὄλο. Τὴν ἐνόητα αὐτῇ ὑπογραμμίζει ὁ Σωκράτης, ποῦ ἔξαναρξῆζει τῆ συζήτησής του μὲ τὸν Κλεινία ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ σημείου στὸ ὁποῖο εἶχαν σταματήσει πρωτότερα (282d 3) —ὡσάν να μὴν εἶχε μεσολαβήσει ἡ φιλαρία τῶν σοφιστῶν. Ἡ προτρεπτικὴ συζήτηση μὲ τὸν Κλεινία ἔχει μεγάλη θεματικὴ καὶ μεθοδολογικὴ συνάφεια μὲ μὴ σεῖρά πρῶτους διαλόγους: τὸν *Πρωταγόρα*, τὸν *Ἄλχη*, τὸν *Λύσι*, τὸν *Χαρμίδη* (ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀνάστατη ἐπιστήμη καὶ τὴ σχέση της μὲ τὶς ἄλλες ἐπιστήμες καὶ τέχνες, ἀπορητικὴ κατάληξη σὲ συνδυασμὸ μὲ πολλὰς θετικὰς νύξεις καὶ ἀναφορὰς).

73. Καὶ τὸ δεύτερο μέρος τῆς συνομιλίας τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν Κλεινία κυριαρχεῖται ἀπὸ τῆ βούληστος τοῦ ἔμπειρου παιδαγωγοῦ νὰ ἐνισχύσει τὴ διάθεσος τοῦ νέου νὰ μορφωθεῖ καὶ νὰ γίνε σοφός. Ὁ Σωκράτης ἀποφεύγει νὰ μεταδώσει ἐτοιμὴς γνώσεις στὸν νέο: περιορίζεται σὲ νύξεις γιὰ τὸ εἶδος τῆς γνώσης καὶ τῆς σοφίας ποῦ πρέπει νὰ προσοικειωθεῖ ὁ Κλεινίας καὶ προσπαθεῖ, κυρίως, νὰ ἐνεργοποιήσει τὶς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ νέου, ὥστε νὰ ἀκολουθήσει αὐτοδύναμα τὴν πνευματικὴ πορεία του. Παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὅτι ἡ προτρεπτικὴ συνομιλία τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν Κλεινία ἀναπαύεται ἀπόλυτα στὸν ἀρχικό

Κι ἐσύ, Κλεινία, εἶπα, θύμισέ μου ποῦ σταματήσαμε τότε.⁷² Ἄπ' ὅ, τι θυμᾶμαι, ἐδῶ κάπου: εἴχαμε καταλήξει πὼς πρέπει νὰ φιλοσοφοῦμε· ἔτσι δὲν εἶναι;

— *Ναί, εἶπε ἐκεῖνος.*

— *Νὰ φιλοσοφεῖς, ὅμως, σημαίνει νὰ ἀποκτᾶς γνώση⁷³ δὲν εἶναι ἔτσι; εἶπα.*

— *Ναί, εἶπε αὐτός.*

— *Ἄλλὰ ποιά γνώση θὰ ἦταν σωστὸ νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ ἀποκτήσουμε; Εἶναι ἀπλό: ἐκεῖνη ποῦ θὰ μᾶς ὠφελήσει^e ἔτσι δὲν εἶναι;*

— *Ἀσφαλῶς, εἶπε.*

— *Θὰ μᾶς ὠφελούσε ἄραγε σὲ τίποτε, ἂν ξέραμε νὰ ἐντοπιζόμε, περπατώντας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, σὲ ποιά σημεῖα εἶναι θαμμένο πολὺ χρυσάφι;*

— *Ἴσως, εἶπε.*

— *Ἔτσι ὅμως, εἶπα ἐγώ, ἀναιροῦμε ἐκεῖνο ποῦ παραδεχτήκαμε πρωτότερα, δηλαδὴ ὅτι μὴν θὰ ἴχαμε κανένα ὄφελος, ἀκόμη καὶ ἂν γινόταν δικό μας ὄλο τὸ χρυσάφι, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ κάνουμε τὸν κόπο νὰ σκάβουμε στὴ γῆ· ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη εἴχαμε τὸν τρόπο νὰ κάνουμε τὶς πέτρες χρυσάφι,⁷⁴ πάλι δὲν θὰ ἄξιζε τίποτα ἡ γνώση αὐτή. Γιατὶ ἂν παράλληλα δὲν θὰ ξέρομε πὼς νὰ χρησιμοποιοῦσαμε τὸ χρυσάφι, φάνηκε καθαρά ὅτι δὲν θὰ ἔχομε κανένα ὄφελος ἀπ' αὐτό· ἢ μήπως δὲν τὸ θυμᾶσαι; ρώτησα ἐγώ.*

— *Ἀσφαλῶς, ἀπάντησε, τὸ θυμᾶμαι.*

— *Ἄλλὰ καθὼς φαίνεται, εἶπα, οὔτε καὶ καμία ἄλλη γνώση μᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτα, λ.χ. ἡ γνώση πὼς νὰ κερδίζεις χρήματα ἢ ἡ γνώση τῆς ἱατρικῆς ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη γνώση*

στόχο, δηλαδὴ νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ νέος στὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση, καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ τόνος τῆς συνομιλίας εἶναι φιλικὸς καὶ ἐγκάρσιος, σὲ ἀντίθεσος μὲ τὸν ἐριστικὸ τόνος τῆς συνομιλίας τοῦ Κλεινία μὲ τοὺς σοφιστεῖς, ἢ ὅποια ἐπιπλέον ἔχει ἀπομακρυνθεῖ τελείως ἀπὸ τὸν ἀρχικό στόχο.

74. «Ἡ λαχάρρα ποῦ γέννησε τὴν ἀλχημεία ἔχει μεγάλη ἱστορία!» Hawtrey, ὁ.π., ad loc.

μᾶς, ἥτις ποιεῖν τι ἐπίσταται, χρῆσθαι δὲ μὴ ᾧ ἂν ποιήσῃ οὐχ οὕτως;— *Συνέφη*.— Οὐδὲ γε εἰ τις ἐστὶν ἐπιστήμη ὥστε ἀθανάτους ποιεῖν, ἄνευ τοῦ ἐπίστασθαι τῇ ἀθανασίᾳ χρῆσθαι οὐδὲ ταύτης εἰκοθεν ὄφελος οὐδὲν, εἰ τι δεῖ τοῖς πρόσθεν ὠμολογημένοις τεκμαίρεσθαι.— *Συνεδόκει* ἡμῖν πάντα ταῦτα.— *Τοιαύτης* τινὸς ἄρα ἡμῖν ἐπιστήμης δεῖ, ὦ καλὲ παι, ἢν δ' ἐγὼ, ἐν ἣ συμπεπτικεν ἕμα τό τε ποιεῖν καὶ τὸ ἐπίστασθαι χρῆσθαι τούτῳ δ' ἂν ποιῆ.— *Φαίνεται*, ἔφη.— *Πολλοὺ* ἄρα δεῖ, ὡς εἰκοθεν, ἡμᾶς λυροποιοῦς δεῖν εἶναι καὶ τοιαύτης τινὸς ἐπιστήμης ἐπιβόλους. ἐνταῦθα γὰρ δὴ χωρὶς μὲν ἢ ποιούσα τέχνη, χωρὶς δὲ ἡ χρωμένη διήρηται τοῦ αὐτοῦ πέρι· ἢ γὰρ *λυροποιική* καὶ ἡ *κιθαριστική* πολὺ διαφέρετον ἀλλήλων. οὐχ οὕτως;— *Συνέφη*.— Οὐδὲ μὴν αὐλοποιήεις γε δήλον ὅτι δεόμεθα· καὶ γὰρ αὕτη ἐτέρα τοιαύτη.— *Συνεδόκει*.— Ἄλλὰ πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγὼ, εἰ τὴν *λογοποιικὴν* τέχνην μάθοιμεν, ἄρᾳ ἐστὶν αὕτη ἢν ἔδει κεκτημένους ἡμᾶς εὐδαίμονας

75. Ἐπὶ τὴν παραπάνω φράση (Τοιαύτης τινὸς ἄρα ἡμῖν ἐπιστήμης δεῖ... ἐν ἣ συμπεπτικεν ἕμα τό τε ποιεῖν καὶ τὸ ἐπίστασθαι χρῆσθαι τούτῳ δ' ἂν ποιῆ) συνάγεται ὅτι τῆ ζητούμενη γνώση ὁ Πλάτων δὲν τὴν ἐνοούσε μόνον ὡς *χρηστική* ἀλλὰ καὶ ὡς *ποιητική*. Ὁ I. M. Crombie, *An Examination of Plato's Doctrines*, τόμ. 1, σελ. 223, σημειώνει γι' αὐτὴν: «Πρέπει νὰ μᾶς κάνει ἰκανοὺς καὶ γιὰ τὰ δύο: ἀπὸ τῆ μιά νὰ ξέρομε νὰ παράγωμε τὰ προϊόντα τῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ξέρομε νὰ τὰ χρῆσιμοποιούμε. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ὀρθὴ ἀγωγὴ τοῦ βίου ἔχει δύο στοιχεῖα: ἓνα στοιχεῖο ἰκανότητος, μὲ τὸ ὅποιο γνωρίζομε πῶς ἐπιτυγχάνονται τὰ ἐπιθυμητὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἓνα στοιχεῖο κρίσεως, μὲ τὸ ὅποιο γνωρίζομε πότε εἶναι ἐπιθυμητὸ αὐτὸ καὶ πότε τὸ ἄλλο ἀποτέλεσμα».

76. Ἡ σύμπτωση τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ ἐπίστασθαι χρῆσθαι γίνεται εὐρετική ἀρχὴ γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῆς ζητούμενης ἐπιστήμης. Γιὰ τὴν ἀνίχνευση καὶ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ὁ Σωκράτης ἀκολουθεῖ μιὰ ἀρνητικὴ τακτική, πού συνίσταται στὸν διαδοχικὸ ἀποκλεισμὸ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ὁ ὁποῖος πρόδηλα δὲν πληροῦν τὴν παραπάνω ἀρχή, ἀφοῦ χρησιμοῦν ἀποκλειστικά εἶπε στὸ νὰ κατασκευάζουν εἶπε στὸ νὰ χρῆσιμοποιοῦν κάτι (*λυροποιική*, *κιθαριστική*, *αὐλοποιική*, *λογοποιική*, *στρατηγική*, *θρησκευτική*, *ὄψοποιητική*, *γεωμετρική*). Ἡ

πού ξέρει νὰ κάνει κάτι ἀλλὰ δὲν ξέρει πῶς νὰ τὸ χρῆσιμοποιήσει αὐτὸ πού κάνει· δὲν εἶναι ἔτσι;

Συμφώνησε.

— Ἀκόμη κι ἂν δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχει μιὰ γνώση πού κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀθανάτους ἀλλὰ χωρὶς παράλληλα νὰ ξέρον πῶς νὰ ἐκμεταλλεῖτοῦν τὴν ἀθανασία, οὔτε κι αὐτὴ ἡ γνώση θὰ ὠφελοῦσε, καθὼς φαίνεται, σὲ τίποτα, ἂν κρίνομε μὲ βάση ὅσα παραδεχτήκαμε πρωτύτερα.

Σὲ ὅλα αὐτὰ μείναμε σύμφωνοι.

— *Συνεπῶς*, καλὸ μου παιδί, εἶπα, χρειαζόμαστε μιὰ ἐπιστήμη πού νὰ μπορεῖ συγχρόνως καὶ νὰ κάνει κάτι καὶ νὰ ξέρει αὐτὸ τὸ κάτι πού κάνει νὰ τὸ χρῆσιμοποιεῖ.⁷⁵

— *Εἶναι* φανερό, εἶπε.

— *Θαρρῶ*, λοιπόν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη πού μᾶς χρειαζέται νὰ κατέχομε δὲν μπορεῖ, σὲ καμία περίπτωση, νὰ εἶναι πῶς λ.χ. νὰ φτιάχομε λύρες ἢ κάποια ἄλλη παρόμοια γνώση.⁷⁶ Γιατί ἐδῶ τὰ πράγματα ἔχουν διαχωριστεῖ: Ἄλλη ἡ τέχνη πού κατασκευάζει τὸ ὄργανο κι ἄλλη ἐκείνη πού τὸ χρῆσιμοποιεῖ· ὑπάρχει, βλέπεις, μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στὸ νὰ φτιάχνεις λύρες καὶ στὸ νὰ παίζεις λύρα. Δὲν εἶναι ἔτσι;

Συμφώνησε.

— Ὀλοφάνερο εἶναι ἐπίσης πῶς οὔτε ἡ τέχνη νὰ φτιάχνεις αὐλοὺς εἶναι αὐτὴ πού χρειαζόμαστε· γιατί κι αὐτὴ στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκει.

Συμφώνησε.

— Ἀλλὰ, μὰ τοὺς θεοὺς, εἶπα, ἂν μαθαίναμε τὴν τέχνη νὰ φτιάχομε λόγους, ἄραγε λὲς νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ τέχνη

διαδικασία αὕτη— γνώση καὶ ἀπὸ ἄλλους διαλόγους: *Λάχης* 192e 1 κ., *Χαρμίδης* 174b 1 κ.— θὰ ὀδηγήσει σύντομα τὴ συζήτηση εἰς πολλὴν ἀσάφεια (292e 6-7). Ἡ ἀναζήτηση μιᾶς ἀνώτερης γνώσης θὰ συνεχιστεῖ ὡς τὴν *Πολιτεία*, στὸ 6ο καὶ τὸ 7ο βιβλίο τῆς ὁποίας θὰ διαπρανωθεῖ ὅτι τὸ ζητούμενο μέγιστον μάθημα (505a 2) εἶναι ἡ ἰδία τ ο ὕ ἄ γ α θ ο ὕ.

εἶναι;— Οὐκ οἶμαι, ἔφη, ἐγώ, ὁ Κλεινίας ὄπολαβῶν.

d *Τίνι τεκμηρίῳ, ἦν δ' ἐγώ, χρῆ;*

ἽΟρῶ, ἔφη, τινὰς λογοποιούς, οἱ τοῖς ἰδίοις λόγοις, οἷς αὐτοὶ ποιοῦσιν, οὐκ ἐπίστανται χρῆσθαι, ὡσπερ οἱ λυροποιοὶ ταῖς λύραις, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἄλλοι δυνατοὶ χρῆσθαι οἷς ἐκεῖνοι ἠργάσαντο, οἱ λογοποιεῖν αὐτοὶ ἀδύνατοι· ὄηλον οὖν ὅτι καὶ περὶ λόγους χωρὶς ἢ τοῦ ποιεῖν τέχνη καὶ ἢ τοῦ χρῆσθαι.

ἽΚανόν μοι δοκεῖς, ἔφην ἐγώ, τεκμηρίον λέγειν, ὅτι οὐχ αὐτῆ ἐστὶν ἢ τῶν λογοποιῶν τέχνη, ἦν ἂν κτησάμενός τις εὐδαίμων εἴη. καίτοι ἐγὼ ὦμην ἐνταῦθ᾽ αὖτε φανήσεσθαι τὴν e ἐπιστήμην ἦν δὴ πάλαι ζητούμεν. καὶ γὰρ μοι οἱ τε ἄνδρες αὐτοὶ οἱ λογοποιοί, ὅταν συγγένομαι αὐτοῖς, ὑπέροσφοι, ὦ Κλεινία, δοκοῦσιν εἶναι, καὶ αὐτῆ ἢ τέχνη αὐτῶν θεσπεσία τις καὶ ὑψηλή, καὶ μέντοι οὐδὲν θανασιτόν· ἐστὶ γὰρ τῆς τῶν ἐπιφθῶν τέχνης μόριον μικρῶν τε ἐκείνης ὄποδεστέρα. 290 ἢ μὲν γὰρ τῶν ἐπιφθῶν ἔχεόν τε καὶ φαλαγγίων καὶ σκορπίων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων τε καὶ νόσων κήλησις ἐστίν, ἢ δὲ δικαστῶν τε καὶ ἐκκλησιαστῶν καὶ τῶν ἄλλων ὄχλων κήλησις τε καὶ παραμυθία τυγχάνει οὐσα· ἢ σοί, ἔφην ἐγώ, ἄλλως πως δοκεῖ;

Οὐκ, ἀλλ' οὕτω μοι φαίνεται, ἔφη, ὡς σὺ λέγεις.

Ποῖ οὖν, ἔφην ἐγώ, τραποίμειθ' ἂν εἴ; ἐπὶ ποίαν τέχνην;

ἽΕγὼ μὲν οὐκ εὐπορῶ, ἔφη.

ἽἈλλ', ἦν δ' ἐγώ, ἐμὲ οἶμαι ἠρηγκέναι.

Τίνα; ἔφη ὁ Κλεινίας.

b ἽἩ στρατηγική μοι δοκεῖ, ἔφην ἐγώ, τέχνη παντὸς μάλλον εἶναι ἦν ἂν τις κτησάμενος εὐδαίμων εἴη.

77. ἽἩ συμμετοχὴ τοῦ νεαροῦ Κλεινία σ' αὐτὸ τὸ δεύτερο μέρος τῆς σωματικῆς προτροπῆς (288d 5 κέ.) εἶναι πολὺ πρὸ ἐνεργητικῆ ἀπ' ὅ,τι στὸ πρῶτο (278e 3 - 282d 3).

ποῦ θά ἔπρεπε νὰ κατέχομε γιὰ νὰ εἴμαστε εὐτυχησμένοι;

—ἽΕγὼ δὲν τὸ νομίζω, πρόλαβε καὶ ἀπάντησε ὁ Κλεινίας.

— Ποῦ τὸ βασίζεις αὐτό; ρώτησα. d

— Βλέπω, εἶπε, ὅτι μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποῦ γράφουν λόγους δὲν ξέρουν πῶς νὰ χειριστοῦν τοὺς δικούς τους λόγους, αὐτοὺς ποῦ οἱ ἴδιοι γράφουν· ἀκριβῶς σὰν τοὺς κατασκευαστὲς λύρας ποῦ δὲν ξέρουν νὰ παίζουσι λύρα, ἔτσι κι ἐδῶ ἄλλοι ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ χειρίζονται ὅ,τι δημιουργήσαν ἐκεῖνοι, ἐνῶ αὐτοὶ ποῦ γράφουν τοὺς λόγους δὲν τὴν ἔχουν τὴν ἱκανότητα αὐτῆ. Εἶναι, λοιπόν, φανερό, πῶς καὶ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς λόγους ἄλλο πράγμα εἶναι ἢ τέχνη νὰ φτιάχνεις κάτι κι ἄλλο ἢ τέχνη νὰ τὸ χρησιμοποιοῦς.⁷⁷

—ἽΕχω τὴ γνώμη, εἶπα, ὅτι τὸ στοιχεῖο ποῦ ἀναφέρεις ὡς ἐνδειχῆ ὅτι ἢ τέχνη νὰ γράφεις λόγους δὲν εἶναι ἐκείνη ποῦ θὰ ἔκανε εὐτυχησμένο ὅποιον θὰ τὴν κάτεχε, εἶναι βέβαιον. Μόλο ποῦ ἐγὼ νόμιζα πῶς κάπου ἐδῶ θὰ ἐντοπιζόταν ἢ ἐπιστήμη ποῦ τὴν ὄρα ψάχνουμε νὰ βροῦμε. Γιατὶ 290 πραγματικὰ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, ποῦ γράφουν τοὺς λόγους, μοῦ δίνουν, Κλεινία, τὴν ἐντύπωση, ὅταν τοὺς ἔχω δίπλα μου, πῶς εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ σοφοί, κι ἢ τέχνη τους θεϊκὴ καὶ μεγάλη. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου παράδοξο: ἀποτελεῖ, βλέπεις, τιμῆμα τῆς τέχνης τῶν μάγων, ἐλάχιστα κατώτερη ἀπὸ ἐκείνη. Γιατὶ ἢ μιά, ἢ τέχνη τῶν μάγων, γοητεύει φίδια, ἀράχνης, σκορπιούς καὶ ἄλλα ζῶα καθὼς καὶ ἀρρώστιες, ἐνῶ αὐτῆ γοητεύει καὶ πείθει δικαστὲς, μέλη τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ ἄλλα πλήθη· ἢ μήπως, εἶπα, ἔχεις κάπως διαφορετικὴ γνώμη;

—ἽΟχι, εἶπε· νομίζω ὅτι εἶναι ὅπως τὸ λές.

— Ποῦ, λοιπόν, εἶπα ἐγώ, θὰ μπορούσαμε νὰ στραφόμε ἀόκημη; Σὲ ποιὰ τέχνη;

— Δὲν μπορῶ νὰ σκεφτῶ καμιά, εἶπε.

—ἽΕγὼ ὡστόσο, εἶπα, νομίζω πῶς τὴν ἔχω βρεῖ.

— Ποιὰ εἶναι; ρώτησε ὁ Κλεινίας.

— Μοῦ φαίνεται, εἶπα, ὅτι ἢ στρατηγικὴ τέχνη, πρὸ πολλῶν b

Ὄν ἔμοιγε δοκεῖ.

Πῶς; ἦν δ' ἐγώ.

Θηρευτική τις ἦδε γέ ἐστιν τέχνη ἀνθρώπων.

Τί δὴ οὖν; ἔφην ἐγώ.

Ὀδδεμία, ἔφη, τῆς θηρευτικῆς αὐτῆς ἐπὶ πλεόν ἐστιν ἢ ὅσον θηρεύσαι καὶ χειρώσασθαι· ἐπειδὴν δὲ χειρώσονται τοῦτο δ' ἂν θηρεύονται, οὐ δύνανται τούτῳ χρῆσθαι, ἀλλ' οἱ μὲν κυνηγῆται καὶ οἱ ἄλιθς τοῖς ὄνοποιοῖς παραδιδόσασιν, οἱ δ' ἄ γεωμέτραι καὶ οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ λογιστικοὶ—θηρευτικοὶ γάρ εἰσι καὶ οὗτοι· οὐ γὰρ ποιοῦσι τὰ διαγράμματα ἕκαστοι τούτων, ἀλλὰ τὰ θνητὰ ἀνευρίσκουσιν— ἅτε οὖν χρῆσθαι αὐτοὶ αὐτοῖς οὐκ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ θηρεύσαι μόνον, παραδιδόσαι δὴπον τοῖς διαλεκτικοῖς καταχρησθῆναι αὐτῶν τοῖς εὐρήμασιν, ὅσοι γε αὐτῶν μὴ παντάπασιν ἀνόητοί εἰσιν. Ἐλεν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ κάλλιστε καὶ σοφώτατε Κλεινία· τοῦτο οὕτως ἔχει;

Πάνυ μὲν οὖν. καὶ οἱ γε στρατηγοί, ἔφη, οὕτω τὸν αὐτὸν τρόπον· ἐπειδὴν ἢ πόλιν τινὰ θηρεύσονται ἢ στρατόπεδον, παραδιδόσαι τοῖς πολιτικοῖς ἀνδράσιν—αὐτοὶ γὰρ οὐκ ἐπίστανται χρῆσθαι τούτοις ἂ ἐθήρευσαν— ὥσπερ οἶμαι οἱ θρυ-

78. Στὸν Σοφιστή, σὲ μιὰ πρὸ αὐστηρὰ ὀργανωμένη ταξινομήσει τῶν τεχνῶν (219a 8 κέ.), ὁ Πλάτων διαρεῖ τις τέχνες σὲ δύο εἶδη, ποιητικῶν καὶ κτητικῶν, καὶ ὑπάγει τῇ θηρευτικῇ στὸ δεύτερο (c 2-7). Ἡ συστηματικὴ συνάφεια τῶν δύο ταξινομήσεων ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν J. L. Smith, Plato and the Paradox of False Statements, σ. 21 κέ.

79. Μὲ τὸν ὄρο διαγράμματα ὑποδηλώνονται κατὰ τὸν A. E. Taylor, Plato κλπ., σελ. 97-98, οἱ μαθηματικὲς ἀποδείξεις («proofs») μᾶλλον παρὰ τὰ γεωμετρικὰ σχήματα («figures»)· κατὰ τὸν R. S. W. Hawtrey, ὁ.π., ad loc., τὰ γεωμετρικὰ σχήματα καθαυτὰ («geometrical figures themselves») καὶ ὄχι ἡ γραφικὴ ἀναπαράστασίς τους.

80. Εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδεικτικὸ, παρατηρεῖ ὁ Wilamowitz, Platon, II, σελ. 154, ὅτι στὸν *Εὐθύδημο* ὁ Πλάτων κάνει λόγο γιὰ κάποιους γεωμέτρους καὶ ἀστρονόμους παντάπασιν ἀνόητους, οἱ ὅποιοι θεωροῦσαν τὴν ἀνάμειξη τῶν πλατωνικῶν στὴν ἐπιστήμη τους ὡς ἐπέμβαση σὲ «ξένα χωράφια» καὶ δυσαναχευτοῦσαν γι' αὐτό. Δεδωμένου

ἀπὸ κάθε ἄλλης, εἶναι αὐτὴ ποὺ ἂν τὴν κατακοῦσε κανεὶς, θὰ γίνεταν εὐτυχησμένος.

—Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ νομίζω.

—Γιατί; τὸν ρώτησα.

—Κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι μιὰ τέχνη ποὺ κυνηγᾷ ἀνθρώπους.⁷⁸

—Ἐ, καὶ λοιπὸν; ἔκανα ἐγώ.

—Καμία ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους κυνηγετικὲς τέχνες, εἶπε, δὲν κάνει τίποτε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἡ ἴδια ἢ κυνηγετικὴ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ νὰ κυνηγήσει καὶ νὰ πιάσει τὸ θήραμα. Κι ὅταν πιάσουν αὐτὸ ποὺ κυνηγοῦν, δὲν ἔχουν τί νὰ τὸ κάνουν, ἀλλὰ τὸ δίνουν οἱ κυνηγοὶ καὶ οἱ ψαράδες στοὺς μαγεῖρους, κι οἱ γεωμέτρους, οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ μαθηματικοὶ—γιατὶ θηρευτὲς εἶναι κι αὐτοὶ, ἀφοῦ τὰ ἀντικείμενά τους⁷⁹ δὲν τὰ κατασκευάζουν οἱ ἴδιοι· αὐτοὶ ἀπλῶς κάνουν διαπιστώσεις—οἱ γεωμέτρους, λοιπὸν, οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ μαθηματικοὶ, ἐπειδὴ δὲν ξέχρουν νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὰ εὐρήματά τους ἀλλὰ μόνον νὰ συλλάβουν, τὰ παραδίδουν, ὅσοι τοὐλάχιστον ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀνόητοι,⁸⁰ στοὺς διαλεκτικούς, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν ὅπως θέλουν.⁸¹

—Ὡστε, εἶπα ἐγώ, πανέμορφε καὶ σοφώτατε Κλεινία, ἔτσι γίνεται;

—Βεβαίωτατα. Τὸ ἴδιο, εἶπε, κάνουν καὶ οἱ στρατιωτικοὶ: Μόλις πάρουν μιὰ πόλη ἢ ἓνα στρατόπεδο, τὸ παραδίδουν στοὺς πολιτικούς—γιατὶ οἱ ἴδιοι δὲν ξέχρουν τί νὰ τὰ κάνουν αὐτὰ ποὺ κυριεψάν— σὰν τοὺς κυνηγοὺς τῶν θρυ-

ὅτι ὁ Πλάτων δὲν εἶχε ἀκόμη συγγράψει τίποτε σχετικὸ μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομία, οἱ γεωμέτρους καὶ οἱ ἀστρονόμοι ἐκεῖνοι πρέπει νὰ εἶχαν ἐνοχληθεῖ ἀπὸ τὴν προφορικὴ ἀνάπτυξη τῶν ζητημάτων τῆς ἐπιστήμης τους. Ἄρα, συμπεραίνει ὁ Wilamowitz, πρέπει νὰ ὑπῆρχε ἡ σχολή, ἡ πλατωνικὴ Ἀκαδημία, στὴν ὁποία ἴσως ἦδη τότε νὰ ἄνῃκε ἓνας ἄλλος εἶδος μαθηματικῶν, ὁ φιλόσοφος-μαθηματικὸς Θεαίτητος.

81. Βλ. Ἐπιστημολογία III.

γοθῆραι τοῖς ὀρθογυτρόφοις παραδιδόασιν. εἰ οὖν, ἦ δ' ὅς, δεόμεθα ἐκείνης τῆς τέχνης, ἥτις ὡς ἂν κτήσεται ἢ ποιήσασα ἢ θηρευσαμένη αὐτὴ καὶ ἐπιστήσεται χρῆσθαι, καὶ ἡ τοιαύτη ποιήσει ἡμᾶς μακαρίους, ἄλλην δὲ τινα, ἔφη, ζητητέον ἀντὶ τῆς στρατηγικῆς.

ΚΡ. Τί λέγεις σὺ, ὦ Σώκρατες; ἐκεῖνο τὸ μειράκιον τοιαυτ' ἐφθέγγετο;

ΣΩ. Οὐκ οἶει, ὦ Κρίτων;

ΚΡ. Μὰ Δῖ εὐ μέντοι. οἴμαι γὰρ αὐτὸν ἐγὼ, εἰ ταυτ' εἶπεν, οὐτ' Εὐθύδημον οὔτε ἄλλον οὐδεὸς ἔτ' ἀνθρώπου δεῖσθαι εἰς παιδείαν.

ΣΩ. Ἄλλ' ἄρα, ὦ πρὸς Δίους, μὴ ὁ Κτήσιππος ἦν ὁ ταυτ' εἰπών, ἐγὼ δὲ οὐ μέμνημαι;

291 ΚΡ. Ποῖος Κτήσιππος;

ΣΩ. Ἄλλὰ μὴν τότε γε εὐ οἶδα, ὅτι οὔτε Εὐθύδημος οὔτε Διονυσόδωρος ἦν ὁ εἰπὼν ταῦτα ἄλλ', ὦ δαμόνιε Κρίτων, μὴ τις τῶν κρειττόνων παρὼν αὐτὰ ἐφθέγγετο; ὅτι γὰρ ἠκουσά γε ταῦτα, εὐ οἶδα.

ΚΡ. Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σώκρατες· τῶν κρειττόνων μέντοι τις ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ πολὺ γε. ἀλλὰ μετὰ τοῦτο ἔτι τινὰ ἐζητήσατε τέχνην; καὶ ἤρχετε ἐκείνην ἢ οὐχ ἤρχετε, ἥς ἕνεκα ἐζητεῖτε;

β ΣΩ. Πόθεν, ὦ μακάριε, ἤρχομεν; ἀλλ' ἤμεν πάντο γελοιοῖτο ὡσπερ τὰ παιδία τὰ τοὺς κορύθους διώκοντα, αἶ δ' αἶ μεθα ἐκάστην τῶν ἐπιστημῶν αὐτίκα λήφεισθαι, αἶ δ' αἶ

82. Φυσικὴ εἶναι ἡ ἐκπλήξη τοῦ Κρίτωνα καὶ δικαιολογημένος ὁ θαυμασμός του γιὰ τὶς εἰστοχες παρατηρήσεις τοῦ Κλεινία, ἀπὸ ἀπὸ τὸ 290b 5 κέ. Ὅλες οἱ οὐσιαστικὲς διαπιστώσεις γίνονται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν νεαρό. Πάντως, ὁ ἐπιφυλακτικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀπαντᾷ ὁ Σωκράτης στὸν Κρίτωνα φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ ὑπαινιγμὸ ὅτι οἱ σκέψεις πού ἐβαλε στὸ στόμα τοῦ Κλεινία δὲν ἦταν ἐξολοκλήρου σκέψεις τοῦ νεαροῦ.—¹ Ἡ ξαφνικὴ διακοπὴ τῆς ἀφήγησης τοῦ Σωκράτη—κατὰ τὰ ἄλλα κατ' ἐξαιρετικὰ σπᾶνιο στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους—εἶναι τέχνασμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀπὸ τῆ μὴ ὑπογραμμίζεται ἡ ἀποτελεσμα-

κιῶν πού τὰ παραδίδουν στοὺς ὀρθογυτρόφους. Ἄν, λοιπόν, εἶπε αὐτός, ζητᾶμε μιὰ τέχνην πού θὰ ξέρεῖ ἢ ἴδια καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ ἀποκτήματά της, τὰ κατασκευάσματα ἢ τὰ ἀγρεύματά της, καὶ ἂν μιὰ τέτοια τέχνη πρόκειται νὰ μᾶς κάνει εὐτυχημένους, πρέπει ν' ἀφήσουμε τὴ στρατηγικὴ καὶ νὰ ψάξουμε γιὰ καμιάν ἄλλην.

ΚΡ. Τί λές, Σωκράτη; Ἐκεῖνο τὸ παιδί εἶπε τέτοια πράγματα;⁸²

ΣΩ. Δὲν τὸ πιστεύεις, Κρίτωνα;

ΚΡ. Μὰ τὸν Δία, ἔχι. Ἄν πάντως τὰ εἶπε ἐκεῖνο, εἶμαι τῆς γνώμης πὼς οὔτε ἀπὸ τὸν Εὐθύδημο ἔχει νὰ μάθει τίποτα οὔτε ἀπὸ ἄλλον κανένα.

ΣΩ. Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, λές νὰ τὰ πε ὁ Κτήσιππος αὐτὰ καὶ νὰ μὴ θυμᾶμαι ἐγὼ;

ΚΡ. Ἐ, ἔχι καὶ ὁ Κτήσιππος!

ΣΩ. Ἐγὼ πάντως ἕνα ξέρω καλά: Ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε οὔτε ὁ Εὐθύδημος οὔτε ὁ Διονυσόδωρος· λές, λοιπόν, Κρίτωνα, νὰ τὰ πε κάποιος πῶς σοβαρὸς ἄνθρωπος πού βρέθηκε ἐκεῖ; Γιατὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι τὰ ἄκουσα.

ΚΡ. Ναί, μὰ τὸν Δία, Σωκράτη· κάποιος σοβαρὸς, καὶ πολὺ μάλιστα, πρέπει νὰ τὰ εἶπε. Τί ἔγινε ὅμως μετὰ ἀπ' αὐτό; Συνεχίσατε νὰ ψάχνετε γιὰ κάποια τέχνη; Καὶ τὴ βρήκατε ἢ δὲν τὴ βρήκατε τὴν τέχνη ἐκείνη, πού ἦταν καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀναζήτησης;

β ΣΩ. Ποῦ νὰ τὴ βροῦμε, φίλε μου... Ἀπλῶς γελοιοποιηθήκαμε γιὰ τὰ καλά· σὺν τὰ παιδιὰ πού τρέχουμε πίσω ἀπὸ τοὺς κορυθαλλοὺς, προσπαθώντας νὰ τοὺς πιάσουν, ὄλο καὶ νομίζουμε καὶ ἐμεῖς πὼς τώρα θὰ τὴν τσακώσουμε τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἐπιστήμη, αὐτὲς ὅμως πάντοτε ξεφεύγουν. Ἄλλὰ

τικότητα τῆς σωκρατικῆς προτροπῆς, ἡ ὁποία γεννᾷ στὸν νέο σκέψεις πού ὑπὸ ἄλλες συνθήκες δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὶς κάνει μόνος του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπισημαίνεται ἡ σοβαρότητα ἐνὸς προβλήματος, πού δὲν δυσκολεύει μόνο τὸν νεαρό Κλεινία, ἀλλὰ, ὅπως θὰ δοῦμε (292e 6-7), καὶ τὸν ὄριμο Κρίτωνα.

ὑπεξέφευγον. τὰ μὲν οὖν πολλὰ τί ἄν σοι λέγοιμι; ἐπὶ δὲ δὴ τὴν βασιλικὴν ἐλθόντες τέχνην καὶ διασκοπούμενοι αὐτὴν εἰ αὐτὴ εἴη ἢ τὴν εὐδαιμονίαν παρέχουσά τε καὶ ἀπεργαζομένη, ἐνταῦθα ὡσπερ εἰς λαβύρινθον ἐμπσόντες, οἴομενοι ἦδη ἐπὶ τέλει εἶναι, περικάμψαντες πάλιν ὡσπερ ἐν ἀρχῇ τῆς ζητήσεως ἀνεφάνημεν ὄντες καὶ τοῦ ἴσου δεόμενοι ὁσοῦπερ ὅτε τὸ πρῶτον ἐζητοῦμεν.

ΚΡ. Πῶς δὴ τοῦτο ὑμῖν συνέβη, ὦ Σώκρατες;

ΣΩ. Ἐγὼ φράσω. ἔδοξε γὰρ δὴ ἡμῖν ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ βασιλικὴ τέχνη ἢ αὐτὴ εἶναι.

ΚΡ. Τί οὖν δὴ;

ΣΩ. Ταύτῃ τῇ τέχνῃ ἢ τε στρατηγικῇ καὶ αἱ ἄλλαι παρὰ διδόναι ἀρχεῖν τῶν ἔργων ὧν αὐταὶ δημουργοὶ εἰσιν, ὡς μόνῃ ἐπισταμένη χρῆσθαι. σαφῶς οὖν ἔδοκει ἡμῖν αὐτὴ εἶναι ἢ ἐζητούμεν, καὶ ἢ αἰτία τοῦ ὁρθῶς πράττειν ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀτεχνῶς κατὰ τὸ Αἰσχύλου λαμβεῖον μόνῃ ἐν τῇ πρῶμῃ καθῆσθαι τῆς πόλεως, πάντα κυβερνώσα καὶ πάντων ἀρχουσα πάντα χρήσιμα ποιεῖν.

ΚΡ. Οὐκοῦν καλῶς ὑμῖν ἔδοκει, ὦ Σώκρατες;

83. «Ἰσως ἡ παλαιότερη περίπτωση μεταφορικῆς χρήσης τῆς εἰκόνας τοῦ λαβυρίνθου», Hawtrey, Commentary, ad loc.

84. Ἡ Ἰδία κυκλικὴ διαλεκτικὴ, ποῦ τὴ συναντοῦμε καὶ στὸν *Λύσι* 222d 1-3 («ἐπανερχόμεστε στὰ λόγια ποῦ εἶχαμε ἀπορριφθεῖ πρωτότερα»), στὸν *Ἰππία μείζονα* 303e 12-13 («οὐκ ἔστι ἢ συζήτησὶ μάς ξαναγύρισε στὴν προηγούμενη συζήτησιν»), στὸν *Εὐθύδημονα* 15 b 10 («ὡς λόγος μας, ἀφοῦ ἔκαμε ἕνα γύρο, ἦρθε πάλι στὸ ἴδιο σημεῖο»): Ἡ ἀκαρπὴ ἀναζήτησὶ κατατλήγει ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ξεκίνησε.

85. Ἐπιτὰ ἐπὶ Θήβας 1-3:

Κάδμου πολίται, χρὴ λέγειν τὰ καίρια
ὅστις φιλάσσει πρῶτος ἐν πρῶμῃ
οἴακα νομῶν, βλέφαρα μὴ κοιμῶν ὕπνου

[Λαεὶ τὸ Κάδμου, πρέπει σύμφωνα τὰ λόγια
νᾶχρ με τούς καιρούς ἐκεῖνος ποῦ ἀπ' τὴν πρῶμνα

τί νὰ κάθομαι καὶ νὰ σοῦ λέω τώρα τίς λεπτομέρειες; Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅταν φτάσαμε στὴ βασιλικὴ τέχνη καὶ ἐξετάσαμε προσεκτικὰ μὴπως αὐτὴ φέρνει τὴν τέλεια εὐτυχία, ἐκεῖ ἦταν ποῦ διαπιστώσαμε —σὴν νὰ βρεθῆκαμε ξαφνικὰ σὲ λαβύρινθο⁸³— ὅτι ἐνῶ νομίζαμε πῶς εἴμαστε πιά στὸ τέλος τῆς ἀναζήτησῆς, ἀπλῶς εἶχαμε κάνει μιὰ στροφὴ ὁλόγυρα καὶ εἶχαμε βρεθεῖ πάλι στὸ ἀρχικὸ σημεῖο καὶ ὅτι ἀπείχαμε ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ζητούσαμε ὅσο καὶ ὅταν ἀρχίζαμε νὰ ψάχνουμε.⁸⁴

ΚΡ. Πῶς τὴν πάθατε ἔτσι, Σωκράτη;

ΣΩ. Θὰ σοῦ ἐξηγήσω. Νομίσαμε ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ βασιλικὴ τέχνη ταυτίζονται.

ΚΡ. Ἐ, καὶ τί μ' αὐτό;

ΣΩ. Σ' αὐτὴ τὴν τέχνη, τὴ βασιλική, ἐμπιστεύονται καὶ ἡ στρατιωτικὴ καὶ οἱ ἄλλες τέχνες τὰ ἔργα ποῦ δημιουργοῦν, νὰ τὰ ἔχει στὴν ἐξουσία τῆς, πιστεύοντας πῶς εἶναι ἡ μόνῃ ποῦ ξέρεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσε. Δὲν ὑπῆρχε, λοιπόν, ἀμφιβολία, ἔτσι μᾶς φάνηκε, ὅτι αὐτὴν ζητούσαμε καὶ ὅτι αὐτὴ ἐξασφαλίζει στὴν πολιτεία τὴ σωστὴ διοίκηση: ἡ βασιλικὴ τέχνη ποῦ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λένε οἱ στίχοι τοῦ Αἰσχύλου,⁸⁵ κάβεται ὁλομόναχῃ στὴν πρῶμῃ τῆς πολιτείας καὶ ὅλα τὰ διαφεντεύει, ὅλα τὰ ἐξουσιάζει, κἀνοντάς τα ὅλα χρήσιμα.

ΚΡ. Σωστά, λοιπόν, ἦταν, Σωκράτη, αὐτὰ ποῦ σκεφτήκατε,⁸⁶

τὸ τιμῶν κρατώντας κυβερνάει μὴ χώρα,
δίχως ν' ἀφῆναι ὁ ὕπνος νὰ τοῦ κλῆ τὸ μάτι.]

(μετάφραση I. Γρυπάρη)

Πρβ. τὴν ἀνάλογη εἰκόνα τοῦ πλοίου στὴν *Πολιτεία* 488a 1 κέ.· καὶ ἐκεῖ ὁ ἀθηνεϊκὸς πολιτικὸς ἡγέτης (τὸν ὡς ἀληθῶς κυβερνητικόν, ε 3-4) παρομοιάζεται μὲ κυβερνήτῃ πλοίου.

86. Ἡ παρέμβαση τοῦ Κρίτωνα (290e 1 - 293a 8) ἔχει ἕνα χαρακτηριστικὴ μοναδικότητας: εἶναι ἡ μόνῃ σὲ ὁλόκληρο τὸ πλατωνικὸ ἔργο κατὰ τὴν ὅποια τὸ παρεμβαίνον πρόσωπο ἐμπελάεται στὸ συζητούμενο θέμα καὶ συμμετέχει στὴν ἀνάπτυξή τοῦ ἐπιχειρήματος.

ΣΩ. Σὺ κρινεῖς, ὦ Κρίτων, ἐὰν βούλη ἀκούειν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα ἡμῖν. αὐθις γὰρ δὴ πάλιν ἐσκοποῦμεν ὡδὲ πως· Φέρε, πάντων ἀρχουσα ἢ βασιλικὴ τέχνη τί ἡμῖν ἀπεργάζεται ἐργον ἢ οὐδέν; Πάντως δῆπου, ἡμεῖς ἐφαμεν πρὸς ἀλλήλους. Οὐ καὶ σὺ ἂν ταῦτα φάιης, ὦ Κρίτων;

ΚΡ. Ἐγωγε.

ΣΩ. Τί σὺν ἂν φάιης αὐτῆς ἐργον εἶναι; ὡσερ εἰ σὲ ἐγὼ ἐρωτώην, πάντων ἀρχουσα ἢ ἱατρικὴ ὧν ἀρχει, τί ἐργον παρέχεται; οὐ τὴν ὑγίειαν (ἂν) φάιης;

ΚΡ. Ἐγωγε.

ΣΩ. Τί δὲ ἡ ὑμετέρα τέχνη ἢ γεωργία; πάντων ἀρχουσα ὧν ἀρχει, τί [ἐργον] ἀπεργάζεται; οὐ τὴν τροφήν ἂν φάιης τὴν ἐκ τῆς γῆς παρέχειν ἡμῖν;

ΚΡ. Ἐγωγε.

ΣΩ. Τί δὲ ἡ βασιλικὴ πάντων ἀρχουσα ὧν ἀρχει; τί ἀπεργάζεται; ἴσως οὐ πάνυ γ' εὐπορεῖς.

ΚΡ. Μὰ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς, ὦ Κρίτων· ἀλλὰ τοσόνδε γε οἶσθα, ὅτι εἴπερ ἐστὶν αὐτὴ ἢν ἡμεῖς ζητοῦμεν, ὠφέλιμον αὐτὴν δεῖ εἶναι.

ΚΡ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Οὐκοῦν ἀγαθὸν γέ τι δεῖ ἡμῖν αὐτὴν παραδιδόναι;

ΚΡ. Ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Ἀγαθὸν δὲ γέ που ὠμολογήσαμεν ἀλλήλοις ἐγὼ τε καὶ Κλεινίας οὐδὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἐπιστήμην τινά.

87. 'O G. M. A. Grube, *Plato's Thought*, σελ. 222, παρατηρεῖ ὅτι ἡ δυσκολία μὲ τὴ βασιλικὴ τέχνη ἐγκρατεῖα στὸ ἐνὼ ἕλες οἱ ἄλλες τέχνες εἶναι, κατὰ κάποιον τρόπο, ὑποτελεῖς σ' αὐτὴν, ἢ ἴδια ἢ βασιλικὴ τέχνη δὲν φαίνεται νὰ ἔχει ὑπόστασις χωρὶς ἐκείνες.

88. 'Ο Σωκράτης ὑπενομιλεῖ στὸν Κρίωνα ὅσα συμφώνησαν μὲ τὸν Κλεινία στὸ 281d 6 - e 5. Ὡστόσο ὁ Κλεινίας εἶχε δεχθεῖ τότε ἀπλῶς ὅτι γιὰ νὰ χαρακτηριστεῖ κατὰ ὡς καλὸ πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ τὸ διευθύνει ἢ γνώση (ἐὰν μὲν αὐτῶν ἦγνται ἅμα φηρήσις τε καὶ σοφία, μείζω ἀγαθῷ, αὐτὰ δὲ καθ' αὐτὰ οὐδὲτερα αὐτῶν οὐδενὸς ἀξία

ΣΩ. Αὐτό, Κρίτωνα, θὰ τὸ κρινεῖς ἐσὺ, ἂν ἔχεις τὴ διάθεσις νὰ ἀκούσεις καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐγιναν μετὰ ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ ξαναρχίσαμε ἀμέσως νὰ ἐξετάζουμε τὸ ζήτημα, κάπως ἔτσι: Ἄς δοῦμε, εἶπαμε, αὐτὴ ἢ τέχνη, ἢ βασιλική, μᾶς ὀλοκληρώνει κανένα ἐργον ἢ ὄχι; Παραδεχτήκαμε ὅλοι πὼς ἀσφαλῶς καὶ ὀλοκληρώνει ἓνα ἐργον. Δὲν θὰ τὸ δεχόσθουν καὶ ἐσὺ, Κρίτωνα, αὐτό;

ΚΡ. Βέβαια.

ΣΩ. Ποιὸ θὰ ἔλεγες ὅτι εἶναι τὸ ἐργον ποὺ ὀλοκληρώνει ἢ τέχνη αὐτὴ; Ἄν λ.χ. σὲ ρωτοῦσα ποιὸ ἐργον προσφέρει ἢ ἱατρικὴ, ἔχοντας ὅλα τὰ μέσα στὴ διάθεσί της, αὐτὰ ποὺ ἔχει, τί θὰ ἀπαντοῦσες; Δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι προσφέρει τὴν ὑγεία;

ΚΡ. Ναί.

ΣΩ. Καὶ ἡ δική σας τέχνη, ἢ γεωργία; Ποιὸ ἐργον ἐπιτελεῖ μὲ τὰ μέσα ποὺ ἔχει; Δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι μᾶς προσφέρει τὰ διάφορα εἶδη διατροφῆς ποὺ βγάζει ἢ γῆ;

ΚΡ. Θὰ τὸ ἔλεγα.

ΣΩ. Καὶ ἡ βασιλικὴ τέχνη; Ποιὸ ἐργον ἐπιτελεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μέσα ποὺ ἔχει στὴ διάθεσί της; Ἴσως δὲν σοῦ εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ βρεῖς μιὰ ἀπάντησι.⁸⁷

ΚΡ. Μὰ τὸν Δία, Σωκράτη.

ΣΩ. Οὔτε καὶ ἐμεῖς μπορέσαμε, Κρίτωνα· πάντως καταλαβαίνεις πὼς, ἂν αὐτὴ εἶναι ἢ τέχνη ποὺ ζητοῦμε, κατανάγκην θὰ εἶναι καὶ χρῆσιμη.

ΚΡ. Βέβαια.

ΣΩ. Ἐπομένως, πρέπει νὰ μᾶς παρέχει κάποιον ἀγαθόν.

ΚΡ. Κατανάρκην, Σωκράτη.

ΣΩ. Συμφωνήσαμε ὥστόσο, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Κλεινίας, ὅτι ἀγαθὸ ἄλλο ἀπὸ κάποια μορφή γνώσης δὲν εἶναι κανένα.⁸⁸

εἶναι), καὶ ὄχι ὅτι τὸ μοναδικὸ ἀγαθὸ εἶναι ἡ γνώσις ('Αγαθόν... ὠμολογήσαμεν... οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐπιστήμην τινά, 292b 1-2), ὅπως σκόπιμα τοῦ ὑποβάλλει ἐδῶ ὁ Σωκράτης. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ διευκολύνει τὸν Σωκράτη στὴ μεθόδευσι τῆς ἀπορητικῆς κατὰληξις τῆς συνομιλίας.

ΚΡ. *Ναί, οὕτως ἔλεγες.*

ΣΩ. *Ὀλοῦν τὰ μὲν ἄλλα ἔργα, ἀ φαίη ἂν τις πολιτικῆς εἶναι —πολλὰ δέ που ταῦτ' ἂν εἴη, ὅλον πλουσίους τοὺς πολίτας παρέχειν καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀστασιάτους— πάντα ταῦτα οὔτε κακὰ οὔτε ἀγαθὰ ἐφάνη, εἶδει δὲ σοφούς ποιεῖν καὶ ἐπιστήμης μεταδιδόναι, εἴπερ ἐμελλεν αὐτὴ εἶναι ἡ ὠφέλοῦσά τε καὶ εὐδαίμονας ποιοῦσα.*

ΚΡ. *Ἔστι ταῦτα· τότε γούν οὕτως ἑμῖν ὠμολογήθη, ὡς σὺ τοὺς λόγους ἀπήγγειλας.*

ΣΩ. *Ἄρ' οὖν ἡ βασιλικὴ σοφούς ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀγαθοὺς;*

ΚΡ. *Τί γὰρ κωλύει, ὦ Σώκρατες;*

ΣΩ. *Ἄλλ' ἄρα πάντα καὶ πάντα ἀγαθοὺς; καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, σκυτομοικίην τε καὶ τεκτονικὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας, αὐτὴ ἡ παραδιδοῦσά ἐστιν;*

ΚΡ. *Ὀὐκ οἶμαι ἔγωγε, ὦ Σώκρατες.*

d ΣΩ. *Ἄλλὰ τίνα δὴ ἐπιστήμην; ἢ τί χρῆσόμεθα; τῶν μὲν γὰρ ἔργων οὐδενὸς δεῖ αὐτὴν δημιουργόν εἶναι τῶν μῆτε κακῶν μῆτε ἀγαθῶν, ἐπιστήμην δὲ παραδιδόναι μηδεμίαν ἄλ-*

89. Βλ. 281d 2 - e 1.

90. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Σωκράτη ἔχει μεθοδολογικὸ μᾶλλον χαρακτηρισμὸν παρά οὐσιαστικόν: Ἡ ἐπιστήμησιν περιπτώσεων ποῦ μὲ τὴ βασιλικὴ τέχνη οἱ ἄνθρωποι δὲν γίνονται σοφοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐπαγωγικὴ διάφωσις τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ἡ παραπάνω τέχνη πραγματικὰ ἔχει αὐτὸ τὸ εὐεργετικὸ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὰ ἄλλα, οὔτε στὸ ἰδανικὸ πολιτικὸ σχεδιάσμα τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ σοφία καὶ ἡ ἀγαθότητα ὑπόθεσις β λ ω ν τῶν πολιτῶν.

91. Ἡ συνομιλία Σωκράτην - Κρίτωνα ὀδηγεῖται στὸ ἴδιο λογικὸ ἀδιέξοδο στὸ ὅποιο κατέληξε καὶ ἡ συζήτηση γιὰ τὴ σωφροσύνη στὸν Χαρμίδη, 173 α κβ. Ἡ ἀνώτατη ἐπιστήμη θὰ εἶναι κάποιο εἶδος γνώσης, ἀφοῦ ἡ γνώσις εἶναι τὸ μοναδικὸ ἀγαθόν· ὅχι ὁμοῦς γνώσις γιὰ κἀτὶ ἄλλο, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τῆς; ἐπιστήμην δὲ παραδιδόναι μηδεμίαν ἄλλην ἢ αὐτὴν ἑαυτήν, 292d 3-4. Καθὼς ὁμοῦς δὲν προσδιορίζεται ἡ φύσις τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ προσδοκώμενο ἀποτέλεσμα —ὅπως στὸν Χαρμίδη 175a 6-7: Πῶς οὖν ὠφέλιμος ἐστὶ ἡ σωφροσύνη, οὐ-

ΚΡ. *Ναί, ἔτσι τὸ ἔλεγες.*

ΣΩ. *Ὅσα πράγματα, λοιπόν, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ θεωρήσει ὅτι σχετίζονται μὲ τὴν πολιτικὴ τέχνη —κι αὐτὰ εἶναι πολλὰ, ὅπως λ.χ. νὰ ἐξασφαλίζει πλοῦτο στοὺς πολίτες καὶ ἐλευθερία καὶ κοινωνικὴ γαλήνη— ἴσα αὐτὰ, ἔτσι ἔγινε φανερό,⁸⁹ δὲν εἶναι οὔτε κακὰ οὔτε καλὰ, μὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς κάνει καὶ σοφούς καὶ νὰ τοὺς μεταδίδει γνώσις, ἂν πραγματικὰ ἐμελλε νὰ εἶναι αὐτὴ, ἡ πολιτικὴ, ἡ τέχνη ποῦ ὠφελεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς κάνει εὐτυχισμένους.*

ΚΡ. *Σωστά: αὐτὰ εἴχατε δεχθεῖ τότε, σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς ἀπήγγιθης.*

ΣΩ. *Ἡ βασιλικὴ τέχνη κάνει ἄραγε τοὺς ἀνθρώπους σοφούς καὶ καλοὺς;*

ΚΡ. *Γιατί ὅχι, Σωκράτη;*

ΣΩ. *Ἄραγε ὁμοῦς τοὺς κάνει ὅλους; καὶ σὲ ὄλα;⁹⁰ Καὶ τίς κἀθε λογιῆς γνώσις, λ.χ. τὴν τέχνη τοῦ τσαγκάρη καὶ τοῦ μαραγκοῦ καὶ τίς ἕλας ὄλας, αὐτὴ τίς μεταδίδει;*

ΚΡ. *Δὲν νομίζω, Σωκράτη.*

ΣΩ. *Ἄλλὰ τότε ποιά γνώσις μεταδίδει; Καὶ σὲ τί θὰ μᾶς χρησιμεύσει ἡ γνώσις αὐτή;⁹¹ Σύμφωνα μὲ ὅσα εἴπαμε, δὲν μπορεί νὰ ὀφείλεται σ' αὐτὴν κανένα ἀπὸ τὰ ἔργα ποῦ τὰ χαρακτηρίσαμε ὡς οὔτε κακὰ οὔτε καλὰ, κι ἀκόμη ἀποκλείεται νὰ μεταδίδει κάποια ἀλλή γνώσις, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν*

θεμῆς ὠφελείας οὐσα δημιουργός;— παραμένει ἀδιήγνωστο: Ἡ ζητούμενη ἐπιστήμη θὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀγαθοὺς καὶ χρήσιμους στὸ νὰ κάνουν καὶ ἄλλους ἀγαθοὺς καὶ χρήσιμους, ποῦ κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους θὰ κάνουν ἄλλους... κ.ο.κ. ὡς τὸ ἄπειρο. Πρόκειται γιὰ regressus in infinitum, ποῦ θυμίζει τὴν ἀλυσίδα τῶν φιλικῶν παραπομπῶν τοῦ Ἀθσι, 219 e, καὶ ὑποδηλώνει τὴν ἴδια ἀνάγκη γιὰ μίαν ἀπόλυτη ἀρχή, ποῦ ἡ ἀξία καὶ ἡ ἐγκυρότητά της δὲν θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίποτε καὶ δὲν θὰ ὑπόκειται σὲ κανέναν ὄρο. Στὸ βάθος τῆς συζήτησης διαγράφεται ἀχνὰ τὸ περίγραμμα τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ποῦ θὰ ἔβγαζε τὴ συζήτηση ἀπὸ τὸ λογικὸ ἀδιέξοδο, ἀλλὰ, ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ v. Armin, ὁ Πλάτων δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποφασίσει ἀνὰ ἀνοίξει τὰ χαρτιά του».

λην ἢ αὐτὴν ἐαυτήν. λέγωμεν δὴ ὅν τις ποτέ ἐστιν αὐτῆ, ἢ τί χρῆσόμεθα; βούλει φῶμεν, ὦ Κρίτων, ἢ ἄλλους ἀγαθοὺς ποιήσομεν;

ΚΡ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Οἱ τί ἔσονται ἡμῖν ἀγαθοὶ καὶ τί χρήσιμοι; ἢ ἐτι λέγωμεν ὅτι ἄλλους ποιήσουσιν, οἱ δὲ ἄλλοι ἐκείνοι ἄλλους; e
ὅτι δέ ποτε ἀγαθοὶ εἰσιν, οὐδαμοῦ ἡμῖν φαίνονται, ἐπειδήπερ τὰ ἔργα τὰ λεγόμενα εἶναι τῆς πολιτικῆς ἡτιμώσαμεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς τὸ λεγόμενον ὁ Διὸς Κόρινθος γίγνεται, καὶ ὅπερ ἔλεγον, τοῦ ἴσου ἡμῖν ἐνδεῖ ἢ ἐτι πλέονος πρὸς τὸ εἰδέναι τίς ποτέ ἐστιν ἢ ἐπιστήμη ἐκείνη ἢ ἡμᾶς ἐσθιόμενος ποιήσει;

ΚΡ. Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, εἰς πολλήν γε ἀπορίαν, ὡς ἔοικεν, ἀφίκεσθε.

ΣΩ. Ἐγὼ γε οὐδὲν καὶ αὐτός, ὦ Κρίτων, ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ 293
τῇ ἀπορίᾳ ἐνεπεπτώκη, πᾶσαν ἤδη φωνὴν ἠφίειν, δέομενος τοῖν ξένοις ὡσπερ Διοσκουρῶν ἐπιλαλούμενος σώσει ἡμᾶς, ἐμέ τε καὶ τὸ μειράκιον, ἐκ τῆς τρικυμίας τοῦ λόγου, καὶ παντὶ τρόπῳ σπουδάσαι, καὶ σπουδάσαντας ἐπιδείξει τίς ποτ' ἐστὶν ἢ ἐπιστήμη ἢς τυχόντες ἂν καλῶς τὸν ἐπιλοικτον βίον διέλθοιμεν.

ΚΡ. Τί οὖν; ἠθελήσεν τι ὑμῖν ἐπιδείξει ὁ Εὐθύδημος;

92. Παρατηροῦμε κάποια διακύμανση στὴ διατύπωση τοῦ προσδοκώμενου ἀποτελέσματος τῆς βασιλικῆς τέχνης: Ἄπο τῆ μιά προσδοκᾶται ἡ εὐτυχία τῶν πολιτῶν (εἰ αὐτὴ εἶη ἢ τὴν εὐδαιμονίαν παρεχούσα τε καὶ ἀπεργαζομένη, 291b 6, πρβ. καὶ 292b 8, ἐπεὶ ἐμελλεν αὐτὴ εἶναι ἡ ὠφελούσα τε καὶ εὐδαίμονας ποιοῦσα), ἀπὸ τὴν ἄλλη μιά ἐπιστήμη ἐπιστήμης (ἐπιστήμην δὲ παραδιδοῖται μηδεμίαν ἄλλην ἢ αὐτὴν ἐαυτήν, 292d 3-4).

93. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ τῆν ἔκφραση Διὸς Κόρινθος [= ὁ Κόρινθος τοῦ Δία ἰδρυτῆς καὶ πρῶτος βασιλεὺς τῆς ὑμᾶνωσης πόλης] τῇ μεταχειρίζονται ἐπὶ τῶν ἄνων μὲν ὑπερεμνηνομένων, κακῶς δὲ καὶ πονηρῶς ἀπαλαττόντων, Scholia Platonica, ἐκδ. W. C. Greene. Ἄπαντᾶ στὸν Ἀριστοφάνη, ἀλλ' ἢ Διὸς Κόρινθος ἐν τοῖς στρώμασιν, Βάτραχοι 443· στὸν Πλούταρχο, πολὺν οὐδ' ὁ Διὸς Κόρινθος ἐπὶ τῶν λόγων αὐτῶν ἀφίεται, Ἡθικά 1072 b· βλ. καὶ Paroem, Gr. I 63 (ἐκδ. Leutsch): Διὸς Κόρινθος· παροιμία ἐπὶ τῶν οὐ τὰ αὐτὰ λεγόντων καὶ

ἑαυτοῦ της.⁹² Νὰ ἐπιχειρήσουμε, λοιπόν, νὰ ποῦμε τί μορεῖ νὰ εἶναι ἡ γνώση αὐτῆ καὶ σὲ τί θὰ μᾶς χρησιμεύσει; Θέλει νὰ τὴν ὀρίσουμε, Κρίτωνα, ὡς τὴν ἐπιστήμη μὲ τὴν ὅποια θὰ κάνουμε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καλοὺς;

ΚΡ. Βέβαια.

ΣΩ. Κι αὐτοὶ σὲ τί θὰ εἶναι καλοὶ καὶ σὲ τί χρήσιμοι γιὰ μᾶς; Ἡ θὰ προχωρήσουμε καὶ θὰ ποῦμε ὅτι θὰ κάνουμε ἄλλους ἀνθρώπους καλοὺς, κι αὐτοὶ πάλι ἄλλους, χωρὶς ὥστος ο νὰ μπορούμε νὰ προσδιορίσουμε σὲ τί ἐπιτέλους συνίσταται ἡ καλοσύνη τους, μὰ καὶ αὐτὰ πού γενικά θεωροῦνται e
ἔργα τῆς πολιτικῆς τέχνης ἐμεῖς τὰ καταφρονήσαμε; Πραγματικά συμβαίνει αὐτὸ πού λέμε: «πολύ κακὸ γιὰ τὸ τίποτα»,⁹³ ἀφοῦ, καθὼς ἔλεγα, ἐξακολουθοῦμε νὰ ἀπέχουμε ὅσο καὶ πρῶτα ἢ κι ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ξέρομε ποιά ἐπιτέλους εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη πού θὰ μᾶς κάνει εὐτυχισμένους. Δὲν εἶναι ἔτσι;

ΚΡ. Μὰ τὸν Δία, Σωκράτη, φτάσατε, καθὼς φαίνεται, σὲ μεγάλο ἀδιέξοδο.

ΣΩ. Ἐγώ, πού λές, Κρίτωνα, μπροστὰ στὸ ἀδιέξοδο αὐτὸ ἔβαλα ἔλα μου τὰ δυνατὰ παρακαλώντας τοὺς ξένους 293
—λές καὶ ἦταν οἱ Διόσκουροι⁹⁴— νὰ μᾶς γλιτώσουν, ἐμένα καὶ τὸ παιδί, ἀπὸ τὴν τρικυμία τοῦ λόγου καὶ νὰ πάρουν τὸ θέμα ἐντελῶς στὰ σοβαρά, ὥστε σοβαρολογώντας πλέον νὰ μᾶς δεῖξουν ποιά τέλος πάντων εἶναι ἢ ἐπιστήμη πού, ἂν τὴν κατακτήσουμε, θὰ μπορούσαμε νὰ ζήσουμε σωστὰ τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μας.

ΚΡ. Τί ἀπέγινε, λοιπόν; Δέχτηκε ὁ Εὐθύδημος νὰ σᾶς παρουσιάσει τίποτα;

πραττότων· Π 550: ὁ Διὸς Κόρινθος· ἐπὶ τῶν πάλαι μὲν εὐπαραησάντων, ὕστερον δὲ κακῶς ἀπαλαξάντων.

94. Ἐπανάληψη τῆς εἰρωνείας τοῦ 288a 8 - b 2. Οἱ Διόσκουροι, ὁ Κάτωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, δίδου παιδιὰ τοῦ Δία καὶ τῆς Ἀθήνας, ἦταν πρόθυμοι ἄραγοὶ καὶ προστάτες, ἰδιαίτερα ἐκείνων πού κινδύνευαν στὴ θάλασσα.

ΣΩ. Πῶς γὰρ οὐ; καὶ ἤρξατό γε, ὃ ἑταίρε, πάνν μεγαλοφρονῶν τοῦ λόγον ὄδε.

b Πότερον δὴ σε, ἔφη, ὃ Σώκράτες, ταύτην τὴν ἐπιστήμην, περὶ ἣν πάλοι ἀποφρεῖτε, διδάξω, ἢ ἐπιδείξω ἔχοντα;

Ἦ μάκαριε, ἦν δ' ἐγώ, ἔστι δὲ ἐπὶ σοὶ τοῦτο;

Πάνν μὲν οὖν, ἔφη.

Ἐπίδειξον τοίνυν με νῆ Δί, ἔφην ἐγώ, ἔχοντα· πολὺ γὰρ ὄϊον ἢ μαυθάνειν τηλικόνδε ἄνδρα.

Φέρε δὴ μοι ἀπόκριαι, ἔφη· ἔστιν ὅτι ἐπίστασαι;— Πάνν γε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ πολλὰ, σμικρὰ γε.— Ἀρκεῖ, ἔφη. ἄρ' οὖν δοκεῖς οἷόν τέ τι τῶν ὄντων τοῦτο ὃ τυγχάνει ὄν, αὐτὸ τοῦτο c μὴ εἶναι;— Ἄλλὰ μὰ Δί οὐκ ἔγωγε.— Οὐκοῦν σὺ, ἔφη, ἐπί-

95. Ἐπὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ σοφιστικὴ ἐπίδειξις ἐκφυλίζεται σὲ φάρσα, καθὼς ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος πίνονται ἀπὸ τῆ μιά καὶ τὴν ἑλλή λέξιν γιὰ νὰ ἀρχίσουν νὰ ξεδιπλώνουν διαρκῶς πρὸ ἀνοῦσια καὶ σαχλὰ σοφίσματα. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀνοδικὴ διαλεκτικὴ τῆς σοκρατικῆς προτροπῆς, ποὺ μὲ τὸ θέμα τῆς βασιλικῆς τέχνης ἄγγιξε τὴ βαθύτερη σχέση τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν πολιτικὴ, ἡ σοφιστικὴ ἐπίδειξις —παρὰ τὸ ἔχει ἐντελῶς ἀσημαντὸ ἐξηνήμα τῆς— καταλήγει στὴν ἀνοησία, τὴν κακογουστιὰ καὶ τὴ σύγχυσι. «Ἡ ἐριστικὴ εἶναι νεκρῆ», σημειώνει ὁ P. Friedländer, Platon, τόμ. 2, σελ. 176, «τὴ θέση τῆς τὴν πῆρε ἡ βασιλικὴ τέχνη» αὐτὸ ὅμως ἔγινε τόσο εἰρωνικὰ καὶ ἀπαρηγόρητα (ironisch-unvermerkt), ποὺ ἡ πεθαμένη δὲν ἔξερε πόσο πεθαμένη εἶναι καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ περιφέρεται σὰν φάντασμα». Στόχος τοῦ Πλάτωνα εἶναι νὰ προβάλει ὅσο τὸ δυνατό πρὸ ἐμφαντικὰ τὸ ἀγεφύρωτο χάσμα ποὺ χωρίζει τὴ σοκρατικὴ ἀπὸ τὴ σοφιστικὴ προτροπὴ, ὥστε νὰ ὑπαραμμιστοῦν ἄλλη μιά φορὰ ὁ ἠθικὸς καὶ παιδαγωγικὸς ἐπιπτώσεις τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης.

96. Οἱ σοφιστὲς ἐπικαλοῦνται τὴ λογικὴ ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης, ἀρ' οὖν δοκεῖς οἷόν τέ τι τῶν ὄντων τοῦτο ὃ τυγχάνει ὄν, αὐτὸ τοῦτο μὴ εἶναι; (293b 9) καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν μπορεῖ —ταυτόχρονα καὶ σὲ σχέση μὲ τὸ αὐτὸ γνώρισμα (ἐπιστήμην)— νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴν εἶναι ὁ αὐτός: Ἐφόσον γνωρίζει κάτι, τὰ γνωρίζει ὅλα, ἄρα καὶ τὴ ζητούμενη ἐπιστήμη, αὐτὴν ποὺ μᾶς χαρίζει τὴν εὐτυχία (292e 5). Ἐπὶ τὴν πλευρὰ του ὁ Σωκράτης ἀπλῶς ἐπιχειρεῖ νὰ φέρει τοὺς σοφιστὲς στὴ θέση ποὺ προσπαθῆσαν νὰ τὸν ἐξωθήσουν καὶ ἐκείνοι: τοὺς ρωτᾷ ἂν καὶ αὐτοὶ τὰ μὲν ἐπίστασθον τῶν ὄντων, τὰ

ΣΩ. Βεβαίως· καὶ ἄρχισε, φίλε, πολὺ περισπούδαστα, κάπως ἔτσι:

—Τί ἀπὸ τὰ δύο, εἶπε, προτιμᾷς, Σωκράτη, νὰ σοῦ διδάξω αὐτὴ τὴν ἐπιστήμη, ποὺ καιρὸ τώρα σᾶς δημιουργεῖ ἀπορίες, ἢ νὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι τὴν κατέχεις;

—Εὐλογημένη ἄνθρωπε, εἶπα ἐγώ, εἶναι λοιπὸν στὸ χέρι σου νὰ τὸ κάνεις αὐτό;

—Βεβαίωτατα, εἶπε.⁹⁵

—Νὰ μοῦ ἀποδείξεις ὅτι τὴν κατέχω· γιὰτὶ μοῦ εἶναι πολὺ πρὸ βολικὸ αὐτὸ παρὰ νὰ κάθωμαι καὶ νὰ τὴ μαθαίνω τώρα σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία.

—Ἐμπρὸς λοιπὸν, εἶπε, ἀπάντησέ μου: ὑπάρχει κάτι ποὺ τὸ ξέρεις;

—Βεβαίως, ἀπάντησα, καὶ μάλιστα πολλὰ, ἂν καὶ ἀσημαντα, βέβαια.

—Ἀρκεῖ, εἶπε. Μήπως ἄραγε ἔχεις τὴν ἐντύπωση πῶς μπορεῖ κάποιο ὑπαρκτὸ πράγμα νὰ μὴν εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι;⁹⁶

—Μὰ τὸν Δία, ὄχι.

—Ἐσὺ πάντως, ρώτησε, ξέρεις κάτι;

—Ἐξέρω.

—Ἐπομένως εἶσαι γνώστης, ἐφόσον ξέρεις· δὲν εἶναι ἔτσι;

δὲ οὐκ ἐπίστασθον (293e 5-6). Ἐπὶ τὴν καθαρὰ τυπικὴ ἀποψη τὸ σόφισμα αὐτὸ, ὅπως καὶ τὰ πέντε ἐπόμενα, ἀντίκει στοὺς ψευδώνυμους συλλογισμοὺς, τοὺς —κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴ ὁρολογία— ἔξω τῆς λέξεως, στὸ εἶδος τῶν σοφισμάτων ποὺ ὁ Ἄριστοτέλης, Σοφ. ἐλ. 166b 21 κτ., τὸ χαρακτηρίζει ὡς τὸ ἀπλῶς ἢ μὴ ἀπλῶς ἀλλὰ πῆ ἢ ποὺ ἢ ποτὲ ἢ πρὸς τι λέγεσθαι, a dicto secundum quod ad dictum simpliciter, σύμφωνα μὲ τὴ λατινικὴ λογικὴ ὁρολογία. Μὲ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ προσπαθεῖ νὰ ὑποβάλει στὸ 293c 3 (τοῦτον γε αὐτὸν) καὶ στὸ 293c 6 (ἐκείνου γε) ὁ Σωκράτης θέλει νὰ ἐμπόδισι τὴ λογικὰ ἀνεπίτρεπτη μετάβασι ἀπὸ τὸ "γνωρίζω κάτι" στὸ "τὰ γνωρίζω ὅλα". Ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σόφισμα κινεῖται σὲ ἐλεατικὸ ἔδαφος ἔχει ἐπισημανθεῖ ἤδη ἀπὸ τὸν A. E. Taylor, Plato, σελ. 100, ὕποσημ. 1.

στασαί τι;—*Ἔγωγε.*—*Οὐκοῦν ἐπιστήμων εἶ, εἴπερ ἐπίστασαι;— Πάνυ γε, τούτου γε αὐτοῦ.— Οὐδὲν διαφέρει ἄλλ' οὐκ ἀνάγκη σε ἔχει πάντα ἐπίστασθαι ἐπιστήμονά γε ὄντα;— Μὰ Δί', ἔφην ἐγώ· ἐπεὶ πολλὰ ἄλλ' οὐκ ἐπίσταμαι.— Οὐκοῦν εἶ τι μὴ ἐπίστασαι, οὐκ ἐπιστήμων εἶ.—²Ἐκείνου γε, ὦ φίλε, ἦν δ' ἐγώ.—³Ἦττον οὐν τι, ἔφην, οὐκ ἐπιστήμων εἶ; ἄρτι δὲ ἐπιστήμων ἔφησθα εἶναι· καὶ οὕτως τυγχάνεις ὡν αὐτὸς οὐτος δς εἶ, καὶ αὐτὸ πάλιν οὐκ εἶ, κατὰ ταῦτά ἄμα.*

Εἶπεν, ἦν δ' ἐγώ, Εὐθύδημε· τὸ γὰρ λεγόμενον, καλὰ δὴ παταγεῖς· πῶς οὐν ἐπίσταμαι ἐκείνην τὴν ἐπιστήμην ἢν ἐζητοῦμεν; ὡς δὴ τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν τὸ αὐτὸ εἶναι τε καὶ μὴ, εἴπερ ἐν ἐπίσταμαι, ἅπαντα ἐπίσταμαι—οὐ γὰρ ἂν εἴην ἐπιστήμων τε καὶ ἀνεπιστήμων ἅμα— ἐπεὶ δὲ πάντα ἐπίσταμαι, κακείνην δὴ τὴν ἐπιστήμην ἔχω· ἄρα οὕτως λέγεις, καὶ αὐτὸ ἐστὶν τὸ σοφόν;

Αὐτὸς σαυτὸν γε δὴ ἐξελέγχεις, ἔφην, ὦ Σώκρατες.

Τί δέ, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Εὐθύδημε, οὐ οὐ πέπονθας τοῦτο τὸ αὐτὸ πάθος; ἐγὼ γάρ τοι μετὰ σοῦ ὅτιοῦν ἂν πάσχων καὶ μετὰ Διονυσσοδώρου τοῦδε, φίλης κεφαλῆς, οὐκ ἂν πάνυ ἀγανακτοίην. εἰπέ μοι, σφῶ οὐχὶ τὰ μὲν ἐπίστασθον τῶν ὄντων, τὰ δὲ οὐκ ἐπίστασθον;

Ἦμιστά γε, ἔφην, ὦ Σώκρατες, ὁ Διονυσσοδώρος.

Πῶς λέγεται; ἔφην ἐγώ· ἄλλ' οὐδὲν ἄρα ἐπίστασθον;

Καὶ μάλα, ἦ δ' ὅς.

294 *Πάντ' ἄρα, ἔφην ἐγώ, ἐπίστασθον, ἐπειδήτερ καὶ ὅτιοῦν;*

97. Ἔχομεν ἤδη ἐπισημάνει (στὴ σσημ. 31) ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ σοφίσματα τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσσοδώρου μὲ τὴ θεματικὴ ὕψη τους καὶ μόνο καταλύουν κάθε ἔννοια ἀγωγῆς. Ἡ διαπίστωση ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ παραπάνω σοφίσματα: οὐκ ἀνάγκη σε ἔχει πάντα ἐπίστασθαι ἐπιστήμονά γε ὄντα; (293c 4), μὲ τὸ ὅποιο οὐσιαστικὰ ὑπονομιεύεται ἢ προσπάθεια γιὰ μάθηση καὶ γνώση.

98. Ὅπως στὸ 286c 4 (τοὺς τε ἄλλους ἀνατρέπων καὶ αὐτὸς αὐτόν) ἢ στὸ 287e 4 κέ.

— Βεβαίως, γνώστης τοῦ συγκεκριμένου πράγματος.

— Αὐτὸ δὲν ἔχει καμιά σημασία· ἀφοῦ εἶσαι γνώστης, δὲν ἔπεται κατανάγκην ὅτι τὰ γνωρίζεις ὅλα;⁹⁷

— Ὅχι, μὰ τὸν Δία, εἶπα ἐγώ· γιὰτὶ ὑπάρχουν ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα ποῦ δὲν τὰ ξέρω.

— Ἀφοῦ, λοιπὸν, ὑπάρχει κάτι ποῦ δὲν τὸ ξέρεις, δὲν εἶσαι γνώστης.

— Δὲν εἶμαι γνώστης, φίλε, αὐτοῦ τοῦ συγκεκριμένου πράγματος, εἶπα ἐγώ.

— Μὰ μήπως τάχα μὲ αὐτὸ, εἶπε, παύεις νὰ μὴν εἶσαι γνώστης; Κι ὅμως, τώρα μάλιστα ἰσχυρίζοσθον πῶς εἶσαι· νά, λοιπὸν, ποῦ ἀπὸ τῆ μιὰ εἶσαι αὐτὸς ποῦ εἶσαι καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν εἶσαι, καὶ μάλιστα σὲ σχέσηη μὲ τὸ ἴδιο πράγμα!

— Θαυμάσια, εἶπα, Εὐθύδημε. Μιὰ χαρὰ τὰ καταφέρνεις, ποῦ λέει ὁ λόγος. Καὶ πῶς τάχα ξέρω ἐκείνη τὴ γνώση ποῦ ἀναζητούσαμε; Ἐφόσον βέβαια εἶναι ἀδύνατο ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πράγμα νὰ ὑπάρχει καὶ συνάμα νὰ μὴν ὑπάρχει, ἔπεται ὅτι ἂν ξέρω ἓνα πράγμα, τὰ ξέρω ὅλα—γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶμαι γνώστης καὶ συνάμα νὰ μὴν εἶμαι. Ἀφοῦ, λοιπὸν, τὰ ξέρω ὅλα, ξέρω καὶ ἐκείνη τὴ γνώση. Ἄραγε ἔτσι τὸ ἐνοεῖς; Αὐτὴ εἶναι ἡ «ἐξυπνάδα» τοῦ ἐπιχειρήματος;

— Τὰ ἴδια τὰ λόγια σου ἀναιρεῖς, Σωκράτη, εἶπε.

— Μὰ γιὰτὶ, Εὐθύδημε, εἶπα ἐγώ, καὶ ἐσύ δὲν ἔχεις πάθει τὸ ἴδιο;⁹⁸ Ἐγώ, πάντως, μαζὶ σου καὶ μαζὶ μὲ τὸν Διονυσσοδώρο, τὸν ἀκριβὸ μου, εἶμαι διατεθειμένος νὰ ὑποφέρω ἀγόγγυστα οὐτιδήποτε. Πές μου, δὲν συμβαίνει καὶ μ' ἐσᾶς τοὺς δύο ἄλλα πράγματα νὰ τὰ γνωρίζετε καὶ ἄλλα ὄχι;

— Καθόλου, Σωκράτη, ἔκανε ὁ Διονυσσοδώρος.

— Πῶς τὸ ἐνοεῖτε αὐτό; εἶπα ἐγώ· δὲν ξέρετε, λοιπὸν, τίποτα;

— Καὶ πάρα πολλὰ μάλιστα, ἔκανε ἐκεῖνος.

— Ἐπομένως, εἶπα, τὰ ξέρετε ὅλα, ἀφοῦ ξέρετε ἔστω 294 καὶ κάτι.

Πάντ', ἔφη· καὶ σὺ γε πρὸς, εἶπερ καὶ ἐν ἐπίστασαι, πάντα ἐπίστασαι.

Ἦ Ζεῦ, ἔφη ἐγὼ, ὡς θαυμαστὸν λέγεις καὶ ἀγαθὸν μέγα πεφάνθαι. μῶν καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι πάντ' ἐπίστανται, ἢ οὐδέν;

Οὐ γὰρ δῆπου, ἔφη, τὰ μὲν ἐπίστανται, τὰ δ' οὐκ ἐπίστανται, καὶ εἰσὶν ἅμα ἐπιστήμονές τε καὶ ἀνεπιστήμονες.

Ἄλλὰ τί; ἦν δ' ἐγώ.

Πάντες, ἢ δ' ὅς, πάντα ἐπίστανται, εἶπερ καὶ ἐν.

b Ἦ πρὸς τῶν θεῶν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Διονυσόδωρε—δήλοι γὰρ μοί ἐστων ἤδη ὅτι σπουδάζετον, καὶ μόλις ὑμᾶς προκαλεσάμην σπουδάζειν—αὐτῶ τῶ ὄντι πάντα ἐπίστασθον; οἷον τεκτονικῆν καὶ σκυτικῆν;

Πάνυ γ', ἔφη.

Ἦ καὶ νευροραφεῖν δυνατὸ ἐστων;

Καὶ ναὶ μὰ Δία κατύνει, ἔφη.

Ἦ καὶ τὰ τοιαῦτα, τοὺς ἀστέρας ὁπόσοι εἰσὶ, καὶ τὴν ἄμμον;

Πάνυ γε, ἢ δ' ὅς· εἴτ' οὐκ ἂν οἶει ὁμολογήσαι ἡμᾶς;

c Καὶ ὁ Κτήσιππος ὑπολαβὼν· Πρὸς Διός, ἔφη, Διονυσόδωρε, τεκμηρίων τί μοι τούτων ἐπιδείξετον τοῖνόνδε, ᾧ εἴσομαι ὅτι ἀληθῆ λέγετον.

Τί ἐπιδείξω; ἔφη.

Οἴσθα Εὐθύδημον ὁπόσους δδόντας ἔχει, καὶ ὁ Εὐθύδημος ὁπόσους σὺ;

Ὅν ἐξαρκεῖ σοι, ἔφη, ἀκούσαι ὅτι πάντα ἐπιστάμεθα;

Μηδαμῶς, ἢ δ' ὅς, ἀλλὰ τοῦτο ἔτι ἡμῖν μόνον εἴπατον

99. Ὁ ὕβριστής (273a 8) Κτήσιππος ὑπεθυμίζει στους δύο ηλικιωμένους σοφιστές (γέροντες ὅντες, 272b 9), πού θά τοὺς εἰλιπαν μερικὰ δόντια, ὅτι εἶναι «ξεδοντιάρηδες».

—“Ὁλα, εἶπε. Τὸ ἴδιο κι ἐσύ: ἀφοῦ ξέρεις ἔστω καὶ ἓνα πράγμα, τὰ ξέρεις ὅλα.

—“Ὁ Δία, ἔκανα ἐγώ, τί ἔξοχο πράγμα εἶναι αὐτὸ πού λές, τί ἀνεκτιμητὸ τὸ ἀγαθὸ πού μᾶς ἔχει παρουσιαστεῖ. Ἀραγε καὶ μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους συμβαίνει τὸ ἴδιο; Τὰ ξέρουν κι ἐκεῖνοι ὅλα ἢ δὲν ξέρουν τίποτα;

— Βεβαίως, εἶπε, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ἄλλα νὰ τὰ ξέρουν καὶ ἄλλα νὰ μὴν τὰ ξέρουν, κι ἀπὸ τῆ μιὰ νὰ εἶναι γνῶστες κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχι.

— Τί δηλαδῆ; ἔκανα ἐγώ.

—“Ὁλοι, εἶπε ἐκεῖνος, τὰ ξέρουν ὅλα, ἀρκεῖ νὰ ξέρουν ἔστω καὶ ἓνα πράγμα.

— Γιὰ τὸ θεό, Διονυσόδωρε, εἶπα ἐγώ—μιὰ καὶ τώρα πιά βλέπω καθαρά ὅτι σοβαρολογεῖτε κι ὅτι τὰ κατὰφερα ἐπιτέλους νὰ σᾶς κάνω νὰ πάρετε τὸ ζήτημα στὰ σοβαρά— ἐσεῖς οἱ δύο τὰ ξέρετε ὅλα; Ξέρετε, λ.χ. νὰ φτιάχνετε ἐπιπλα ἢ παπούτσια;

— Βεβαίως, εἶπε.

— Μπορεῖτε, ἀλήθεια, νὰ ἐπιδιορθώνετε παπούτσια;

— Μὰ τὸν Δία, ἀκόμη καὶ νὰ περνᾶμε σόλες μπορούμε, εἶπε.

— Μήπως ξέρετε δηλαδῆ κι ἀπ' αὐτά, π.χ. πόσα εἶναι τὰ ἄστρα καὶ πόση ἢ ἄμμος;

— Ἀσφαλῶς, εἶπε· ἢ μήπως φαντάζεσαι πῶς θὰ παραδεχόμεστε ὅτι δὲν ξέρουμε;

— Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, πετάχτηκε καὶ εἶπε ὁ Κτήσιππος. Φέрте μου μιὰ ἀπόδειξη πού νὰ μὲ πείσει, Διονυσόδωρε, ὅτι λέτε ἀλήθεια.

— Τί ἀπόδειξη θές; εἶπε.

— Ξέρεις πόσα δόντια ἔχει ὁ Εὐθύδημος; Κι ὁ Εὐθύδημος ξέρει πόσα ἔχει ἐσύ;⁹⁹

— Δὲν σοῦ φτάνει, εἶπε, αὐτὸ πού ἀκούσες, δηλαδῆ ὅτι τὰ ξέρουμε ὅλα;

— Καθόλου, εἶπε ἐκεῖνος, ἀλλὰ νὰ μᾶς πείτε αὐτὸ μω-

καὶ ἐπιδείξατον ὅτι ἀληθῆ λέγοντο· καὶ ἐὰν εἴπῃτον ὁπόσους ἐκάτερος ἔχει ὑμῶν, καὶ φαίνοιθε γνόντες ἡμῶν ἀριθμησάντων, ἦδη πεισόμεθα ὑμῖν καὶ τάλλα.

d Ἐγὼ μὲν οὖν σκόπευσθαι οὐκ ἠβελήτην, ἀλλ' ὁμολογησάτην πάντα χρήματα ἐπίστασθαι, καθ' ἐν ἑκαστον ἐρωτώμενοι ὑπὸ Κτήσιππου. ὁ γὰρ Κτήσιππος πάνυ ἀπαρακάλυπτος οὐδὲν ἔστι οὐκ ἠρώτα τελευτῶν, καὶ τὰ αἰσχίστα, εἰ ἐπισταίεσθην· τῷ δὲ ἀνδρείοτάτῃ ὅσοις ἦν τοῖς ἐρωτήμασιν, ὁμολογούντας εἰδέναι, ὥσπερ οἱ κάρου οἱ πρὸς τὴν πληγὴν ὅσοις ὠθούμενοι, ὥστ' ἔρωγε καὶ αὐτός, ὃ Κρίταν, πλ' ἀπιστίας ἠναγκάσθη τελευτῶν ἐρέσθαι [τὸν Εὐθύδημον]·
e καὶ ὀρχεῖσθαι ἐπίστατο ὁ Διονυσόδωρος· ὁ δὲ, Πάνυ, ἔφη. Οὐ δῆπου, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἐξ μαχαίρας γε κωβιστῶν καὶ ἐπὶ τροχοῦ δινεῖσθαι τηλικούτος ἂν, οὕτω πόρρω σοφίας ἦκεις;

Οὐδέν, ἔφη, ὅτι οὐ.

Πότερον δὲ, ἦν δ' ἐγώ, πάντα νῦν μόνον ἐπίστασθον ἢ καὶ αἰεῖ;

Καὶ αἰεῖ, ἔφη.

Καὶ ὅτε παιδία ἦσθην καὶ εἰθὺς γενόμενοι ἠπίστασθε πάντα;

Ἐφάτην ἅμα ἀμφοτέρω.

295 Καὶ ἡμῖν μὲν αἰστον ἔδοκε τὸ πρᾶγμα εἶναι· ὁ δ' Εὐθύδημος, Ἄπιστεῖς, ἔφη, ὦ Σώκρατες;

Πλήν γ' ὅτι, (ἦν δ') ἐγώ, εἰκόδς ὑμᾶς ἐστι σοφοὺς εἶναι.

Ἄλλ' ἦν, ἔφη, ἐβελήσης μοι ἀποκριέσθαι, ἐγὼ ἐπιδείξω καὶ σὲ ταῦτα τὰ θαυμαστά ὁμολογούντα.

100. Ἡ πεισματική προσήλωσις τοῦ Εὐθύδημου καὶ τοῦ Διονυσόδωρου στὴν φορμαλιστικὴ ἀρχὴ ὅτι ἀποτελεῖ ἀντίφασιν τὸ νὰ καταφράσεται καὶ συνάμα νὰ ἀποφράσεται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα γιὰ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενο (λ.χ. "ὁ Α εἶναι πατέρας"/"ὁ Α δὲν εἶναι πατέρας") ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ τίθενται κάθε φορὰ ("ὁ Α εἶναι πατέρας τοῦ Β"/"ὁ Α δὲν εἶναι πατέρας τοῦ Γ"), καθὼς καὶ ἡ ἀταλάντευτη ἐμμονὴ τους σὲ μιὰ ἐκφυλισμένη ἐκδοχὴ τῆς ἐλαστικῆς

νάχα ἀκόμη, καὶ νὰ ἀποδείξετε πὼς λέτε ἀλήθεια· κι ἅμα μᾶς πείτε πόσα δόντια ἔχει ὁ καθένας σας καὶ τὰ μετρήσομε καὶ βροῦν σωστά, τότε πιά θὰ σᾶς πιστέψουμε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα.

Ἐπειδὴ νόμιζαν ὅτι τοὺς κοροϊδεύουμε, δὲν τὸ δέχτηκαν, d ὑποστήριξαν ἕμους ὅτι ξέρονται πάντα, καθὼς ὁ Κτήσιππος τοὺς ρωτοῦσε γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κείνο. Γιατὶ ὁ Κτήσιππος, παρατόντας πιά τὰ προσχήματα, δὲν ἄφησε τελικὰ τίποτα ποὺ νὰ μὴν τοὺς ρωτήσῃ ἂν τὸ ξέρου, ἀκόμη καὶ τὰ πιά αἰσχρά. Ἐκείνοι ἀντιμετώπιζαν τὶς ἐρωτήσεις ἀπτόητοι, ἐπιμένοντας ὅτι ξέρονται πάντα¹⁰⁰ —σὰν τοὺς ἀγρίοχοιρους ποὺ πέφτουν μόνου τοὺς στὸ χτύπημα— ἔτσι ποὺ ἐγώ, Κρίτων, ἀναγκάστηκα στὸ τέλος ἀπὸ τῆς δυσπιστίας μου νὰ ρωτήσω ἂν ὁ Διονυσόδωρος ξέρεῖ χορὸ· με διαβεβαίωσε ὅτι ξέρεῖ.
e

— Δὲν φαντάζομαι ἕμους, εἶπα, νὰ ξέρετε νὰ κάνετε καὶ τοῦμπες πάνω ἀπὸ μαχαίρια ἢ νὰ στριφογυρίζετε πάνω σὲ τροχὸ στὴν ἡλικία ποὺ εἶσαι· ἢ μήπως ἡ γνώση σου ἔχει φτάσει ὡς ἐκεῖ;

— Δὲν ὑπάρχει τίποτα, εἶπε, ποὺ νὰ μὴν τὸ ξέρω.

— Δὲν μοῦ λές, ρώτησα ἐγώ, τώρα μόνο τὰ ξέρετε δια ἢ καὶ πάντα;

— Καὶ πάντα, εἶπε.

— Καὶ τότε ποὺ ἦσατε παιδιὰ, καὶ μόλις γεννηθήκατε, τὰ ξέρατε καὶ τότε δια;

Ἀπάντησαν καὶ οἱ δυὸ μαζὶ καταφατικά.

Σ' ἐμᾶς τὸ πρᾶγμα φαινόταν ἀπίστευτο, ὁ Εὐθύδημος 295 ἕμους εἶπε:

— Εἶσαι δύσπιστος, Σωκράτη.

— Τὸ μόνο στὸ ὅποιο δὲν εἶμαι δύσπιστος εἶναι πὼς εἶστε σοφοί.

— Ἄν δεχτεῖς, πάντως, εἶπε, νὰ ἀπαντᾶς σὲ ὅτι, σὲ ρωτάω, θὰ σὲ κάνω νὰ παραδεχτεῖς ὅτι αὐτὰ τὰ καταπληκτικὰ πρᾶγματα τὰ ξέρετε καὶ ἐσύ.

Ἄλλὰ μὴν, ἦν δ' ἐγώ, ἥδιστα ταῦτα ἐξελέγχομαι. εἰ γὰρ τοι λέληθα ἐμαντὸν σοφὸς ὢν, σὺ δὲ τοῦτο ἐπίδειξεις ὡς πάντα ἐπίσταμαι καὶ αἰεὶ, τί μείζον ἐρμαιον αὐτοῦ ἂν εὖροι-
 μ ἐν παντὶ τῷ βίῳ;

Ἀποκρίνουν δὴ, ἔφη.

b Ὡς ἀποκρινουμένον ἐρώτα.

Ἄρ' οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπιστήμων του εἶ ἢ οὐ;—
 Ἔργωγε.— Πότερον οὖν ᾧ ἐπιστήμων εἰ, τοῦτω καὶ ἐπίστα-
 σαι, ἢ ἄλλω τῷ;— Ὡς ἐπιστήμων. οἶμαι γὰρ σε τὴν ψυχὴν
 λέγειν ἢ οὐ τοῦτο λέγεις;

Ὀκ αἰσχύνῃ, ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐρωτώμενος ἀντερω-
 τῆς;

Εἶεν, ἦν δ' ἐγώ· ἀλλὰ πῶς ποιῶ; οὕτω γὰρ ποιήσω ὅπως
 ἂν σὺ κελύξης. σταν μὴ εἰδῶ ὅτι ἐρωτᾷς, κελεύεις με ὁμως
 ἀποκρίνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἐπανερῆσθαι;

c Ὑπολαμβάνεις γὰρ δήπου τι, ἔφη, δ λέγω;

Ἔργωγε, ἦν δ' ἐγώ.

Πρὸς τοῦτο τοίνυν ἀποκρίνουν δ ὑπολαμβάνεις.

Τί οὖν, ἔφη, ἂν σὺ μὲν ἄλλῃ ἐρωτᾷς διανοούμενος, ἐγὼ
 δὲ ἄλλῃ ὑπολάβω, ἔπειτα πρὸς τοῦτο ἀποκρίνωμαι, ἐξαρκεῖ
 σοι ἔαν μὴδὲν πρὸς ἔπος ἀποκρίνωμαι;

Ἔμοιγε, ἦ δ' ὅς· οὐ μέντοι σοί γε, ὡς ἐγὼ μαι.

προτεραιότητας τοῦ λόγου ἀπέναντι στὴν αἰσθησι, ὑποχρεώνει τοὺς
 δύο σοφιστὲς νὰ δέχονται ἀδιαμαρτυρήτα τὰ γελοῖα συμπεράσματα
 πού τοὺς ὑποβάλλει ὁ Κτήσιππος. Βλ. A. Schmitt, Die Bedeutung
 der sophistischen Logik für die mittlere Dialektik Platons, σελ.
 47, σημ. 3.

101. Μιὰ γνώση ἐρήμην τοῦ κατέχοντος εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων
 κάτι ἀνυπόστατο· πρὸ τῶ ἐρωτικῶ ἀκων εἰμὶ σοφός (Εὐθύφρων 11d 7).

102. Ἡ συζήτηση διέπεται ἀπὸ ἀγραφους κανόνες· ἕναν ἀπὸ αὐ-
 τούς φαίνεται νὰ ἐπικαλεῖται ἐδῶ ὁ Εὐθύδημος· οὐκ αἰσχύνῃ; ἐρωτώ-
 μενος ἀντερωτᾷς; (b 6). Βλ. καὶ Ἐπισημείωσι I.

103. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀδιαφορία τοῦ Διονυσόδωρου γιὰ
 τὸ ἂν ὁ Σωκράτης ἔχει ἢ δὲν ἔχει καταλάβει τὸ νόημα τῆς ἐρώτησης:

— Μὰ τίποτα, εἶπα ἐγώ, δὲν θὰ μοῦ εἶναι πιὸ εὐχάριστο
 ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδειχτεῖ πῶς σ' αὐτὸ ἔχω πέσει ἔξω. Γιατὶ ἂν
 εἶμαι σοφὸς χωρὶς τὸ ζέρω καὶ μοῦ ἀποδείξεις ἐσὺ ὅτι
 γνωρίζω τὰ πάντα, καὶ μάλιστα ὅτι αὐτὸ συνέβαινε ἀνέκα-
 θεν, τί πιὸ ἀναπάντηχη τύχη θὰ μπορούσε νὰ με βρεῖ σ' ὅλη
 μου τῇ ζωῇ;¹⁰¹

— Ἀπάντα, λοιπόν.

— Ρώτα με: εἶμαι ἐτοιμος νὰ σοῦ ἀπαντῶ.

— Ἄραγε, Σωκράτη, εἶπε, ὑπάρχει κάτι πού τὸ ζέρεις
 ἢ ὄχι;

— Ὑπάρχει.

— Καὶ με τί ἀποκτᾷς τῇ γνώσῃ αὐτῇ; Μὲ ἐκεῖνο πού
 τὴν κατέχεις ἢ με κάτι ἄλλο;

— Μὲ ἐκεῖνο πού τὴν κατέχω. Γιατὶ θαρρῶ πῶς ἐνοεῖς
 τὴν ψυχὴν ἢ μῆπως δὲν λὲς αὐτό;

— Μὰ δὲν ντρέπεσαι, εἶπε, Σωκράτη; Κάνεις ἐρωτήσεις
 τῇ στιγμῇ πού πρέπει μόνο νὰ ἀπαντᾷς;¹⁰²

— Πολὺ καλά, εἶπα· τί νὰ κάνω, λοιπόν; Θὰ κάνω ὅ,τι
 προστάξεις. Ὅταν ὁμως δὲν καταλαβαίνω τί ρωτᾷς, μοῦ ζη-
 τᾷς νὰ σοῦ ἀπαντήσω χωρὶς νὰ ζητήσω διευκρινίσεις;

— Αὐτὸ πού σὲ ρωτᾷω τὸ καταλαβαίνεις;

— Ναι, εἶπα.

— Νὰ μοῦ ἀπαντήσεις, λοιπόν, σύμφωνα με ὅ,τι κατα-
 λαβαίνεις.

— Μὰ ἂν ἐσὺ ρωτᾷς ἔχοντας ἄλλα στὸ νοῦ σου, κι ἐγὼ
 καταλαβαίνω ἄλλα, τί νόημα θὰ ἔχει νὰ σοῦ ἀπαντήσω ἔπει-
 τα ἐγὼ σύμφωνα με ὅ,τι καταλαβαίνω; Δὲν σὲ πειράζει ἂν
 σοῦ δώσω μιὰ ἀπάντησι ἄσχετη μ' ἐκεῖνο πού ρώτησες;

— Ἐμένα καθόλου, εἶπε ἐκεῖνος¹⁰³ ἐσένα ὁμως, θαρρῶ,
 ναί.

Στόχος τοῦ σοφιστῆ εἶναι νὰ φέρει σὲ ἀμηχανία τὸ συνομιλητὴ του·
 ἀπαντᾷς, ὁ Σωκράτης διαλέγεται ἐντιμα καὶ δὲν συμβιβάζεται με
 τὴν ἐπιτόλαια καὶ μηχανικὴ χρῆσι τῶν λέξεων, 295b 8-9, c 4-6.

b

c

Οὐ τοίνυν μὰ Δία ἀποκρινοῦμαι, ἦν δ' ἐγώ, πρότερον πρὶν ἂν πύθωμαι.

Οὐκ ἀποκριῆ, ἔφη, πρὸς ἃ ἂν αἰ ἐπολαμβάνῃς, ὅτι ἔχων φλυαρεῖς καὶ ἀρχαιότερος εἰ τοῦ δέοντος.

d Κἀγὼ ἔγνω αὐτὸν ὅτι μοι χαλεπαῖνοι διαστέλλοντι τὰ λεγόμενα, βουλόμενός με θηρεῦσαι τὰ ὀνόματα περισησίας, ἀνεμνήσθην οὖν τοῦ Κόννου, ὅτι μοι κἀκείνος χαλεπαίνει ἐκαστοτε ὅταν αὐτῷ μὴ ὑπείκω, ἔπειτά μου ἦντιον ἐπιμειλεῖται ὡς ἀμαθοῦς ὄντος· ἐπεὶ δὲ οὖν διενενοήμην καὶ παρὰ τοῦτον φοιτᾶν, φήθηρ δεῖν ὑπείκειν, μὴ με σκαῖον ἠγησάμενος φοιτητὴν μὴ προσδέχαιτο. εἶπον οὖν· Ἐπεί σοι, e Εὐθύδημε, οὕτω ποιεῖν, ποιητέον· σὺ γὰρ πάντως πικρὰ καλίων ἐπίστασαι διαλέγεσθαι ἢ ἐγώ, τέγγην ἔχων ἰδιώτου ἀνθρώπου. ἐρώτα οὖν πάλιν ἐξ ἀρχῆς.

Ἐποκρίνου δὴ, ἔφη, πάλιν, πρότερον ἐπίστασαι τῶν ἃ ἐπίστασαι, ἢ οὐ;—Ἐγώ γε, ἔφη, τῆ γε ψυχῆ.

296 Οὗτος αὖ, ἔφη, προσἀποκρίνεται τοῖς ἐρωτωμένοις. οὐ γὰρ ἔγωγε ἐρωτῶ σὺν, ἀλλ' εἰ ἐπίστασαι τῶν.

Πλέον αὖ, ἔφη, ἐγώ, τοῦ δέοντος ἀπεκρινάμην ὑπὸ ἀπαιδευσίας, ἀλλὰ συγγίγνωσκέ μοι ἀποκρινοῦμαι γὰρ ἤδη ἀπλῶς ὅτι ἐπίσταμαι τῶν ἃ ἐπίσταμαι.— Πότερον, ἢ δ' ὅς, τῶ αὐτῶ τούτῳ γ' αἰ, ἢ ἔστι μὲν ὅτε τούτῳ, ἔστιν δὲ ὅτε ἑτέρῳ;— Ἄεὶ, ὅταν ἐπίσταμαι, ἦν δ' ἐγώ, τούτῳ.

103α. Πράγματι ὁ Εὐθύδημος οὐσιαστικά θὰ ἐπαναλάβει τὴν ἐρώτηση πού διατύπωσε στὸ 295b 2: φῖ ἐπιστήμων εἰ, τούτῳ καὶ ἐπίστασαι, ἢ ἄλλῳ τῶν;

—Ἐ λοιπόν, μὰ τὸν Δία, εἶπα, δὲν θὰ ἀπαντῶ, ἂν δὲν καταλάβω.

— Δὲν δέξασαι νὰ ἀπαντᾷς σύμφωνα μὲ ὅτι καταλαβαίνεις κάθε φορά, ἐπειδὴ εἶσαι φλύαρος καὶ καθυστερημένος ὡς ἐκεῖ πού δὲν παίρνει ἄλλο.

Κατάλαβα ἐν τὸν ἐξόργιζε πού ἐγὼ φιλοσοκίναζα τὰ d λόγια του, ἐνὼ ἐκεῖνος ἔστηνε δόκανα μὲ τίς λέξεις γιὰ νὰ μὲ παγιδέψει. Καὶ θυμήθηκα τὸν Κόννο, πού κι αὐτὸς θυμῶναι μαζί μου κάθε φορά πού δὲν κάνα ὅτι μοῦ λέει, καὶ ὕστερα φροντίζει λιγότερο γιὰ μένα, θεωρώντας με ἀνεπίδεκτο μαθήσεως· μὰ πού τὸ εἶχα πάρει, λοιπόν, ἀπόφαση νὰ γίνω κι αὐτονοῦ, τοῦ Εὐθύδημου, μαθητῆς, σκέφτηκα ὅτι πρέπει νὰ ὑποχωρήσω, μὴν τυχὸν καὶ μὲ περάσει γιὰ ζόρικο καὶ δὲν μὲ δεχτεῖ γιὰ μαθητῆ του. Τοῦ εἶπα, λοιπόν:

—Ἄν νομίζεις, Εὐθύδημε, πὼς πρέπει νὰ γίνω ἔτσι, νὰ e τὸ κάνουμε ἔτσι· γιατί ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, τὴν τεχνικὴ τῆς συζήτησης ἐσὺ τὴν ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα, πού εἶμαι ἄσχετος. Πρῶτα, λοιπόν, πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχῆ.^{103α}

—Ἀπάντησέ μου ξανά, εἶπε, ἂν αὐτὰ πού ξέρεις τὰ ξέρεις διαμέσου κάποιου πράγματος ἢ ὄχι.

— Βεβαίως, εἶπα, διαμέσου τῆς ψυχῆς.

— Νὰ τὸς πάλι, εἶπε, πού δὲν ἀπαντᾷ σ' αὐτὸ πού τὸν 296 ρωτοῦν ἀλλὰ προσθέτει κι ἄλλα. Ἐγὼ δὲν σὲ ρωτῶ διαμέσου τίνος τὰ ξέρεις ἀλλὰ ἀπλῶς ἂν τὰ ξέρεις διαμέσου κάποιου πράγματος.

—Ἀπάντησα πάλι μὲ περισσότερα ἀπ' ὅτι ἔπρεπε ἐξαιτίας τῆς ἀμάθειάς μου. Συμπάθα με ὅμως· ἀμέσως τώρα σοῦ ἀπαντῶ ἀπερίφραστα ὅτι αὐτὰ πού ξέρω τὰ ξέρω διαμέσου κάποιου πράγματος.

— Διαμέσου τοῦ ἴδιου πράγματος πάντοτε, εἶπε, ἢ ἄλλοτε διαμέσου αὐτοῦ καὶ ἄλλοτε διαμέσου κάποιου ἄλλου;

— Πάντοτε, εἶπα ἐγώ, ὅταν ξέρω κάτι, τὸ ξέρω διαμέσου τοῦ ἴδιου πράγματος.

Οὐκ αὖ, ἔφη, παύση παραφθεγγόμενος;
Ἄλλ' ὅπως μὴ τι ἡμᾶς σφίλη τοῦ "αἰ" τοῦτο.

b Οὐκὼν ἡμᾶς γ', ἔφη, ἀλλ' εἶπερ, σέ. ἀλλ' ἀποκρίνον· ἢ αἰεὶ τούτῳ ἐπίστασαι;—Ἀεὶ, ἦν δ' ἐγώ, ἐπειδὴ δεῖ ἀφελεῖν τὸ "ὄταν".—Οὐκὼν αἰεὶ μὲν τούτῳ ἐπίστασαι· αἰεὶ δ' ἐπιστάμενος πότερον τὰ μὲν τούτῳ ἐπίστασαι ᾧ ἐπίστασαι, τὰ δ' ἄλλω, ἢ τούτῳ πάντα;—Τούτῳ, ἔφη ἐγώ, ἅπαντα, ἃ γ' ἐπίσταμαι.

Τούτ' ἐκεῖνο, ἔφη· ἦκει τὸ αὐτὸ παράφθεγμα.

Ἄλλ' ἀφαιρῶ, ἔφη ἐγώ, τὸ "ἃ γ' ἐπίσταμαι".

c Ἄλλὰ μὴδὲ ἐν, ἔφη, ἀφέλης· οὐδὲν γάρ σου δέομαι. ἀλλὰ μοι ἀπόκριναι· δύναιο ἂν ἅπαντα ἐπίστασθαι, εἰ μὴ πάντα ἐπίσταιο;

Τέρας γὰρ ἂν εἴη, ἦν δ' ἐγώ.

Καὶ ὅς εἶπε· Προστίθει τοίνυν ἥδη ὅτι βούλει ἅπαντα γὰρ ὁμολογεῖς ἐπίστασθαι.

Ἔοικα, ἔφη ἐγώ, ἐπειδήπερ γε οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν τὸ "ἃ ἐπίσταμαι", πάντα δὲ ἐπίσταμαι.

Οὐκὼν καὶ αἰεὶ ὁμολόγηκας ἐπίστασθαι τούτῳ ᾧ ἐπίστασαι, εἴτε ὅταν ἐπίσῃ εἴτε ὅπως βούλει· αἰεὶ γὰρ ὁμολόγηκας ἐπίστασθαι καὶ ἅμα πάντα. δῆλον οὖν ὅτι καὶ παῖς ὢν ἠπί-

104. Τὸ σόφισμα μὲ τὸ ὅποιο ὁ Εὐθύδημος ἀποδεικνύει· ὅτι ὁ Σωκράτης ἀνέκαθεν γινώριζε τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ πρὶν οὐρανὸν καὶ γῆν γενέσθαι (296d 2), παρουσιάζεται μὴ παραξένη συνάφεια μὲ ὅσα λέγονται γιὰ τὸ δοῦλο τοῦ Μένωνα στὸν ὁμώνυμο πλατωνικὸν διάλογο (εἰ μὲν αἰεὶ εἶχεν [sc. τὴν ἐπιστήμη], αἰεὶ καὶ ἦν ἐπιστήμων· εἰ δὲ ἔλαβέν ποτε, οὐκ ἂν ἔν γε τῷ νῦν βίω εἰληθῶς εἶη, Μένων 85d 12-13· πρβ. καὶ 86a 8-9: τὸν αἰεὶ χρόνον μεμαθηκυῖα ἔσται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ.), δηλαδὴ οὐσιαστικὰ μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀνάμνησης. Ἔχει καὶ πρόσφατα ἐπιστημανθεῖ, H. Keulen, Untersuchungen zu Platons 'Euthydem', σελ. 3 καὶ 59, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἔχει δοθεῖ καὶ κάποια βικανοποιητικὴ ἐξήγηση γι' αὐτὸ (βλ. Guthrie, A History κ.π., IV, σελ. 278, ὑποσημ. 1), ὅτι στὸν Εὐθύδημο παίζεται ἓνα αἰσιπλὸ παίγνδιον (αἰορρελ-βόδιγες Spiel), Keulen, 5.π.), καθὼς ἀπὸ τὰ ἀνόητα σοφίσματα τῶν δύο ἐριστικῶν ἀναδύονται μὴ σερὰ πλατωνικὰ θέματα: Ἡ πλατω-

— Δὲν θὰ σταματῆσεις ἐπιτέλους, εἶπε, νὰ μιλάς παραπανιστά;

— Μὴν τυχὸν ἔμωσ κι αὐτὸ τὸ "πάντοτε" μᾶς δημιουργήσει κάποιες δυσκολίες.

— Ὅχι, βέβαια, σ' ἐμᾶς, εἶπε· ἂν δημιουργήσει δυσκο- b λίες, θὰ τις δημιουργήσει σ' ἐσένα. Ἀπάντησε ἔμωσ: Πάντοτε διαμέσου τοῦ ἴδιου πράγματος ξέρεις;

— Πάντοτε, εἶπα ἐγώ, μὴ καὶ εἶμαι ἀναγκασμένω νὰ παραλείψω τὸ "ὄταν".

— Ξέρεις, λοιπόν, πάντοτε διαμέσου αὐτοῦ τοῦ πράγμα-
τος· ἀφοῦ, λοιπόν, συμβαίνει νὰ ξέρεις πάντοτε, μήπως ἄλλα
πράγματα τὰ ξέρεις διαμέσου αὐτοῦ μὲ τὸ ὅποιο ξέρεις, καὶ
ἄλλα διαμέσου ἄλλου, ἢ ἔλα τὰ ξέρεις διαμέσου αὐτοῦ τοῦ
πράγματος;

— Διαμέσου αὐτοῦ, εἶπα ἐγώ, τὰ ξέρω ὅλα, ὅσα, βέβαια, ξέρω.

— Πάλι τὰ ἴδια, εἶπε· νὰ την πάλι ἢ προσθήρη.

— Τὸ ἀποσύρω τότε, εἶπα, τὸ "ὅσα βέβαια ξέρω".

— Νὰ μὴν ἀποσύρεις τίποτα· δὲν σοῦ ζητᾶω τίποτα. Μό-
νο νὰ μοῦ ἀπαντήσεις: Ἄν δὲν ἤξερες τὸ καθετὶ χωριστά,
θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ ξέρεις ὅλα;

— Μὰ αὐτὸ θὰ 'ταν ἐντελῶς ἀφύσικο, εἶπα ἐγώ.

Κι ἐκεῖνος εἶπε:

— Τώρα πὰ κάνα ὅσες προσθήκες θέλεις· γιατί παραδέ-
χῃσαι ὅτι τὰ ξέρεις ὅλα.¹⁰⁴

— Ἔτσι φαίνεται, εἶπα· ἀφοῦ τὸ "ὅσα ξέρω" δὲν ἔχει
καμία σημασία, τότε τὰ ξέρω ὅλα.

— Ἔχεις, λοιπόν, παραδεχθεῖ ἀκόμη ὅτι καὶ πάντοτε ἤξε-
ρες διαμέσου ἐκείνου μὲ τὸ ὅποιο ξέρεις—εἴτε προσθέσεις
τὸ "ὄταν" εἴτε ὀτιδῆποτε ἄλλο σοῦ ἀρέσει· γιατί ἔχεις πα-
ραδεχθεῖ ὅτι πάντοτε ἤξερες, καὶ μάλιστα τὰ πάντα. Εἶναι

νικὴ φιλοσοφία ἐπαναλειτούργεῖ σὲ μὴ ἄλλη κλίμακα, πὺ μόνω ὁ
μυημένος μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει.

d *στω, και δι' ἐρίγνου, και δι' ἐφρόνου· και πριν αὐτὸς γενέσθαι, και πριν οὐρανὸν και γῆν γενέσθαι, ἡρίστω ἅπαντα, εἴπερ αἰε ἐπίστασαι. και ναί μὰ Δία, ἔφη, αὐτὸς αἰε ἐπιστήσῃ και ἅπαντα, ἂν ἐγὼ βούλωμαι.*

Ἄλλὰ βουληθείης, ἦν δ' ἐγὼ, ὃ πολυτίμητε Εὐθύδημε, εἰ δὴ τῷ ὄντι ἀληθῆ λέγεις. ἀλλ' οὐ σοι πάνν πιστεύω ἰκανῶ εἶναι, εἰ μὴ σοι συμβουληθείῃ ὁ ἀδελφός σου οὐτοσί Διονυσόδωρος· οὕτω δὲ τάχα ἂν. εἰπετο δέ μοι, ἦν δ' ἐγὼ —τά e μὲν γὰρ ἄλλα οὐκ ἔχω ὑμῖν πῶς ἀμφισβητοῖην, οὕτως εἰς σοφίαν τερατώδεσιν ἀνθρώποις, ὅπως ἐγὼ οὐ πάντα ἐπίσταμαι, ἐπειδὴ γε ὑμεῖς φατε— τά δὲ τοιάδε πῶς φῶ ἐπίστασθαι, Εὐθύδημε, ὡς οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες ἀδικοὶ εἰσιν; φέρε εἰπέ, τοῦτο ἐπίσταμαι ἢ οὐκ ἐπίσταμαι;

Ἐπίστασαι μέντοι, ἔφη.

Τί; ἦν δ' ἐγὼ.

ἽΟτι οὐκ ἀδικοὶ εἰσιν οἱ ἀγαθοί.

297 *Πάνν γε, ἦν δ' ἐγὼ, πάλαι. ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐρωτῶ· ἀλλ' ὡς ἀδικοὶ εἰσιν οἱ ἀγαθοί, ποῦ ἐγὼ τοῦτο ἔμαθον; Οὐδαμοῦ, ἔφη ὁ Διονυσόδωρος.*

Οὐκ ἄρα ἐπίσταμαι, ἔφην, τοῦτο ἐγὼ.

Διαφθείρεις, ἔφη, τὸν λόγον, ὁ Εὐθύδημος πρὸς τὸν Διονυσόδωρον, και φανήσεται οὐτοσί οὐκ ἐπιστάμενος, και ἐπιστήμων ἅμα ὢν και ἀνεπιστήμων. Και ὁ Διονυσόδωρος ἠεὐθρίασεν.

b *Ἄλλὰ σὺ, ἦν δ' ἐγὼ, πῶς λέγεις, ὃ Εὐθύδημε; οὐ δοκεῖ σοι ὀρθῶς ἀδελφὸς λέγειν ὁ πάντ' εἰδώς;*

ἔτσι ὀλοφάνερο ὅτι τὰ ἤξερες κι ὅταν ἦσουν παιδὶ κι ὅταν γεννιόσουν κι ὅταν σὲ σπέρνανε· και πριν νὰ γεννηθεῖς ὁ ἴδιος, και προτοῦ καν ὑπάρξει οὐρανὸς και γῆ, ἐσὺ τὰ ἤξερες ὅλα, ἐφόσον ἀνέκαθεν ξέρεις.¹⁰⁵ *Ναί, μὰ τὸν Δία, θὰ τὰ ξέρεις πάντοτε ὅλα, ἀρκεῖ νὰ θέλω ἐγώ.¹⁰⁶*

Μακάρι, εἶπα, νὰ τὸ θελήσεις, ἀνετίμητε Εὐθύδημε, ἂν τῶντι εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποῦ λές. Δὲν σὲ ἔχω ὅμως και τόσο ἰκανὸ νὰ τὰ καταφέρεις, ἂν δὲν τὸ θελήσει, ἐκτὸς ἀπὸ σένα, κι ὁ ἀδελφός σου ὁ Διονυσόδωρος· τότε, ἴσως. *Γιὰ εἰπέτε μου ὅμως, συνέχισα —γιατὶ κατὰ τὰ ἄλλα μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀμφισβητήσω ὅτι τὰ ξέρω ὅλα, μιὰ και τὸ λέτε ἐσεῖς, τόσο φοβερὰ σοφοὶ ἄνθρωποι— πῶς μπορῶ, Εὐθύδημε, νὰ ἰσχυριστῶ ὅτι ξέρω και κάτι τέτοια πράγματα, ὅπως λ.χ. ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀδικοὶ; *Γιὰ λέγε μου, αὐτὸ τὸ ξέρω ἢ δὲν τὸ ξέρω;**

—Ἀσφαλῶς τὸ ξέρεις, εἶπε.

—Τί πράγμα; ἔκανα ἐγώ.

—Ὅτι οἱ ἀγαθοὶ δὲν εἶναι ἀδικοὶ.

—Αὐτὸ ναί, εἶπα· κι εἶναι καιρὸς ποῦ τὸ ξέρω. Δὲν σὲ 297 ρωτᾶω ὅμως αὐτό· ζητᾶω νὰ μοῦ πεῖς ποῦ ἔμαθα ἐγὼ ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀδικοὶ.

—Πουθενά, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος.

—Ἐπομένως, εἶπα, αὐτὸ τὸ πράγμα ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω.

—Καταστρέφεις τὸ συλλογισμό, εἶπε ὁ Εὐθύδημος στὸν Διονυσόδωρο· θὰ βγεῖ πῶς δὲν τὸ ξέρει και πῶς εἶναι συνάμα γνώστης και μὴ γνώστης. Ὁ Διονυσόδωρος κοκκίνησε.

—Ἐσὺ ὅμως, Εὐθύδημε, εἶπα, τί γνώμη ἔχεις; Βρίσκεις ὅτι δὲν τὰ λέει σωστὰ ὁ ἀδελφός σου, ποῦ τὰ ξέρει ὅλα; b

105. Καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια παράξενη συνάφεια μὲ τὴ θεματικὴ τοῦ *Μένωνα*: αἰε και ἦν ἐπιστήμων (85d 12), ὃν τ' ἂν ἡ χροὸνον και ὃν ἂν μὴ ἦ ἄνθρωπος, ἐνίσονται αὐτῷ ἀληθείς ὀόξαι (86a 6-7).

106. Οἱ κανόνες τοῦ ἐριστικοῦ ἐλέγχου (βλ. Ἐπιστημείωση I) ἐπιτρέπουν στὸν ἐρωτῶντα νὰ ἐπιπράξει καθοριστικὰ τὴν ἀπάντησι τοῦ συνομιλητῆ του: Ὁ ἀποκρινόμενος ἔχει ὡς μόνη δυνατὸτητα νὰ ἐπιλέξει —μὲ ἓνα "ναί" ἢ ἓνα "ὄχι"— ἀνάμεσα σὲ δύο ἀπαντήσεις ποῦ ἔ-

χουν ἦδη διατυπωθεῖ και τοῦ προτείνονται διαζευκτικὰ. Ἔτσι ἡ ἀπάντησι τοῦ ἐξαρτᾶται ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρέσκεια τοῦ ἐρωτῶντος, και σ' αὐτὴ τὴν ἀρέσκεια ἀναφέρεται ὁ Εὐθύδημος (ἂν ἐργὼ βούλωμαι, 296d 4).

Ἄδελφός γάρ, ἔφη, ἐγώ εἰμι Εὐθύδημος, ταρῶ ὑπολαβὼν ὁ Διονυσόδωρος;

Καγὼ εἶπον Ἔασον, ἀγαθέ, ἕως ἂν Εὐθύδημός με διδάξῃ ὡς ἐπίσταμαι τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας ὅτι ἀδικοὶ εἰσι, καὶ μή μοι φθονήσῃς τοῦ μαθήματος.

Φεύγεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Διονυσόδωρος, καὶ οὐκ ἐθέλεις ἀποκρίνεσθαι.

Εἰκότως γ', εἶπον ἐγὼ ἤττων γάρ εἰμι καὶ τοῦ ἐτέρου ὁμῶν, ὥστε πολλοῦ δέω μὴ οὐ δύο γε φεύγειν. πολὺ γάρ σ' εἰμι φαυλότερος τοῦ Ἡρακλέους, ὅς οὐχ οἴός τε ἦν τῇ τε ὕδρα διαμαρῆσθαι, σοφιστρία ὄσῃ καὶ διὰ τὴν σοφίαν ἀνείσῃ, εἰ μίαν κεφαλὴν τοῦ λόγου τις ἀποτέμει, πολλὰς ἀντὶ τῆς μῆκος, καὶ καρκίνω τινὲ ἐτέρω σοφιστῇ ἐκ θαλάττης ἀφικμένῳ, νεωστὶ, μοι δοκεῖν, καταπεπλεκτότι ὅς ἐπειδὴ αὐτὸν ἐλύπει οὕτως ἐκ τοῦ ἐπ' ἄριστερὰ λέγων καὶ δάκνον, τὸν Ἰόλειον τὸν ἀδελφιδοῦν βοηθὸν ἐπεκαλέσατο, ὃ δὲ αὐτῷ ἱκανῶς ἐβοήθησεν. ὃ δ' ἐμὸς Ἰόλειος [Πατροκλῆς] εἰ ἔλθοι, πλέον ἂν θάτερον ποιήσειεν.

Ἀπόκριναι δὴ, ἔφη ὁ Διονυσόδωρος, ὅποτε σοι ταῦτα ὕμνηται πότερον ὁ Ἰόλειος τοῦ Ἡρακλέους μᾶλλον ἢ ἀδελφιδούς ἡ σός;

Κράτιστον τοῖνυν μοι, ὦ Διονυσόδωρε, ἦν δ' ἐγώ, ἀποκρίνασθαι σοι. οὐ γάρ μὴ ἀνῆς ἑρωτῶν, σχεδὸν τι ἐγὼ τοῦτ' εὖ οἶδα, φθονῶν καὶ διακαλιῶν, ἵνα μὴ διδάξῃ με Εὐθύδη-

107. Ὁ Διονυσόδωρος καθόταν σ' ἄριστερὰ τοῦ Σωκράτη: ὁ δὲ παρ' ἐμὲ καθήμενος ἐξ ἄριστερᾶς ἀδελφός τούτου, Διονυσόδωρος (271 b 6-7): ἔπειτα ἰόντε ὁ μὲν παρὰ τὸ μεριδιῶν ἐκαθέζετο, ὁ Εὐθύδημος, ὁ δὲ [=ὁ Διονυσόδωρος] παρ' αὐτὸν ἐμὲ ἐξ ἄριστερᾶς (273b 6-7).

108. Κατὰ τὴ μυθολογία ὁ Ἰόλαιος—γιὸς τοῦ Ἰφικλῆ, ὁμομητρίου ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρακλῆ, βλ. παρακάτω 297e 1-3—εἶχε συμματᾶσχει σὲ ἄλλους σχεδὸν τοὺς ἀθλους τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἰδιαιτέρα στήν ἐξόντωσθαι τῆς Λερναίας ὕδρας. Ὅταν στὴ διάρκειαι ἐκείνης τῆς πάλης ὁ Ἡρακλῆς δέχηται τὴν ἐπίθεσθαι καὶ ἐνὸς τεράστιου κάβουρα (ἐβοήθει δὲ καρκίνος τῇ ὕδρα ὑπεμεγέθης δάκνον τὸν πόδα, Ἀπολλόδωρος 2, 5, 2), ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθειαι τοῦ Ἰόλαιου.

—Ὡστε ἐγώ, πετάχτηκε γρήγορα ὁ Διονυσόδωρος, εἶμαι ἀδελφός τοῦ Εὐθύδημου;

Κι ἐγὼ τότε εἶπα:

—Στάσου μιά στιγμὴ, καλέ μου ἄνθρωπε, ὥσπου νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ ὁ Εὐθύδημος ὅτι ἔφρω πὼς οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀδικοὶ μὴ μὲ κάνεις νὰ τὸ χάσω τὸ μάθημα αὐτό.

— Πᾶς νὰ ξεφύγεις, Σωκράτη, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος, δὲν ἔχεις διάθεσθαι νὰ ἀπαντήσῃς.

— Φυσικά, εἶπα ἐγὼ εἶμαι κατώτερος ἀπὸ τὸν καθένα σὰς χωριστά, γι' αὐτὸ δὲν ἔχω καμία διάθεσθαι νὰ τὰ βάλω καὶ μὲ τοὺς δυὸ σας. Εἶμαι, βλέπεις, πολὺ πιὸ ἀδύναμος ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, πού κι αὐτὸς ὥστόσο δὲν μπόρεσε νὰ τὰ βγάλει πέρα, ταυτόχρονα, ἀπὸ τῆ μιά μὲ τὴν ὕδρα τῆ σοφίστρια, πού μόλις τῆς κόβεις ἕνα κεφάλι ἀπὸ τὰ λόγια τῆς αὐτῆ, μὲ τῆ σοφία τῆς, βγάζει στὴ θέσθαι του πολλὰ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ κάποιον ἄλλο κάβουρα σοφιστῆ, πού μᾶς ἤρθε ἀπὸ τῆ θάλασσα καὶ βγήκε τώρα τελευταῖα, θαρρῶ, στὴ στεριά. Κι ἐπειδὴ μὲ τὰ λόγια του καὶ τῆς δαγκωματοῖς του ἀπὸ τ' ἄριστερὰ¹⁰⁷ γινόταν ἐνοχλητικὸς, ὁ Ἡρακλῆς φώναζε τὸν ἀνιψιὸ του, τὸν Ἰόλαο,¹⁰⁸ νὰ τὸν βοηθήσῃ, κι αὐτὸς τὸν βοήθησε ἀποτελεσματικά. Ἄν ὅμως ἐρχόταν τώρα ὁ δικὸς μου Ἰόλαιος, μᾶλλον τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα θὰ ἔφερνε.¹⁰⁹

— Ἀπάντησε, λοιπόν, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος, τώρα πού τέλειωσες τὸ ψάλλισμο.¹¹⁰ τίνος ἦταν πιὸ πολὺ ἀνιψιὸς ὁ Ἰόλαιος: τοῦ Ἡρακλῆ ἢ δικὸς σου;

— Τὸ καλύτερο πού ἔχω νὰ κάνω, Διονυσόδωρε, εἶπα ἐγώ, εἶναι νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Γιατὶ ἐσύ—εἶμαι σχεδὸν βέβαιος γι' αὐτό— δὲν πρόκειται νὰ σταματήσῃς νὰ ρωτᾶς, ἀπὸ τὴν κακία σου, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃς τὸν Εὐθύδημο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ ἐκεῖνο τὸ σοφὸ πράγμα.¹¹¹

109. Ἐννοεῖ τὸν Κτήσιππο.

110. Δηλαδὴ τὸν ὕμνο στὸν Ἡρακλῆ.

111. Ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀδικοὶ.

μος ἐκεῖνο τὸ σοφόν.— Ἀποκρίνον δή, ἔφη.— Ἀποκρίνομαι
 δὴ, εἶπον, ὅτι τοῦ Ἑρακλέους ἦν ὁ Ἰόλακος ἀδελφιδούς, ἐμός
 δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδ' ὄπωστιοῦν. οὐ γὰρ Πατροκλῆς ἦν
 αὐτῷ πατήρ, ὁ ἐμός ἀδελφός, ἀλλὰ παραπλήσιον μὲν τὸνομα
 Ἰφικλῆς, ὁ Ἑρακλέους ἀδελφός.— Πατροκλῆς δέ, ἦ δ' ὅς,
 σός;— Πάνν γ', ἔφην ἐγὼ, ὁμομήτριος γε, οὐ μέντοι ὁμο-
 πάτριος.— Ἀδελφός ἄρα ἐστί σοι καὶ οὐκ ἀδελφός.— Οὐχ ὁ-
 μοπάτριός γε, ὁ βέλτιστε, ἔφην ἐκείνου μὲν γὰρ Χαϊρέδη-
 μος ἦν πατήρ, ἐμός δὲ Σωφρονίσκος.— Πατήρ δὲ ἦν, ἔφη,
 Σωφρονίσκος καὶ Χαϊρέδημος.— Πάνν γ', ἔφην ὁ μὲν γε ἐ-
 μός, ὁ δὲ ἐκείνου.— Οὐκοῦν, ἦ δ' ὅς, ἕτερος ἦν Χαϊρέδημος
 τοῦ πατρός;— Τοῦμοῦ γ', ἔφην ἐγὼ.— Ἀρ' οὐν πατήρ ἦν ἕτε-
 ρος ἂν πατρός; ἢ οὐ εἰ ὁ αὐτός τῷ λίθῳ;— Δέδοικα μὲν
 ἔγωγ', ἔφην, μὴ φανῶ ὑπὸ σοῦ ὁ αὐτός· οὐ μέντοι μοι δο-
 κῶ.— Οὐκοῦν ἕτερος εἶ, ἔφη, τοῦ λίθου;— Ἐτερος μέντοι.—
 Ἄλλο τι οὐν ἕτερος, ἦ δ' ὅς, ἂν λίθου οὐ λίθος εἶ; καὶ ἕτε-
 ρος ἂν χρυσοῦ οὐ χρυσός εἶ;— Ἔστι ταῦτα.— Οὐκοῦν καὶ ὁ
 Χαϊρέδημος, ἔφη, ἕτερος ἂν πατρός [οὐκ ἂν] πατήρ ἐστιν.—
 Ἔοικεν, ἦν δ' ἐγὼ, οὐ πατήρ εἶναι.

b Εἰ γὰρ δῆπου, ἔφη, πατήρ ἐστιν ὁ Χαϊρέδημος, ὑπολα-

— Ἀπάντησε, λοιπόν, εἶπε.

— Σοῦ ἀπαντῶ, τοῦ εἶπα, ὅτι ὁ Ἰόλακος ἦταν ἀνιψιός
 τοῦ Ἑρακλῆ; δικός μου ἀνιψιός δὲν νομίζω πὼς ἦταν, μὲ
 κανέναν τρόπο. Γιατί δὲν εἶχε πατέρα τὸν Πατροκλῆ, τὸν
 ἀδελφὸ μου, ἀλλὰ τὸν Ἰφικλῆ, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἑρακλῆ,
 ποὺ τὸ ὄνομά του εἶναι παραπλήσιο.

— Ὁ Πατροκλῆς ἴσως, εἶπε ἐκείνος, εἶναι ἀδελφός σου;

— Βεβαίως, εἶπα ἐγὼ, ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα, ἔχι ὅμως
 καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα.

— Ἐπομένως, καὶ εἶναι ἀδελφός σου καὶ δὲν εἶναι.

— Ἀδελφός μου εἶναι, ἀνθρωπῶ μου, ἔχι ὅμως ἀπὸ τὸν
 ἴδιο πατέρα· γιατί ἐκείνου πατέρας ἦταν ὁ Χαϊρέδημος, δι-
 κός μου ὅμως ὁ Σωφρονίσκος.

— Πάντως, εἶπε, πατέρας ἦταν καὶ ὁ Σωφρονίσκος καὶ
 ὁ Χαϊρέδημος· δὲν εἶναι ἔτσι;¹¹²

— Ἀσφαλῶς, εἶπα ὁ ἕνας δικός μου, ὁ ἄλλος δικός του.

— Συνεπῶς, εἶπε, ὁ Χαϊρέδημος ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν
 πατέρα;

— Ἀπὸ τὸν δικό μου, εἶπα, ναί.

— Ἐπομένως, μόλο ποῦ ἦταν πατέρας, ἦταν κάτι ἄλλο
 ἀπὸ πατέρας· ἢ μήπως εἶσαι καὶ ἐσὺ ἴδιος μ' αὐτῆ τὴν πέ-
 τρα;

— Πολὺ φοβᾶμαι, εἶπα, πὼς θὰ ἀποδείξεις ὅτι εἶμαι
 ἴδιος· ἐγὼ πάντως δὲν τὸ νομίζω.

— Εἶσαι λοιπόν, εἶπε, διαφορετικὸς ἀπὸ τὴν πέτρα;

— Βεβαίως.

— Ἀφοῦ, λοιπόν, εἶσαι διαφορετικὸς ἀπὸ πέτρα, θὰ πεῖ
 πὼς δὲν εἶσαι πέτρα· καὶ ἀφοῦ εἶσαι διαφορετικὸς ἀπὸ χρυ-
 σάφι, θὰ πεῖ πὼς δὲν εἶσαι χρυσάφι· δὲν εἶναι ἔτσι;¹¹³

— Ἔτσι εἶναι.

— Συνεπῶς, εἶπε, καὶ ὁ Χαϊρέδημος, ἀφοῦ εἶναι διαφο-
 ρετικὸς ἀπὸ πατέρας, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πατέρας.

— Φαίνεται, εἶπα, πὼς δὲν εἶναι πατέρας.

— Προφανῶς· γιατί ἂν ὁ Χαϊρέδημος, εἶπε παρεμβαίνον-

112. Σόφισμα παρὰ τὸ συμβεβηκός (Σοφ. ἐλ. 166b 28 κέ).

113. α" Ὀλη αὐτῆ ἡ σειρά τῶν σοφισμάτων, παρατηρεῖ ἡ Sprague, Plato's Use of Fallacy, σελ. 49, ὑποσ. 78, "ποῦ περιχλιεύον τὰ "εἶναι ὁ αὐτός", "εἶναι ἄλλος", "δὲν εἶναι", πρέπει νὰ μελετηθεῖ μὲ ση-
 μεῖο ἀναφορᾶς τὴν ἀνάλυση τῆς ἄρνησης στὸν Σοκράτη". Ὁ Hawtrey, Commentary κλπ., ad loc., παρατηρεῖ ὅτι τὸ παραπάνω χωρίο δεῖ-
 χνει πὼς ὁ Πλάτων εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα "ἀπὸ νοερίε
 ἀπὸ ὅσο συνήθως πιστεύεται".

βῶν ὁ Εὐθύδημος, πάλιν αὖ ὁ Σωφρονίσκος ἕτερος ὢν πατήρ οὐ πατήρ ἐστιν, ὥστε σὺ, ὦ Σώκρατες, ἀπάτω εἰ.

Καὶ ὁ Κτήσιππος ἐκδεξάμενος, Ὁ δὲ ἑμέτερος, ἔφη, αὐτὸν πατήρ οὐ ταῦτα ταῦτα πέποιθεν; ἕτερος ἐστὶν τοῦμοῦ πατήρ;— Πολλοῦ γ', ἔφη, δεῖ, ὁ Εὐθύδημος.— Ἄλλά, ἦ δ' ὅς, ὁ αὐτός;— Ὁ αὐτός μέντοι.— Ὅκ ἂν συμβολοίμην. ἀλλὰ πότερον, ὦ Εὐθύδημε, ἐμὸς μόνον ἐστὶ πατήρ ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων;— Καὶ τῶν ἄλλων, ἔφη, ἢ οἷε τὸν αὐτὸν πατέρα ὄντα οὐ πατέρα εἶναι;— Ὡμην ὄντα, ἔφη ὁ Κτήσιππος.— Τί δέ; ἢ δ' ὅς χρυσὸν ὄντα μὴ χρυσὸν εἶναι; ἢ ἀνθρώπον ὄντα μὴ ἀνθρώπον;— Μὴ γάρ, ἔφη ὁ Κτήσιππος, ὦ Εὐθύδημε, τὸ λεγόμενον, οὐ λίνον λίνῳ συνάπτεις· δεινὸν γὰρ λέγεις πράγμα εἰ ὁ σὸς πατήρ πάντων ἐστὶν πατήρ.— Ἄλλ' ἐστὶν, ἔφη.— Πότερον ἀνθρώπων; ἢ δ' ὅς ὁ Κτήσιππος, ἢ καὶ ἴππων καὶ τῶν ἄλλων πάντων ζώων;— Πάντων, ἔφη.— Ἡ καὶ μήτηρ ἢ μήτηρ;— Καὶ ἡ μήτηρ γε.— Καὶ τῶν ἐχίνων ἄρα, ἢ σὴ μήτηρ μήτηρ ἐστὶ τῶν θαλασσιῶν.— Καὶ ἡ σὴ γ', ἔφη.— Καὶ σὺ ἄρα ἀδελφός εἰ τῶν κωβιῶν καὶ κυναρίων καὶ χοιριδίων.— Καὶ γὰρ σὺ, ἔφη.— Κάπως ἄρα σοὶ πατήρ ἐστὶ καὶ κύνων.— Καὶ γὰρ σοί, ἔφη.

114. Ἡ λέξις "πατέρας" χρησιμοποιεῖται πότε μὲ συγκριμένη προσδιοριστικῆ ἀναφορᾷ ("πατέρας τοῦ Χ", "πατέρας τοῦ Υ") καὶ πότε χωρὶς τέτοια ἀναφορᾷ ("πατέρας", ἀπλῶς).

115. Κατὰ τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴν· λίνον λίνῳ συνάπτεις· παροιμία ἐπὶ τῶν τὰ αὐτὰ διὰ τῶν αὐτῶν ἢ λεγόντων ἢ δρώντων, ἢ τὰ ὅμοια εἰς φιλικὴν συναπτῶντων. Μὲ αὐτὴ τὴν παροιματικὴ ἐκφρασηὶ ὁ Κτήσιππος ἐπισημαίνει τὴν ἀκαταλλήλτητα τῶν παραδειγματικῶν ποῦ ἐπικαλεῖται ὁ Εὐθύδημος· Ἡ ἰδιότητα τοῦ πατέρα προϋποθέτει κάτι πέρα ἀπὸ αὐτῶν, τὸ παιδί, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἰσχύει γιὰ τὸν "χρυσὸν" ἢ τὸν "ἄνθρωπον", ποῦ εἶναι μονοθέσιοι συναπτῆς.

116. Εἶναι ἐνδιαφέρον ἐπὶ τὸν Κρατύλο ὁ Πλάτων ἀποδίδει στὸν σοφιστὴ Εὐθύδημο μιά διδασκαλία ποῦ συγκεκριαλιώνεται στὴ φράση πᾶσι πάντα ὁμοίως εἶναι ἅμα καὶ αἰί, 386d 4.

τας ὁ Εὐθύδημος, εἶναι πατέρας, τότε ὁ Σωφρονίσκος, καθὼς εἶναι διαφορητικὸς ἀπὸ πατέρας, δὲν εἶναι πατέρας, καὶ κατὰ συνέπεια ἐσύ, Σωκράτη, εἶσαι χωρὶς πατέρα.

Πῆρε τὸ λόγο τότε ὁ Κτήσιππος καὶ εἶπε:

— Τὸ ἴδιο δὲν συμβαίνει ὅμως καὶ μὲ τὸν δικὸν σὰς πατέρα; Δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς διαφορητικὸς ἀπὸ τὸν δικὸν μου πατέρα;

— Κάθε ἄλλο, εἶπε ὁ Εὐθύδημος.

— Λὲς ἄραγε, εἶπε ἐκεῖνος, νὰ εἶναι ὁ ἴδιος;

— Ὁ ἴδιος, ἀσφαλῶς.

— Αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἤθελα. Τέλος πάντων ὅμως, Εὐθύδημε, εἶναι δικός μου μόνον πατέρας ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων;

— Καὶ τῶν ἄλλων, εἶπε· ἢ μήπως ἔχεις τὴν ιδέα ὅτι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος καὶ εἶναι πατέρας καὶ συνάμα δὲν εἶναι;¹¹⁴

— Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση εἶχα, ἔκανε ὁ Κτήσιππος.

— Μὰ τί; εἶπε ἐκεῖνος· μπορεῖ κάτι ποῦ εἶναι χρυσὸς νὰ μὴν εἶναι χρυσὸς ἢ ἓνας ποῦ εἶναι ἄνθρωπος νὰ μὴν εἶναι ἄνθρωπος;

— Πρόσεξε, Εὐθύδημε, μήπως δὲν πιάνεις σωστὰ τὸν ἕναν πόντο μὲ τὸν ἄλλο, ποῦ λέει ὁ λόγος¹¹⁵ γιατί εἶναι ἐξωφρενικὸ νὰ ὑποστηρίζεις ὅτι ὁ πατέρας σου εἶναι πατέρας ὁλωνῶν.

— Μὰ εἶναι, εἶπε.

— Τῶν ἀνθρώπων; ρώτησε ὁ Κτήσιππος, ἢ καὶ τῶν ἀλόγων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ζώων;

— Ὅλων, εἶπε.¹¹⁶

— Μήπως, ἀλήθεια, εἶναι καὶ ἡ μητέρα σου μητέρα ὁλωνῶν;

— Βεβαίως, καὶ ἡ μητέρα.

— Συνεπῶς εἶναι μητέρα καὶ τῶν ἀχινῶν ἢ μητέρα σου.

— Καὶ ἡ δικὴ σου, εἶπε.

— Κι ἐσύ, ἐπομένως, εἶσαι ἀδελφός μὲ τοὺς κωβιοὺς καὶ τὰ σκυλάκια καὶ τὰ γουρουνάκια.

— Τὸ ἴδιο καὶ ἐσύ, εἶπε.

Αὐτίκα δέ γε, ἥ δ' ὅς ὁ Διονυσόδωρος, ἄν μοι ἀποκρίνη, ὦ Κτήσιππε, ὁμολογήσεις ταῦτα. εἰπέ γάρ μοι, ἔστι σοι κίων;—Καί μάλα πονηρός, ἔφη ὁ Κτήσιππος.—Ἔστιν οὖν αὐτῷ κνιδία;—Καί μάλ', ἔφη, ἕτερα τοιαῦτα.—Ὀνοῦν πατήρ ἐστιν αὐτῶν ὁ κίων;—Ἐργώγέ τοι εἶδον, ἔφη, αὐτὸν ὀχεύοντα τῆρ κύνα.—Τί οὖν; οὐ σὸς ἐστιν ὁ κίων;—Πάνω γ', ἔφη.—Ὀνοῦν πατήρ ὦν σὸς ἐστιν, ὥστε σὸς πατήρ γίνεται ὁ κίων καὶ σὺ κναρίων ἀδελφός;

Καὶ αὖθις ταχὺ ὑπολαβὼν ὁ Διονυσόδωρος, ἵνα μὴ πρότερόν τι εἴποι ὁ Κτήσιππος, Καί ἔτι γέ μοι μικρόν, ἔφη, ἀποκριναι τύπτεις τὸν κύνα τοῦτον;—Καὶ ὁ Κτήσιππος γελᾶσας, Νῆ τοὺς θεούς, ἔφη· οὐ γὰρ δύναμαι σέ.—Ὀνοῦν τὸν σαυτοῦ πατέρα, ἔφη, τύπτεις;

299 Πολὺ μέντοι, ἔφη, δικαιότερον τὸν ὑμέτερον πατέρ' ἀ(ν) τύπτωμι, ὅτι μαθὼν σοφοῦς νείεις οὕτως ἔφρασεν. ἀλλ' ἦ που, ὦ Εὐθύδημε [ὁ Κτήσιππος], πόλλ' ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σοφίας ταύτης ἀπολέλειπεν ὁ πατήρ ὁ ὑμέτερός τε καὶ τῶν κνιδίων.

Ἄλλ' οὐδὲν δεῖται πολλῶν ἀγαθῶν, ὦ Κτήσιππε, οὐτ' ἐκείνος οὕτε σὺ.

Ὀυδὲ σὺ, ἥ δ' ὅς, ὦ Εὐθύδημε, αὐτός;

Ὀυδὲ ἄλλος γε οὐδεὶς ἀνθρώπων. εἰπέ γάρ μοι, ὦ Κτή-

117. Τῆ λύση τοῦ σοφισματος τῆ δίνει ὁ Ἀριστοτέλης, Σοφ. ἐλ. 179b 4-5: οὐδ' εἰ τοῦτ' ἐστιν ἐμόν, ἔστι δ' ἔργον, ἐμόν ἐστιν ἔργον, ἀλλ' ἡ κτήμα ἡ παρῆμα ἢ ἄλλο τι. Ὁ μηχανισμός του στηρίζεται στὴν ἀμφίσημη χρῆσιν τῆς κτητικῆς ἀνωνομίας σός.

118. Ὁ Wilamowitz, Platon I, σελ. 247, ὑποσημείωση 1, ὑποστηρίζει πὺς μὲ τὴν ἐρώτησή του (οὐδὲ σὺ, ἥ δ' ὅς, ὦ Εὐθύδημε, αὐτός) ὁ Κτήσιππος ὑπανίσταται ὅτι ὁ Εὐθύδημος ἀσκει τὴ σοφιστική γιὰ βιοπορισμὸ καὶ προσθέτει, ὁ Wilamowitz, πὺς γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Κτήσιππου πρὸς τοὺς δύο ἀδελφούς καὶ ἀντίστροφα, πρέπει νὰ ἔχουμε διαρκῶς στὸ νοῦ ὅτι ὁ Κτήσιππος εἶναι ἀθηναῖος ἀριστοκράτης, ἐνῶ οἱ δύο πλανόδιοι σοφιστὲς καταγόγονται ἀπὸ μιὰ ὑποτελῆ πόλη καὶ οὐσιαστικὰ δὲν ἔχουν πιά πατρίδα.

119. Ὁ Εὐθύδημος ὑποστηρίζει ἐδῶ, χωρὶς νὰ τὸ ξέρει, κάτι

—Γουρούνη, ἐπομένως, εἶναι ὁ πατέρας σου καὶ σκύλος.

—Ὅπως κι ὁ δικός σου, εἶπε.

—Ἄν δεχτεῖς, Κτήσιππε, νὰ μοῦ ἀπαντήσεις, πετάχτηκε ὁ Διονυσόδωρος, θὰ τὰ παραδεχτεῖς στὸ πὶ καὶ φι ἔλ' αὐτά. Γιὰ λέγε μου, ἔχεις σκύλο;

—Καὶ πολὺ ἄγριο, εἶπε ὁ Κτήσιππος.

—Ὁ σκύλος σου ἔχει σκυλάκια;

—Βεβαίως, εἶπε, καὶ μάλιστα ἄγρια σὰν κι αὐτόν.

—Ὁ σκύλος δὲν εἶναι πατέρας τους;

—Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, εἶπε, νὰ πηδαίει τὴ σκύλα.

—Ὁ σκύλος αὐτός δὲν εἶναι δικός σου;

—Ἀσφαλῶς.

—Ὁ σκύλος ἄρα αὐτός, ποῦ εἶναι πατέρας, εἶναι δικός σου· ὥστε ὁ σκύλος εἶναι πατέρας σου κι ἐσὺ ἀδελφός μὲ τὰ κουτάβια;¹¹⁷

Κι ἀμέσως πετάχτηκε πάλι ὁ Διονυσόδωρος, γιὰ νὰ μὴν προλάβει νὰ πεῖ τίποτα ὁ Κτήσιππος:

—Νὰ σοῦ κἀνω, εἶπε, μιὰ μικρὴ ἐρώτηση ἀκόμη: Τὸν δέρνεις τὸ σκύλο σου;

Κι ὁ Κτήσιππος βάζοντας τὰ γέλια,

—Ναί, μὰ τὸ θεό, εἶπε· μιὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ δεῖρω ἐσένα.

—Συνεπῶς, ἔκανε ὁ Διονυσόδωρος, δέρνεις τὸν πατέρα σου· ἔτσι δὲν εἶναι;

—Πολὺ πῶ σωστό, εἶπε ὁ Κτήσιππος, θὰ ἦταν νὰ ἔδερνα τὸν δικό σου τὸν πατέρα, ποῦ τοῦ ῥθε νὰ βγάλει τέτοια ξεφτέρια γιουὸς σὰν κι ἐσὰς. Ἵποθέτω, πάντως, Εὐθύδημα, ὅτι θὰ ἔχει εἰς πολλὰ καλὰ ἀπὸ αὐτῆ τῆ σοφία ὁ πατέρας σας, ποῦ εἶναι καὶ δικός σας καὶ τῶν κουταβιῶν.

—Διόλου δὲν τοῦ χρειάζονται, Κτήσιππε, τὰ πολλὰ καλὰ οὐτ' ἐκείνου οὐτ' ἐσένα.

—Οὔτε κι ἐσὺ ὁ ἴδιος, Εὐθύδημε, τὰ χρειάζεσαι;¹¹⁸

—Οὔτε καὶ κανέναν ἄλλο ἀνθρώπου.¹¹⁹ Γιὰ πές μου, ἀλήθεια, Κτήσιππε, νομίζεις ὅτι κάνει καλὸ στὸν ἄρρωστο

e

299

b

b σιπιτε, εἰ ἀγαθὸν νομίζεις εἶναι ἀσθενεῖντι φάρμακον πιεῖν ἢ οὐκ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ σοι, ὅταν δέηται ἢ εἰς πόλεμον ὅταν ἦ, ὅπλα ἔχοντα μᾶλλον ἰέναι ἢ ἀνοπλον.—*Ἔμοιγε, ἔφη. καίτοι οἰμὰ τί σε τῶν καλῶν ἐρεῖν.—* Σὺ ἄριστα εἶση, ἔφη· ἀλλ' ἀποκρίνου. ἐπειδὴ γὰρ ὠμολόγεις ἀγαθὸν εἶναι φάρμακον, ὅταν δέη, πίνειν ἀνθρώπων, ἄλλο τι τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ὡς πλείστον δεῖ πίνειν, καὶ καλῶς ἐκεῖ ἐξεῖ, ἐάν τις αὐτῷ τρίψας ἐγκερᾷσθαι ἔλλεβορον ἄμαζαν;—*Καὶ ὁ Κτήσιππος εἶπεν· Πάνυ γε σφόδρα, ὦ Εὐθύδημε, ἐάν ἦ γε ὁ πίνων ὅσος ὁ ἀνδριάς ὁ ἐν Δελφοῖς.—* Οὐδὸν, ἔφη, καὶ ἐν τῷ πολέμῳ ἐπειδὴ ἀγαθὸν ἐστὶν ὅπλα ἔχειν, ὡς πλείστα δεῖ ἔχειν δόρατα τε καὶ ἀσπίδας, ἐπειδήπερ ἀγαθὸν ἐστίν;—*Μάλα δήπου, ἔφη ὁ Κτήσιππος· σὺ δ' οὐκ οἶει, ὦ Εὐθύδημε, ἀλλὰ μίαν καὶ ἐν δόρῳ;—* Ἔγωγε.—*Ἡ καὶ τὸν Γηρόνην ἄν, ἔφη, καὶ τὸν Βριάρεων οὕτως σὺ ὀπλίσις; ἐγὼ δὲ ὦμην σὲ δε-*

ποῦ θά ἦταν δυνατόν νὰ ἐληφθεῖ καὶ ὡς αὐθεντικὴ πλατωνικὴ διδασκαλία: Ὅτι τὰ πολλὰ ἐπιμέρους ἀγαθὰ εἶναι ἄχρηστα, ἀφοῦ, ὅπως προσπάθησε νὰ δείξει ὁ Σωκράτης στὴ συνομιλία του μετὸν Κλεινία, ἀπαραίτητη εἶναι μόνον ἡ γνώση, ἡ ἐπιστήμη. Ἐπίσης, στὸ 296c 8 (βλ. καὶ σημείωση 104) εἶδαμε τὸν Εὐθύδημον νὰ υποχρεώνει φορτικά τὸν Σωκράτη νὰ παραδεχθεῖ πὸς ἀέλ... ἐπίστασθαι τοῦτῳ ᾧ ἐπίστασαι, δηλαδὴ περίπου ὅ,τι ὑποστηρίζεται μετὰ τὴν πλατωνικὴ θεωρία τῆς ἀνάμνησης. Στὸ 300e 3 κέ. ὁ Διονυσόδωρος θὰ μᾶς εἰσαγεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι διαχωρίζει τὸ καλὸν στὴν καθαρότητά του ἀπὸ τὰ καλὰ πράγματα, τὴς ἐπιμέρους πραγματώσεις τοῦ καλοῦ —ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ Πλάτων στὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν! Αὐτὴ ἡ περίεργη «εὐστοχία» τῶν δύο σοφιστῶν, ποῦ ἀκουσίως ὑποστηρίζουν κάτι ἀληθινὸ, θυμίζει τὸν ἄμαθῆ ἄνδρα τοῦ Ἰππία ἐλάσ., ποῦ πολλάνκις ἀν βουλόμενος φωνεῖ λέγειν τᾶληθῆ ἄν εἴποι ἀκον, εἰ τύχοι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι, 367a 2-3: Ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος εἶναι ἐν προκειμένῳ ἀκριβεῖς ἀπεικονίσεις του!

120. Ὁ ἐλλέβορος εἶναι βότανο ποῦ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ πολλὰ νοσήματα· μίγεται δὲ πρὸς τὴν πόσιν ὅπως εὐμερές [ἔμετικό] ἢ τὸ τῆς ἐλλεβορίνης σπέρμα, Θεόφραστος, *Περὶ φυτῶν ἱστορίας* 9, 10, 2. Βλ. Παν. Γ. Κρητικῶν - Στέλλας Ν. Παπαδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλλεβοροῦ, *Ἀρχεῖον τῆς Φαρμακολογίας* 18 (1962), σελ. 161-276.

νὰ πιεῖ φάρμακο, ὅταν τὸ ἔχει ἀνάγκη, ἢ εἶσαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν τοῦ κάνει καλὸ; Ἡ ὅταν πηγαίνει κανεὶς στὸν πόλεμο, νομίζεις πὸς καλύτερα εἶναι νὰ πηγαίνει ὀπλισμένος παρὰ ἄοπλος;

—Ἔτσι νομίζω ἐγὼ, εἶπε. Ἄν καὶ φαντάζομαι πὸς θὰ πιεῖς πάλι κάτι ἀπὸ τὰ ὄρατα σου.

—Αὐτὸ θὰ τὸ κρίνεις πὸς καλὰ ἐσύ, εἶπε· ἀπάντησε ὁ μωῖς: Ἄφου παραδέχτηκες ὅτι εἶναι καλὸ νὰ πίνει κανεὶς φάρμακο, ὅταν τοῦ χρειάζεται, δὲν νομίζεις ὅτι ἀπὸ αὐτὸ τὸ καλὸ πρέπει νὰ πίνει ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο καὶ ὅτι τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ κοπανίσει κανεὶς ἕνα κάρο ἐλλέβορο¹²⁰ καὶ νὰ τοῦ τὸ δώσει νὰ τὸ πιεῖ;

Κι ὁ Κτήσιππος τοῦ εἶπε:

—Ἀσφαλῶς, Εὐθύδημε, μετὰ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὸ πιεῖ εἶναι ὅσος καὶ ὁ ἀνδριάντας τοῦς Δελφούς.¹²¹

—Τὸ ἴδιο, εἶπε, καὶ στὸν πόλεμο: Ἄφου εἶναι καλὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὅπλα, πρέπει νὰ ἔχει ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ πολλὰ δόρατα καὶ ἀσπίδες, μὴ καὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ; ἔτσι;

—Χωρὶς ἀμφιβολία, εἶπε ὁ Κτήσιππος· δὲν τὸ νομίζεις καὶ ἐσύ, Εὐθύδημε; ἢ μήπως φαντάζεσαι πὸς χρειάζεται μόνον μὴ ἀσπίδα καὶ ἕνα δόρυ;

—Καὶ βέβαια.

—Ἀλήθεια; Ἔτσι, λοιπόν, θ' ἀρμάτωναες ἐσύ τὸν Γηρόνην¹²² καὶ τὸν Βριάρεω; Κι ἐγὼ σὲ φανταζόμενα πιὸ

121. Κατὰ πάσα πιθανότητα πρόκειται γιὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀπόλλωνα ποῦ ἔστησαν οἱ Ἕλληνες ὑστερὰ ἀπὸ τὴς ναυμαχίας στὸ Ἄρτεμῆσιο καὶ τὴ Σαλαμίνα (Παυσανίας 10, 14, 3), ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἡρόδοτο 8, 121, εἶχε ὕψος δωδεκά πηχεις [= 5,50 μέτρα]: ἐὼν μέγιστος διωδέκα πηχειν. Ὁ Wilamowitz, *Platon I*, σελ. 247, ὑποσχημ. 2, ὑποστηρίζει ὅτι στὸ σμῆμα αὐτὸ ὁ Πλάτων ἴσως κάνει κάποιον λάθος, ἀφοῦ «ἐν ξέρουμε τίποτε γιὰ δελφικὸ κολοσσό, ἐνῶ ἀντίθετα ὑπῆρχε —καὶ ἐν μέρει ὑπάρχει ἀκόμη— ἕνας τέτοιος κολοσσὸς στὴν Ἄηλου», καὶ υποθέτει, ὁ Wilamowitz, ὅτι ὁ Πλάτων θὰ ἐνοεῖ αὐτόν.

122. Ὁ Γηρόνης ἦταν γίγαντας τρισώματος ἢ τρικέφαλος; Χρυ-

νότερον εἶναι, ἅτε ὀπλομάχῃν ὄντα, καὶ τότῃδε τὸν ἑταῖρον.

Καὶ ὁ μὲν Εὐθύδημος ἐσίγησεν· ὁ δὲ Διονυσόδωρος πρὸς
 δ τὰ πρότερον ἀποκεκριμένα τῷ Κτήσιππῳ ἤρετο, Οὐκοῦν καὶ
 χρυσίον, ἢ δ' ὅς, ἀγαθὸν δοκεῖ σοι εἶναι ἔχειν;— Πάνυ, καὶ
 ταῦτά γε πολὺ, ἔφη ὁ Κτήσιππος.— Τί οὖν; ἀγαθὰ οὐ δοκεῖ
 σοι χεῖρῃ ἀεὶ τ' ἔχειν καὶ πανταχοῦ;— Σφόδρα γ', ἔφη.—
 Οὐκοῦν καὶ τὸ χρυσίον ἀγαθὸν ὁμολογεῖς εἶναι;— Ὁμολό-
 γηκα μὲν οὖν, ἢ δ' ὅς.— Οὐκοῦν ἀεὶ δεῖ αὐτὸ ἔχειν καὶ παν-
 ταχοῦ καὶ ὡς μάλιστα ἐν ἑαυτῷ; καὶ εἴη ἂν εὐδαιμονέστα-
 τος εἰ ἔχοι χρυσίον μὲν τρία τάλαντα ἐν τῇ γαστρὶ, τάλαντον
 δ' ἐν τῷ κρανίῳ, στατήρα δὲ χρυσοῦ ἐν ἐκατέρῳ τῶφθαλ-
 μῷ;— Φασὶ γε οὖν, ὦ Εὐθύδημε, ἔφη ὁ Κτήσιππος, τού-
 τους εὐδαιμονεστάτους εἶναι Σκυθῶν καὶ ἄριστους ἄνδρας,
 ε οἱ χρυσίον τε ἐν τοῖς κρανίοις ἔχουσιν πολὺ τοῖς ἑαυτῶν,
 ὡςπερ σὺ νυνδὴ ἔλεγες τὸν κῆνα τὸν πατέρα, καὶ ὁ θαυμα-
 σιώτερόν γε ἔτι, ὅτι καὶ πίνουσιν ἐκ τῶν ἑαυτῶν κρανίων
 κερχρυσωμένων, καὶ ταῦτα ἐντὸς καθορώσιν, τὴν ἑαυτῶν κο-
 ρυφὴν ἐν ταῖς χερσὶν ἔχοντες.

300 Πότερον δὲ ὀρώσιν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, καὶ Σκύθια τε καὶ

σάωρ δ' ἔτεκε τρικάρηνον Γηροῦνηα μίθεις Καλλιῶρη κούρη κλυτοῦ
 Ὁκεῖνοιο, Ἡσιόδοτος, Θεογονία 287· ὁ Βριάρεως ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς
 ἑκατόγχερες τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, Κόττος τε Βριάρεως τε Γύγης
 θ' ὑπερήφανα τέκνα, / τῶν ἑκατὸν μὲν χεῖρες ἀπ' ὤμων ἀίσσαντο [= πε-
 τάγονταν] ἀπλαστοί [= πού δὲν πληθάζονταν], κεφαλαὶ δ' ἐκάστῳ πεν-
 τήκοντα, Ἡσιόδοτος, Θεογονία 149.

123. Ὅπως στὰ δύο προηγούμενα ἐπιχειρήματα μὲ τὸ φάρμακο
 (299b 1 κέ.) καὶ τὰ ὄπλα (299c 1 κέ.), ἔτσι καὶ ἐδῶ στὸ ἐπιχειρήμα
 μὲ τὸ χρυσάφι οἱ σοφιστὲς προσπαθοῦν, μὲ τὴν μέθοδο τῆς ἀναγωγῆς
 στὸ ἄτοπο, νὰ ἀναίρεσουν μιὰν αὐτονόητη γιὰ τὸν Κτήσιππο παραδοχὴ:
 ὅτι ὁ ἄνθρωπος δεῖται πολλῶν ἀγαθῶν, 299a 6.

124. Ὁ Ἡρόδοτος 4, 65, ἀναφέρει ὅτι οἱ Σκύθες χρησιμοποιοῦ-
 σαν τὰ κρανία τῶν πύμιστῶν ἐχθρῶν τους γιὰ κύπελα, καὶ ὅτι
 οἱ πύμιστοι τὰ χρύσωσαν ἀπὸ μέσα. Τὴ συνήθεια αὐτῶν τῶν Σκυθῶν
 τὴ μνημονεύουν καὶ οἱ Δισοὶ Λόγοι 2, 13.

125. Ὁ Κτήσιππος χρησιμοποιεῖ ἀμφίσημα τὴν κτητικὴ ἀντα-
 νομία ἑαυτῶν, ὅπως οἱ σοφιστὲς, στὸ 298e 3, τὴν ἀντωνομία σός· πρβ.

ικανό, σὰν ὀπλομάχος πού εἶσαι, κι ἐσύ κι ὁ σύντροφός σου
 ἀπὸ δῶ.

Ὁ Εὐθύδημος σάπασε· ὁ Διονυσόδωρος ὅμως ρώτησε κατὶ
 πού εἶχε σχέση με τίς προηγούμενες ἀπαντήσεις τοῦ Κτή- d
 σιππου.

— Ἐχεις τὴ γνώμη, εἶπε, ὅτι καλὸ εἶναι νὰ ἔχει κανεὶς
 καὶ χρυσάφι;¹²³

— Καὶ πάρα πολὺ μάλιστα, ἀπάντησε ὁ Κτήσιππος.

— Δὲν νομίζεις ὅτι τὰ καλὰ πράγματα πρέπει νὰ τὰ ἔχει
 κανεὶς παντοῦ καὶ πάντοτε;

— Βεβαίωτατα, εἶπε.

— Παραδέχεσαι πὼς καὶ τὸ χρυσάφι εἶναι καλὸ πράγμα;

— Μὰ αὐτὸ τὸ ἔχω ἤδη παραδεχτεῖ, ἀπάντησε.

— Πρέπει, λοιπόν, νὰ τὸ ἔχει κανεὶς παντοῦ καὶ πάντοτε
 καὶ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο μέσα του· ἔτσι δὲν εἶναι;
 Πανευτυχῆς θὰ ἦταν ἂν εἶχε τρία τάλαντα χρυσάφι μέσα e
 στὴν κοιλιά του, ἕνα τάλαντο στὸ κρανίο του κι ἀπὸ ἕνα
 στατήρα στὸ κάθε του μάτι. Συμφωνεῖς;

— Λένε, Εὐθύδημε, εἶπε ὁ Κτήσιππος, ὅτι στοὺς Σκύ-
 θες¹²⁴ πῶς εὐτυχισμένοι καὶ πῶς τραοὶ λογιζοῦνται οἱ ἄνθρω-
 ποι πού ἔχουν χρυσάφι πολὺ τὰ κρανία τους—κατὶ σὰν
 κι αὐτὸ πού ἔλεγες τώρα δὰ γιὰ τὸ σκύλο πού εἶναι πατέρας
 μου— καί, πράγμα ἀκόμη πῶς ἐκπληκτικὸ, ὅτι πίνουν ἀπὸ
 τὰ ἴδια τὰ κρανία τους ἐπιχρυσωμένα κι ὅτι μάλιστα κοι-
 τάζουν μέσα σ' αὐτὰ κρατώντας τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλοῦ
 τους στὰ χέρια τους¹²⁵

— Τί κοιτάζου, εἶπε ὁ Εὐθύδημος, καὶ οἱ Σκύθες καὶ 300
 οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι: αὐτὰ πού μποροῦν νὰ βλέπουν ἢ αὐτὰ
 πού δὲν μποροῦν;¹²⁶

σημ. 117.

126. Τὸ ἐπίθετο δυνατός ἔχει καὶ ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ ση-
 μασία· ἔτσι, ἡ φράση τὰ δυνατὰ ὀράν σημαίνει ἐξίσου (α) "αὐτὰ πού
 μποροῦν νὰ βλέπουν" καὶ (β) "αὐτὰ πού μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ βλέ-
 πει". Βλ. καὶ τὴν ἐπόμενη σημείωση.

οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τὰ θανάτῃ ὄραν ἢ τὰ ἀθάνατα;— Τὰ θανάτῃ δὴ πον.— Οὐκ οὖν καὶ σὺ, ἔφη;— Κάγω.— Ὁρᾷς οὖν τὰ ἡμέτερα ἱμάτια;— Ναί.— Θανάτῃ οὖν ὄραν ἐστὶν ταῦτα.— Ὑπερφανῶς, ἔφη ὁ Κτήσιππος.— Τί δέ; ἢ δ' ὅς.— Μηδέν. σὺ δὲ ἴσως οὐκ οἶε αὐτὰ ὄραν· οὕτως ἤθδς εἰ. ἀλλὰ μοι δοκεῖς, Εὐθύδημε, οὐ καθέυδαν ἐπιπεκοιμηθῆσαι καί, (εἰ) οἷόν τε λέγοντα μηδὲν λέγειν, καὶ σὺ τοῦτο ποιεῖν.

b *Ἡ γὰρ οὐχ οἷόν τ', ἔφη ὁ Διονυσόδωρος, σιγῶντα λέγειν;— Οὐδ' ὅπως οἰσίου, ἢ δ' ὅς ὁ Κτήσιππος.— Ἀρ' οὐδὲ λέγοντα σιγᾶν;— Ἐτι ἤττον, ἔφη.— Ὅταν οὖν λίθους λέγῃς καὶ ξύλα καὶ σιδήρια, οὐ σιγῶντα λέγεις;— Οὐκ οὖν εἰ γε ἐγώ, ἔφη, παρέρομαι ἐν τοῖς χαλκείοις, ἀλλὰ φθεγγόμενα καὶ βῶντα μέγιστον τὰ σιδήρια λέγεται, ἐάν τις ἄφηται· ὥστε τοῦτο μὲν ὑπὸ σοφίας ἔλαθες οὐδὲν εἰπών. ἀλλ' ἔτι μοι τὸ ἕτερον ἐπιδείξατον, ὅπως αὐτὸ ἐστιν λέγοντα σιγᾶν.*

c *Καί μοι ἐδόκει ὑπεραγωνιᾶν ὁ Κτήσιππος διὰ τὰ παιδικά. Ὅταν σιγᾷς, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, οὐ πάντα σιγᾷς;— Ἐγώ γε, ἢ δ' ὅς.— Οὐκ οὖν καὶ τὰ λέγοντα σιγᾷς, εἴπερ τῶν ἀπάν-*

127. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀντιδιαστέλλει στὸ Σοφ. εἰ. 165b 23 κέ. τὴν ἀμφιβολία (ambiguities) ἀπὸ τὴν ὁμωνυμία (aequivocatio). Ὡς παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν χαρακτηρίζει τοὺς ψευδώνυμους συλλογισμοὺς πρὸς προκείμενον ἀπὸ τῆ συντάξεως τῶν λέξεων.

128. Σιγῶντα λέγειν, σόφισμα παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενον· τὸ ἀνάλλοι ὁ Ἀριστοτέλης, Σοφ. εἰ. 166a 12 κέ.: δι- τὸν γὰρ καὶ τὸ σιγῶντα λέγειν, τὸ τε τὸν λέγοντα σιγᾶν καὶ τὸ τὰ λε- γόμενα. βλ. καὶ σημ. 130.

129. Ὁ Κτήσιππος ἀναμετρεῖται μὲ τοὺς σοφιστὰς μπροστὰ στὸν ἀγαπημένο Κλεινία, γι' αὐτὸ ὑπάει ἢ καρδιά του νὰ σπᾶσει. Προ- τιμησα γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ὑπεραγωνιᾶν, c 1, τὴν ἐκδοχὴ τοῦ LSJ 'to be in great distress', καὶ ἐχι τὰ 'compete with special eagerness' ἢ 'be supercompetitive', πρὸς προτείνει ὁ Hawtrey, Commentary κλπ. ad loc. Θεωρῶ πρὸ φυσικῆ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μιὰ ἀναφορὰ στὴ συναισθηματικὴ κατάσταση τοῦ Κτήσιππου παρὰ στὴν ἔνταση τῆς προσπάθειάς του.

130. Παρὰ τὴν ἀμέσως προηγούμενον σοφισματος. Τὸ λέ-

— Αὐτὰ ποὺ μποροῦν, ὑποθέτω.

— Κι ἐσὺ ἐπομένως; ρώτησε.

— Κι ἐγώ.

— Τὰ δικὰ μας τὰ ρούχα τὰ βλέπεις;

— Ναί.

— Συνεπῶς τὰ ρούχα μας μποροῦν νὰ βλέπουν.¹²⁷

— Καταπληκτικὰ, εἶπε ὁ Κτήσιππος.

— Τί ἐνοεῖς μ' αὐτό; ἔκανε ἐκεῖνος.

— Τίποτα. Ἐσὺ ὅμως δὲν τὸ πιστεύεις, ἴσως, πὼς αὐτὰ

βλέπουν· τόσο χαριτωμένος εἶσαι. Μοῦ φαίνεται ὡστόσο, Εὐθύδημε, ὅτι κοιμᾶσαι ὀρθίος καὶ ὅτι ἂν μπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ μιλάει χωρὶς νὰ λέει τίποτα, σίγουρα αὐτὸ κανεὶς κι ἐσὺ.
— Ὅποτε ἀλήθεια, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος, δὲν εἶναι δυνατόν
νὰ μιλάνε αὐτοὶ ποὺ σωπαίνου;

— Σὲ καμιά περίπτωσι, εἶπε ὁ Κτήσιππος.

— Ἀρα οὔτε καὶ νὰ σωπαίνου αὐτοὶ ποὺ μιλοῦν;

— Αὐτὸ ἀκόμη λιγότερο, εἶπε.

— Ὅταν μιλάς γιὰ πέτρες καὶ γιὰ ξύλα καὶ γιὰ σιδηρικά, δὲν μιλάς γι' αὐτὰ ποὺ σωπαίνου;¹²⁸

— Καθόλου, εἶπε· γιὰτὶ ὅταν τουλάχιστον περνᾶω ἀπὸ τὰ σιδηράδικα, μιλάνε καὶ μῆθρου, ποὺ λέει ὁ λόγος, ἀγριο- φωνάρης, ἅμα τ' ἀγγίζεις. Νά, λοιπόν, ποὺ τὴ φορά αὐτὴ παρασύρθηκες ἀπὸ τὴ σοφία σου καὶ δὲν κατάλαβες πὼς δὲν λὲς τίποτα. Μένει ὡστόσο νὰ μοῦ ἀποδείξετε κι οἱ δύο σας τὸ ἄλλο, πὼς δηλαδὴ εἶναι δυνατόν νὰ σωπαίνου αὐτοὶ ποὺ μιλοῦν.

Καί μοῦ φάνηκε πὼς ἡ ἀγωνία τοῦ Κτήσιππου εἶχε φτά- σει στὸ ἀποκορύφωμα —ἐπειδὴ ἦταν μπροστὰ κι ὁ ἀγαπη- μένος του.¹²⁹

— Ὅταν σωπαίνεις, εἶπε ὁ Εὐθύδημος, δὲν σωπαίνεις γιὰ ὅλα;

— Βεβαίως, ἔκανε ἐκεῖνος.

— Ἀρα σωπαίνεις καὶ γι' αὐτὰ ποὺ μιλοῦν,¹³⁰ ἀφοῦ στὸ "ὅλα" συμπεριλαμβάνονται κι αὐτὰ.

των ἐστίν [τὰ λεγόμενα].— *Τί δέ;* ἔφη ὁ Κτήσιππος, οὐ σιγᾷ πάντα;— *Οὐ δήπου,* ἔφη ὁ Εὐθύδημος.—*Ἄλλ' ἄρα, ὦ βέλτιστε, λέγει τὰ πάντα;*— *Τὰ γε δήπου λέγοντα.*—*Ἄλλά, ἢ δ' ὅς,* οὐ τοῦτο ἐρωτῶ, ἀλλὰ τὰ πάντα σιγᾷ ἢ λέγει;

d *Οὐδέτερα καὶ ἀμφοτέρω, ἔφη ὑφαρπάσας ὁ Διονυσόδωρος· εὖ γὰρ οἶδα ὅτι τῇ ἀποκρίσει οὐχ ἔξεις δουρὸν χρῆ.*

Καὶ ὁ Κτήσιππος, ὥσπερ εἰώθει, μέγα πᾶν ἀνακαγγάσας, *Ὡ Εὐθύδημε, ἔφη, ὁ ἀδελφός σου ἐξημφότερικεν τὸν λόγον, καὶ ἀπόλωλέ τε καὶ ἤττηται. Καὶ ὁ Κλεινίας πᾶν ἤσθη καὶ ἐγέλασεν, ὥστε ὁ Κτήσιππος ἐγένετο πλειῶν ἢ δεκαπλάσιος. ὁ δέ μοι δοκεῖ ἅτε πανούργος ὢν, ὁ Κτήσιππος, παρ' αὐτῶν τούτων αὐτὰ ταῦτα παρηγηρόει· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλων τιαυτῆ σοφία τῶν νῦν ἀνθρώπων.

e *Κἀγὼ εἶπον· Τί γελᾷς, ὦ Κλεινία, ἐπὶ σπουδαίοις οὕτω πράγμασιν καὶ καλοῖς;*

Σὺ γὰρ ἤδη τι πόσις εἶδες, ὦ Σώκρατες, καλὸν πρᾶγμα; ἔφη ὁ Διονυσόδωρος.

*Ἐγὼ γε, ἔφη, καὶ πολλὰ γε, ὦ Διονυσόδωρε.

301 **Ἄρα ἕτερα ὄντα τοῦ καλοῦ, ἔφη, ἢ ταῦτα τῷ καλῷ;*

γοντα σιγᾷ μπορεῖ νὰ σημαίνει: (α) “νὰ σιωπᾶς τῇ στιγμή πού μιλάς” καὶ (β) “νὰ σιωπᾶς γιὰ πράγματα πού μιλοῦν”.

131. Ὁ Ἐσφοκίδης Ἰσχυρισμὸς τοῦ Διονυσόδωρου (οὐδέτερα καὶ ἀμφοτέρω, 300d 4) ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Κτήσιππο ἀντιφατικὴ παραδοχὴ (ἐξημφότερικεν τὸν λόγον, d 4), πού ἰσοδυναμεῖ μὲ ἤττη τοῦ σοφιστῆ. Θυμίζουμε πὼς ὁ Ἄριστοτέλης, Σοφ. ἐλ. 165b 13 κέ., ἀναφέρει ὅτι στὴν ἐριστικὴ συζήτηση ἕνας ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν ἀγωνιζομένων ἦταν νὰ ὑποκροῦσιν τὸν ἀντίπαλο νὰ ὑποστηρίξει κάτι παράδοξο. Βλ. καὶ Ἐπισημείωση I.

132. Ὁ Κτήσιππος αισθάνεται ἀγαλλίαση γιὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ Κλεινία καί, συνάμα, λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἀγωνία πού τὸν συνείχε. Στὸν *Λίσι*, σὲ μιὰ ἀνάλογη περίσταση, ὁ Ἰπποθάλῃς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς παντοπαπὰ ἤρπει χρώματα, 222b 2.

133. Τὸ ὑπόγειο φιλοσοφικὸ ρεῦμα πού, ὅπως εἶδαμε, διατρέχει τὸν Εὐθύδημο γίνεται πάλι στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ διαλόγου ἰδιαίτερα αἰσθητὸ στὸν μνημένο ἀναγνώστη. *Ἡδὴ ὁ Zeller εἶχε θεωρήσει τῆ

— *Μά, εἶπε ὁ Κτήσιππος, δὲν σωπαίνουσι δλα τὰ πράγματα;*

—**Ὅχι βέβαια, ἔκανε ὁ Εὐθύδημος.*

—**Ἄλλὰ τότε τί κάνουν, καλὲ μου ἀνθρώπε; Μιλᾶνε μὴπως;*

— *Ναί· ἐκεῖνα τουλάχιστον πού μιλᾶνε.*

— *Μὰ δὲν σὲ ρωτᾶω αὐτό, εἶπε· σὲ ρωτᾶω ἂν δλα τὰ πράγματα σωπαίνουσι ἢ ἂν μιλοῦν.*

— *Καὶ τὰ δύο καὶ κανένα ἀπὸ τὰ δύο, πετάχτηκε ὁ Διονυσόδωρος· καὶ εἰμαι βέβαιος πὼς μ' αὐτῇ τὴν ἀπάντησι δὲν τὰ βγάζεις πέρα.*

Ὁ Κτήσιππος τότε ἔβαλε, κατὰ τὴ συνήθειά του, κάτι πολὺ τρανταχτὰ γέλια καὶ εἶπε:

— *Εὐθύδημε, τὰ λόγια τοῦ ἀδελφοῦ σου εἶναι ἀήξεις ἀφήξεις», ἔχει χάσει, εἶναι νικημένος.*¹³¹

Τότε ὁ Κλεινίας πολὺ εὐχαραστήθηκε καὶ γέλασε, ἔτσι πού ὁ Κτήσιππος φούσκωσε καὶ ἔγινε δέκα φορὲς πιδὸ μεγάλος.¹³² *Ἐχῶ τὴν ἐντύπωση πάντως ὅτι ὁ Κτήσιππος, παμπόνηρος καθὼς εἶναι, τὴν εἶχε κρυφακοῦσι αὐτῇ τῇ φράσει ἀπὸ τοὺς ἴδιους· γιὰτὶ ἀπὸ κανέναν ἄλλο δὲν ἀκοῦς σήμερα τέτοιες σοφίες.

Κι ἐγὼ τότε εἶπα:

— *Τί γελᾷς, Κλεινία, γιὰ πράγματα τόσο σπουδαῖα καὶ τόσο ἄμορφα;*

— *Ἐσὺ, Σωκράτη, εἶπε τότε ὁ Διονυσόδωρος, εἶδες ποτέ σου ὡς τώρα κανένα ἄμορφο πράγμα;*

— *Βεβαίως, εἶπα, καὶ πολλὰ μάλιστα, Διονυσόδωρε.*

— *Τὰ πράγματα αὐτὰ, εἶπε, εἶναι ἄραγε διαφορητικά ἀπὸ τὴν ἄμορφια ἢ ταυτίζονται μ' αὐτῆν;*¹³³

φράσι *ἄρα ἕτερα ὄντα τοῦ καλοῦ...*, 301a 1, ὡς τὴν ἀεζαγγεῖα τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἐπιφωτιστικότερο Stallbaum, πού ἔβλεπε σ' αὐτὴν, ἀπλῶς, τῆ λ ο γ ι κ ἢ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη γιὰ τὶς γενικὲς ἔνοιες, στὴν ὑπόα ὁ Πλάτων θὰ θεμελιώνει ἀργότερα τὴ θεωρίαν τῶν ἰδεῶν, βλ. E. H. Gifford, *The Euthydemus*

Καὶ ἐν παντὶ ἐγερόμην ὑπὸ ἀπορίας, καὶ ἡγούμην δίκαια πεπονημένοι ὅτι ἐγούξα, ὅμως δὲ ἕτερα εἶπην αὐτοῦ γε τοῦ καλοῦ πάρεστιν μέντοι ἐκάστῳ αὐτῶν κάλλος τι.

Ἐὰν οὖν, ἔφη, παραγένηται σοι βοῦς, βοῦς εἶ, καὶ ὅτι νῦν ἐγὼ σοὶ πάρεμι, Διονυσόδωρος εἰ;

Εὐφήμεῖ τοῦτό γε, ἦν δ' ἐγὼ.

Ἄλλὰ τίνα τρόπον, ἔφη, ἕτερον ἕτερω παραγενομένου τὸ ἕτερον ἕτερον ἂν εἶη;

Ἄρα τοῦτο, ἔφη ἐγὼ, ἀπορεῖς; Ἡδὴ δὲ τοῖν ἀνδρῶν τὴν σοφίαν ἐπεχειροῦν μμεῖσθαι, ἅτε ἐπιθυμῶν αὐτῆς.

Πῶς γὰρ οὐκ ἀπορῶ, ἔφη, καὶ ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀπαντες ἄνθρωποι ὃ μὴ ἔστι;

Τί λέγεις, ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Διονυσόδωρε; οὐ τὸ καλὸν καλὸν ἔστιν καὶ τὸ αἰσχρὸν αἰσχρὸν;—Ἐὰν ἔμοιγε, ἔφη, δοκῆ.— Οὐδοῦν δοκεῖ;— Πάνυ γ', ἔφη.— Οὐδοῦν καὶ τὸ ταυτὸν ταυτὸν καὶ τὸ ἕτερον ἕτερον; οὐ γὰρ δήπου τό γε ἕτερον ταυτὸν, ἀλλ' ἐγωγε οὐδ' ἂν παῖδα ᾤμινα τοῦτο ἀπορήσαι, ὡς οὐ τὸ ἕτερον ἕτερόν ἐστιν. ἀλλ', ὦ Διονυσόδωρε, τοῦτο μὲν ἐκὼν παρήκας, ἐπεὶ τὰ ἄλλα μοι δοκεῖτε ὡσπερ οἱ δημιουργοὶ οἷς ἕκαστα προσήκει ἀπεργάζεσθαι, καὶ ἡμεῖς τὸ διαλέγεσθαι παγκάλως ἀπεργάζεσθαι.

Οἴσθα οὖν, ἔφη, ὅτι προσήκει ἐκάστοις τῶν δημιουργῶν;

of Plato, σελ. 59, ὅπου καὶ οἱ σχετικές βιβλιογραφικές ἐνδείξεις. Ὡς ἀδιαιφιμοβήτητη ἀναφορά σ' αὐτὸ πού καλοῦμε πλατωνική θεωρία τῶν ἰδεῶν χαρακτηρίζεται τὸ παραπάνω χωρίο τοῦ *Εὐθύδημου* ὁ P. Friedländer, *Platon*, τόμ. 2, σελ. 192, ἀπόψη πού τῆ συμμερίζεται καὶ ἡ R. K. Sprague, *Plato's Use of Fallacy*, σελ. 25. Ὁ W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, τόμ. 4, σελ. 279, συνδέει τὸ παραπάνω χωρίο μὲ τίς δυσκολίες πού συναντοῦσε ὁ Πλάτων στὸ πρόβλημα τῆς σχέσης ἰδεῶς-ἐπιμέρους πραγμάτων, καὶ πιστεύει ὅτι τὸ χωρίο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα πρῶτο σημάδι τῶν ἀντιδράσεων πού προκαλοῦσε ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν. Ὑποστηρίζει ἐπίσης ὁ Guthrie, ὁ.π., ὅτι στόχος τοῦ Πλάτωνα εἶναι, παράλληλα, νὰ δείξει πόσο πολὺ μπορεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μοιάζει ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη μὲ τὰ τεχνάσματα τῶν ἑριστικῶν καὶ πόσο ριζικὰ διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι

Ἐγὼ βρέθηκα σὲ πολὺ δύσκολη θέση ἀπὸ ἀμηχανία καὶ σκεφτόμουν ὅτι καλὰ νὰ τὰ πάθω πού ἄνοιξα τὸ στόμα μου, τοῦ ἀπάντησα ὡστόσο ὅτι εἶναι διαφορετικὰ τὸν πάτω, πρόσθεσα, ὅλα τους ἔχουν καὶ κάποια ὁμορφιά.

—Ὡστε, εἶπε ἐκεῖνος, ἂν ἔχεις κοντά σου ἓνα βόδι, εἶσαι καὶ ἐσὺ βόδι; καὶ τώρα πού ἔχεις πλάι σου ἐμένα, εἶσαι Διονυσόδωρος;

— Θεὸς φυλάξει, εἰδικὰ γ' αὐτό, εἶπα ἐγὼ.¹³⁴

— Τότε ὅμως πῶς εἶναι δυνατὸ, εἶπε, ἕταν κάτι πάει κοντά σὲ κάτι ἄλλο, αὐτὸ τὸ ἄλλο νὰ εἶναι διαφορετικὸ;

— Αὐτῆ, ρώτησα, εἶναι ἡ ἀπορία σου; Καὶ προσπαθοῦσα πιά νὰ μιμοῦμαι καὶ ἐγὼ τὴ σοφία τους, τόσο πολὺ μοῦ ἄρεσε.

— Μὰ πῶς, εἶπε, νὰ μὴν ἀπορῶ, καὶ ἐγὼ ἀλλὰ καὶ κάθε ἄνθρωπος, γιὰ κάτι πού δὲν ὑπάρχει;

— Τί εἶναι αὐτὰ πού λές, ἔκανα ἐγὼ, Διονυσόδωρε; Τὸ ἄμορφο πράγμα δὲν εἶναι ἄμορφο; καὶ τὸ ἀσχημο δὲν εἶναι ἀσχημο;

— Μόνον ἐφόσον φαίνεται σ' ἐμένα ἄμορφο ἢ ἀσχημο, εἶπε.

— Λοιπόν, σοῦ φαίνεται;

— Βεβαίως, εἶπε.

— Ἐπομένως, καὶ τὸ ἴδιο εἶναι ἴδιο καὶ τὸ διαφορετικὸ διαφορετικὸ δὲν συμφωνεῖς; Γιατί τὸ διαφορετικὸ δὲν ταυτίζεται, ὑποθέτω, μὲ τὸ ἴδιο ἀπεναντίας, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι καὶ ἓνα παιδί δὲν θὰ ἀποροῦσε γιὰ τὸ ὅτι τὸ διαφορετικὸ εἶναι διαφορετικὸ. Ἐσὺ ὅμως, Διονυσόδωρε, σκόπιμα τὸ παράβλεψες αὐτό, γιατί κατὰ τὰ ἄλλα μοῦ δίνετε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὅπως κάθε τεχνίτης προσπαθεῖ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς δουλειᾶς του, ὅπως ἀρμόζει καλύτερα, ἔτσι καὶ ἐσεῖς οἱ δύο ἀσκεῖτε τὴν τέχνη τοῦ λόγου μὲ τρόπο ἔξοχο.

— Ὡστε ξέρεις, εἶπε, τί ἀρμόζει στὸν κάθε τεχνίτη; Καὶ

στὴν πραγματικότητα.

134. Ὁ Σωκράτης προτιμᾷ νὰ ἐξομοιωθεῖ μ' ἓνα βόδι παρὰ μὲ τὸν Διονυσόδωρο! (Wilamowitz, *Platon II*, σελ. 158)

πρώτον τίνα χαλκεύειν προσήκει, οἶσθα;— Ἐγώ γε· ὅτι χαλκία.— Τί δέ, κεραμεύειν;— Κεραμεία.— Τί δέ, σπάττειν τε καὶ ἐκδέρειν καὶ τὰ μικρὰ κρέα κατακόπαντα ἔφειν καὶ ὀπτᾶν;— Μάγειρον, ἦν δ' ἐγώ.— Οὐκοῦν ἐάν τις, ἔφη, τὰ προσήκοντα πράττη, θεθῶς πράξει;— Μάλιστα.— Προσήκει δέ γε, ὡς φῆς, τὸν μάγειρον κατακόπτειν καὶ ἐκδέρειν; ὁμολόγησας ταῦτα ἦ οὐ;— Ὁμολόγησα, ἔφη, ἀλλὰ συγγνώμην μοι ἔχε.— Δῆλον τοίνυν, ἦ δ' ὅς, ὅτι ἂν τις σφάξας τὸν μάγειρον καὶ κατακόψας ἐνήση καὶ ὀπτήσῃ, τὰ προσήκοντα ποιήσει καὶ ἐάν τὸν χαλκία τις αὐτὸν χαλκεύῃ καὶ τὸν κεραμεία κεραμεύῃ, καὶ οὗτος τὰ προσήκοντα πράξει.

ἜΩ Πόσειδον, ἦν δ' ἐγώ, ἥδη κολοφῶνα ἐπιτιθεῖς τῇ σοφίᾳ· ἄρα μοί ποτε αὕτη παραγενήσεται ὥστε μοι οἰκεία γενέσθαι;

Ἐπιγνοίης ἂν αὐτήν, ὦ Σωκράτες, ἔφη, οἰκείαν γενόμενῃ;

Ἐάν σὺ γε βούλῃ, ἔφη ἐγώ, δῆλον δεῖ.

Τί δέ, ἦ δ' ὅς, τὰ σαυτοῦ οἶε γινώσκων;

Εἰ μὴ τι σὺ ἄλλο λέγεις· ἀπὸ σοῦ γὰρ δεῖ ἄρχεσθαι, τελευτᾶν δ' εἰς Εὐθύδημον τόνδε.

135. Χαρακτηριστικὸ δεῖγμα σοφίσματος παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν εἶναι τὸ προσήκει τὸν μάγειρον κατακόπτειν, 301d 2-3. Ἡ λεγόμενη ἀπαρεμφατικὴ σύνταξις — ἡ ἐκφορὰ ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ἀπαρεμφάτου σὲ αἰτιατικῇ πτώσει — σὲ συνδυασμῷ μὲ τὸν μεταβατικὸν χαρακτήρα τοῦ ρήματος κατακόπτει ἐπιτρέπει νὰ ἐκλάβουμε τὴν αἰτιατικὴν τὸν μάγειρον καὶ ὡς ὑποκείμενον (κἀβει ὁ μ ἄ γ ε ι ρ ο ς) καὶ ὡς ἀντικείμενον (κἀβει τ ὄ ν μ ἄ γ ε ι ρ ο ς) τοῦ ἀπαρεμφάτου.

136. Ἡ δυσκολία τῆς ἀναγνώρισης ἐνὸς ζητουμένου ποῦ δὲν τὸ γνωρίζουμε παρουσιάζεται ὡς πρόβλημα φιλοσοφικὸν στὸν Μένωνα 80d: εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐντύχους αὐτῷ, πῶς εἶση ὅτι τοῦτο ἐστὶν ὃ σὺ οὐκ ᾔδῃσθα; Ἡ διερευνησὴ του ὀδήγησε εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀνάμνησης: Ἡ γνώσις δὲν ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν αἰσθητηριακῆ ἀντίληψιν· τὸ ἐνέργημα αὐτὸ ἀπλῶς προσφέρει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐξανθημαθῆι τὴ γνώσις ποῦ ὑπῆρχε ἡ δὲ μὲσα τῆς.

137. Ὁ Σωκράτης φαίνεται νὰ ἀναγνωρίζει κάποια ὑπεροχὴ τοῦ

πρώτα πρώτα γιὰ τὰ μέταλλα: ἔξερεις σὲ ποῖον ἀρμόζει ἡ καταργασία τους;

— Ἀσφαλῶς, στὸν σιδερά.

— Καὶ τοῦ πηλοῦ ἡ καταργασία σὲ ποῖον ἀρμόζει;

— Στὸν ἀγγειοπλάστη.

— Καὶ τὸ σφάξιμο, τὸ γδάρσιμο, ὁ τεμαχισμὸς σὲ μικρὰ κομμάτια καὶ τὸ ψήσιμο ἢ τὸ βράσιμο;

— Στὸν μάγειρο, εἶπα ἐγώ.

— Ἄν κανεῖς, λοιπόν, εἶπε, κάνει ὅ,τι ἀρμόζει, σωστά δὲν κάνει;

— Πολὺ σωστά.

— Καὶ παραδέξασαι, εἶπε, ὅτι στὸ μάγειρο ἀρμόζει τὸ κομματίασμα καὶ τὸ γδάρσιμο¹³⁵ τὸ παραδέχτηκες αὐτὸ ἦ ἔχι;

— Τὸ παραδέχτηκα, εἶπα, συμπάθα με ἕμως.

— Εἶναι ἄρα ὀλοφάνερο, εἶπε, ὅτι ἂν κανεῖς σφάξει τὸ μάγειρο, τὸν κόψει κομματάκια κομματάκια καὶ τὸν βράσει ἢ τὸν ψήσει, θὰ κάνει τὸ σωστό. Ἡ ἂν κάποιος σφυροκοπήσει τὸν ἴδιον τὸ σιδερά καὶ κάνει πηλὸν τὸν ἀγγειοπλάστη, θὰ κάνει αὐτὸς τὸ σωστό.

— Ποσειδῶνα, βοήθα, εἶπα ἐγώ τότε, αὐτὸ πᾶ ἐῖναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς σοφίας σου! Θά ῥθει ἄραγε ποτὲ καὶ σὲ μένα; Θὰ τὴν κατακτῆσω ἄραγε κάποτε καὶ ἐγώ;

— Ὁὰ τὴν ἀναγνώριζεις, Σωκράτη, εἶπε, ἂν γινῶταν δική σου.¹³⁶

— Ἀσφαλῶς, εἶπα ἐγώ· ἀρκεῖ νὰ τὸ θέλεις ἐσύ.

— Μήπως ἔχεις τὴν ἐντύπωση, εἶπε, πῶς ὅ,τι εἶναι δικὸ σου τὸ ξέρεεις;

— Ναί, ἐκτός καὶ ἂν ἐννοεῖς τίποτε ἄλλο — γιὰτὶ ἀπὸ σένα πρέπει νὰ ἀρχίζουμε καὶ νὰ καταλήγουμε σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν Εὐθύδημον.¹³⁷

Εὐθύδημου ἀπέναντι στὸν Διονυσόδωρο: Αὐτὸς ποῦ ἔχει δώσει στὸ διάλογο τὸ ὄνομά του ἔχει καὶ τὸν «τελευταῖο λόγον».

302 Ἄρ' οὖν, ἔφη, ταῦτα ἡγήσῃ σά εἶναι, ὧν ἂν ἀρεξῆς καὶ ἐξήσῃ σοι αὐτοῖς χρῆσθαι ὅτι ἂν βούλη; οἷον βοῦς καὶ πρόβατον, ἀρ' ἂν ἡγοῖο ταῦτα σά εἶναι, ἃ σοι ἐξείη καὶ ἀποδόσθαι καὶ δοῦναι καὶ θῆσαι ὅτι βούλοιο θεῶν; ἢ δ' ἂν μὴ οὕτως ἔχη, οὐ σά;

Κἀγὼ (ἦδη γὰρ ὅτι ἐξ αὐτῶν καλόν τι ἀνακύνφοιτο τῶν ἐρωτημάτων, καὶ ἅμα βουλόμενος ὅτι τάχιστ' ἀκοῦσαι) Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, οὕτως ἔχει τὰ τοιαυτὰ ἔστιν μόνῃ ἐμέ.— Τί δέ; ζῶα, ἔφη, οὐ ταῦτα καλεῖς ἢ ἂν ψυχὴν ἔχη;— Ναί, ἔφη.— Ὁμολογεῖς οὖν τῶν ζῶων ταῦτα μόνῃ εἶναι σά, περὶ ἃ ἂν σοι ἐξουσία ἦ πάντα ταῦτα ποιεῖν ἢ νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον;— Ὁμολογῶ.— Καὶ ὅς, εἰρωνικῶς πάνυ ἐπισχὼν ὡς τι μέγα σκοπούμενος, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἔστιν σοι Ζεύς πατὴρ;— Καὶ ἐγὼ ὑποπτεύσας ἤξεν τὸν λόγον οἷσπερ ἐτελεύτησεν, ἀπορὸν τινα στροφὴν φρενῶν τε καὶ ἐστρεφόμενῃ ἦδη ὥσπερ ἐν δικτύῳ εἰλημμένους· Οὐκ ἔστιν, ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Διονυσόδωρε.— Ταλαίπωρος ἄρα τις σὺ γε ἄνθρωπος εἶ καὶ οὐδὲ Ἀθηναῖος, ᾧ μήτε θεοὶ πατρώοι εἰσιν μήτε ἱερὰ μήτε ἄλλο μηδὲν καλόν καὶ ἀγαθόν.— Ἔα, ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Διονυσόδωρε, ἐνφῆμει τε καὶ μὴ χαλεπῶς με προδιδάσκει. ἔστι γὰρ ἔμοιγε καὶ βωμοὶ καὶ ἱερὰ οἰκία καὶ πατρῶα καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περ τοῖς ἄλλοις Ἀθηναίους τῶν τοιούτων.— Ἐτα τοῖς

137α. Ὁ Πλάτων φροντίζει νὰ ὑπογραμμίσαι ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἀψογὴ τήρησιν τῶν θρησκευτικῶν τύπων ἀπὸ τὸν Σωκράτη.

302 — Ὡς δικά σου, εἶπε, θεωρεῖς τὰ πράγματα πού τὰ ἐξουσιάζεις καὶ εἶναι στὸ χέρι σου νὰ τὰ κάνεις ἑ,τι σοῦ ἀρέσει· σωστά; Ἀ.χ. θὰ θεωροῦσες δικά σου ἕνα βόδι καὶ ἕνα πρόβατο πού θὰ ἔταν στὸ χέρι σου νὰ τὰ πουλήσεις, νὰ τὰ χαρίσεις ἢ νὰ τὰ θυσιάσεις σ' ὅποιον θεὸ θὰ ἤθελες ἔτσι; Καὶ τὰ πράγματα γιὰ τὰ ὅποια δὲν ἰσχύει αὐτὸ δὲν θὰ τὰ εἶχες γιὰ δικά σου συμφωνεῖς;

Κι ἐγὼ, πού ἤξερα πᾶς ὅτι κάτι ὠραῖο θὰ βγεῖ ἀπὸ τίς ἐρωτήσεις αὐτὲς καὶ ἤθελα νὰ τὸ ἀκούσω ὅσο τὸ δυνατό πιὸ σύντομα, εἶπα:

— Βεβαίως, ἔτσι εἶναι· μόνο κάτι τέτοια πράγματα εἶναι δικά μου.

— Γιὰ λέγε μου ἕμεις, συνέχισε ἐκεῖνος, ζωντανὰ δὲν εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη σου, ὅσα ἔχουν ψυχὴ;

— Ναί, εἶπα.

— Παραδέχεσαι ὅτι ἀπὸ τὰ ζωντανὰ αὐτὰ δικά σου εἶναι μόνο ὅσα μπορεῖς νὰ τὰ κάνεις ὅλα αὐτὰ πού ἔλεγα τώρα δά;

— Τὸ παραδέχομαι.

Κι ἐκεῖνος, ἀφοῦ σταμάτησε μιὰ στιγμὴ κάνοντας τάχα πὼς σκέφτεται κάτι σπουδαῖο, ρώτησε:

— Γιὰ πὲς μου, Σωκράτη, ἔχεις προστάτη οἰκογενειακὸ τὸν Δία;

Ἐγὼ πού μυρίστηκα ὅτι θὰ κατέληγε ἐκεῖ πού κατέληξε, ἔκανα ἕναν ἀπελπισμένον ἐλιγμό νὰ ξεφύγω σὰν νὰ ἦμουν κούλας πιασμένος σὲ δίχτυα.

— Δὲν ἔχω, Διονυσόδωρε, τοῦ εἶπα.

— Αὐτὸ θὰ πει πὼς εἶσαι κακομοίρης καὶ ὅτι δὲν εἶσαι κὰν Ἀθηναῖος, ἀφοῦ οὔτε οἰκογενειακοῦ θεοῦ ἔχεις οὔτε βωμοῦς οὔτε τίποτ' ἄλλο καλὸ καὶ ὠραῖο.

— Γιὰ στάσου, Διονυσόδωρε, ἔκανα ἐγὼ, μίλα πιὸ καλά, μὴ μοῦ ἀρχίζεις ἔτσι ἄγρια τὸ μάθημα. Καὶ βωμοῦς ἔχω καὶ ἱερὰ οἰκογενειακὰ καὶ πατρογονικὰ καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ, σὰν κάθε ἄλλον Ἀθηναῖο.^{137α}

302

b

e

ἄλλοις, ἔφη, Ἀθηναίους οὐκ ἔστιν Ζεὺς ὁ πατρῷος;— Οὐκ ἔστιν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτὴ ἡ ἑπωνυμία Ἰώνων οὐδενί, οὔθ' ὅσοι ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως ἀπωκισμένοι εἰσὶν οὔθ' ἡμῖν, ἀλλὰ Ἀπόλλων πατρῷος διὰ τὴν τοῦ Ἰωνος γένεσιν· Ζεὺς δ' ἡμῖν πατρῷος μὲν οὐ καλεῖται, ἔρκειος δὲ καὶ φράτριος, καὶ Ἀθηναία φρατρία.— Ἄλλ' ἄρκεϊ γ', ἔφη ὁ Διονυσόδωρος· ἔστιν γάρ σοι, ὡς ἔοικεν, Ἀπόλλων τε καὶ Ζεὺς καὶ Ἀθηνᾶ.— Πάνω, ἦν δ' ἐγώ.— Οὐκοῦν καὶ οὗτοι σοὶ θεοὶ ἂν εἴεν; ἔφη.— Πρόγονοι, ἦν δ' ἐγώ, καὶ δεσπῆται.— Ἄλλ' οὐν σοὶ γε, ἔφη ἡ οὐ σοὺς ὠμολόγηκας αὐτοὺς εἶναι;— Ὡμολόγηκα, ἔφη· τί γὰρ πάθω;— Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ζῶα εἰσὶν οὗτοι οἱ θεοὶ; ὠμολόγηκας γὰρ ὅσα ψυχὴν ἔχει ζῶα εἶναι. ἡ οὗτοι οἱ θεοὶ οὐκ ἔχουσιν ψυχὴν;— ἔχουσιν, ἦν δ' ἐγώ.— Οὐκοῦν καὶ ζῶα εἰσιν;— Ζῶα, ἔφη.— Τῶν δέ γε ζῶων, ἔφη, ὠμολόγηκας ταῦτ' εἶναι σά, ὅσα ἂν σοι ἐξῆ καὶ δοῦναι καὶ ἀποδόσθαι καὶ θῆσαι δὴ θεῶ δτιφ ἂν βούλη. — Ὡμολόγηκα, ἔφη· οὐκ ἔστιν γὰρ μοι ἀνάδυσσις, ὡ ἐϋθύδημε.— Ἴθι δὴ μοι εὐθύς, ἡ δ' ὅς, εἰπέ· ἐπειδὴ σὸν ὁμολογεῖς εἶναι τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἄρα ἔξεστί σοι αὐτοὺς ἀποδόσθαι ἢ δοῦναι ἢ ἄλλ' ὅτι ἂν βούλη χρῆσθαι ὡσπερ τοῖς ἄλλοις ζῶοις;

138. «Ὅποιος ἔχει δικὸν τοῦ σπῆτιν», σημειώνει σκεπτικὰ ὁ Willamowitz, *Platon I*, σελ. 249, σημ. 1, «ἔχει καὶ τὴν ἰδιαίτην λατρεία τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἐστίας του. Σύμφωναν μὲ τὴν ἐπίσημη γενεαλογία οἱ πρόπατορες τῶν παλαιῶν φυλῶν, σὺς ὅπως κατανέμονταν οἱ πολῖτες, κατὰγονταν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα» ἐκτός ἀπὸ τῆς φυλῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήκαν καὶ σὲ φρατρίες, πού παρὰλληλα μὲ τοὺς ἰδιαίτερος προπάτορες τῆς καθεμῆς ἀπ' αὐτῆς τιμοῦσαν ὡς κοινούς προστάτες τῶν φρατριῶν τὸν Δία καὶ τὴν Ἀθηνᾶ. Μόνο οἱ αὐτόχθονες Ἀθηναῖοι ἀνήκαν σὲ κάποια ἀπὸ τῆς παλαιῆς φρατρίες».

— Μὰ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι, εἶπε, δὲν ἔχουν πατρογονικὸ Δία;

— Δὲν ὑπάρχει καθόλου, εἶπα ἐγώ, αὐτὴ ἡ ἑπωνυμία στοὺς Ἴωνες—οὔτε σ' αὐτοὺς πού ἔχουν φύγει ἀπὸ τούτῃ τὴν πόλιν καὶ ἔχουν ἐγκατασταθεῖ σὺς ἀποικίαις οὔτε σ' ἐμᾶς ἔδῳ· ὑπάρχει Ἀπόλλων πατρογονικός, λόγῳ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰωνα ἀπὸ αὐτὸν. Ἐμμεῖς τὸν Δία δὲν τὸν λέμε «πατρώο» ἀλλὰ «ἔρκειο» καὶ «φράτριο», ὅπως ἐπίσης λέμε καὶ τὴν Ἀθηνᾶ «φρατρία». ¹³⁸

— Ἀρκετὰ, εἶπε ὁ Διονυσόδωρος· ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἔχεις καὶ Ἀπόλλωνα καὶ Δία καὶ Ἀθηνᾶ.

— Βεβαίως, εἶπα ἐγώ.

— Αὐτοί, λοιπόν, εἶναι οἱ δικοὶ σου θεοὶ; ρώτησε.

— Πρόγονοι, εἶπα ἐγώ, καὶ κύριοί μου.

— Πάντως δικοὶ σου, εἶπε· ἢ μήπως δὲν τὸ ἔχεις παραδεχτεῖ ὅτι εἶναι δικοὶ σου;

— Τὸ ἔχω παραδεχτεῖ, εἶπα· τί νὰ γίνεαι πιά...

— Καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ, εἶπε, δὲν εἶναι ζωντανά; Γιατί ἔχεις παραδεχτεῖ πὼς ὅ,τι ἔχει ψυχὴ εἶναι ζωντανό. Ἡ μήπως αὐτοὶ οἱ θεοὶ δὲν ἔχουν ψυχὴ;

— ἔχουν, εἶπα ἐγώ.

— Καὶ συνεπῶς εἶναι ζωντανά· δὲν συμφωνεῖς;

— Ζωντανά, εἶπα.

— Κι ἔχεις δεχτεῖ ἀκόμη, εἶπε ἐκεῖνος, ὅτι δικὰ σου εἶναι μόνο τὰ ζωντανά πού μπορεῖς καὶ νὰ τὰ δώσεις καὶ νὰ τὰ πουλήσεις καὶ νὰ τὰ θυσιάσεις σ' ὅποιον θεὸ σὸ ἄρσει.

— Τὸ ἔχω παραδεχτεῖ, εἶπα· δὲν γίνεαι πιά νὰ τὰ πάρω πίσω, Εὐθύδημε.

— Ἐμπρός, λοιπόν, γὰ λέγε μου τώρα ἀμέσως: Ἀφοῦ θεωρεῖς δικὸ σου καὶ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἄραγε εἶναι σὸ χερί σου νὰ τοὺς πουλήσεις ἢ νὰ τοὺς χάρισεις ἢ νὰ τοὺς κάνεις ὅ,τι ἄλλο σοῦ ἄρσει, ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ζωντανά;

²Εγώ μὲν οὖν, ὦ Κρίτων, ὥσπερ πληγῆς ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐκείμην ἄφαντος· ὁ δὲ Κτήσιππος μοι ἰὼν ὡς βοηθήσων, Πυρπᾶξ ὦ Ἡράκλεις, ἔφη, καλοῦ λόγου.— Καὶ ὁ Διονυσόδωρος, Πότερον οὖν, ἔφη, ὁ Ἡρακλῆς πυρπᾶξ ἐστὶν ἢ ὁ πυρπᾶξ Ἡρακλῆς;— Καὶ ὁ Κτήσιππος, Ὡ Πόσειδον, ἔφη, δεινῶν λόγων. ἀρίσταται· ἀμάχου τῶ ἄνδρι.

- b ³Ἐνταῦθα μέντοι, ὦ φίλε Κρίτων, οὐδεὶς δστις οὐ τῶν παρόντων ὑπερεπήνεσε τὸν λόγον καὶ τὸ ἄνδρει, καὶ γελῶντες καὶ κροτοῦντες καὶ χαίροντες ὀλίγου παρετάθησαν. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἐμπροσθεν ἐφ' ἐκάστοις πᾶσι παγκάλως ἐθοροῦβρον μόνου οἱ τοῦ Εὐθύδημου ἔρασταί, ἐνταῦθα δὲ ὀλίγου καὶ οἱ κίονες οἱ ἐν τῷ Λυκείῳ ἐθοροῦβρᾶν τ' ἐπὶ τοῖν ἀνδρῶν καὶ ἦσθησαν. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὕτω διετέθηρ, ὥστε
- c ὁμολογεῖν μηδένας πῶποτε ἀνθρώπους ἰδεῖν οὕτω σοφούς,

139. Ὁ Διονυσόδωρος ἐλαμβάνει —δῆθεν— τὸ σχετλιαστικὸ ἢ καὶ θαυμαστικὸ ἐπιφώνημα πυρπᾶξ ὡς ἄνομα καὶ ταυτοχρόνα τὸ ἐνοσεῖ ὡς κατηγορούμενο τοῦ ὦ Ἡράκλει· μετὰ τὸ ἄνοητο αὐτὸ γραμματικὸ ἀστεῖο κλείνει ἢ ἐπιδείξει τῶν δύο σοφιστῶν. Cf. Wilamowitz, Platon II, σελ. 156, καὶ K. Praechter, Platon und Euthydemus, Philologus 87 (1932), σελ. 132-133, ἐπισημαίνουσι τὴν ἀπέχθεια πού θά ἀισθανόταν ὁ Πλάτων γι' αὐτὴ τὴν ἀνιερὴ ἀνάμειξη θεϊκῶν ὀνομάτων στὸ διαλεκτικὸ ὄργιο τῶν σοφιστῶν.

140. Δηλαδὴ ὑστερα ἀπὸ κάθε σόφισμα· qualis rex talis grex!

141. Καθαρὰ φαίνεται ἐδῶ ἡ μεγάλη ἀτήχηση πού εἶχαν στὸν πῶλο κόσμου τὰ ὑποπροϊόντα τῆς σοφιστικῆς τέχνης πού παρουσίασαν ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος. Γιὰ τὸ πλατύτερο κοινὸ τῆς Ἀθήνας ὁ ἐριστικὸς ἔλεγχος καὶ τὰ φραστικὰ πυροτεχνήματά του δὲν διέφεραν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸν —σχεδὸν πάντοτε ἀποστομωτικὸ— σοκρατικὸ ἔλεγχο ἢ καὶ τὴν πλατωνικὴν διδασκαλίαν, πού συχνὰ μεθοδεύταν καὶ αὐτὴ μετ' ἐρωταποκρίσεις. Γιὰ τοὺς πολλοὺς δὲ αὐτὰ ἦταν ἐξίσου φιλοσοφία, μόνου πού μετὰ τοὺς ἐριστικούς —ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ Wilamowitz, Platon I, σελ. 233— «ὅλα ζετυλίγονταν πῶ γρήγορα, καὶ ἦταν πῶ διασκεδαστικά (amüsanter)». Οἱ ἐπιδοκιμαστικὲς ἀντιδράσεις πού περιγράφονται ἐδῶ θυμίζουσι τὸ παρακάτω χωρίο ἀπὸ τὸ δο βιβλίον τῆς Πολιτείας, 492b 5 - c 8, πού τὸ παραθέτουμε στὴ μετὰφραση τοῦ Κ. Δ. Γεωργιόλη: (μίλατε ὁ Σωκράτης) «Ὁ-ταν, εἶπα, κάθονται στοιβαγμένοι ὅλοι μαζί στίς λαϊκῆς συνελεύσεις

Ἐγώ, πού λές, Κρίτωνα, ἔμεινα μετὰ τὸ στόμα ἀνοιχτό, σὰν νὰ εἶχα δεχθεῖ ἓνα γερὸ χτύπημα ἀπὸ τὸ λόγο· ὁ Κτήσιππος ὅμως ἔκανε νὰ με βοηθήσει:

— Ποπὸ Ἡρακλῆ, εἶπε, τί ὑπέροχος συλλογισμὸς!

Καὶ ὁ Διονυσόδωρος ρώτησε τότε:

— Τί ἀπὸ τὰ δύο: Ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ποπὸ ἢ τὸ ποπὸ Ἡρακλῆς;¹³⁹

Ἐποτέ ὁ Κτήσιππος:

— Μὰ τὸν Ποσειδῶνα, φώναξε, τί φοβεροὶ συλλογισμοὶ!

Ἐγὼ ἀποσύρομαι: οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἀκαταμάχητοι.

³Ἐδῶ πιά, Κρίτωνα μου, δὲν ἔμεινε οὔτε ἓνας ἀπ' ὅσους ἦταν ἐκεῖ πού νὰ μὴν τοὺς παينέψει μετὰ παραπάνου —αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχειρήματά τους— μέχρι τοῦ ἀπὸ τὰ γέλια, τὰ χειροκροτήματα καὶ τὸν ἐξαλλο ἔνθουσιασμοῦ παραλίγου νὰ πέσουν ὅλοι τους ξεροί. Γιατὶ ὡς τότε ξεσποῦσαν κάθε τόσο¹⁴⁰ σὲ ἐπευφημίαι μόνου οἱ ἀφοσιωμένοι φίλοι τοῦ Εὐθύδημου, ἐνῶ τώρα ἀκόμει καὶ οἱ κολόνες, πού λέει ὁ λόγος, τοῦ Λυκείου εἶχαν ἔνθουσιαστεῖ καὶ εἰσέταν ἀπὸ τὶς ζητωκραυγές.¹⁴¹ Ἐγὼ ἐνίωσα τὴν ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσω ὅτι ποτέ

ἢ στὰ δικαστήρια ἢ στὰ θέατρα ἢ στὰ στρατοπέδα ἢ σὲ κάποιαν ἄλλη κοινὴ ὁμαδικὴ συναξὴ καὶ σηκωνόνας θόρυβο μεγάλο (σὺν πολλῷ θορύβῳ) ἐκφράζουσι γιὰ τὰ λόγια καὶ γιὰ τὶς πράξεις, ἄλλοτε διαμαρτυρίες καὶ ἄλλοτε ἐπαῖνο, δεῖχοντάς καὶ στίς δύο τοῦτες ἐκδηλώσεις ἄμετρη ὑπερβολικότητα (ὑπερβαλλόντως ἐκείτερα), ξεφωνίζοντας γοερὲς κραυγὰς καὶ χειροκροτώντας (καὶ ἐκθροῦντες καὶ κροτοῦντες) καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς καὶ οἱ πέτρες καὶ ὁ τόπος ὅπου ἔχουν τὴ συναξὴ τοὺς βγάζοντας ἀντήχηση παρουσιάζουν τὸ θόρυβο τοῦ φύγου καὶ τοῦ ἐπαίνου διπλάσιον (πρὸς δ' αὐτοῖς αἶτε πέτρα καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἂν ὄσιν ἐπηχοῦντες διπλάσιον θόρυβον παρῆχαισι τοῦ φύγου καὶ ἐπαίνου). Μέσα λοιπὸν σ' ἓνα τέτοιον πανηγύρι μετὰ τοῦ ρυθμοῦ, θαρρεῖς, πὸς θὰ χτυπᾶ, ὅπως ὁ λόγος τὸ λέει, τοῦ νέου ἢ καρθόλου του; (ἐν δὲ τῷ τοῖστων τὸν νέον... τίνα οἶσι καθόταν ἴσχειν;) ἢ ποῖα ἀτομικὴ του παιδεία θὰ δεῖξη ἀντοχὴ ὥστε νὰ μὴ τὴν πάρη ἢ πλημμύρα ἐνὸς τέτιου φύγου ἢ ἐπαίνου καὶ νὰ μὴ τὴν κάμει νὰ τρέχη μαζί μετὰ τοῦ βεῦμα, ὅπου καὶ ἂν αὐτὸ πηγαῖν;) (Πλάτωνος Πολιτεία, εἰσαγωγή, ἐρμηνεία καὶ σημειώσεις Κ. Δ. Γεωργιόλη, Ἀθήναι/Θεσσαλονίκη 1939).

καὶ παντάπασι καταδουλωθεὶς ὑπὸ τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἐπαινεῖν τε καὶ ἐγκωμιάζειν αὐτὸ ἐτραπομένη, καὶ εἰπον· Ὡ μακάριοι σφῶ τῆς θαυμαστῆς φύσεως, οἱ τοσοῦτον πρᾶγμα οὕτω ταχῶν καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐξεύρασθον. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα οἱ λόγοι ὑμῶν καλὰ ἔχουσιν, ὧ Ἐδῶδῆμέ τε καὶ Διονυσόδωρε· ἐν δὲ τοῖς καὶ τοῖτο μεγαλοπρεπέστατον, ὅτι τῶν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν σεμνῶν δὴ καὶ δοκούντων τί εἶναι οὐδὲν ὑμῖν μέλει, ἀλλὰ τῶν ὁμοίων ὑμῖν μόνον. ἐγὼ γάρ εὖ οἶδα ὅτι τούτους τοὺς λόγους πάννυ μὲν ἂν ὀλίγοι ἀγαπῶεν ἀνθρωπῶσι ὅμοιοι ὑμῖν, οἱ δ' ἄλλοι οὕτως ἀγνοοῦσιν αὐτούς, ὥστ' εὖ οἶδα ὅτι αἰσχυρθεῖεν ἂν μᾶλλον ἐξελέγχοντες τοιούτοις λόγοις τοὺς ἄλλους ἢ αὐτοὶ ἐξελεγχόμενοι. καὶ τότε αὖ ἕτερον δημοτικὸν τι καὶ πρῶον ἐν τοῖς λόγοις· ὁπότεν φῆτε μήτε καλὸν εἶναι μηδὲν μήτε ἀγαθὸν πρᾶγμα μήτε λευκὸν μηδ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδὲν, μηδὲ τὸ παράπαν ἕτερον ἕτερον, ἀτεχνῶς μὲν τῶ ὄντι συρράπτετε τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ καὶ φατέ· ὅτι δ' οὐ μόνον τὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ δόξατε ἂν καὶ τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, τοῦτο πάννυ χαρίεν τέ ἐστιν καὶ τὸ ἐπαχθέει τῶν λόγων ἀφαιρείται. τὸ δὲ δὴ μέγιστον, ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει ὑμῖν καὶ τεχνικῶς ἐξηρῆται, ὥστ' ἐ(ν) πάννυ ὀλίγῳ χρόνῳ ὄντιοῦν ἂν μάθειν ἀνθρώπων· ἔργων ἔγωγε καὶ τῶ Κτησίπῳ τῶν νοῦν προσέχων ὡς ταχῶν ὑμᾶς ἐκ τοῦ παραχρήμα μμεῖσθαι οἷός τε ἦν.

142. Καθὼς οἱ σοφιστὲς δὲν διατύπωσαν στὴ διάρκεια τῆς συζήτησης τέτοιες προτάσεις εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορίσωμε τί ἀκριβῶς ἔννοει ὁ Σωκράτης μὲ τὸ ὁπότεν φῆτε μήτε καλὸν εἶναι μηδὲν μήτε ἀγαθὸν πρᾶγμα μήτε λευκὸν κλπ. Κατὰ τὴν R. K. Sprague, Plato's Use of Fallacy, σελ. 30, ὑπόσμη. 17, ὁ Σωκράτης ἀναφέρειται ἐδῶ στὴν ἀμφισβήτησιν τῶν ἁμορφῶν πραγμάτων ἀπὸ τὸν Διονυσόδωρο (300e 1) —μὴ ἀμφισβήτησιν ποὺ διαπλύνεται τώρα σὲ κάθε λογῆς ποιοτικὰ προσδιορισμένα, πράγματα, ὅπως λ.χ. τὰ λευκὰ ἢ τὰ ἁμορφα ἀντικείμενα καὶ ποῦ, κατὰ τὴν Sprague, ριζώνει στὴν ἀκαμπτη μωνιστικὴ κατεῦθυνση τῆς σκέψης τῶν δύο σοφιστῶν.

143. Πίσω ἀπὸ τὸ ὄντιοῦν (καταφρονητικά, "ὁ καθένας") ὑπολαμβάνει ἢ γενικότερη ἐπιτίστικὴ ἐπιφύλαξη τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴν δυ-

μέχρι τώρα δὲν εἶχα δεῖ ἀνθρώπους τόσο σοφοὺς καὶ, ὑποταγμένους πιά πέρα γιὰ πέρα στὴ σοφία τους, ἄρχισα νὰ τοὺς παινεύω καὶ νὰ τοὺς ἐγκωμιάζω λέγοντας: Ἄχ, πῶς σὰς μακαρίζω γιὰ τὴν ἐκπληκτικὴν ἰδιουφίαν σας, ἐσὰς ποῦ τόσο σβέλτα καὶ σὲ τόσο λίγο χρόνο κατορθώσατε κατὰ τόσο μεγάλο! Στὰ λόγια σας, Ἐδῶδῆμε καὶ Διονυσόδωρε, ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ἁμορφα πράγματα. Τὸ πιὸ μεγαλόπρεπο ὅμως ἀπ' ὅλα εἶναι ὅτι δὲν σὰς μέλει διόλου γιὰ τοὺς πολλοὺς, προπαντὸς γιὰ τοὺς σοβαροὺς ἀνθρώπους, αὐτοὺς ποῦ ὑποτίθεται πῶς κατὰ μετᾶνε, ἢ ὅτι μόνο γιὰ τοὺς ἁμοιούς σας νοιάζεστε. Γιατὶ τὸ ξέρω καλὰ ὅτι λόγια σὰν τὰ δικά σας θ' ἀρέσουν μόνο σὲ πάρα πολὺ λίγους ἀνθρώπους, ἁμοιούς μ' ἐσὰς, ἢ ὅτι οἱ ἄλλοι ὅλοι ἔχουν τόση ἄγνοια γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, ὥστε θὰ ντρέπονταν πιὸ πολὺ —εἰμαι βέβαιος γι' αὐτὸ— νὰ ἀντικρούουν μὲ τέτοιας λογιῆς ἐπιχειρήματα τοὺς ἄλλους παρὰ νὰ ἀντικρούονται οἱ ἴδιοι. Ἄλλὰ τὰ λόγια σας ἔχουν καὶ κατὰ ἀκόμη, καταδεχτικὸ καὶ μειλίχο: "Ὅταν ὑποστηρίζετε ὅτι τίποτα δὲν εἶναι ὠραῖο, τίποτα δὲν εἶναι καλὸ, τίποτα δὲν εἶναι λευκὸ¹⁴² ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο, καὶ ἀκόμη ὅτι κανένα πρᾶγμα δὲν εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πράγματα, κυριολεκτικὰ ράβετε τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ λέτε. Ἄλλὰ ὅτι θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ βάλει κανεὶς μὲ τὸ νοῦ του πῶς δὲν ράβετε μόνο τῶν ἄλων τὰ στόματα μὰ καὶ τὰ δικά σας, αὐτὸ καὶ πολὺ χαριτωμένο εἶναι καὶ τῆ στιβαρότητα τῶν λόγων σας ἀπαλύνει. Τὸ πιὸ σπουδαῖο ὡστόσο εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχετε ἔτσι κανονισμένα καὶ μὲ τόσο ἔντεχνο τρόπο ἐπινοήσατε, ὥστε νὰ μπορεῖ ὁ ὅποιοςδήποτε ἀνθρώπος¹⁴³ νὰ τὰ μάθει στὸ ἄψε σβῆσε. Τὸ διαπίστωσα ἐγὼ ὁ ἴδιος παρατηρώντας πόσο γρήγορα μπόρεσε, σχεδὸν μὲ τὸ τίποτα, νὰ σὰς μιμηθεῖ ὁ Κτῆ-

νατότητα εὐρύτερης —πέρα ἀπὸ τὸν περιορισμένο κύκλο τῶν «ἐκλεκτῶν» πνευμάτων— προσοικειώσης μορφωτικῶν ἀγαθῶν, καὶ ὅχι ἢ «δημοκρατικῆ» ἀντίληψιν τοῦ Σωκράτη γιὰ καθολικὴν μόρφωση καὶ παιδείαν, ποῦ ὁρισμένοι πιστεύουν ὅτι διακρίνουν ἐδῶ. Μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ

304 τούτο μὲν οὖν τοῦ πράγματος σφῶν τὸ σφῶν πρὸς μὲν τὸ
ταχὺ παραδίδομαι καλόν, ἐναντίον δ' ἀνθρώπων διαλέγεσθαι
οὐκ ἐπιτήδειον, ἀλλ' ἂν γέ μοι πειθῆσθε, εὐλαβήσεσθε μὴ
πολλῶν ἐναντίον λέγειν, ἵνα μὴ ταχὺ ἐκαμθόντες ὑμῖν μὴ
εἰδῶσι χάριν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν αὐτῷ πρὸς ἀλλήλω μόνου
διαλέγεσθον· εἰ δὲ μή, εἴπερ ἄλλον του ἐναντίον, ἐκείνου μόνου
δς ἂν ὑμῖν διδῶ ἀργύριον. τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα, ἐὰν σω-
φρονῆτε, καὶ τοῖς μαθηταῖς συμβουλεύσετε, μηδέποτε μηδενὶ
ἀνθρώπων διαλέγεσθαι ἀλλ' ἢ ὑμῖν τε καὶ αὐτοῖς· τὸ γὰρ
σπάνιον, ὦ Εὐθύδημε, τίμιον, τὸ δὲ ἔδωκε εὐωνότατον, ἄρι-
στον οὖν, ὡς ἔφη Πίνδαρος. ἀλλ' ἄγετε, ἦν δ' ἐγὼ, ὅπως καμὲ
καὶ Κλεινίαν τόνδε παραδέξεσθον.

Καῦτα, ὦ Κρίτων, καὶ ἄλλα ἅττα ἐτι βραχεία διαλεχθέν-
τες ἀπῆμεν. σκόπει οὖν ὅπως συμφωιτήσεις παρὰ τῷ ἀνδρῶ,
ὡς ἐκείνου φατῶν οἶον τε εἶναι διδάξαι τὸν ἐθέλοντ' ἀργύριον
διδόναι, καὶ οὐτε φρόνιν οὐθ' ἡλικίαν ἐξελεγεῖν οὐδεμίαν — δ
δὲ καὶ σοὶ μάλιστα προσήκει ἀκοῦσαι, ὅτι οὐδὲ τοῦ χρηματί-
ζεσθῆαι φατον διακωλύειν οὐδέν— μὴ οὐ παραλαβεῖν ὄντιον
ἐπιτεῶς τὴν σφετέραν σοφίαν.

ΚΡ. Καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, φιλήκοος μὲν ἔγωγε καὶ
ἠδέος ἂν τι μανθάνοιμι, κινδυνεύω μὲντοι καγὼ εἰς εἶναι
τῶν οὐχ ὁμοίων Εὐθύδημῳ, ἀλλ' ἐκείνων ὧν δὴ καὶ σὺ ἔλε-
γες, τῶν ἠδίων ἂν ἐξελεγχόμενων ὑπὸ τῶν τοιούτων λόγων
ἢ ἐξελεγχόντων. ἀτὰρ γελῶτον μὲν μοι δοκεῖ εἶναι τὸ νου-
θετεῖν σε, ὅμως δέ, ἂ γ' ἤκουον, ἐθέλω σοι ἀπαγγεῖλαι.

παρατηροῦμε ὅτι ὁ ἐντοπισμὸς ἐνὸς αὐθεντικὰ σοκρατικοῦ στρώματος
στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους παραμένει ὑπόθεσις ἔξαιρητικὰ ἐπιση-
λῆς, ὅπως καὶ πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν τόσα χρόνια, ὅταν ὁ Nietzsche, ἀ-
στεινεύμενος ὁμηρικὰ, ἔγραφε γιὰ τὸν πλατωνικὸ Σωκράτη: πρόσθε
Πλάτων ὀπισθὲν τε Πλάτων μέσσην τε Χίμαιρα, (Πέραν τοῦ καλοῦ καὶ
τοῦ κακοῦ, ἀφορισμὸς 190).

144. Βλ. ἰδίως 300c 4–d 5. Πρβ. καὶ Ἀνώνυμο Ἰαμβλίχου,
Diels–Kranz II 401.7 κέ.

145. Πίνδαρος, Ὀλυμ. 1, 1: Ἄριστον μὲν ἔδωκε...

304 σιππος.¹⁴⁴ Αὐτὸ πάντως τὸ γνώρισμα τῆς σοφίας σας ἀπὸ
τῆ μιὰ εὐνοεῖ τῇ γρήγορῃ μετάδοσῃ της στοὺς ἄλλους, ἀπὸ
τὴν ἄλλῃ ἔμωας τῆν κἀνε ἀκατάλληλῃ γιὰ συζητήσεις σὲ
εὐρύτερο κύκλω —γι' αὐτὸ, ἂν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, σᾶς
συνιστῶ νὰ ἀποφεύγετε νὰ μιλάτε μπροστὰ σὲ ἄλλους, γιὰτὶ
ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τῇ μάθουν γρήγορα τὴν τέχνην σας καὶ
νὰ μὴ σᾶς ἀναγνωρίζουν μετὰ καμιά ὀφειλή. Τὸ πιὸ καλὸ
εἶναι οἱ συζητήσεις νὰ γίνονται μόνου μεταξὺ σας· διαφορε-
τικὰ, ἂν ὑπάρχει ἄλλος μπροστὰ, αὐτὸς ὁ ἄλλος πρέπει
ἀπαραιτήτως νὰ εἶναι ἄτομῳ διατεθειμένῳ νὰ σᾶς πληρώσει
διδασκτρα. Κι ἂν τὸ σκεφεῖτε λογικὰ, πρέπει τὴν ἴδια αὐτῇ
συμβουλῇ νὰ τῇ δίνετε καὶ στοὺς μαθητῆς σας: νὰ μὴ συζη-
τοῦν ποτὲ καὶ μὲ κανέναν ἄνθρωπο παρὰ μόνου μ' ἐσᾶς καὶ
μεταξὺ τους. Γιατὶ ἀκριβῶ, Εὐθύδημε, εἶναι τὸ σπάνιον, ἐνῶ
τὸ νερό, τὸ πιὸ πολὺτιμῳ πράγμα, ὅπως λέει ὁ Πίνδαρος,¹⁴⁵
εἶναι καὶ τὸ πιὸ φτηνῶ. Ἐμπρὸς ἔμωας, εἶπα, κοιτάξτε μῆ-
πως μπορέσετε νὰ μᾶς δεχτεῖτε, ἐμένα καὶ τὸν Κλεινία,
γιὰ μαθητῆς σας.

Αὐτῇ ἦταν ἡ συζήτηση, Κρίτωνα, καὶ ἀφοῦ ἀνταλλάξαμε
λίγες λέξεις ἀκόμη, φύγαμε. Φρόντισε νὰ βρεῖς τρόπο νὰ
γίνεις καὶ ἐσὺ μαθητῆς τους, μιὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἰσχυ-
ρίζονται ὅτι μποροῦν νὰ διδάξουν ὅποιονδήποτε δεχτεῖ νὰ
πληρώσει χρήματα, καὶ ὅτι οὐτε τὸ φυσικὸ ἐνὸς ἀνθρώπου
οὔτε ἡ ἡλικία του θὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ ἀποκτήσει εὐκόλα
τῇ σοφία τους, ἀφοῦ —κάτι ποῦ πρέπει κυρίως ἐσὺ νὰ τὸ
ἀκούσεις— μὲ αὐτὸ δὲν παρεμποδίζεται, λένε, καθόλου ἡ
ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητά του.

ΚΡ. Ἐμένα, Σωκράτη, στ' ἀλήθεια μοῦ ἀρέσει νὰ ἀκούω
συζητήσεις καὶ πολὺ μ' εὐχαριστεῖ νὰ μαθαίνω, φοβᾶμαι ὅ-
μως πὼς εἶμαι καὶ ἐγὼ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ποῦ δὲν μοιάζουν
στοὺν Εὐθύδημῳ ἀλλὰ ποῦ, ὅπως ἔλεγες, θὰ προτιμοῦσαν νὰ
δὲν ἀντικροῦν οἱ ἄλλοι παρὰ νὰ ἀντικροῦν αὐτοὶ ἄλλους
χρησιμοποιοῦντας τέτοια ἐπιχειρήματα. Καὶ παρόλο ποῦ τὸ
θεωρῶ ἀστείον νὰ δασκαλεύω ἐγὼ ἐσῆνα, θέλω ὥστόσο νὰ

τῶν ἀφ' ἑμῶν ἀπιόντων ἴσθ' ὅτι προσελθὼν τίς μοι περιπα-
τοῦντι, ἀπὴρ οἰόμενος πάνν εἶναι σοφός, τούτων τις τῶν περὶ
τοὺς λόγους τοὺς εἰς τὰ δικαστήρια δεινῶν, ὦ Κρίτων, ἔφη,
οὐδὲν ἀκροῶ τῶνδε τῶν σοφῶν;— Οὐ μὰ τὸν Δία, ἦν δ' ἐγώ·
οὐ γὰρ οἴός τ' ἢ προσστάς κατακοῦεν ὑπὸ τοῦ ὄχλου.— Καί
μῆν, ἔφη, ἀξίόν γ' ἦν ἀκοῦσαι.— Τί δέ; ἦν δ' ἐγώ.— Ἴνα ἤ-
κουσας ἀνδρῶν διαλεγομένων οἱ νῦν σοφώτατοί εἰσι τῶν περὶ
τούς τοιοῦτους λόγους.— Κάγω εἶπον· Τί οὖν ἐφαίνοντό σοι;
— Τί δέ ἄλλο, ἦ δ' ὅς, ἢ οἴαπερ δεῖ ἂν τις τῶν τοιούτων
ἀκοῦσαι ληροῦντων καὶ περὶ οὐδενὸς ἀξίον ἀναξίαν σπου-
δὴν ποιομένων; (οὐτωςὶ γὰρ πως καὶ εἶπεν τοῖς ὄνομα-
σιν).— Καὶ ἐγώ, Ἄλλὰ μέντοι, ἔφηρ, χαρίεν γέ τι πράγμα
ἔστιν ἢ φιλοσοφία.— Ποίον, ἔφη, χαρίεν, ὦ μακάριε; οὐδε-
νὸς μὲν οὖν ἀξίον. ἀλλὰ καὶ εἰ νῦν παρεγένου, πάνν ἂν σε
οἶμαι αἰσχυνθῆναι ὑπὲρ τοῦ σεαυτοῦ ἑταίρου· οὕτως ἦν ἄτο-
πος, ἐθέλων ἑαυτὸν παρέχειν ἀνθρώποις οἷς οὐδὲν μέλει ὅτι
ἂν λέγωσιν, παντὸς δὲ ῥήματος ἀντέχονται. καὶ οὗτοι, ὅπερ
ἄρτι ἔλεγον, ἐν τοῖς κράτιστοί εἰσι τῶν νῦν. ἀλλὰ γὰρ, ὦ
Κρίτων, ἔφη, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐπὶ τῷ
πράγματι διατρίβοντες φασίλοι εἶναι καὶ καταγέλαστοι. Ἔμοι
δέ, ὦ Σώκρατες, τὸ πρᾶγμα ἐδόκει οὐκ ὀρθῶς φέγειν οἴθ'
οὔτος οὐτ' εἴ τις ἄλλος φέγει· τὸ μέντοι ἐθέλειν διαλέγεσθαι
τοιούτους ἐναντίον πολλῶν ἀνθρώπων ὀρθῶς μοι ἐδόκει μέμ-
φρεσθαι.

ΣΩ. ὦ Κρίτων, θαυμάσιοί εἰσι οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες. ἀτὰρ
οὐπω οἶδα ὅτι μέλλω ἔρεῖν. ποτέρων ἦν ὁ προσελθὼν σοι

146. Κατὰ τὸν Wilamowitz, Platon I, σελ. 235, ὁ Πλάτων συμ-
μερίζεται τὴν ἐπιφύλαξιν τοῦ Κρίτωνι γὰρ τὸ συγχωρισμὸς τοῦ Σω-
κράτη μὲ ὑποκείμενα ὅπως ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος («Platon
selbst denkt schwerlich anders»). Τὸ τέχνασμα τῆς ἀναφορᾶς σ' ἕναν
μὴ κατονομαζόμενον ἐπικριτὴ αὐτῆς τῆς μειωτικῆς γὰρ τὸν Σωκράτη
συναναστροφῆς ὁ Πλάτων τὸ χρησιμοποιοῖ ἀφένος γὰρ νὰ πεῖ κάτι
πού, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ εἶχε σκεφεῖ ὁ ἀναγνώστης, θὰ δίσταζε—ἀπὸ σε-
βασμοῦ στὸν Σωκράτη— νὰ τὸ ἐκφράσει, καὶ ἀφετέρου γὰρ νὰ ἀποσεί-
σει τὴν εὐθύνη αὐτῆς τῆς «βέβηλη» παρατήρησιν γὰρ τὸ δάκαλό του.

σοῦ μεταφέρω κάτι πού ἀκούσα. Μάθε λοιπὸν ὅτι ἐκεῖ πού
περπατοῦσα μὲ πλησίασε κάποιος ἀπ' αὐτοὺς πού ἐφευγαν
ἀπὸ σᾶς, ἄνθρωπος πού τὸν ἔχουν γὰρ πολὺ σοφὸ, ἀπὸ τοὺς
πιὸ διαπρεπεῖς νομομαθεῖς, καὶ μοῦ λέει: «Ἐσὺ, Κρίτωνα,
δὲν παρακολουθεῖς τὰ μαθήματα αὐτῶν τῶν σοφῶν;» — Μά
τὴν ἀλήθεια ὄχι, τὸ εἶπα ἐγώ, εἶχε τόσον κόσμον πού δὲν
τὰ κατὰφερα νὰ φτάσω μπροστὰ νὰ τοὺς ἀκούσω.— «Κι ὅ-
μως», εἶπε, «ἄξιζε νὰ τοὺς ἀκούσεις». — Πῶς ἔστι; ρώτη-
σα ἐγώ.— «Νά, θὰ ἀκούγεις τοὺς πιὸ ἱκανοὺς σήμερα στὶς
συζητήσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους». Κι ἐγὼ τὸν ρώτησα: Ἐσένα
πῶς σοῦ φάνηκαν; — «Πῶς ἄλλως, παρὰ ὅπως καὶ σὲ κάθε
ἄλλον, ὅταν ἀκοῦει τέτοια ὑποκείμενα νὰ λένε σαχλαμάρες
καὶ νὰ καταπιάνονται κατὰ τρόπο ἀνόητο μὲ πράγματα ἐντε-
λῶς ἀνοῦσια, ἀπάντησε ἐκεῖνος (καὶ μεταχειρίστηκε σχεδὸν
αὐτὲς τὶς ἴδιες λέξεις). — Κι ὅμως, εἶπα τότε ἐγώ, εἶναι ὅ-
μορφο πρᾶγμα ἡ φιλοσοφία.— «Ἀπὸ ποῦ καὶ ὡς ποῦ, ἀνθρώπε
μοι, εἶναι ὁμορφο; Τίποτα δὲν ἀξίζει. Κι ἂν ἦσουν μάλιστα
ἐκεῖ, θὰ ντρεπόσουν, νομίζω, γὰρ τὸ φίλο σου· γιὰτὶ δὲν στέ-
κει στὴν ἀξιοπρέπειά του νὰ κἀθεται καὶ νὰ συζητᾶει μὲ
ἀνθρώπους πού λένε ὅτι, τοὺς ἔρθει καὶ ἀρπάζονται ἀπὸ
τὴν κάθε λέξη. Κι ὅπως σοῦ ἄγου πρωτότερα, οἱ ἄνθρωποι
αὐτοὶ θεωροῦνται σήμερα ἀπὸ τοὺς πρώτους... Εἶναι ὅμως
γεγονός, Κρίτωνα», εἶπε, «ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία καὶ
οἱ ἄνθρωποι πού ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὴν εἶναι ἀσήμαντοι καὶ
γελοιοί». Ἐγὼ πάντως, Σωκράτη, δὲν νομίζω πῶς εἶχε δι-
κιο πού κατηγοροῦσε τὴ φιλοσοφία, οὔτε αὐτὸς οὔτε ὅποιος-
δήποτε ἄλλος τὴν κατηγορεῖ. Γὰρ τὸ ὅτι ὅμως δέχσαι νὰ
συζητᾶς μὲ τέτοια ὑποκείμενα μπροστὰ σὲ τόσον κόσμον, ἢ
γνώμη μου εἶναι ὅτι σωστὰ σὲ κάκιζε.¹⁴⁶

ΣΩ. Κρίτωνα, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἐκκληρτικοί. Ἐν-
τούτοις, δὲν ξέρω ἀκόμα τί νὰ πῶ. Τί ἦταν αὐτὸς πού σὲ
πλησίασε καὶ σοῦ κατηγοροῦσε τὴ φιλοσοφία; Ἦταν ἀπ' αὐ-
τοὺς πού ὑπερασπίζονται ὑποθέσεις στὰ δικαστήρια, κανένας
ῥήτορας φοβερός, ἢ μήπως ἀπὸ ἐκείνους πού φτιάχουν τοὺς

και μεμφόμενος τὴν φιλοσοφίαν; πότερον τῶν ἀγωνίασθαι δεινῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἤτιώ τις, ἢ τῶν τοῦς τοιούτους εἰσπεμπόντων, ποιητῆς τῶν λόγων οἷς οἱ ἤτιορες ἀγωνίζονται;

ΚΡ. "Ἡμιστά νῆ τὸν Δία ἤτιώ, οὐδὲ οἷμα πόποι;" αὐτὸν ἐπὶ δικαστήριον ἀναβιβηκέναι· ἀλλ' ἐπατεῖν αὐτὸν φασὶ περὶ τοῦ πράγματος νῆ τὸν Δία καὶ δεινὸν εἶναι καὶ δεινοῦς λόγους συντιθέναι.

ΣΩ. "Ἢδη μανθάνω· περὶ τούτων καὶ αὐτὸς νυνδὴ ἐμελλον λέγειν. οὗτοι γάρ εἰσιν μὲν, ὧ Κρίτων, οὗς ἐφη Πρόδικος μεθόρια φιλοσόφον τε ἀνδρὸς καὶ πολιτικοῦ, οἴονται δ' εἶναι πάντων σοφώτατοι ἀνθρώπων, πρὸς δὲ τῶν εἶναι καὶ δοκεῖν πάνν παρὰ πολλοῖς, ὥστε παρὰ πᾶσιν εὐδοκίμειν ἐμποδῶν σφίσιν εἶναι οὐδένας ἄλλους ἢ τοῦς περὶ φιλοσοφίαν ἀνθρώπους. ἡγοῦνται οὖν, ἐὰν τούτους εἰς δόξαν καταστήσωσιν μηδενὸς δοκεῖν ἀξίους εἶναι, ἀναμφισβητήτως ἤδη παρὰ πᾶσιν τὰ νικητήρια εἰς δόξαν οἴσασθαι σοφίας πέρι. εἶναι μὲν γὰρ τῇ ἀληθείᾳ σφᾶς σοφωτάτους, ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις λόγοις ὅταν ἀποληφθῶσιν, ὑπὸ τῶν ἀμφὶ Εὐθύδημον κολούεσθαι. σοφοὶ δὲ ἡγοῦνται εἶναι πάνν —εἰκότως· μετρίους μὲν γὰρ φιλοσοφίας ἔχειν, μετρίως δὲ πολιτικῶν, πάνν ἐξ εἰκότος λόγου— μετέχειν γὰρ ἀμφοτέρων ὅσον ἔδει, ἐκτός δὲ ὄντες κινδύνων καὶ ἀγῶνων καρποῦσθαι τὴν σοφίαν.

ΚΡ. Τί οὖν; δοκοῦσί σοί τι, ὦ Σώκρατες, λέγειν; οὐ γὰρ τοι ἀλλὰ ὅ γε λόγος ἔχει τινὰ εὐπρέπειαν τῶν ἀνδρῶν.

147. Τὰ μεγάλα κενὰ τῆς γραμματείας καὶ ἡ κατανάρκην ἐλλιπῆς γνώση μας γιὰ τὰ πνευματικὰ πράγματα μᾶς τόσο περασμένης ἐποχῆς δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀσφαλή ταύτιση τοῦ ἀνόνομου συνομιλητῆ τοῦ Κρίτωνα μὲ κάποιο ἱστορικό πρόσωπο τῆς Ἀθήνας τῶν κλασικῶν χρόνων. Οἱ περισσότεροι φιλόλογοι κλίνουν στὴν ἀποψη ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Ἰσσοκράτη (Schleiermacher, Spengel, Th. Gomperz, Méridier, Welcker, Shorey, Gifford, Mathieu, H. Raeder, G. Ryle, Hawtrey), ἄλλοι τὸν ταυτίζουν μὲ τὸν Ἀντισθένη (E. Rohde, H. v. Arnim), ὁ Α. E. Taylor μὲ τὸν Ἀντιφῶτα, ὁ Hermann μὲ τὸν ἄθη-

λόγους καὶ στέλνουν ἔπειτα τοῦς ρήτορες νὰ ὑπερασπιστοῦν τὴν ὑπόθεση στὸ δικαστήριο;

ΚΡ. Ρήτορας σὲ καμία περίπτωση, μὰ τὸν Δία, καὶ οὔτε νομίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει ποτέ του ἐμφανιστεῖ σὲ δικαστήριον· λένε ὅμως ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ τὰ ξέρει, μὰ τὸν Δία, πολὺ ἀλλὰ καὶ ὅτι γράφει φοβεροῦς λόγους.¹⁴⁷

ΣΩ. Τώρα κατάλαβα· ἀκριβῶς γι' αὐτοῦς εἶχα σκοπὸ νὰ σοῦ μιλήσω εὐθὺς ἀμέσως. Εἶναι, Κρίτων, ἐκεῖνοι γιὰ τοῦς ὁποίους ὁ Πρόδικος λέει ὅτι βρίσκονται στὰ σύνορα ἀνάμεσα στὸ φιλόσοφο καὶ τὸν πολιτικό, νομίζουν ὅμως πὼς εἶναι οἱ πιὸ σοφοὶ ἀπ' ὅλους τοῦς ἀνθρώπους καὶ ἐπὶ πλεόν ὅτι καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι τοῦς περνοῦν γιὰ σοφοῦς, ἔτσι ὥστε οἱ μόνον ποὺ τοῦς στέκονται ἐμπόδιο καὶ δὲν ἀφήνουν νὰ γίνει καθολικὴ αὐτὴ ἡ ἐκτίμηση εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν φιλοσοφία. Νομίζουν, λοιπόν, πὼς ἂν καταφέρουν νὰ δημιουργήσουν στὸν κόσμον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ φιλόσοφοι δὲν ἀξίζουν ἀπολύτως τίποτα, δὲν θὰ ὑπάρξει πιὰ κανένας νὰ τοῦς ἀμφισβητήσει τὰ πρωτεῖα τῆς σοφίας. Πιστεύουν, βλέπεις, πραγματικὰ ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ σοφοὶ, καὶ ὅταν τύχει νὰ ὑστερήσουν σὲ κάποια συζήτηση, τοῦς φταίει ὁ Εὐθύδημος καὶ οἱ φίλοι του. Περνοῦν τοῦς ἑαυτοῦς τοῦς γιὰ πολὺ σοφοῦς, καὶ εἶναι φυσικὸ ἀσχολοῦνται λίγο μὲ τὴν φιλοσοφία, λίγο μὲ τὴν πολιτικὴ, γιὰ πολὺ εὐνόητους λόγους: ἀνακατεύονται καὶ μὲ τὰ δῶ ὅσο μόνον χρειάζεται γιὰ νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν σοφία τους μακριὰ ἀπὸ κινδύνους καὶ ἀγῶνες.

ΚΡ. Ἐσὺ, Σωκράτη, τί γνώμη ἔχεις γι' αὐτούς; Λένε τίποτα; Δὲν ξέρω, ἀλλὰ τὰ λόγια τους δείχνουν νὰ ἔχουν κάποια εὐπρέπεια· τί λές;

ναῖο ρητοροδιδάκαλο τοῦ 4ου αἰ. Πολυκράτη. Βλ. Friedländer, Platon II, σελ. 324, ὑπόσημ. 25, καὶ Guthrie, A History of Greek Philosophy IV, σελ. 282 κέ., ὅπου οἱ σχετικὲς παραπομπὲς στὶς ἐργασίες τῶν παραπάνω ἐρευνητῶν.

306 ΣΩ. Καὶ γὰρ ἔχει ὄντως, ὦ Κρίτων, εὐπρέπειαν μᾶλλον ἢ ἀλήθειαν. οὐ γὰρ ῥάδιον αὐτοὺς πείσαι ὅτι καὶ ἄνθρωποι καὶ τᾶλλα πάντα ὅσα μεταξὺ τινῶν δοῦν ἔστιν καὶ ἀμφοτέρων τυγχάνει μετέχοντα, ὅσα μὲν ἐκ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ, τοῦ μὲν βελτίου, τοῦ δὲ χειροῦ γίνονται· ὅσα δὲ ἐκ δοῦν ἀγαθοῦν μὴ πρὸς ταῦτόν, ἀμφοῖν χειρῶν πρὸς ὃ ἂν ἐκότερον ἢ χρηστόν ἐκείνων ἐξ ὧν συνετέθη· ὅσα δ' ἐκ δοῦν κακοῖν συνεθέντα μὴ πρὸς τὸ αὐτὸ ὄντιον ἐν τῷ μέσῳ ἐστίν, ταῦτα
 b μόνᾳ βελτίῳ ἐκότερον ἐκείνων ἐστίν, ὧν ἀμφοτέρων μέρους μετέχουσιν. εἰ μὲν οὖν ἡ φιλοσοφία ἀγαθὸν ἐστίν καὶ ἡ πολιτικὴ πρᾶξις, πρὸς ἄλλο δὲ ἑκάτερα, οὗτοι δ' ἀμφοτέρων μετέχοντες τούτων ἐν μέσῳ εἰσίν, οὐδὲν λέγουσιν—ἀμφοτέρων γὰρ εἰσι φανυλότεροι—εἰ δὲ ἀγαθὸν καὶ κακόν, τῶν μὲν βελτίους, τῶν δὲ χειρότερους· εἰ δὲ κακὰ ἀμφοτέρω, οὕτως ἂν τι λέγοιεν ἀληθές, ἄλλως δ' οὐδαμῶς. οὐκ ἂν οὖν οἴμαι αὐτοὺς
 c ὁμολογήσαι οὔτε κακὰ αὐτῶ ἀμφοτέρω εἶναι οὔτε τὸ μὲν κακόν, τὸ δὲ ἀγαθόν· ἀλλὰ τῶ ὄντι οὗτοι ἀμφοτέρων μετέχοντες ἀμφοτέρων ἦττους εἰσίν πρὸς ἐκότερον πρὸς ὃ ἢ τε πολιτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία ἀξίω λόγου ἐστίν, καὶ τρίτοι ὄντες τῇ ἀληθείᾳ ζητοῦσι πρῶτοι δοκεῖν εἶναι. συγγινώσκειν

148. Ὁ διαχωρισμὸς φιλοσοφίας - πολιτικῆς ἔχει ὑποθετικὸ χαρακτήρα (εἰ μὲν..., b 2), δὲν ἀποτελεῖ σωκρατικὴ παραδοχὴ.

149. Πιὸ σημαντικὴ ἀπὸ τῆν ταύτην μὲ ἕνα συγκεκριμένον πρόσωπο εἶναι ἡ ἀποσαφήνισι τοῦ ρόλου ποῦ διακεπραίνωει στὸ διάλογο ὁ κάποιος αὐτός, ὁ ὁποῖος διακηρύσσει πῶς ἡ φιλοσοφία καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς συλλήβδην εἶναι ἀσημαντοὶ καὶ γελοῖοι. α' Ἀντιπροσωπεύει, παρατηρεῖ ὁ P. Friedländer, Platon II, σελ. 179-180, «τοὺς πολλούς, ποῦ δὲν μπορούσαν νὰ διακρίνουν τῆν ἐριστικὴ ἀπὸ τῆ διαλεκτικῆ καὶ θεωροῦσαν τὸν Σωκράτη ἀπαράδεκτο, ἐπειδὴ ὁ Εὐθύδημος ἦταν τόσο ἀξιοκατάκριτος. Σ' αὐτοὺς καὶ στοὺς ὁμοιοὺς τοὺς —λ.χ. στὸν Ἄνωτο τοῦ Μένωνα— ὀφειλόταν ἡ σύγχυσι, τῆς ὁποίας θύμα ὑπῆρξε ὁ Σωκράτης καὶ τῆν ὁποία προσπαθεῖ νὰ ξεδιαλύνει ὁ διάλογός μας. Νὰ γιατί ἐπιβαλλόταν νὰ μειωθεῖ τὸ γόητρο αὐτῶν ποῦ τοὺς θεωροῦσαν «πρακτικούς τῆς πολιτικῆς ζωῆς» (diese Praktiker des politischen Lebens). Στὸν Πλάτωνα, ποῦ ἐβλεπε τῆν ἀληθινὴ τάξη τῶν πραγμάτων, ἡ μείωσι αὐτῆ δὲν συντελεῖται μὲ τῆν ἐκμηδένισι ἀλλὰ

306 ΣΩ. Τῶντι, Κρίτωνα, ἔτσι εἶναι· γιατί ἔχουν ποῦ πολλὰ εὐπρέπεια παρὰ ἀλήθεια. Δὲν εἶναι, βλέπεις, εὐκολο νὰ τοὺς πείσεις ὅτι χγῖ μόνο οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ γενικὰ ἔλα τὰ ἄλλα, ὅσα βρίσκονται ἀνάμεσα σὲ δύο πράγματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα εἶναι κακὸ καὶ τὸ ἄλλο καλὸ καὶ μετέχουν καὶ στὰ δύο, τελικὰ γίνονται καλύτερα ἀπὸ τὸ ἕνα, τὸ κακὸ, καὶ χειρότερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ καλὸ. Καὶ ὅτι ὅσα μετέχουν σὲ δύο καλὰ, ποῦ ἕμωσ δὲν τείνουν καὶ τὰ δύο στὸ ἴδιο πράγμα, αὐτὰ γίνονται τελικὰ χειρότερα καὶ ἀπὸ τὰ δύο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο καθένα χωριστὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ δύο εἶναι καλὸ. Καὶ μόνο ὅσα ἔχουν συγροτηθεῖ ἀπὸ δύο κακὰ, ποῦ ἕμωσ δὲν τείνουν καὶ τὰ δύο στὸ ἴδιο πράγμα, μόνο αὐτὰ εἶναι καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο κακὸ στὰ ὁποῖα μετέχουν. Ἄν δεχτοῦμε, λοιπόν, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι κάτι καλὸ, καὶ ἡ πολιτικὴ δράσι ἐπίσης—μὲ διαφορετικούς, βέβαια, στόχους ἢ καθεμιά¹⁴⁸—οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, μὲ τὸ νὰ μετέχουν καὶ στὸ ἕνα καὶ στὸ ἄλλο καὶ νὰ βρίσκονται στὸ ἐνδιάμεσο τῶν δύο, δὲν ἔχουν καμία ιδιαίτερη ἀξία—γιατί εἶναι καὶ ἀπὸ τὰ δύο κατώτεροι· ἂν πάλι τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο εἶναι καλὸ καὶ τὸ ἄλλο κακὸ, τότε καὶ αὐτοί εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ κατώτεροι ἀπὸ τὸ ἄλλο· ἂν, τέλος, εἶναι καὶ τὰ δύο κακὰ, τότε ἴσως νὰ ἔχουν κάποια βάση τὰ λόγια τοὺς διαφορετικὰ, σὲ καμία περίπτωσι. Καὶ δὲν νομίζω πῶς θὰ παραδεχτοῦν ὅτι εἶναι καὶ τὰ δύο κακὰ οὔτε ὅτι τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι κακὸ καὶ τὸ ἄλλο καλὸ. Στῆν πραγματικότητι, λοιπόν, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, καθὼς μετέχουν καὶ στὸ ἕνα καὶ στὸ ἄλλο, δηλαδὴ στῆ φιλοσοφία καὶ στῆν πολιτικὴ, εἶναι κατώτεροι καὶ ἀπὸ τὰ δύο ὡς πρὸς ἐκεῖνο ποῦ δίνει στῆν καθεμιά ἀπ' αὐτῆς τῆν ἀξία τῆς, καὶ ἔτσι, ἐνῶ στῆν πραγματικότητι ἔρχονται τρίτοι, ἀξιώνουν νὰ θεωροῦνται οἱ πρῶτοι.¹⁴⁹ Ὀφείλομε πάντως νὰ δείχνουμε

μὲ τῆν ὑποτίμησι τῆς ἀξία τοὺς: Στῆν πραγματικότητι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί μὲ τῆν τόση ἐπιρροή εἶναι λιψοί, ἢ θέσι τοὺς εἶναι ἀνάμεσα στῆ

μὲν οὖν αὐτοῖς *χρῆ* τῆς ἐπιθυμίας καὶ μὴ *χλευπαίνειν*, ἡγεῖσθαι μέντοι τοιοῦτους εἶναι οἱοί εἰσιν πάντα γὰρ ἄνδρα *χρῆ* ἀγαπᾶν ὅστις καὶ ὅτιοῦν λέγει ἐχόμενον φρονήσεως πράγμα καὶ ἀνδρείως ἐπεξίων διαπνεύεται.

ΚΡ. Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, καὶ αὐτὸς περὶ τῶν ὁόνων, ὥσπερ αἰεὶ πρὸς σε λέγω, ἐν ἀπορία εἰμι τί δεῖ αὐτοῖς *χρῆ*σασθαι. ὁ μὲν οὖν νεώτερος ἔτι καὶ *σμικρὸς* ἔστιν, Κριτόβουλος δ' ἤδη ἡλικίαν ἔχει καὶ *δεῖται* τινος ὅστις αὐτὸν ὀνήσει. ἐγὼ μὲν οὖν ὅταν σοὶ συγγένομαι, οὕτω διατίθεμαι ὥστ' ἐμοὶ δοκεῖ *μανίαν* εἶναι τὸ ἔνεκα τῶν παίδων ἄλλων μὲν πολλῶν *σπουδῆν* τοιαύτην ἐσχηκέναι, καὶ περὶ τοῦ γάμου ὅπως ἐκ γενναιοτάτης ἔσονται *μητρος*, καὶ περὶ τῶν *χρημάτων* ὅπως ὡς *πλοσιώτατοι*, αὐτῶν δὲ περὶ παιδείας ἀμελήσῃ· ὅταν δὲ εἷς τινα ἀποβλέψω τῶν *φασκόντων* ἂν

φιλοσοφία καὶ τὴν πολιτικὴν, ὑστεροῦν σὲ σύγκριση μὲ τούς ἀμειγείς τύπους τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ πολιτικοῦ, ἔρχονται τρίτοι στὴ σειρά, καὶ ἄς ἀξιῶνουν οἱ ἴδιοι νὰ λογίζονται οἱ πρῶτοι. Ὁ Wilamowitz, Platon II, σελ. 166, ἐξάλλου, ἀφοῦ ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Σωκράτης ρωτᾷ μόνο ἂν ἦταν ρήτορας ἢ λογογράφος ὁ ἐπικριτὴς τῆς φιλοσοφίας (305b 6-9) καὶ ὄχι π ο ι ὄ ε ἦταν, ὑποστηρίζει ὅτι στόχος τῆς ἀντικριτικῆς τοῦ Πλάτωνα δὲν ἦταν κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο ἀλλὰ μιά τάξη ἀνθρώπων, οἱ πολιτικοὶ καὶ δικαστικοὶ ρ ἡ τ ο ρ ε ς, οἱ μεθόρα φιλοσόφου τε ἀνόδῳ καὶ πολιτικοῦ, γιὰ τὸ Πλάτων αἰσθάνονταν ὅτι ἡ ρητορικὴ εἶχε γίνει πιά δύναμις πού ἀνταγωνίζονταν ἐπικίνδυνα τὴν ἐπιστήμη, ὅπως τὴν ἐνοοῦσε ὁ Πλάτων. Πάντως, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀδιάλλακτα ἐχθρικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ἐριστικῆς, ἡ κριτικὴ πού ἀσπεῖ ὁ Σωκράτης στὴ ρητορικὴ εἶναι μάλλον ἥπια: Στους ἐκπροσώπους τῆς ἀναγνωρίζει τελικὰ σοβαρότητα (ἐχόμενον φρονήσεως) καὶ ἐπιμονὴ στὴν ἐνασχόληση μὲ τὸ ἀντικείμενό τους (ἀνδρείως ἐπεξίων διαπνεύεται).

150. Κατὰ τὸν H. Gauss, Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons, σελ. 186, ὁ Σωκράτης ἀπευθύνεται ἀμὲν αὐτὰ τὰ ἔμορφα λόγια» στὸ φιλόσοφο, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ πὼς πρέπει νὰ ἀντικρίζει τὸν ἐπιστήμονα, καὶ τὸν «τεχνικό», πού χωρὶς νὰ εἶναι καθαυτὸ φιλόσοφος προβληματίζεται σοβαρὰ στὸ ἀντικείμενο τῆς δουλειᾶς του κάνοντας ἓνα εἶδος, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, βασικῆς ἐρευνας (Grundlagforschung)· θέλει δηλαδὴ, κατὰ τὸν Gauss, νὰ ἐπι-

κατονόηση γι' αὐτὴ τους τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ μὴ δυσανα-σχετοῦμε ἀλλὰ νὰ τοὺς θεωροῦμε αὐτὸ πού πράγματι εἶναι. Γιατὶ, ἀλήθεια, πρέπει νὰ βλέπομε μὲ συμπάθεια κάθε ἄνθρωπο πού ἐκφράζει μιὰ ὅποιαδήποτε λογικὴ ἄποψη καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴ διαμορφώσει ἱκανοποιητικά.¹⁵⁰

ΚΡ. Ἐγὼ, Σωκράτη, ὅπως πάντοτε σοῦ τὸ λέω, δὲν ξέρω τί νὰ κάνω μὲ τοὺς γιούς μου.¹⁵¹ Ὁ ἕνας, βέβαια, εἶναι μικρὸς ἀκόμη, ὁ Κριτόβουλος ἕμως μεγάλως πιά καὶ χρειάζεται κάποιον πού θὰ τοῦ φανεῖ πραγματικὰ *χρήσιμος*. Καὶ μοῦ συμβαίνει κάθε φορὰ πού εἶμαι μαζί σου νὰ αἰσθάνομαι ὅτι ἦταν τρέλα μου πού κοίταξα ἓνα σωρὸ πράγματα γιὰ *χάρη* τῶν παιδιῶν, λ.χ. τὸ γάμο μου, ὅστε νὰ ἔχουν μιὰ *μητέρα* μὲ ὅσο τὸ δυνατό πιδ εὐγενικὴ καταγωγή, ἢ τὴν *πειριουσία*, ὅστε νὰ ἔχουν τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ *οἰκονομικὴ* ἄνεση, καὶ ἀπεναντίας τὴ *μόρφωσή* τους τὴν παραμέλησα. Ἀλλὰ ὅταν πάλι γυρίω καὶ βλέπω τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο ἀπ' αὐτοὺς πού ἰσχυρίζονται ὅτι μποροῦν νὰ μορφώσουν ἄνθρώπους,

σημαίνει ὁ Σωκράτης ὅτι ὁ στοχασμὸς δέχεται σημαντικὴς ὀθῆσεις ἀπὸ τὸν πραγματολογικὸ προβληματισμὸ στὴς ἐπιμέρους ἐπιστήμες καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφία πού χάνει τὴ γόνιμη ἐπαρχὴ τῆς μετὰ τὴς ἐπιστήμης διατρέχει τὸν κίνδυνο νὰ γίνει φορμαλιστικὴ.

151. Ὅπως ὁ δῖο πατέρας στὴν *Ἀλχη* 179 α κέ., ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Μελητιάς, παραδέχεται καὶ ὁ Κρίτων ὅτι ἡ παιδεία εἶναι κάτι σημαντικότερο ἀπὸ τὴν εὐγενικὴ καταγωγή καὶ τὸν πλοῦτο· καὶ ἡ ἀνησυχία του γιὰ τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν του εἶναι ἡ ἀνησυχία κάθε Ἀθηναίου τῆς ἀνώτερης τάξης. Ὅστόσο ἡ ἐφεκτικότητα τοῦ Κρίτωνα νὰ ἀναγνωρίσει τὴν παιδευτικὴ ἀξία τῆς φιλοσοφίας (ὥστε οὐκ ἔχω ὅπως προτρέπω, 307a 1-2) δελγνεὶ πάλι ὅτι ἀρκετοὶ ἦταν ἐκεῖνοι πού δὲν ἔκαναν διάκριση ἀνάμεσα στὴ σωκρατικὴ διαλεκτικὴ καὶ στὰ ἀμφίβολα τεχνάσματα τῆς ἐριστικῶν. Ὁ χώρος τῆς φιλοσοφίας εἶχε βραβεῖ ἐπικίνδυνα ἀπὸ κάθε λογῆς ἄτομα, λ.χ. τοὺς Μεγαροῦς, τοὺς Κυνικούς, πού καὶ αὐτοὶ λογίζονταν σωκρατικοί. Μὲ τὸν *Εὐθύδημο* ὁ Πλάτων προσπαθεῖ νὰ χαράξει τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ ὁ διάλογος θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ἡκάτι σὰν prospectus τῆς παιδαγωγικῆς δραστηριότητος τοῦ Πλάτωνα, Hawtrey, Commentary κλπ., σελ. 195.

307 παιδεύσαι ανθρώπους, εκπέπληγμοι και μοι δοκεῖ εἰς ἑκα-
στος αὐτῶν σκοποῦντι πᾶν ἀλλόκοτος εἶναι, ὡς γε πρὸς σέ
τάληθ' εἰρησθαι ὥστε οὐκ ἔχω ὅπως προτρέπω τὸ μειρά-
κιον ἐπὶ φιλοσοφίαν.

ΣΩ. Ὡ φίλε Κρίτων, οὐκ οἶσθα ὅτι ἐν παντὶ ἐπιτηδεύ-
ματι οἱ μὲν φαῖλοι πολλοὶ καὶ οὐδενὸς ἄξιοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι
ὀλίγοι καὶ παντὸς ἄξιοι; ἐπεὶ γυμναστικῆ οὐ καλὸν δοκεῖ
σοι εἶναι, καὶ χρηματιστικῆ καὶ ἑμπορικῆ καὶ στρατηγία;

ΚΡ. Ἔμοιγε πάντως δήπου.

ΣΩ. Τί οὖν; ἐν ἑκάστῃ τούτων τοὺς πολλοὺς πρὸς ἑκα-
b στον τὸ ἔργον οὐ καταγελᾶστος ὄρα;

ΚΡ. Ναὶ μὰ τὸν Δία, καὶ μάλ' ἀληθῆ λέγεις.

ΣΩ. Ἡ οὖν τούτων ἕνεκα αὐτὸς τε φρονεῖ πάντα τὰ ἐπι-
τηδεύματα καὶ τῷ θεῷ οὐκ ἐπιτρέφεις;

ΚΡ. Οὐκ οὖν δίκαιόν γε, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Μὴ τοίνυν ὁ γε οὐ χρῆ ποιεῖ, ὦ Κρίτων, ἀλλ' εἰσάσας
χαίρειν τοὺς ἐπιτηδευόντας φιλοσοφίαν, εἴτε χρηστοὶ εἴναι
εἴτε πονηροί, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βασανίσας καλῶς τε καὶ εὖ,
c εἰ μὲν σοι φαίνηται φαῖλον ὄν, πάντ' ἄνδρα ἀπίστευε, μὴ
μόνον τοὺς εἰς· εἰ δὲ φαίνηται οἷον οἶμαι αὐτὸ ἐγὼ εἶναι,
θαυρῶν δίκαιε καὶ ἄσκει, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο, αὐτὸς τε
καὶ τὰ παῖδιά.

152. Πάνν ἀλλοκότους χαρακτηρίζει ἐπὶ τὴν Πολιτεία 487d 2 τοὺς
πρὸ πολλοὺς φιλοσόφους καὶ ὁ Ἄβειμαντος.

153. Ὁ R. Robinson, Plato's Earlier Dialectic, σελ. 87, πα-
ρατηρεῖ ὅτι τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Σωκράτη συνεπάγονται πὸς αὐτὸ
πὸ ἕκασταν τὰ δύο ἀδέλφια [ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος] ἡ τ α ν
ἓνα εἶδος φιλοσοφίας. Ὁ Robinson ὑπενομιάζει τὸν ὄρισμό τῆς ἐρι-
στικῆς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἐπὶ τὴν Σοφιστικῆ: Τὸ δὲ γε ἐντεχνον, καὶ περὶ
δικαίων αὐτῶν καὶ ἀδίκων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅπως ἀμφισβητοῦν,
ἀρ' οὐκ ἐριστικὸν αὐ λέγειν εἰθίμεθα; (225c 7-9), καὶ ἐπισημαίνει ὅτι
ἀκριβῶς ἢ ἀναφορὰ ἐπὶ δίκαια καὶ ἐπὶ ἀδίκαια δείχνει τὴ στενὴ συνά-
φαι μὲ τὴ διαλεκτικῆ.

154. Ὁ ἐπιλογος, γράφει ὁ B. N. Τατάκης, Πλάτωνος Εὐθύδη-
μος, σελ. 28, μᾶς ἀπομακρύνει ἕρμαι ἀπὸ τῆ διήγηση. αὐ ὅταν ἀπο-

τρομάζω: Ἐξετάζοντάς τους ἕναν ἕναν προσεκτικὰ μοῦ φαί-
νονται, γὰρ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, ἐντελῶς ἀκατάλληλοι.¹⁵² 307
γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Δὲν βλέπω, λοιπόν, γιατί νὰ παρακι-
νήσω τὸ παιδί ἐπὶ τὴν φιλοσοφία.

ΣΩ. Μά, ἀγαπητὲ Κρίτωνε, δὲν ξέρεις ὅτι σὲ κάθε
ἐπάγγελμα οἱ ἀσήμαντοι εἶναι πολλοὶ καὶ ἀνάξιοι,¹⁵³ ἐνώ,
ἀπεναντίας, οἱ σπουδαῖοι λίγοι καὶ πολύτιμοι; Τῆ γυμνα-
στικῆ ἢ τὸ ἐμπόριο ἢ τὴν ρητορικῆ ἢ τὴν στρατιωτικῆ τέχνη
δὲν τὰ θεωρεῖς καλὰ πράγματα;

ΚΡ. Ἀσφαλῶς, οὔτε συζήτηση.

ΣΩ. Τί γίνεται ὅμως; Σὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν βλέπεις
ἐπι οἱ πρὸ πολλοὶ ἀπ' ἑσους ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὰ εἶναι γε-
λοῖοι σὲ σύγκριση μὲ τὸ ἔργο ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιτελέσουν;

ΚΡ. Ναί, μὰ τὸν Δία, εἶναι πολὺ σωστὸ αὐτὸ ποὺ λές.

ΣΩ. Εἶναι ὅμως λόγος αὐτὸς γὰρ νὰ ἀποφύγεις ὅλ' αὐτὰ
τὰ ἐπαγγέλματα καὶ νὰ τὰ ἀπαγορέψεις ἐπὶ τοῦ γιό σου;

ΚΡ. Δὲν θά ἤθην σωστὸ, Σωκράτη.

ΣΩ. Μὴν κάνεις, λοιπόν, Κρίτωνε, κάτι ποὺ δὲν εἶναι
σωστὸ. Ἀφήνοντας κατὰ μέρος ἐκείνους ποὺ ἀσχοῦν τὴ φι-
λοσοφία ὡς ἐπάγγελμα —ἀσχετα ἂν εἶναι καλοὶ ἢ κακοί—
προσπάθησε νὰ ἐξετάσεις σωστὰ καὶ καλὰ τὴ φιλοσοφία αὐτὴ
καθαυτῆ· καὶ ἂν σχηματίσεις τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται
γὰρ κάτι ἀσήμαντο, νὰ ἀποτρέψεις ἀπὸ αὐτῆ ἔχει μόνον τὰ
παιδιά σου ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο· ἂν ὅμως βρίσκεις
ὅτι εἶναι ὅπως τὴ νομίζω καὶ ἐγὼ, μὴ διστάσεις νὰ τὴν ἀκο-
λουθήσεις καὶ νὰ καταπαταστῆς, καθὼς λένε, «καὶ ἐσὺ καὶ
τὰ παιδιὰ σου» μὲ αὐτῆ.¹⁵⁴

χωρίζομαστε ἀπὸ τὸν διάλογο, ἕνα συμπεράσμα θετικὸ ἀντιχρῆσ' αὐ-
τιά μας, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀγαθὸ, τὸ μόνον ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιώ-
κουμε. Κυριαρχεῖ ἔτσι ἐπὶ τέλος τὸ θετικὸ μέρος, ὁ προπαιδευτικὸς λό-
γος, ποὺ αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τοῦ διαλόγου, ἐνισχυμένο ἀπὸ τὸ
ἀρνητικὸ, τὴν ἀνατροπὴ τοῦ σοφιστικοῦ ψευδοῦς.— 'H R. K. Sprague,
Plato's Use of Fallacy, σελ. 33, συνοψίζει τὰ συμπεράσματα
τοῦ διαλόγου ἐπὶ παρακάτω δύο σημεία: (α) ἐπὶ τὴν προβολὴ τῆς φιλο-

σοφίας ως διαλεκτικής (ἀφ' οὗ μ' αὐτὴν θὰ παρακινήθῃ τὸ ἄτομο νὰ ἐπιλέξῃ τὴν ὁδὸ τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀρετῆς) καὶ (β) στὴν ἀπόρριψη τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐριστικῆς. Ἡ Sprague πιστεύει ὅτι αὐτὸ βασικὸς λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Πλάτων ἀπορρίπτει τὴν ἐριστικὴ εἶναι ἡ ἀδιαφορία τῆς ἐριστικῆς ἀπέναντι στὸν ὀρθὸ λόγο καὶ, συνακόλουθα, ἡ ἀδυναμία τῆς νὰ πληροφορήσῃ μετ' ἐγκυρότητα γιὰ τὰ πράγματα. Ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος, συνεχίζει, «χρησιμοποίησαν τίς λέξεις σὰν πόνια κάποιου παιγνιδιοῦ· ἐπομένως τὰ γλωσσικὰ τεχνάσματά τους δὲν μποροῦν νὰ μᾶς πῶν τίποτα γιὰ τὴν ἀληθινὴ κατάσταση τῶν πραγμάτων καὶ —ὅπως πῶς πολὺ δείχνει παρὰ θεμελιώνει ὁ Πλάτων— εἶναι δυνατό νὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ ἀλλοίωση τῆς ψυχῆς τοῦ ατόμου. Ἡ ἀπόρριψη τῆς σοφιστικῆς», σημειώνει στὴ συνέχεια, «εἶναι γιὰ τὸν Πλάτωνα κρίσιμο θέμα γιὰ δύο λόγους: πρῶτον, διότι οἱ σοφιστὲς ἱσχυρίζονταν ὅτι μετ' ἐπιτυχίαν διδάσκον τὴν ἀρετὴν, καὶ δεύτερον, διότι τὰ περισσότερα ἐπιχειρήματά τους βασίζονταν σὲ μιὰ μεταφυσικὴ (τὴ μεταφυσικὴ τοῦ Παρμενίδη) ἀσυμβίβαστη μετ' ἐαυτὴν. Ἀποκαλύπτοντας, λοιπὸν, τὴ σοφιστικὴ φύση τῶν ἐπιχειρημάτων τους», καταλήγει ἡ R. K. Sprague, «ὁ Πλάτων δὲν ὑπερασπίζεται μόνον τὴ δικὴν του μέθοδο διδασκαλίας, ἀλλὰ προετοιμάζει καὶ τὸ ἔδαφος γι' αὐτὸ πού σὲ τελικὴ ἀνάλυση ἀποτελεῖ τὸν ἀπαραίτητο ὄρο τῆς δικῆς του μεθόδου: τὴ θεωρίαν τῶν ἰδεῶν».